

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Harvard College
Library

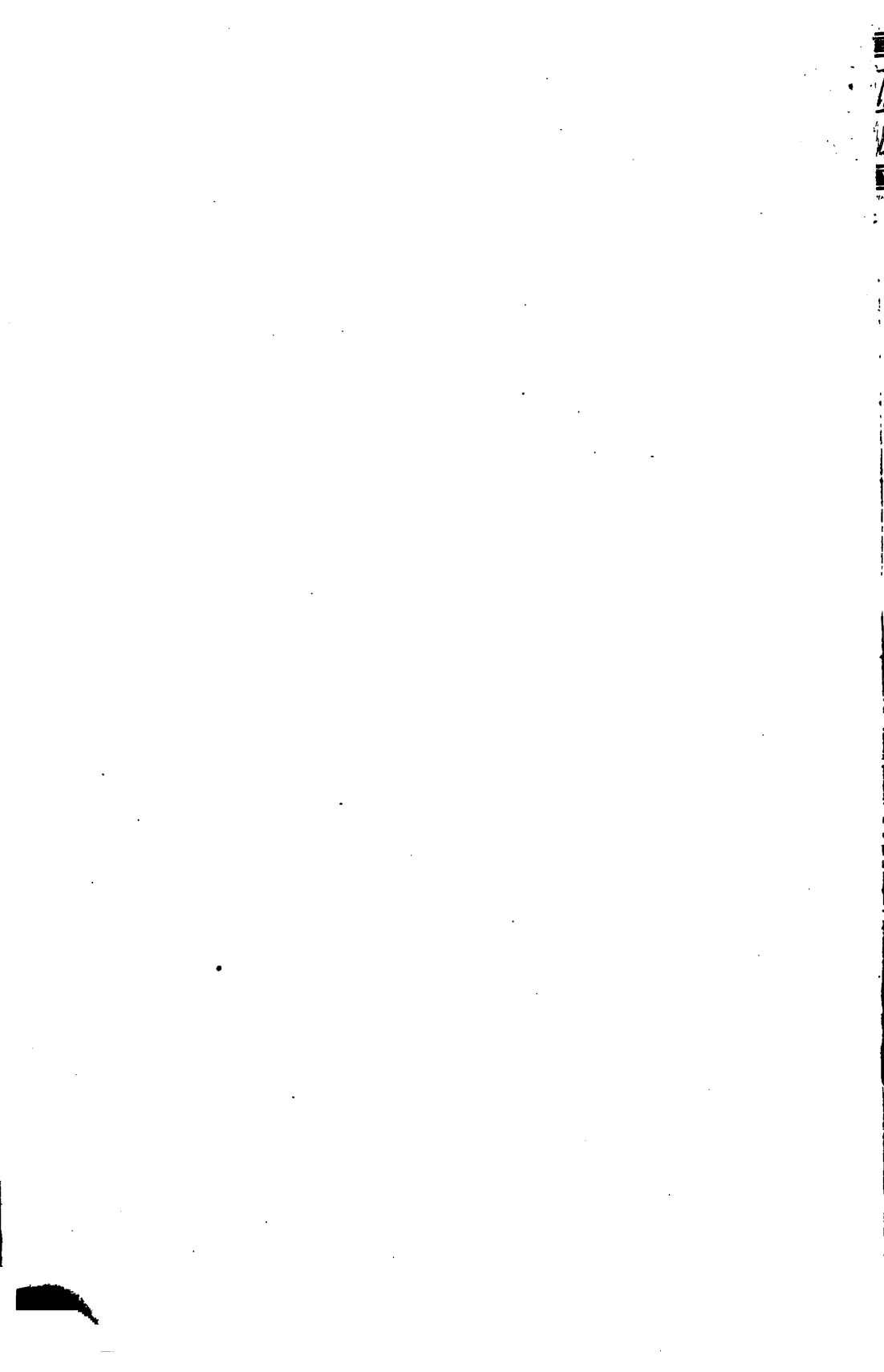

THE GIFT OF
Archibald Cary Coolidge, Ph.D.

Class of 1887

PROFESSOR OF HISTORY

II
52102

STARINE

NA SVIET IZDAJE

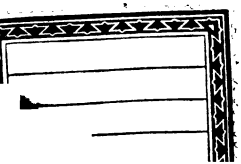
JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI
I UMJETNOSTI.

U ZAGREBU 1874.

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBRECHTA I FIEDLERA) NA PRODAJU.

TISAK DIONIČKE TISKARE.

STARINE

NA SVIET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI
I UMJETNOSTI.

U ZAGREBU 1874.

U KNJIŽARNICI FR. ŽUPANA (ALBRECHTA I FIEDLERA) NA PRODAJU.

Slar 8101.42.50

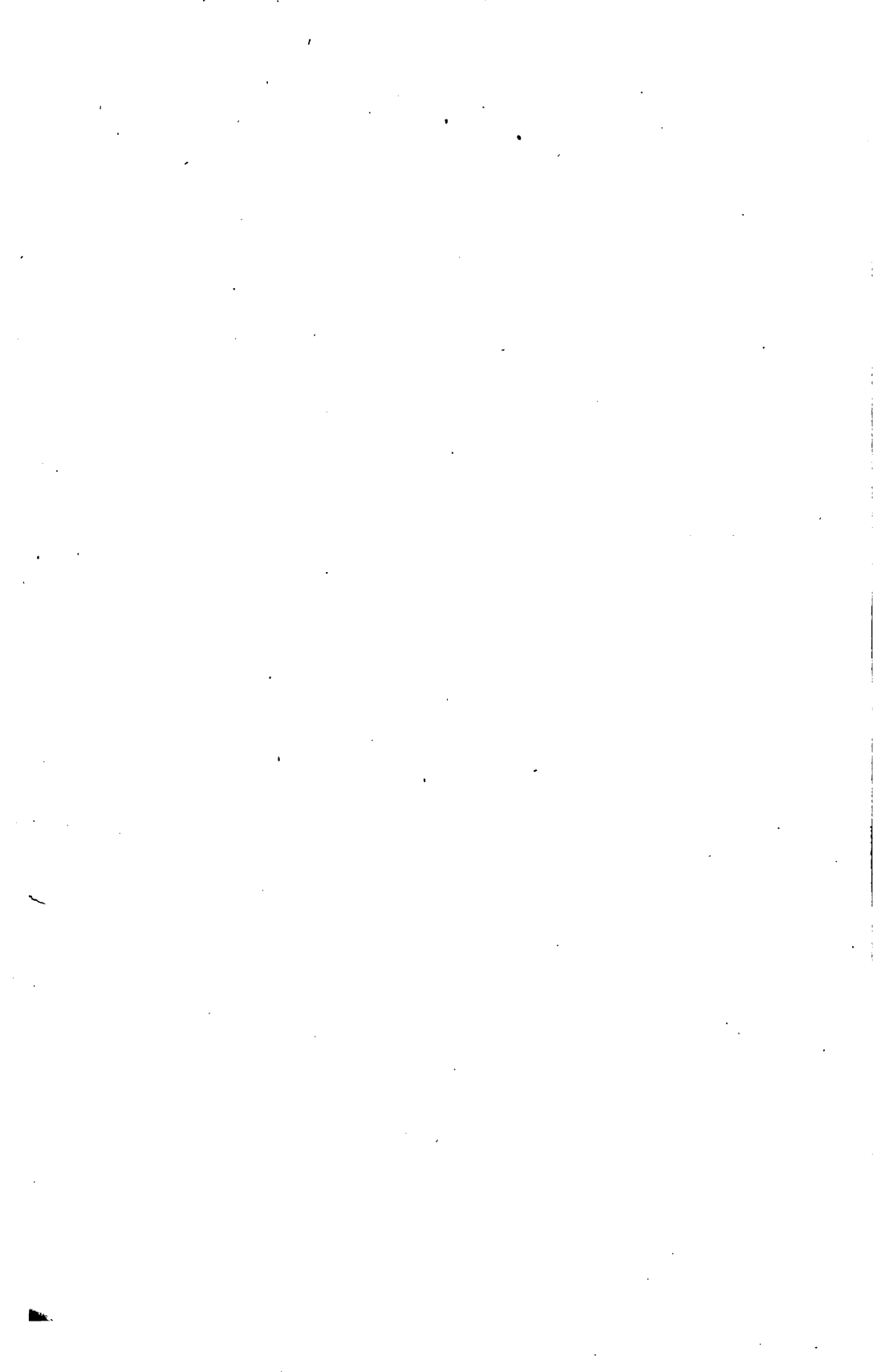
HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
AUG 20 1926

Dionička tiskara u Zagrebu.

SADRŽAJ.

Dubrovački spomenici o odnošaju dubrovačke občine naprama Bosni i Turskoj godine razspa bosanske kraljevine. — Od Fr. Račkoga	1
Odlomak srpskoga ljetopisa. — Od Stojana Novakovića	19
Bugarski zbornik pisan prošloga vieka narodnim jezikom. — Od Sto- jana Novakovića	24
Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa. — Od V. Jagića. (Nastavak).	
Krmčaja ilovička godine 1262.	60
Sitna gradja za crkveno pravo	112
Izpravci i dodatci	152
Razvod Istarski u talijanskom i latinskom jeziku. — Od Š. Ljubića	157

Dubrovački spomenici o odnošaju dubrovačke obćine naprama Bosni i Turskoj godine razspa bosanske kraljevine.

Priobćio u sjednici filologičko-historičkoga razreda dne 14. veljače 1874.

PRAVI ČLAN FR. RAČKI.

O propasti bosanske kraljevine god. 1463, kojom je posljednja neodvisna država balkanskoga poluotoka izbrisana, nalazimo nješto obširnijih izvještaja kod suvremenih bizantinskih, turskih i slovinških pisaca. Kod zapadnih pisaca nalazi se samo trag onomu odjeku, koj je ona katastrofa učinila u celom zapadu Evrope.

Od bizantinskih pisaca četiri su živjeli u vrijeme, kada je posljednji kralj bosanski Stjepan Tomašević s glavom krunu izgubio, na ime Leonik Chalkokondylas, Mihajlo Dukas, Phrantzes i Imbriota Kritobulos. Nu sve četiri zanimala je, kano grčke patriote, više sudbina grčkoga naroda, të s toga pripoviedaju na široko razmirice i sukobe njegove s Turčinom, kojih su oni sami dionici ili svjedoci bili. Odavle ni je čudo, što Dukas, taj dvoraniin posljednjega grčkoga cara Konstantina X. Paleologa, a poslije osvojenja Carigrada ministar i poslovodja lesbijskih gospodara Dominika i Nikole Castelluzia, završuje svoju u Italiji pisanu poviest¹ s godinom 1462, koje je svoju domovinu ostavio, ne dodirnuv se sliedeće godine nastale katastrofe u Bosni. Motreći s toga narodnoga gledišta suvremene dogodjaje na iztoku ni je ni Phrantzes, protovestiar despota Konstantina, opisao tursko-bosanske vojne od god. 1463, prem završuje svoju na Krfu pisanu poviest² s 1478 godinom. Prem ostala dva Bizantinca pripoviedaju dogodjaje u istom duhu i smjeru: to niesu ipak pronašla za dobro nedotaknuti se i rečene tursko-bosanske vojne. Leonik Chalkokondylas, Atenjanin, razpravljajući u svojih *Ἀποδείξεις ιστορικαί*, razdijeljenih u X knjiga,³ o suvremenih sгодah, zaključuje upravo s god.

¹ Historia byzantina. Bonnae 1834. Počima s god. 1361 zaključuje s god. 1453; ob otocih egejskih od 1453—1462.

² Ed. Bonn. Počima s god. 1252 zaključuje s 1478 god.

³ Ed. Bonn. 1843.

1463, tē pripovieda dosta obširno o propasti bosanske kraljevine. Leonik bješe rodjak Demetriju (rodj. 1424), kojega je dubrovačko vieće zaključkom od 4. kolovoza 1490 god. iz Firence, gdje je utekavši iz Carigrada poslije osvojenja njegova učio grčki, pozvalo u Dubrovnik „ad docendum litteras graecas et latinas . . . cum salario hyperperorum 500 in anno“. ¹ Pak i Leonik pokazuje u svojoj poviesti točnije poznavanje balkanskoga poluotoka i našega naroda, nego li se ono kod inih zemljaka njegovih obično ukazuje. Djelo ovoga bizantinskoga povjestnika bješe već iza početka XVII vieka u genevskom izdanju (1615) poznato učenomu svietu, tē su se njim poslužili takodjer pisci naše jugoslovenske poviesti. Ali tek u najnovije doba upoznao se učeni sviet s djelom Chalkokondylina zemljaka i suvremenika Kritobola. Pod naslovom na ime Κριτοβουλῶ συγγραφή ιστοριῶν“ imade u rukopisu, koj se čuva u carskoj dvorskoj knjižnici carigradskoj, povjestničko djelo, u kojem se opisuju vojeni podhvati Muhameda II. od 1451 do 1467 godine. Rukopis je na papiru a iz XVI. vieka. Počima s pismom, kojim pisac posvećuje svoj trud rečenomu sultanu. Od ovoga pisma našle su se dvie recensije: obširnija dodje u ruke ruskoga poslanika kneza Alexandra Labanova, koj ju poznatomu učenjaku Konstantinu Tischendorfu priobći; ov pako god. 1860 objelodani. ² Tischendorf uvjerava, da je dobio u Carigradu u ruke takodjer samo Kritobulovo djelo. Iz ovoga carigradskoga rukopisa, kano što će se moji drugovi sjećati, priobćen je preko našega pokrovitelja god. 1870 odlomak, izpisan drom. Dethierom, ravnateljem c. kr. austrijske škole u Carigradu, na ime gl. 4 knj. V. u kojoj se opisuje druga bosanska vojna sultana Muhameda II. Ali već tada bijaše nam doglašeno, da se radi o izdanju cieloga djela. Ono je sbilja izašlo, trudom Karla Müllera, na svjetlo u Parizu god. 1870 u V. knjizi sbornika: *Fragmenta historicorum graecorum* (p. 52—161). Pisac, kojega je osvojenje Carigrada (29 svibnja 1453) zateklo u načelničtvu na otoku Imbru (τῶν Ἰμβριωτῶν πρῶτα) ležećem u Egeju ne daleko od Dardanela, stao je svoju poviest pisati još u postojbini svojoj; a nastavi ju u Carigradu, kamo se po svoj prilici god. 1466 preseli, kad no je on otok pao za vrieme u mletačke ruke. Dogadjae onih 17 godina, koje pripovjeda, podieli u pet knjiga. U knj. II, gl. 6, 17 i 20 opisuje Kritobul vojne Muhameda II proti Srbiji god. 1455—7; a u knjigi IV. gl. 15. bosansku vojnu proti bosanskomu kralju Stjepanu Tomaševiću god. 1463, za tiem u knj. V. gl. 4 drugu bosansku vojnu proti hrvatskomu i ugarskomu kralju Matiji. — Je da li i koliko će se ona katastrofa u Bosni ovim novim izvorom razbistriti, ne može biti predmetom ovoga uvoda. Budi dosta, što je pažnja ovdje na nj svraćena.

Od turskih pisaca, koji pripoviedaju ob osvojenju Bosne, primiču se po vremenu tomu dogodjaju jedini Nešri i Idris, koji su za ca-

¹ Kod Appendina: *Notizie istoricho-critiche* I, 204, II, 317.

² *Notitia editionis codicis Bibliarum Sinaitici*. Lipsiae 1860 p. 123.

revanja sultana Bajesida II. (1485—1512), sina Muhameda II, pisali svoja djela, drugi pače ponukom samoga sultana. Prvi historiograf turske carevine pod Muratom III, imenom Seadeddim, za tiem Aali, koj s ovim carem završuje svoje djelo (1595), napokon Solaksade († 1649) govore takodjer o vojni Muhameda II. proti Stjepanu Tomaševiću, ali svoje pripovijedanje crpe iz starijih vriela. Ona dva prva pisca, Nešri i Idris, bjehu već Löwenklavu iz Amelbeuerna (1533 † 1593), koj se god. 1552 s carskim poslanikom Lichtensteinom bavio u Carigradu, dobro poznata, tē jih upotriebio za svoje turske ljetopise¹. Djelo historiografa Seadeddina (Tadšet-tevarich, kruna poviesti) prevede u izvodu na talijanski naš zemljak, Dubrovčanin Vinko Bratutti, († 1680) dragoman turskoga jezika u Beču kod cara Ferdinanda II., onda u Madridu kod kralja Filipa IV. Ova turska povjestnička djela upotriebio je i kod našega pitanja glasoviti Josip Hammer². Dobro bi medjutiem bilo, kada bi njetko, turskomu jeziku vješt, preveo iz ovih i drugih turskih pisaca dielove tičuće se naše jugoslovenske poviesti, kano što su dr. W. Behrnauer i A. T. Brlić bili započeli, izdavši na svjetlo³ izvještaje o bitkah na Marici (1364) i na Kosovom polju (1389) iz Nešria, Idrisa i Sadudina.

Dočim se propast bosanske države najživlje našega naroda kosnula: to je upravo naša domaća Klio najpovršnije zabilježila ovaj dogodjaj. Od Bošnjaka ni je nitko ostavio potomstvu izvještaja o vojni 1463. godine. Srbski ljetopisi upisali su taj događaj sasma lakonički i njekim lapidarnim slogom.⁴ I jedini domaći pisac one dobe Mihajlo Konstantinović, Srbin iz Ostrvice, koji je u turskoj vojsci pomagao osvajati Bosnu i postavljen bješe zapovjednikom malene posade u Zvečaju, ne daleko od Jajca — i taj jedini iz naše krvi pripoviedalac one nesreće pronašao je za dovoljno posvetiti tursko-bosanskoj vojni od 1463 god. samo jednu (35) od 50 glava svoje inače zanimive spomenice.⁵

Kako se iz ovoga nacрта vidi, ne može se poviestnik upravo tu-

¹ Annales sultanorum othomanidarum usque a. 1587 izašli su uz Leon. Chalkokondylu u Parisu 1650. Imade jih takodjer izd. mlet. Corp. script. hist. byzant.

² Vidi Geschichte des osman. Reiches. Pest 1834. Bd. I, S. 477—80.

³ Izvori srbske povjestnice iz turskijeh spomenika. U Beču 1857. Sv. I.

⁴ Sr. kod P. Šafařika: Památky dřevn. pisemnictvı Jihoslovanův. Obč. pisemn. str. 80.

⁵ Pisana poljski s primjesom srbskih i českih rieči, izdana prvi put god. 1828 u Varšavi u V. knj „Zbiora pisarzow polskych“ pod naslovom: „Pamiętniki Janczara“. Drugo poljsko izdanje god. 1857 u Sanoku u Biblioteki poljskoj. Česki prevod izadje u Litomišlu već god. 1565 pod naslovom: Historia neb kronykā turecka, od něyakeho Ráca neb Bošnjaka jmenem Michala Konstantyna z Ostrovice.“ Preveo na srbski dr. J. Šafařik: Mijajla Konstantinovića, Srbina iz Ostrvice, istorija ili ljetopisi turski. U Beogradu 1865.

žiti na oskudicu suvremenih izvora za upoznanje događaja sbivših se god. 1463 u Bosni. Uzevši sve ove izvore, koji teku iz grčkoga, turskoga i slovenskoga pera, u jedno, sastavit će on bar u krajnih orisih dosta vjernu sliku o propasti bosanske države. Ali bit će na toj slici dosta praznina, za izpunjenje kojih svaki će prilog dobro doći.

Jur iz Chalkokondylina izvještaja razabire se, da su bosanski bje-gunci tražili utočište u susjednom Dubrovniku, koj je po svojem položaju i po krvi stajao u neprekidnom saobraštaju s Bosnom i s njezinimi vladaoци. Ali upravo taj saobraštaj izmedju Bosne i Dubrovnika za g. 1463 ostaje nerazjašnjen u onih izvorih.

Za razjašnjenje toga odnošaja priobćujem ja ove priloge iz dubrovačkih izvora.

Bivši prošloga ljeta u Dubrovniku tražio sam u nekadanjem arhivu republike službene izprave za god. 1463. Pregledah dotična mjesta u zapisnicih dubrovačkoga vieća, kano i u sbornicih sadržavajućih dopise njegove. Ali u knjigah veloga vieća, kano ni u knjigah „reformationum“ ne nadjoh ništa za ovo pitanje. Isto tako u sborniku „lettere e commissioni di Levante“, kojega jedna knjiga sadržaje dopise za god. 1448—88, druga za god. 1410—1570, ne ima ni jednoga dopisa od god. 1463. Ali u knjizi, u kojoj se čuvaju zapisnici umoljenoga vieća od god. 1461—63, nadjoh više zaključaka njegovih počam od 6 svibnja do 14 listopada r. g. koji bacaju svjetlo na odnošaj Dubrovnika naprama Bosni i Humu (Hercegovini) one kobne godine, tiem pako popunjuju ne malo domenute praznine. Zaključci vieća, pisani sasvim u kratko, našli bi da kako svoj tumač u naredbah i dopisih na dotičnike u smislu zapisnika sjednice, pa se s te strane ne može dosta žaliti, što se upravo onaj diel sbornika „Lettere e commissioni“ izgubio.

Ove dakle izpise svoje iz knjige sadržavajuće zapisnike sjednica umoljenoga vieća priobćujem našem učenomu sboru od rieči do rieči; samo njeka neznatnija mjesta u izvodu.

Ovim službenim izpravam dodajem sukomnu radnju dubrovačkih pisaca, u koliko ona ni je do danas svjetla ugledala. Ovamo spadaju dubrovački ljetopisi, iz kojih izcerpih izvode samo po izboru. Izvodi ovi jesu i o našem pitanju sasna kratki. Imajući izpise iz službenih zapisnika i ove izvode iz ljetopisa stadoh je sravniti s ljetopisom grada Dubrovnika, koj je iz pera nastavljača Gjona Rastića (1671†1735) izašao¹; te se uvjerih, da je i taj sastavljač, kano i sviestan Gjone Rastić, kano što je o njem za druga mjesta dokazano,² rišući događaje godine 1463 upotriebio donjekle ona službena akta i kratke starije ljetopise dubrovačke. S toga mislim,

Glasnik srb. uč. društva sv. XVIII, str. 1—188. Sr. Jiřeček: Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury. Ve Vidni 1860. Roč. I, str. 1—9.

¹ Sr. Opazku akademika dra P. Matkovića u Radu XV, 49—50.

² Sr. V. Makuševa: Исследования объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника. С. Петерб. 1867. стр. 105—127.

da će one službene izprave biti razumljivije i jasnije, i da će jim se život uliti, ako se doda izvod iz Rastićeve nastavljaja. ¹ Pod text izvoda uvršćujem na dotičnom mjestu prilog iz dubrovačkoga ljetopisa po rukopisu ² u knjižnici jugoslavenske akademije br. 603, kano i ina omanja razjasnjenja.

I.

1. **Die 6 maii 1463.** Prima pars est de faciendo tres, qui debeant ordinare et ordinatas in scriptum portare presenti consilio litteras scribendas m(aiestati) regis Bosne, se excusando pro soldatis, quos petit; quia in hoc tempore ipsi egemus ipsis soldatis pro tutela nostra. Per XXX cons.

Prima pars est de mittendo pro nunc ad soldizandum homines ducentos. Per XXI cons.

Prima pars est de mittendo ad principem Tarentum pro soldatis 50.

Prima pars est de mittendum unum nobilem pro soldatis Segnam. (*Excerpt.*) *Eligitur Natalis de Saracha, cui duo famuli et 150 gr. in die pro expensis assignantur. Bartholomaeus de Gozze Venetias, Sigismundus de Gozze in Hungariam ad regem, unus ad romanum pontificem mittitur.*

Rogator. vol. a. 1461—3. fol. 210. 211.

2. **Die 23 maii 1463.** Prima pars est de offerendo vojvode Vladislauo perigiium pro domina Catharina, eius sorore et relicta regis Thome, si veniet ad mare.

Prima pars est de dando sibi parigiium cum duabus fustis, que sunt ad illud mare.

Ibid f. 217.

3. **Die 27 maii 1463.** Prima pars est, de mittendo ad viam exercitus turcorum causa sciendi noua de ipso exercitu.

(*Excerpt.*) *Eligitur Zuan Pribinović cum 60 ipperp. in die.*

Ibid. f. 220.

4. **Die 29 maii 1463.** Prima pars est de concedendo de pulvere bombard. dicto Radiz Christich, barbano maiestatis regis Bosne, q(ui) est in Cresineuo.

Prima pars est de concedendo sibi libras ducentas.

Ibid. f. 222.

5. **Die 4 iunii 1463.** Prima pars est de mittendo unum nobilem ad voyvodam Vladislauum.

Prima pars est de dando dicto nobili duos famulos et tres equos.

Electio dicti nobilis, ituri ad vojvodam Vladislauum: ser Nicola Mar. Gondola.

Prima pars est de faciendo tres, qui debeant ordinare et ordina-

¹ Upotrebljujem prepis u knjižnici jugoslavenske akademije. Rkp. br. 839. str. 763—81: Annali ossia notizie dell' origine della repubblica di Ragusa. Taj prepis učinjen je iz rukopisa kod male braće u Dubrovniku.

² Sr. kod Makuševa o. p. cit. p. 328. 335.

t(am) in script(um) portare presenti consilio commissionem dandam dicto ser Nicole.

Prima pars est de firmando commissionem, dandam ser Nicole Mar. Gondola, ituro ambasciatori ad voyvodam Vladisauum.

Ibid. f. 223—224.

6. **Die 6 iunii 1463.** Prima pars est de recipiendo in Ragusio cherzegh Stiepanum cum eius familia. Per XXVII contra VII. Secunda pars est de non recipiendo.

Prima pars est de mittendo ad leuandum cherzegh Stiepanum unam ex galeis Ragusii. Per XXXVI contra III.

Prima pars est de armando dictam galleam expensis dicti cherzegh Stiepani. Per XXXII contra II. Secunda pars est de armando ipsam expensis nostris.

Ibid. f. 227.

7. **Die 7 iunii 1463.** Prima pars est de dando libertatem d(omino) R(ectori) et suo minori consilio dare litteram credentialem ser Andree Franc. de Sorgo, ituro ad chercegh, et ipsum expediendi cum illis uerbis, que erunt opportuna et conuenientia.

Ibid. f. 228.

8. **Die 8 iunii 1463.** Prima pars est de addendo commissionem ser Palladini de Gondola, capetaei gallic, quod possit ire leuatam cherzegh Stiepanum et eius familiar(es), inter Narentam, Bratiam, Licsuam et Curzolam, ad uoluntatem dicti cherzegh. Per omnes XXXIV cons.

Ibid. f. 230.

9. **Die 10 iunii 1463.** Prima pars est de scribendo ser Paladino de Gondola, capitaneo galee nostre, quod si cherzegh statueret alio ire quam Ragusium, debeat cum gallea redire Ragusium.

Ibid. f. 231.

10. **Die 13 iunii 1463.** Prima pars est de dando et concedendo cherzegh Stiepano validum saluum conductum intrandi in galleam nostram, et cum ipsa libere discedendi ad insulas nostras, aut veniendi Ragusium cum clausulis et cautelis opportunis.

Ibid. f. 232.

11. **Die 14 iunii 1463.** Prima pars est de dando libertatem domino Rectori et suo minori consilio faciendi tres officiales ad cortizandum regem Bosne, si veniet Ragusium. Per omnes XXXII.

Prima pars est de dando libertatem domino rectori et suo minori consilio faciendi quatuor nobiles, qui erunt deputati ad cortizandum cherzegh Stiepanum, si veniet Ragusium.

Ibid. f. 233.

12. **Die 15 iunii 1463.** Prima pars est de faciendo tres, qui debeant ordinare et ordinatas portare presenti consilio litteras scriptas cherzegh Stiepano et capitaneo gallic nostre.

Prima pars est de mittendo ambassiatam ex nobilibus ad magnum turchum.

Prima pars est de mittendo duos ex ipsis nobilibus nostris.

Prima pars est de dando cuilibet dictorum ambasciatorum ipperos centum.

Prima pars est de dando ipsis equos octo et famulos sex.

(*Excerpt.*) *Electi: Nicolaus Palmotić et Elias Bunić. Donum pro „magno Turcho“ 300 duc. pro Isach-bassa 150 duc. etc. Cui-libet e sex famulis 4 ipperperi in die.*

Ibid. f. 234—5.

13. **Die 16 iunii 1463.** Varia statuuntur ad repellendum hostem, si urbem aggredereetur. Jussum „fortificare antimuros a parte montis . . . explanare ecclesias, que sunt circa ciuitatem“, item commune, periculo elapso, debeat „ipsas ecclesias rehedificare facere in ciuitate aut extra, aut dotare tot altaria sub illis vocabulis, sub quibus dicte ecclesie sunt hedificate. Que ecclesie, nunc deiciende, sunt iste: s. Catharine, s. Lazari, s. Johannis, s. Thome et s. Georgii.

Praeterea „de faciendo corrumpere . . . cisternas, que sunt in Ombla, Gravosa et burgis nostris; ne hostes, si venerint, possint habere usum aquarum dictarum cisternarum“. Datur rectori et minori consilio „libertas, si ipsis videbitur necessarium, facere destrui canale aque“.

Prima pars est de petendo a magno turcho salvo conductu pro ambassiatoribus nostris . . .

Domus in suburbiis Pile et Ploče deiciendae sunt sub pena 100 duc.

Nobilis eligendus, iturus in Dalmatiam, qui galeis raguseis iubebit reditum Ragusium.

Ibid. f. 236—7.

14. **Die 17 iunii 1463.** (*Excerpt.*) *Committitur comiti Stagni defensio confiniorum et illius loci.*

Prima pars est de formando litteras directiuas magno turcho et basse.

(*Excerpt.*) *Prima pars est de mittendo unum ex nobilibus nostris ad voivodam Vladisauum. Eligitur Nicolaus Gondola, danturque illi 4 equi, tres famuli et expensae.*

Nullus ex nobilibus audeat exire ex ciuitate sine indultu rectoris „sub pena rebellionis et confiscationis bonorum suorum“.

Ibid. f. 237—9.

15. **Die 19 iunii 1463.** (*Excerpt.*) *Mittendi duo nobiles una cum Donato Maroević in insulas, ut quaerant „balestrarios et homines de remo“, quos Stagnum adducent.*

Ibid. f. 239.

16. **Die 22 iunii 1463.** Prima pars est de excusando se a cheregh Stiepano pro galea et batello magno, prout fuit arengatum.

Prima pars est de respondendo voyvode Juanis Vlatchouich ad ea, que scribit.

Prima pars est de scribendo dicto voyvode Ivanis ad oblationem, quam facit de veniendo cum gentibus, et hortando ipsum quod veniat, quanto citius potest, Ragusium cum comitiua a personis centum infra, aptis armis.

Ibid. f. 240—1.

17. **Die 22 iunii 1463.** (*Excerpt.*) *Proclamatur „per gruchum Vrtich“ terminus, infra quem revertantur qui in insulis raguseis detinentur; et quod nullus sine licentia rectoris egredi e civitate audeat.*

Ibid. f. 241—2.

18. **Die 23 iunii 1463.** (*Excerpt.*) *Eliguntur „officiales“ exercitus: Andreas Eliae „de Crieua“, Elias de Bona, Marinus de Gozze, Hieronymus de Gondola, Nicolaus de Palmota, Orsatus de Menze et Nicolaus de Pozza.*

Ibid. f. 242—3.

19. **Die 24 iunii 1463.** (*Excerpt.*) *Eliguntur tres, qui pro ambassiatore, ituro ad magnum Turchum, instructionem conficiant.*

Eligitur Andreas Francisci de Sorgo ambassiator ad chertzegh Stiepanum.

Prima pars est de dando libertatem d. rectori et suo minori consilio scribendi chertzegh Stiepano pro aduentu suo Stagnum, se excusando.

(*Excerpt.*) *Nicolaus de Gondola eligitur ambassiator ad voyvodam Vladislavum.*

Ibid. f. 244.

20. **Die 27 iunii 1463.** Prima pars est de acceptando capitula porrecte per Spiritum de Altamura, facta inter ipsum et ser Bernardum de Bona, missum nostrum, qui fuit ad conducendos stipendiarios in Apulia.

(*Excerpt.*) *Idem Altamura „volle esser costituito et facto capitaneo generale di tutta la fantaria e di lanze.“*

Datur rectori libertas mittendi, quo ocius, ambassiatores Eliam de Bona et Nicolaum de Palmota. In consilio servato eadem die post meridiem iisdem iniungitur, ut statim vespere discedant, „cum hoc quod si inuenient ipsum magnum turchum ingressum esse Bosnam et iuisse ad viam Danubii; et dubitabunt quod sit conflicturus cum Hungaris, ipso casu sit in libertate ipsorum ambassiatorum ad se saluandum, ubi ipsis melius videbitur.“

„Si ipsi ambassiatores inuenient imperatorem iuisse ad viam Romanie, et deerunt sibi expense, possunt accipere de dono, misso basse Romanie et Isach-basse, quantum erit pro eorum expensis, a duc. centum infra.“

Ibid. f. 245.

21. **Die 28 iunii 1463.** Prima pars est de mittendo batellum magnum obuiam chertzegh Stiepano usque ad Zupanam, quod ipsum chertzegh associet usque ad Zaptat.

(*Excerpt.*) *Obuiam ituri eliguntur: Andreas de Bobalio, Nicolaus Sim. Bona, Sigismundus Raf. de Gozze, Junius de Gradi et Andreas de Restis.*

Stiepano donandi „ipperp. 50 in rebus cibariis“.

Ibid. f. 242—3.

22. **Die 6 iulii 1463.** Prima pars est de franchando de carcere

Antonium de Pago, et scribendo chertzegh Stiepano, quod eius contemplatione liberauimus ipsum Antonium.

Ibid. f. 249.

23. **Die 7 iulii 1463.** Prima pars est de excusando se comiti Vlatcho pro transitu, quem petit, per ciuitatem nostram Stagnum.

Ibid.

24. **Die 9 iulii 1463.** Prima pars est de excusando se voyvode Vladissauo a petitione soldatorum.

Prima pars est de dando libertatem d. rectori et suo minori consilio respondendi litteris regine Mare, scribendo sibi, quod possit venire ad aliquam ex insulis nostris. Et deinde habebimus colloquium cum ipsa de his, que erunt suo meliori et nostro.

(*Excerpt.*) *Eligitur Nicolaus de Gondola ambassiator iturus ad voyvodam Iuanis Vlatchouich cum instructione, quam rector ipsi dabit.*

(*Excerpt.*) *Urbis capitanei eliguntur: Andreas Bobali, Sigismundus Georgii et Župan de Bona.*

Ibid. f. 250.

25. **Die 12 iulii 1463.** Prima pars est de dando libertatem d. rectori et suo minori consilio loquendi aut scribendi vicario et ser Nicole Mar. Gondola, oratori ad voyvodam Iuanis Vlatchouich, et dicto voyvode Iuanis pro corpore s. Luce.¹

Ibid. f. 251.

26. **Die 14 iulii 1463.** Prima pars est de dando nuntio comitis Vlatchi chertzegouich, qui portauit noua de recuperatione castris cliuč.

Prima pars est de dando libertatem d. rectori et minori consilio respondendi rev. domino Nicolao, episcopo modruxiensi, legato apostolico Bosne et oratori serenissimi domini nostri regis Hungarie, prout fuit arreatum in priori consilio.

Ibid. f. 252.

27. **Die 18 iulii 1463.** Prima pars est de donando ambassiatori voyvode Vladisslaui, qui tulit nouum pro Gliubuschi recuperato.

Ibid. f. 253.

28. **Die 20 iulii 1463.** (*Excerpt.*) *Nicolaus Mar. Gondola absoluitur a legatione ad voyvodam Iuanis Vlatkovič.*

Ibid. f. 255.

29. **Die 21 iulii 1463.** Prima pars est de absoluendo s. Heliam de Bona et s. Nicolaum de Palmota, ambassiatores, qui fuerunt ad imperatorem turchorum, et eis regratiando pro suo bono et laudabili portamento.

Prima pars est de dimittendo nostros mercatores ire ad uiam Bosne sine hauere.

Ibid. f. 256.

30. **Die 23 iulii 1463.** Prima pars est de mittendo dicte d. Catherine, regine q(ue) fuit Bosne, quod, si voluerit, possit uenire Ragusium.

¹ Litteras communicavi in Rad I, 159 — 162.

Prima pars est de dando libertatem d. rectori et suo minori consilio respondendi Nicole de Radulino, ambassiatori cherzechi Stiepani, prout fuit arengatum causa mantolle, quod petit ab Ivano Vochouich.

Ibid. f. 257.

31. **Die 27 iulii 1463.** Prima pars est de prouidendo super nauigiis nostris ituris in Romaniam pro grano.

Ibid. f. 259.

32. **Die 28 iulii 1463.** Prima pars est de dando libertatem tribus capitaneis cinitatis loquendi cum capitaneo et commestabilibus nostris, et cum ipsis conueniendi prout melius poterunt pro recessu ipsorum.

Prima pars est de mittendo unam personam ad cherzech Stiepanum ad communicandum cum ipso benignitatem S. D. n. erga nos.

Ibid.

33. **Die 30 augusti 1463.** Prima pars est de dando libertatem dno rectori et suo minori consilio respondendi dne Catharine, regine Bosne, pro facto tributorum prout fuit arengatum, se excusando.

Ibid. f. 268.

34. **Die 6 septembris 1463.** (*Excerpt.*) *Statuitur, ut monasteria Stagni, Slani, Omblae et Canalis a vicario Bosnae separantur et monasteriis „de Ragusio et Daxa“ adiungantur, sed curam animarum gerere prosequantur.*

Ibid. f. 272.

35. **Die 5 octobris 1463.** Prima pars est de dando libertatem d. rectori et suo minori consilio mittendi relictæ regis Stephani pro diebus sex in rebus cibariis omni die ab ipperperis tribus infra. Et si stabit ultra dies sex, itrorsus venire debeat ad consultandum super hoc.

Prima pars est de honorando predictam reginam in rebus cibariis, quando discedet Ragusio, expendendo usque ad ipperperos triginta.

Prima pars est de expendendo ipper. 30 in honorando uxorem, que fuit Vlatchi chertzegouich, quousque stabit Ragusii; et quando recedet, ipper. decem.

Prima pars est de expendendo ipperperos 30 in honorando reginam relictam regis Thome, quando recedet de Ragusio.

Prima pars est de acceptando renunciationem, quam facit in manibus domini nostri s. Marinus de Restis, de domibus et terrenis olim regis Bosne incipiendo die præ presentis.

Ibid. f. 276.

36. **Die 8 octobris 1463.** (*Excerpt.*) *Minor pars consilii voluit, ut Catherinae, relictæ regis Thomæ, ipperperi 500 annue pro domibus et terrenis quondam sui mariti offerantur.*

Ibid. p. 277.

37. **Die 14 octobris 1463.** Prima pars est de dando liberta-

tem d. rectori et suo minori consilio respondendi ambasciatori domine Helene, relictæ despoti Lazari, et sibi soluendi id, quod alias per dominum nostrum sibi promissum fuit pro olim domino Stephano rege Bosne, restituentem ipso ambasciatore litteras nostras, quibus fecimus ipsam promissionem.

Ibid. f. 278.

II.

Anno 1463. Stefano rè di Bosna, che poco prima era successo al suo padre, che era morto, mandò due ambasciatori vecchi al pontefice; uno de quali parlò in questa maniera: „Il rè di Bosna. suo figliolo, beatissimo padre! ci ha mandato da voi, et ha comandato, che in nome suo diciamo questo: ho mandato ambasciatore in Ungaria, a Venezia, et a Skenderbegh (quelli a Skenderbegh passarono per Ragusa). Eugenio pontefice ha offerto la corona a Toma rè, et ha voluto erigere le chiese pontificali; ma il rè non ha acconsentito per non procurarsi l' odio de' Turchi, perchè era nuovo christiano; e non haveva caciato li Manichei dal regno. Io rè Stefano son battezzato da potò, ho imparato la cartelne (lettera latina), e la christiana fede ho abbracciato con sodezza; non ho paura di quello che temeva il mio padre; cerco, che mi sia mandata la corona e li vescovi; hai comandato, che li Veneziani mandino l' armata, che in Dalmatia era, al mio padre; ma non li piacque; commandi hora che a mi si mandi. ¹

In questo tempo vengono ambasciatori dal rè Mathia, a domandare aiuto. ² Al ritorno trovarono il stato in assai peggior conditione, perciò che il rè di Bosna ricusò di pagare il tributo, che li suoi maggiori erano soliti prestare al Turco, che lo domandava; e la città, che dal Turco fu fabbricata per radunare quelli, che venivano da Sava e Bosna, e Sclavi e Hungaresi, assaissimo formidabile, espugnò. Dal che offeso il Gran Signore Maumete, per questa ingiuria, sfogò tutta la rabbia sopra di lui, che conceputo haveva contro li Ungari. ³

Perciò che havendo inteso il rè l' apparecchio del Turco, s' abocò con Nicolò, vescovo di Modrusce, Legato apostolico nel regno di Bosna, dicendoli che lui l' haveva persuaso espugnare la città imperiale; e perciò, havendolo posto in questo pericolo, hora esser in obbligo liberarlo dal detto pericolo. Mandò il legato in Ungaria, ove andò cercare in nome apostolico aiuto alla Bosna, acciò procurino soccorerlo. Gli Ungari di subito si posero in ordine, e passato il fiume Savo deliberarono da dietro infestare il nemico, per poterlo ritirare dalla impresa. Per questo utile consiglio fù resa vana la perfidia.

¹ Fusius refert J. Gobellinus ap. Pray: Annal. P. III, p. 275. Cf. Rački: Bogomili i Patareni. Rad VIII, 168—70.

² Cf. Epist. Matthiae Corvini. Ed. St. Vida. Cassoviae 1744. I, 119. 141.

³ Cf. Chalkokond. Απόδειξις ιστορικῆς. Ed. Paris. p. 283.

Seguiva la rotta e discordio tra Herzegh e Vladislavo; l' onde mandò a Ragusa Stefano ambasciatore, per cercare che la repubblica li mandi un nobile, del quale si servirebbe per ambasciatore. Et essendo suo confidentissimo Andrea Sargo, la repubblica dichiarò egli, acciò che si prevaglia dell' opera sua. Domandò anche quell' ambasciatore del Herzegh, che la repubblica mandasse al Vladislavo un suo ambasciatore a persuaderlo alla pace; mostrò desiderio che si facesse elezione di d. Jacomo Gondola; come seguì. Il quale andò con tali ordinazioni per persuadere al conte, quanto importava la sua unione in quelli tempi col suo padre al Stato loro. Questa discordia proveniva, perchè il conte non poteva soffrire il modo del governo; per la qual cosa procurò d' aiutarsi con li Turchi. La qual cosa vedendo Stefano prese paura grande del fatto di Vladislavo.

In tanto l' esercito turchesco in numero grande s' approssimava alli confini di Herzegovina, con spavento grande delli abitanti. Onde il herzegh attendeva di presidiare le sue fortezze, e lui ridursi alle marine et alle isole in sicuro. Domandò dalla repubblica 20 soldati per il presidio d' esse; li quali li furono concessi, con apparenza però che egli habbia a fare in modo tale, che apparisca che i soldati siano andati a suo soldo senza licenza della repubblica, ma di loro spontanea volontà. E già l' esercito era entrato nel Stato suo. Onde attese a salvare la sua persona; domandò dal senato un libero salvocondotto, il quale a voti pieni contra li fu concesso, et alla sua consorte, Vlatko e Stefano, suoi figlioli, famiglia, nobili et ai nuncii, et a ogni suo dependente, non solo nel territorio ma ancora dentro la città di Ragusa, all' avere, andare e tornare senza impedimento reale o personale. A Narentani, nostri sudditi, fu dato ordine, che lo riducessero a Stagno o in Ponta, poichè i Turchi non solo erano in Herzegovina, ma anche in Bosna; et alli Trebinesi, che havevano mandato due loro ambasciatori, per parte delli nobili e del sborro.

Vladislavo conte si ricoverò a Canali in Sastoje, da dove mandò Pavo Markovich e Pavo Dobrosceovich, ambasciatori, per domandare subsidio. La repubblica lo visitò con suo ambasciatore d. Jacomo Gondola, e lo aiutò con staja 50 di grano, dove diede alcuni terreni di quel luoco a Siscman et in Duba a Braiko.

Arrivarono intanto tre ambasciatori, che Stefano rè di Bosna e herzegh mandarano al Skenderbegh. Questi fecero istanza, che la repubblica mandasse anche li suoi in Ungaria in compagnia di quelli del rè e herzegh. Ma perchè non pareva alli signori di fare attione alcuna con quelli principi insieme: dissero, che non potevano mandarli in compagnia loro; ma che in suo tempo si mandarebbero et in Ungaria et altrove, dove si giudicarebbe esser di bisogno.

Herzegh non si ritirò per all' hora a Ragusa, ma calò a Narenta, vedendo che Mehmete era entrato col suo esercito in Bosna e Rassia; dove procurò di superare il rè con inganni, e con belle parole farlo cascare. Et havendolo fatto uscire nascostamente fuori

di Jaize, capo del regno di Bosna, dove ritirato si era, con promesse grandi; e postisi al colloquio, fù il rè di subito preso, e per commandamento del barbaro fù spogliato della propria pelle.¹ Et il regno, che al proprio padre con inganno occupò, insieme colla vita perse. Questa temerità fù causa, che il Turco occupasse la maggior parte della Bosna, della Rassia e della Servia; e che sotto il suo dominio cadessero quelle provincie.² Destrusse il Stato del herzegh e del conte Vladislavo Gliuboschi.

Essendo questo così successo, il rè Matthia subito scrisse, che le case del rè di Bosna si consegnassero a Giugno Giorgi, pretendendo che a lui fossero ricadute. Ma non piacendo questa cosa alli signori di Ragusa ammonirono li parenti d' esso Giorgi, che si trovava absente, che non cercasse le dette case.

Furono uccisi in questo conflitto anche il vojvoda Petar e conte Nicola Paulovich, le cui case e possessione furono concesse ad affitto a Michael di Volzo, per depositare il danaro alla camera della repubblica. È morto Bivoko Tessalovich; Jelliza sua figliola si ridusse a Ragusa.

Prima che il regno di Bosna fosse preso da Turchi, i Veneziani³ vedendo opportunità del tempo, e che il Turco con tutte le sue forze s' era occupato in Bosna et abbandonato Grezia, fecero armata grossissima con speranza di recuperare la Grecia. Ma intanto venne la nuova della presa di Bosna e della vittoria de' Turchi, e che la Dalmazia stava in grandissimo pericolo, si distolsero da questa impresa, e cominciarono a chiamare per lettere aiuto da tutta la cristianità. Al pontefice diedero il primo avviso di quello fosse seguito in Bosna.⁴

Margarita, regina di Bosna, perso il regno e il marito, mentre procurava di salvarsi, e con lei Caterina, moglie del rè Toma, capitò nelle mani di Paolo, bano di Slavonia, dal quale fù presa come schiava. Ma poco dopo guastando li Turchi lo Stato suo fù amazzato con tutti li suoi. E così pagò il fio della violata hospitalità. E la regina si transferì a Ragusa.

Sparsisi per tutta la Bosna i Turchi cercare tutte le cose più nascoste, non lasciare cosa intatta, conseguire li paesi vicini e depredarli. Ma il rè d' Ungaria era vicino col su esercito, et havendo circondato un squadron de' Turchi quasi che li amazzò tutti. Questa sola attione delli Ungaresi s' hebbe verso il regno della Bosna.

¹ Annali di Ragusa. Cod. Bibl. acad. nro. DCIII. ad a. 1463: „Fù presa tutta bosna et sue fortezze per gran Turco Mehmed celebra; et rè Toma di Bosna fù amazzato sotto Blagai con molti suoi d' hoste.“

² Fusius L. Chalkokond. op. cit. p. 285 seg.

³ V. Mar. Sanuti: Vite de duchi di Venezia. Muratori: Script. rer. ital. XXII, 1172—7.

⁴ Epistola „summo pontifici de dto 14 iunii 1463 in Glasnik društva srp. slov. XIV, 280 Similis data „dominis Florentinis“. Ibid. XXXII. 199.

I Ragusei mandarono d. Giugno Gradi, arcidiacono, Giorgio Skenderbeg et il despot, a Roma, e moltri altri, per domandare aiuti, consigli etc. Il pontefice quanto poteva diede a tutti consiglio; e subito spedì il cardinale Bessarione legato apostolico a Venezia, per dar speranza al senato dell' aiuto, e per levare la paura de' nemici, haver da chiamare li rè christiani alle armi, e procurare di fare, volente deo, che sotto il vessillo della santa croce molte copie si raccolgano contra li Turchi. A Ragusei fù decretato di dare una mano de' soldati, e non poca quantità di frumenti. Fù ricevuto il Legato a Venezia con grandissima pompa,¹ e nel Senato fù (de)terminato d' accompagnarsi col pontefice contro il Turco. Et a Urso Giustiniani, generale dell' armata, il cardinale diede il vessillo in presenza del principe nella chiesa di s. Marco. E con tutto che i Veneziani havevano dato sì buona potestà al generale, nulla di meno la tenevano celata; all' arrivo del Legato pubblicarono guerra aperta contro il Turco. Intesosi questo dal pontefice, convocò gli oratori italiani per domandarli cosa offerivano; li quali tutti risposero, che aspettavano, che il pontefice imponesse ad ogni uno la sua carica. Il quale disse, che non accadeva altro, che solo ad esecuzione mettere il decreto di Mantova. Convocato poi il consistoro de' cardinali, lungamente orò; fù da tutto esso assentito et il pontefice esaltato fino alle stelle. Li Veneziani havevano mandato la loro armata in Grecia (sotto) Aloisio Loredan generale. In modo che XI kal. novembris convocato il concilio o congistoro publico, dove promulgò il decreto della confederazione e la lega fatta con Veneziani e (Skender)Bego contro li Turchi. E l' istessa lega havendo fatto il rè Mathia con Veneziani composta fino all' anno 1463.

I Ragusei mandarono due proveditori a Canali e due in terre nuove, per provvedere alli bisogni opportuni delle fameglie d' abitanti, acciò che non vengano in preda dei Turchi. Si diede salvo condotto d' ogni debito e delitto, in fuori del homicidio alli sudditti. E deputarono li ambasciatori al pontefice, rè d' Ungaria et a Venezia. E per terminazione del maggior consiglio quelli di Canali furono ritirati a Zaptat e parte in Molunta; e quelli delle terre nuove a Stagno et alle isole. De' quali furono eletti 200 soldati di quelli di Canali per Ragusa, e 200 di quelli di terre nuove per Stagno. E di più per il presidio della città furono provisti 2000 soldati veterani forestieri: capitan Spirito d' Altamura, li soldati parte di Tarento e di Segna.

Gli ambasciatori deputati: d. Giugno Gradi al pontefice, Sigismundo Gozze in Ungheria, Bartolo Gozze e Nicolò Bona a Venezia.²

Furono buttate tutte le massiere per terra, delle chiodiere e delli horti vicini alla città. E fabricandosi all' hora li muri per

¹ Fusius M. Sanut. loc. cit.

² Annali di Ragusa. MSC. ibid. „Fù mandato da Ragusa li ambasciatori per tutta christianità, per domandare aiuto e soccorso.

potersi servire di quelle pietre furono tagliati tutti gli alberi vicini. Ma sopra tutto furono intimati li digiuni per placare l'ira del Signore, acciòchè faccia ritornare indietro li Turchi. Non si mancava intanto fare buone guardie, essendo fatta creazione de' proveditori grandi d'esse.

Mandò all' hora il herzegh, che si ritrovava a Narenta, a cercare una gallera, la quale fù mandata, per farsi condurre a Ragusa con tutta la sua famiglia, con la confermazione del salvocondotto concessoli. Ma lui cercò di potersi ricovrare a Stagno. La qual cosa non li fù concessa scusandosi li Signori. Per la qual cosa si trasferì a Giuppana, dove furono mandati cinque ambasciatori, li quali l' accompagnarono sino a Zaptat. Domandarono da lui 10 mille ducati imprestito per mezzo d' Andrea Sorgo, ambasciatore.

Si destrussero le chiese intorno alle mura della città, e s' empirono di sassi tutte le cisterne del borgo di Gravosa e d' Ombla per levar al nemico la commodità dell' acqua. E furono destrutte tutte le case delle Pille e Plocchie.¹ Stagno fù presidiato di dentro con soldatesca e fuori con 8 ormanize e due fuste a quel mare. Offerì in aiuto nostro Ivanisc Vlatkovich cento soldati.

Ma intanto havendo la repubblica mandato al Gran Signore Niccolò Palmotta et Elia Bona con doni più del solito e con ordini, che, trovandolo uscito fuori di Bosna et inviatosi verso il Danubio e potessero dubitare che fosse per affrontarsi coll' esercito ungherese, havessero libertà di non seguirlo ma salvarsi dove potessero. Questa ambasciata fù mandata, perciò che havendo il Gran Signore mandato un suo Turco, per mezzo del quale domandarono un passaporto libero, sopra del quale appoggiati vennero alla resolutione di mandar gli ambasciatori, li quali lo trovarono uscito fuori di Bosna.

Intanto il rè Matthia entrato era nella Bosna col suo esercito per recuperare Jaize. E conte Vladislavo dopo la sua partenza recuperò Gliuboschi; e ne aiutò la repubblica con un suo ambasciatore. Et il conte Vlatko recuperò la fortezza di Cliuch.

Marra, regina di Bosna, moglie di Stefano, si ridusse a Ragusa. Così pure Catherina, moglie del rè Tomasc di Bosna. Le quali furono onorate e presentate. Così pure la consorte del conte Vlatko.

L' anno passato, come si disse, il gran Turco domandò della repubblica Giugno di Drago Giorgi. A qual effetto haveva mandato a Ragusa un subascià per causa, che il detto Giorgi haveva fatto in quel tempo grandissime prove contro li Turchi, trovandosi nell' esercito ungherese in compagnia. Ma non essendo in quel tempo a Ragusa si scusarono, che era con il rè. Il subascià ritornò alla Porta con questa risposta. E subito furono legati alcuni Ragusei

¹ Annali di Ragusa. Cod. msc. ut supra: „Fù a Ragusa fatto gran danno e ruina, per paura di gran Turcho, delle case, giardini, cioldiere, tentorie et altre cose fuor della città, alle Pille et alle Plocce; perchè credeuano Ragusei, che venisse gran Turcho sotto Ragusa“.

mercanti e pigliate le facultà loro e condannati in ducati 5000. Li quali havendo pagato furono condotti d' un Turco, al quale si diede sodisfattione. E si dice, che anche fosse causa di questo la venuta di Skenderbeg a Ragusa.

Il gran Turco venne in Sutiesca, dove il suo carasso scapuzò tre volte fermando sempre. Veniva lui per opprimere il Stato di Ragusa, poichè giurato haveva che occuparebbe e metterebbe a sacco tutto il territorio di Ragusa; de quali se li si farebbe qualche contrasto, che farebbe uccidere tutti li Ragusei christiani. Si che venuto in certo luogo di Sutiesca cascò il suo cavallo con li piedi d' avanti, benchè fosse astretto con li sproni, non però si poteva levare. Dove mutato il secondo cavallo similmente li intravenne. Dipoi mutò il terzo, e volendo proseguire cascò talmente che poco mancò non scovezasse il collo, et astretto con li sproni non si poteva levare, per fin a tanto che non mutò il suo giuramento. Finalmente palesò al suo bassà, come haveva apparso un huomo vestito in certo habito, che li pareva tener certa cosa im mano a modo d' una cittadella, il quale li vietava il passo; e li haveva minaciato, se passava oltre, non sarebbe tornato a casa. E perciò non havendo buon augurio non voleva andar inanzi; e perciò fece tornar tutto il suo esercito, col quale entrò in Bosna.¹

Acquistato tutto il regno di Bosna, come si disse di sopra, divise tutte le provincie del regno alli suoi capitani, i quali fece chiamare sangiacchi.

Furono spediti ambasciatori al Turco col tributo di 1500 ducati, per vedere che intentione habbia avuto. Rispose, che voleva tutto il territorio di Ragusa eccetto la città.¹ Con la quale risposta tornarono. E congregatosi il consiglio per trovare il remedio il primo disse, che per salvarsi non c' era altro remedio che mutar stanza, ovvero darsi ad arbitrio del Turco, il quale haveva ottenuto tante vittorie et usato crudeltà; man (con) quelli, che senza contratto li si sono resi ha usato misericordia; e non era bene pigliarsi la guerra con un potente, al quale non si può resistere. Il secondo disse, che per una vittoria non pareva bene lasciare la patria ma apparecchiarsi a custodirla, acciochè non possi penetrare; che si deve virilmente combattere non solamente per noi ma ancora per la christianità, la quale patirebbe se la città di Ragusa fosse presa. Il terzo disse, che bisognava cercare se vuole la pace con noi e con li presenti acquietarsi e così in pace vivere; perchè gli huomeni impotenti temono i nemici potenti per due cause, prima perchè non perdano il Stato, seconda acciò li sudditi vivano con quiete e riposo. Il quarto espose, che era meglio prepararsi et ordinare le

¹ Annali di Ragusa Ibid.: „Et toruò (il gran Turco) di recano di Sutieska, perchè tre volte lo cavallo scapuzò e tutte tre volte se desferà lo suo cauallo. E fù gran miraculo; e questo fù la cagione, perchè a Ragusa se faceva gran processione con gran pianti, tanto donne quanto homeni, et per li monasterij.“

² Vide MŠC. bibl. francis. Ragus. ap. Makušev op. cit. p. 384.

guardie della città a vicenda, perchè al Turco rincreseva stare lungo tempo per esser la città forte; ne manco potrà dar assalto, perchè sarà afforzato di partirsi non havendo vettovaglia per l' esercito per la sterilità del paese; e se il tributo si li promettesse, non si potrà stare d' accordo della somma, ma sempre domanderà più e col tributo augmenterà le forze (sue) et indebolirà le nostre. Il quinto disse: non è possibile a noi tollerare la bataglia, perchè il nemico è più potente. Ultimamente Simon di Bona vecchio, il quale in quel l'anno non era nel magistrato, fù invitato; il quale si dice haver parlato così: non è lecita cosa anzi ingiusta, che li potenti signori combattano con li impotenti e deboli senza loro causa, sicome e cosa lodevole che un paro combatta con li altri pari suoi. Ma tu, che sei venuto in questi luochi, gran inconveniente hai fatto, in queste sterili e mostruose caverne con tanta magnificenza dei signori cavalieri cercare la piccola città di Ragusa col suo territorio, e rovinare et haverla nelle sue terre. Per la qual cosa, non per altro, alli antichi vostri habbiamo promesso il tributo, se non per haver ogni refugio et aiuto contro li nemici, i quali cercassero il simile quello, che voi cercate, per esser raccomandati a voi. La qual cosa dovete fare e defenderci contro ogni adversario per li patti e sacramenti; e da voi procede, che sia rovinata la patria nostra, la quale nella vostra potentissima mano fù raccomandata dalli nostri antichi. Dunque se dalla vostra imperial corona la patria nostra deve rovinarsi come d' un nemico e non voler ci per vostri fedeli secondo alli vostri antichi: noi allora saremo costretti cercare altri aiuti e signori, e accostarsi a loro, il quale sarà solecito. Già habbiamo trovato il rè Matthia d' Ungheria, al quale saremo costretti darsi con la città a defenderci. Questa opinione fù abbracciata, e fù mandato lui medesimo a riferir la al Gran Signore. E così li lasciò partire.

Intanto il pontefice intesi questi disturbi della repubblica col Turco, mossosi a compassione mandò a Ragusa alquanti soldati, li quali fra breve furono licenziati. E mandò lettere e brevi, pieni di benignità, con offerte grandissime, le quali portò ambasciatore Gradi al suo ritorno. Delle quali offerte diedero parte al herzegh e con lui le comunicarono. E le seconde, che a lui furono indirizzate, s' inviarono. Furono li mandati ambasciatori Nicolò di Marco Gondola e Nicolò di Serafino Bona. Et anche quelli medesimi a Vladislavo, il quale intendendo, che il rè Stiepan era ammazato et haveva finito così miserabilmente la vita contra la fede datali, presse paura della crudeltà barbarica, si riconciliò col padre herzegh. E retiratisi nei luochi muniti, la repubblica mandò ad honorarli tutti due, e scrisse lettere di congratulazione. Anzi Vladislavo mandò aiuto dalla repubblica per mezzo di Doberò suo ambasciatore, e fù favorito di perperi 400.

Intanto, per non stare alla discretione della fortuna l' anno seguente fù mandato Matteo Gozze, archidiacono, ambasciatore a

Roma per cercare nuovi aiuti. Ma hebbe ordine ancora d' andare d' altri principi non solo d' Italia ma fino in Francia.

Vennero buone nuove d' Ungaria. Anzi havendosi avviso, che il rè doveva venire in Bosna coll'esercito, furono deputati ambasciatori Sigismondo Giorgi, Bartolomeo Gozze e Nicolò Sèrafino Bona, per invitarlo che personalmente venga a visitare la città di Ragusa. E li fù portato per donativo un bacile d' argento con 12 tazze similmente d' argento. Fù trovato in Bosna, da dove haveva mandato a Ragusa Vladislavo Vesper, suo ambasciatore, per domandare danari. Ma li nostri offerirono per mezzo de' suoi ambasciatori una quantità di sale e cinque salme di polvere e ducati 1000 in contanti per li tributi futuri. E li mandarono un chirurgo per servitio del suo esercito.

Nel maggior ardore di questi accidenti il palazzo rettorale patì l' incendio.

Nicolò Simon di Bona fù spedito ambasciatore al concilio. Il quale, mentre vedeva che i principi havevano vanamente invasi i territorii del gran Turco, disse: che si meravigliava, che non sapevano il modo di combattere di quella gente; ma che lui era pratico, e propose il modo d' assalire il Turco per mare e per terra; come fù fatto.

Il rè di Napoli Ferdinando diede denari e munitioni, rè Mattia il simile, il duca di Milano artiglieria con certi armamenti, i Veneziani non diedero manco risposta.¹ Tre savii della guerra condussero 2500 soldati forestieri.

Alli 9 di giugno, che fù la festa de corpus domini, il bassà di Romania mando un ciusce segretamente a Ragusa, ammonendo alli signori, che mandassero ambasciatori, perchè il Gran Signore s' aquieterebbe. Così fù fatto: e li ambasciatori furono ricevuti gratiosamente, e accompagnarono il Gran Signore sino alla Sienize. Il quale liberò i mercanti con le robbe loro, che erano in Bosna, e licentiatì li ambasciatori tornò in Andrianopoli.

¹ Annali di Ragusa loc. cit. „Santissimo Papa et rè d' Ungaria et rè Ferdinando hanno dato aiuto; ma li Venetiani non hanno fatto ne risposta, ma restarono in silentio“. Contrarium vide Glasnik XV, 139.

Odlomak srpskoga ljetopisa.

Priopćio

STOJAN NOVAKOVIĆ

dopisni član jugosl. akademije znanosti i umjetnosti.

Predano u sjednici filologičko-historičkoga razreda dne 14 veljače 1874.

Прилично већ има изданих наших љетописа. Пок. П. Ј. Шафарик, незаборављених заслуга за нашу историју и литературу, поче у својима Рамátку кодификацију. Од то доба је, што у Биограду радњом српског ученог друштва, што у Русији још више грађе нарасло, а историјска критика бави се све више и више том врстом историјских записака, њиховом поузданошћу, њиховом коришћу, њиховим постањем и њиховим изворима. Но докле се с једне стране осјећа све живља потреба за кодификацијом, и докле историци монографијама својим шире свјетлост на поједина питања и шире пут ономе, ко стане писати знаменито дјело цјелокупне народне историје, дотле је вријеме сносити на гомили прилог по прилог.

Овај комад српскога љетописца, који и ми у то име приносимо, налази се у зборнику, који је у збирци рукописа народне библиотеке у Биограду под бр. 184. Рукопис је тај у дванаестини. У њему има доста различитијех ствари, разном руком писаних, те има пуно разлога мислити, да су у овом зборнику покупљени и у позније доба у једно повезани сами комади од више рукописа, јер су свуда све сами одломци. Међу тијем комадима највише их је апокрифских, те и о рукопису и осталој садржини његовој мислим говорити кад будем објављивао остало, што имам из њега списано.

Одломак љетописца заузима пет листа, 72—76 садашње пагинације. Првих пет иду по реду један за другим. Међу петим и шестим осјећа се нека празнина. На питање, кад је овај рукопис писан, не може се одговорити сигурно, јер, како су све одломци, нити се гдје налазе написани писац и година, нити што друго о томе. По свему судећи, као што је облик слова, рекли бисмо, да рукопис неће бити млађи од прве половине XV вијека. Ријечи **Въ** **лѣто**, које долазе пред почетак биљежка, истакнуте су мало напријед, **В** је написано скоро као **О** испријечено на лијево, угнуто унутра с десна; а озго је усађено њ,

*

тако да му доњи крај стоји у сриједи од тога **0**. За тијем долази **л** а поврх њега **т**. И увијек тако, свагда црвеном бојом.

Што се на тим листовима налази, стављамо иза ових врета, а у пријепису држали смо се обичних правила, којих се држе признати издаваоци књижевних старина на словенском језику.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6729—1221) постави се краљемъ Стефанъ жупанъ, вѣтори сынъ Неманинъ, и царствова . . . . .¹

Къ лѣто **ꙗꙗѡ**. (6732—1224) прѣје краљевство сынъ њего Радославъ и царствова .ди. лѣтъ.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ**. (6743—1235) прѣје краљевство днѣжен њего Драгославъ, хранив краљъ, и царствова .ле. лѣтъ.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6778—1270) прѣје краљевство сынъ њего Милутиинъ, краљъ банскы, и царствова .мз. лѣтъ и прѣстави се охтомьериа мѣсеца .ко.²

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6825—1317) прѣје краљевство сынъ њего Стефанъ Деуа . . . . . и царствова .ѡи. лѣтъ и прѣстави се мѣсеца Ноемвриа .ди. днь.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ**. (6838—1330) оуби краљъ Деуамскы Михаилъ цара Българскога.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ**. (6820—1312) роди се Стефанъ царь.

И въ лѣто **ꙗꙗѡ** (6844—1336) постави се царемъ.

И въ лѣто **ꙗꙗѡ** (6864—1356) прѣстави се Стефанъ царь Дек. кд., и царствова. кд. лѣтъ.³

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6845—1337) роди се Оурошь царь.

И въ лѣто **ꙗꙗѡ**. (6865—1357) постави се царемъ.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6866—1358) бысть гладна година, въ второ лѣто царства Оуроша царя.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6867—1359) прѣидоше Търци море и примише Клиноме въ третє лѣто царства Оурошека.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6880—1372) прѣстави се Оурошь царь Дек. .в., и царствова .зи. лѣтъ.

И въ тожде лѣто оубыше Търци краля Вьлкахина на Марице Сек. в.

И тоже лѣто прѣје скупьтро сръбьско князь Лаздрь, и бысть господиный Среблемъ.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ**. (6869—1361) погубише Тоурци хаброга Мом'унал и примише Периторь мѣсеца сек. кг.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ**. (6882—1374) расипа князь Лазарь Николъ жоупана.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6888—1380) бысть кур Паска.

Къ лѣто **ꙗꙗѡ** (6889—1381) оуби Црепъи Витомиръ Търке на Двѣракиница. Дек. ке.

Къ лѣта **ꙗꙗѡ** (6890—1382) расипа князь Лазарь Раднуа Браниковика.

¹ Нејасно, јер је изблиједјело толико да се не смијем упуштати у нагађање.

² Нејасно, толико да се једва виде бројеви.

³ Године царовања са стране су, но истом руком.

Въ лето ꙗѡсѡд (6894—1386) исходи Мзрять царь на кнеза и прими Нишь.

И въ то лето помрѹе сльмѹе Ген. а днь.

Въ лето ꙗѡпа (6881—1373) прѣстави се великы Гюрьгъ Бальшикъ.

Въ лето ꙗѡсѡз (6897—1389) бысть вон кнеза Лазара на Косовѹ Юн .еі. И царствова .зї. лѣтъ. И тоже лето прѣѹе мѹелство срьбьско сынъ него великы деспоть Стефань.

Въ лето ꙗѡца (6901—1393) примише Търци Тръновъ градъ утврото лето деспотства Стефанова.

Въ лето ꙗѡг. (6903—1395) прѣгѹе Бамзытъ на Владхе, и погнѹе Марько и Костадинь.

Въ лето ꙗѡе (6905—1397) позебоше Търци на Босни.

Въ лето ꙗѡс (6906—1398) изгоре Ракьмьница.

Въ лето ꙗѡз (6907—1399) прѣстави се Влькъ Бранковнѹ ѡх. .S.

Въ лето ꙗѡи (6910—1402) оуби Демиръ Бамзыта подъ Ангѡром на кѡ днь.

И тоже лето оухвати деспоть Гюрьга оу Цариградѹ.

И тоже лето оукраде Родоп Гюрьга изъ Цариграда Аѡгѡуста .ла.

Въ лето ꙗѡи (6911—1403) бысть деспотѡвъ вон на Трыполю Ноѹември а .ка.

Въ лето ꙗѡеи (6912—1404) плѣни деспоть Ситинѹ.

Въ лето ꙗѡди (6914—1406) прѣстави се Никодим Гръуньк на рождество хрнство.

Въ лето ꙗѡеи (6915—1407) прѣстави (се) кнегиня Милѹца Ноѹември .дї. днь.

Въ лето ꙗѡси (6916—1408) прѣстави се Грьгѡуръ Вльковнѹ Мар. дї.

И тоже лето бысть зла зима.

Въ лето ꙗѡзи (6917—1409) плѣни Влькъ Кнежникъ с Търци Срьбле.

Въ лето ꙗѡи (6918—1410) закла Моѹсиа Влькъ Кнежникъ и Лазара Влькъ Бранковника брата ¹ оу Пловдинѹ Юл. .с. днь.

Въ лето ꙗѡеи (6919—1411) оудлен Моѹсиа Удаланиѹ Юл .е. днь.

Въ лето ꙗѡк. (6920—1412) ходи Мѹсиа подъ Ново Брьдо.

Въ лето ꙗѡк. (6921—1413) оуби Кришиа Мѹсио Юлиа .е. на Пскрѹ рѣцѹ.

И тоже лето прѣжде тога догѹе Гюрьгъ изъ Солзиа Охтомерна .кг.

Въ лето ꙗѡкк (6926—1418) оуселише се в новѹ Львѡрѹ Ресавѹ светымѹ Тронѹцѹ.

Въ лето ꙗѡкз (6927—1419) оумре Мирѹа воевода.

Въ лето ꙗѡкѡ (6929—1421) плѣни Соѹлта царь Владхе.

Въ лето ꙗѡл (6930—1422) оумре Бальша Априлѹ кз. И то лето оумре сватанъ царь Юн. .вї.

Въ лето ꙗѡлк. (6933—1425) прѣста(ви се) госпога Марѹ Апр. .дї.

Въ лето ꙗѡлд. (6934—1426) ходи Мзрять подъ Кроѹшевѹцѹ.

Въ лето ꙗѡле (6935—1427) прѣстави се деспоть Стефань Юн. .ѡї.

¹ Са стране додато истом руком: сына.

- Въ лето (година известала) — прѣе науелство Гюрьгъ Вльковнѣ.
 И то же се лето постави деспотомъ.
 И то же лето отворже се Еремѣ оу Голоубьцѣ и даде га Твркомъ.
 И пакынше Брлннѣко.
 Въ лето ,сѣдн (6938—1430) създамъ бысть градъ Смедереко въ .г.
 лето царства деспота Гюрьга.
 И то же лето прими Моуратъ царь Солзнь Мар. кѣ днь.
 Въ лето ,сѣдн (6941—1433) мѣсеца Юн. .зѣ. помрѣе снѣе .з.
 уасъ дне и быше оусоки мнозы зѣло.
 Въ лето ,сѣдн. (6943—1435) пошали Зупровнѣцъ царева дрѣва оу
 Крзшекѣцѣ и разбѣн Аллбегга на Годомннѣ Аврамковнѣ.
 Въ лето ,сѣдн (6944—1436) Августѣ .л. разбѣн Мвратъ царь
 Срѣблѣ и прими Борьуъ и Равьннѣцѣ.
 И то же лето оумре Жигмѣнѣта краљь.
 Въ лето ,сѣдн (6945—1437) ходи Мвратъ царь подь Снѣннѣ.
 И то же лето бысть злы понеделннѣнѣ.
 Въ лето ,сѣднз (6947—1439) прими Мвратъ Смедереко Августѣ .нѣ.
 И то же лето оумре краљь Алберѣта.
 Въ лето ,сѣдн (6948—1440) ходи Моуратъ подь Белградъ.
 Въ лето ,сѣднѣ (6949—1441) прими Хадомъ паша Нокѣ Брѣдо
 и ске срѣблѣске градѣке.
 Въ лето ,сѣдн (6950—1442) ходи Баша подь Белградъ и сѣднѣ
 Жрѣновнѣнѣ.
 И то же лето оубѣн Алнѣкоуль Мезыть бега на Власехѣ. Мар. .кѣ.
 Въ лето ,сѣдн (6951—1443) разбѣн Алнѣкоуль Хадомъ пашѣ на
 Аллокнѣ Сеп. .кѣ.
 Въ лето ,сѣднѣ (6952—1444) измѣде деспотъ съ Оугры на Златнѣцѣ.
 И къ то же лето прими опетъ Срѣблѣе и оулесе оу Смедереко Августѣ .кѣ.
 Въ лето ,сѣднз (6953—1445) погнѣе краљь Владиславѣ на Варнон
 Охтомѣрѣд .кѣ.
 Въ лето ,сѣднѣ (6955—1447) ожени се деспотъ Лазарѣ, и постави
 се деспотомъ Дек. .нѣ.
 Въ лето ,сѣднз (6957—1449) разбѣн Оома Котомаша Сеп. .з.
 И то же лето разбѣн Моуратъ Алнѣзла на Косовѣ Ох. .я.
 Въ лето ,сѣднѣ (6959—1451) оумре Моуратъ Фер. .д.
 И то же лето врати Мехемедъ Топлицѣ.
 Въ лето ,сѣднѣ (6961—1453) прими царь Мехемедъ Царнградъ.
 Млѣ .кѣ.
 И то же лето оузнобѣн снѣна землю.
 Въ лето ,сѣднѣ (6962—1454) оузе Мехемедъ царь опетъ Топлицѣ
 и пороби Срѣблѣ, и раснѣа Острѣкнѣцѣ Ноул. л. днь.
 Въ лето ,сѣднз (6963—1455) оухвати Алнѣкоуль Фернѣзбеговнѣ
 оу Крзшекѣцѣ.

Овдѣ на сву прилику нема једног листа.

Въ лѣто ꙗковъ (6972—1464) ходи царь Мехемедъ бегъ на Боснѣ, и разбѣише га подъ Плицемъ.

Въ лѣто ꙗковъ. (6974—1466) ходи царь Мехемедъ бегъ на Скендербега арбамашкога, и съзидѣ Нови градъ.

И тон лѣто оумре херцегъ Стефанъ.

Въ лѣто ꙗковъ. (6976—1468) ходи царь Мехемедъ бегъ на Карамане, и съзидѣ Коидрадъ.

И въ то лѣто оумре Скендербегъ арбамашки.

Въ лѣто ꙗковъ (6978—1470) ходи царь Мехемедъ бегъ на Игрибозъ биегъ и прииме главни градъ (изблиједјело кад).

Въ лѣто ꙗковъ (6981—1473) ходи царь Мехемедъ бегъ на вѣстоуны странѣ и разбѣи Оузю . . . . . и ходи преко Ефрава в том бою оубѣише романскога башу Хасана. — — — — —

Въ лѣто ꙗковъ. (6984—1476) ходи царь Мехемедъ бегъ на Кара Богдана и разбѣи га.

И тѣ нхъ зимѣ бѣише Жри, и съградѣише два града на Годоминскомъ полю.

И тѣ нхъ зимѣ разбѣи царь Мехемедъ бегъ и прииме тѣи градове, и разбѣи нхъ.

И тада бѣише зла зима и люта.

Въ лѣто ꙗковъ (6989—1481) оумре царь Мехемедъ бегъ преко моря прѣма Цариградъ.

И то же лѣто наста сынъ его Бамзитъ.

И то же лѣто ходи Бамзитъ на врата Сижемъ соултана прѣко моря на Карамане, и разбѣи мѣ конскѣ, и оубѣи мѣ ризинцѣ.

Въ лѣто ꙗковъ (6990—1482) ходи царь Бамзитъ бегъ преко моря опетъ на врата Сижемъ соултана, и прогна га нсѣ Караманске землѣ, и опет се врати, и зимовѣ оу Дренополоу, и тѣи зимѣ оумори безирѣ Ахметъ пашѣ мѣсеца Декемвриа .2. дѣни.

Въ лѣто ꙗковъ (6991—1483) ходи Мехмедъ пашѣ на Дзманъ и съзидѣ .в. града Храмъ и Куланъ.

Въ лѣто ꙗковъ (6992—1484) ходи царь Бамзитъ прѣко Дзманѣ на Кара Богдана и прииме градъ Келѣе славы и добри.

Въ лѣто ꙗковъ (6993—1485) оумре деспотъ Вѣкъ . . . . .

Bugarski zbornik, pisan prošloga vieka narodnim jezikom.

Priopćio

STOJAN NOVAKOVIĆ,

dopisni član jugosl. akad. znan. i umjetn.

Predano u sjednici filologičko-historičkoga razreda dne 14. veljače 1874.

I. У народној библиотеци у Биограду под бр. 106 у збирци рукописа налази се рукопис, писан врло занимљивим, народним бугарским језиком. Рукопис је из времена, кад се међу Бугарима није могло осјећати нити уплива по језику од књига до-несених из Русије, нити икаква покрета из каквога књижевничког мудричења, које се у почетку сваке литературе по правилу јавља. Поврх тога двога, што наш рукопис ставља изван домашаја нових струја, што неколико прошлог а неколико овога вијека обухватише југ словенски, он се веома знаменито узмиче и испод владе старе средњевјековне литерарне традиције, како се она чувала међу Бугарима и Србима. Та традиција у овом је рукопису управо на умору. Она уступа народном језику и пошљедња своја права, и народни језик заувима у пуној сили владу своју.

Пратио сам и изучавао таку исту борбу у Србаља. Стари словенски говор, пренесен са пријеводом светога писма међу Србе, утврди се као књижевни језик, потиснувши тијем самим народни језик на ниже мјесто од себе. Али се народни језик све више отимао за урођена права своја. Изнајприје продирући помало у књижевнички умјетни говор, он се утврђиваше тамо. Гледамо, гдје су у споменицима све веће мјере улину народнога језика, толико, да долази вријеме, кад се за споменике мора рећи, да су писани не већ првим црквено-књижевним но народним језиком.

Посве је интересан ход овај у развоју мјешавине старога књижевнога језика словенскога; и колико су у први мах развитку народнога језика изгледала спријечена права тијем, што се међу Србима утврдио нешто удаљени од чистога народнога говора језик словенски, толико је истоме језику већа част, што је послје та своја права на ново задобио.

Да се развитак народне литературе у оба југословенска племена развио својим природним путем, онда би ово што у неколико ријечи напријед истакосмо, далеко мањег значења имало. Али рефлексије наше о томе језиковном току двојаку и чисто полемичку цијену добијају, кад се опоменемо, како развој народне литературе на истоку словенскога југа није, на жалост, имао свој континуални развитак. Као год што би, можда, сва историја јевропска имала имала други крој, да се у XIV. вијеку не догоди инвазија турска на балканско полуострво, тако су, услијед тога, настале немиле прилике за литературу и културу словенскога југа. Омркнувши, да тако кажемо, у половини XV вијека у култури и у литерарном развитку на једнакој висини са осталом Јевропом¹, освану словенски југ у почетку XIX вијека у чудноватом, полу варварском стању, с тамним успоменама о прошлости и о срећи својој. Литература поче клијати на ново, али више покретима са стране, са јевропскога запада, него из старих основа. О староме језику, тој првој основи литературе, није се знало ништа. Знање о народноме језику везало се врло опћенито за свој словенски коријен, али о томе коријену није било никаквих размршених појмова. Као некакав регулатор народности мијешала се и конфесија. А како је међу словенским народностима источне цркве континуитет свога националног развитка сачувала само народност руска, то су обје гране словенскога југа, што су припадале источној цркви, пошле тамо, да потраже науке и инспирације. Видјевши у то доба у Русији језик црквени, у вријеме, кад о томе нигдје није било чистих појмова израћених, примише и они што се у почетку овога вијека у свој Русији опћенито држало, да је тада познати црквени језик најстарији корјенити говор словенскога племена. О историји тога црквенога словенског језика сувремене руске цркве, није се до познате Востоковљеве расправе, ништа озбиљније мислило. Ако то и није ништа сметало, ни језику ни филологији словенској у Русији, из познатих узрока, лажна та база побркала је на словенском југу све књижевне одношаје. То се пак могло догодити врло лако, што су се црквене књиге, штампане тим словенским црквеним језиком сувремене руске цркве, са невоље и недостатка штампања на словенском југу, кроз прошли вијек свуда шириле и рашириле. Додајте томе, да је у први мах сва писменост и наука извирала од људи црквених, навикнутих на те књиге, па неће требати никаква објашњења, откуд у новој литератури

¹ Овај парадокс, с врло малим ограничењем, пуштамо у свијет, да му вјерује, ко хоће за сад спрам малог броја до данас изнесених доказа. Кратко је вријеме, од како су се студијом неколико писаца наших, који се овим словима баве, почели докази за то износити. А ми имамо основа надати се, да ће даљи рад дотјерати дотле, да посвједочи ово што ми сад рекосмо на ризик, да се и као парадокс узме.

ерској и бугарској у почетку овога вијека макаронски жаргон, пун русизма, пун гласовних аорганичних феномена, који су са фонологијом ерскога и бугарскога језика стајали у одсудној супротности.

Како није мјесто развијати на далеко и на опширно овај ред мисли, пријећи ћемо на нову борбу, коју је имао да издржи језик ерски. Истом издржавши борбу са старим словенским унесеним са пријеводом светога писма IX. вијека, истом задобивши у рукописној литератури пошљедњих вијекова пуна права своја, и очекујући нову литературу, да га понесе на праву висину и достојање његово, ерски језик упаде у нов сукоб не са старим но са руско-словенским језиком. Онај чудновати жаргон, ни ерски, ни словенски, ни руски, којим су на крају прошлога и у почетку садашњег вијека писали многи ерски писци, и који је постао услијед мало час поменутих забрканих појмова о историји словенскога језика кроз средње вијекове, морао је наићи на нову реакцију народнога језика, који је тек био побиједио, па своју побједу изгубио. Како су писци имали по себи похвалну намјеру, да образовање књижевнога ерског језика оснују на староме словенском, то се ударило у мијешање. Но с тим заједно искочила су многа питања: шта је ерски, а шта словенски? Колико ерског и колико словенског? И најпослије: шта је управо словенски, и како се у томе погледу у стара времена поступало? Главни вођ у овој борби, који ју је повео на корист и у заштиту чисто народнога језика ерскога, био је Вук Ст. Караџић. У његово име иде обично цијела историја те борбе, и нама ништа даље о томе не треба говорити. Нов сукоб, који је имао ерски народни језик да издржи, ако је нешто времена требао, испао је опет на корист његову; и кад се већ није могло више ни мало сумњати о добром свршетку борбе, којој су ишле у прилог све нове чињенице, што их је са собом обилато донијела историја словенске филологије и лингвистике, издаде Вук као епилог свему своју књигу „Примјери ерско-словенскога језика. Беч, 1857“, у којој је изнио пређашњу мирну побједу ерскога народног језика, која је била најкрупнији историјски разлог његовим реформама, из које се све његове реформе црпу, и према којој он управо долази као кодификатор. ¹

II. И ако је у Бугара међу њиховим народним и црквеним језиком друга свега него у Срба, али је у данашње вријеме разлика иста, и у новије је вријеме ход развића њихове литературе такође исти. Разлика је, што Бугари нијесу имали свога Вука, што им данас ни правопис, ни граматички ни дијалектички stroj језика није регулисан ни мало, бар колико је нама одавде познато, што њихов развитак иде позније од ерског, и што су сад времена свакојако другчија, него што су била у почетку овога вијека. С тога у историји развића њиховога је-

зика није дошао још онај моменат, у ком је Вук могао писати свој епилог у „Примјерима српско-словенскога језика“. Али да ће један пут тај моменат доћи, и да ће пред њим ићи од прилике онакав исти процес, какав је ишао у Срба, о томе не може бити сумње. Облик може бити други, јер облици историјских појава зависе колико од времена, у коме се појави догађају, толико од стихија, које у историјском процесу дјелују. Али феномен сам по себи или се мора догодити, ма којим начином, или бугарска литература нема будућности.

Осим што су некоји млађи писци у својим покушајима (Н. Прванов у својој граматици,¹ Рущук, 1870; М. Дриновъ, За новобугарското азбуке. Период. спис. Год. 1. књ. 2. 9.) пошли на пут, којим је Вук ишао у српској литератури, сам је Вук учинио за бугарски језик једно дјело, које је, као што ми се чини, мало и употребљено и познато. Кад су још поводом Лајбницова рада око упоредне лингвистике, на крају прошлога вијека, изашли „Сравнительные словари всехъ языковъ и нарѣчій, собранные десницею всевысочайшей особы“ (I, 1787, II. 1789, друго издање 1789), Вук се лати да поправи погрешке српскога и бугарскога језика. Тога ради напише он своју књижицу „Додатак к Санктпетербуршким сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија с особитим огледима бугарског језика. У Бечу 1822.“ У тој књижици је управо најзначајнији онај дио о бугарском језику. Ту је Вук дао оглед од пријевода св. писма, неколицину народних пјесама бугарских, и на крају граматичне биљешке. Што је најважније, Вук је ту скројио правопис за бугарски језик, удесивши тако транскрипцију народнога језика, и упутивши тим примјером књижевнике на прави пут. Но као што споменуемо међу Бугарима све се ограничило на неколике непотпуне огледе, а тај Вуков окушај оста до данас и без одлучнијега посљедника и без ревизије.

Кад већ у овоме до сад нијесмо заједно, друго је питање, којим је путем ходио стари бугарски књижевни језик; је ли напоредо с народним; или изостајући; је ли, на пошљетку, садањи народни језик, кад се историјским ходом развио, стекао своја литерарна права ма и у овом кругу, у ком се могло, и како је тада према томе стајала литерарна традиција средњих вијекова? Хоће ли се, дакле, ако дође до тога, моћи написати и за бугарски онаки епилог, какав је Вук написао за српски? . . . .

Овај посао напредовао је далеко више него онај први, и то

¹ Дјело тога младића, који је ове године прерано умро, а поименце: „Извод из Българска-та граматика. Законе-тѣ на Български-ат језик, Русчюкѣ 1870“, и „Бележик врѣхъ граматика-та за ново-българския езикъ отъ Ив. Н. Момчилова“ одликују се добрим правцем, и ако су на њима обиљежја младићске непотпуности, која би, наравно, с годинама ишчезла.

пошљедњих година. Још 1869. В. И. Ламански је у „Журналу министерства народнаго просвѣщенія за Јун“ под „Болгарское нарѣчіе и письменность въ XVI—XVII. вѣкахъ“ приопѣио многе одломке рукописа, писанога народним језиком. Уз исписке В. И. Ламански је саопштио више својих, махом обичних „славјанофилских“ рефлекција, али је на крају за рукопис казао управо оно, ради чега га и ми овдје помињемо. „Люблянская Болгарская рукопись, говори В. И. Ламански, принадлежитъ, не смотря на свою недревность, къ замѣчательнѣйшимъ и люботытнѣйшимъ памятникамъ Славянскимъ Болгарской словесности XVI—XVII в. и какъ памятникъ чисто-народнаго Болгарскаго нарѣчія этого времени. Пока, сколько извѣстно, это единственный памятникъ въ своемъ родѣ. Представленные нами выписки изъ него, какъ образчики языка, могутъ имѣть то же значеніе, что извѣстные „Примѣры Сербскаго языка“. В. С. Караджича, которыми знаменитый сербскій писатель старался оправдать дѣло Досифея Обрадовича и свое собственное и доказать законность литературной обработки народнаго Сербскаго нарѣчія. На этотъ памятникъ Болгарскій съ такимъ же правомъ могутъ указать новѣйшіе Болгарскіе писатели, настаивающіе на законности и необходимости литературной обработки чисто-народнаго Болгарскаго нарѣчія“. Млади бугарски писац и историк М. Дринов у своме чланку „За новобългарското азбуке“ (Период. спис. год. I. к. II. стр. 9) наклави такође на ове мисли, и даје неколике погледе на историју бугарскога језика и правописа; али се види, да му онда, кад је свој чланак писао, није био познат овај чланак Ламанскога, и да се у опће мало зна за споменике, писане чисто бугарским језиком прије уплива руског и прије новога покрета књижевног. А која је важност тих споменика, ми смо управо напријед напоменули.

Српски и хрватски језик има данас изобила споменика, кроз које се може проучити самостално развијање њихово од XIII вијека на овамо. У литератури су нашој већ чињене лијепе дедукције на основу тога. Поштовани поборник филологије и лингвистике словенске проф. др. Ђ. Даничић управо сад штампа историју облика нашега језика, која ће показати опширност поменутих дедукција, да и не помињемо никада више. А кад мало прије истакосмо, како је мало не само објављених него и повнатих споменика бугарских, могло би нам се рећи, да ли наша паралела, коју бугарскоме према српском проричемо, није одвише смиона? Тога ради ћемо поменути Тројанску причу, којој у III. књ. Starinâ издаде Миклошић. Тај споменик бугарскога језика подупире смионост нашу, и хвата управо средину међу повним споменицима старе бугарске литературе, у којима надвлађује народни језик, и међу старим бугарским језиком. Оно што сад још нема, да би се наша паралела испунила, вријеме ће накнадити, а томе у прилог и ми доносимо исписе из поменутога повната рукописа бугарскога.

III. Не стоји ништа забиљежено, кад је писан рукопис, о коме говоримо и из којег записке приопћујемо. Да се још и овога вијека читао по Бугарској свједочи једна записка на корицама, која гласи: „Таа книга вехъ е отъ Кочо Кръстјовичъ бакалъ, вехъ е за да е штампосим, тапа пакъ да мѣ е дамъ и една отъ штампосанито влато облечена въ даръ. 1852. Фебруариа 4 въ Татар Паазарчикъ“. Други се никакви записи не налазе. Но по свему судећи ми држимо да је рукопис тај постао у почетку прошлога вијека, а никако послје половине његове. Листови су дугачки око $15\frac{1}{2}$ а широки око $10\frac{1}{2}$ сантиметара. Садржај је рукописа овај :

1. Л. 1а. Слово избранное и различное.
2. Л. 9а. Уто судъ врази уловѣкъ домашни его, на дну те стране Амн кон са хубави работи христинниъ.
3. Л. 9б. Слово светого Ѣфрема о светен литургие.
4. Л. 14а. Повуение.
5. Л. 16а. Слово ѿ светого Аѣзіа уловѣкъ божин.
6. Л. 27а. Слово ѿ светомъ Геѡргію великомученику.
7. Л. 28а. Без наслова: виђење Павлово.
8. Л. 30а. С насловом изблиједјелим: легенда о томе, како су нађени часни крети.
9. Л. 45а. Слово како ѡсвѣд Марѣта Пилата претъ царемъ Кесаремъ.
10. Л. 51а. Слово сказанне ѡтъ битна.
11. Л. 68б. Слово душеболезное отъ ангела извештаемо прѣподобномъ ѡцъ Макариу египетскомъ.
12. Л. 81б. Слово светомъ велку мученику Кирику и мати емъ Іванта.
13. Л. 95а. Слово на велика среда предъ Велиденъ.
14. Л. 105а. Слово предъ Велиденъ къ четвертокъ.
15. Л. 110а. Слово предъ велиденъ въ петокъ.
16. Л. 126а. Слово ѿ на погребение Господѣ Бога и спаса нашего Исуса Христа.
17. Л. 134а. Слово на преподобна Петка.
18. Л. 150а. Одломак од неке легенде.

Тај лист 150ти у једно је пошљедњи цијелога зборника.

Рекавши у напријед за језик, да је чисто народни и обиљеживши значење овога и других сличних споменика у развоју народног бугарског језика у литератури, овдје нам је проговорити двије три ријечи о садржини, која чини, те је овај рукопис двоструко интересан. Садржина припада посве народној литератури средњег вијека. Многи комади су апокрифи, који су кроз словенски југ ушли у литературу Словена источне цркве, и о којима су у новије вријеме истраживања започета. Имајући да још проговоримо неколико ријечи о ономе што смо из те садржине исписали, показаћемо у неколико вриједност садржине.

Тако дио под 1. припада у врсту литерарну, о којој је у нас још мало говорено, а од ње није скоро ништа изношено. Византијска литература имала је једну врсту књига, у којима су скупуљане знамените изреке и пословице. У те су зборнике купљени комади из црквених писаца, али у исти мах нијесу пренебрегавани ни старински јелински писци. Те зборнике обично литерарни историци називљу именованом *florilegia*¹

Комаде ових флорилегија виђао сам често у старим рукописима српским. У њима се такође помињу имена јелинских великих људи. С тога сам тај комад рукописа преписао, да би се и о томе сазнало овај пут бар оволико.

На петом мјесту садржаја долази легенда о Алексију божјијем човјеку. Ја сам је налазио у више српских рукописа, и она ће наћи своје мјесто у мојим исписима из апокрифике и белетристичке литературе српске средњег вијека. Та је легенда јако раширена била по Јевропи у средње вијекове, јако омиљена и у нашем народу. Стара струја није изумрла са свим ни с почетком нове литературе. Исту легенду сложио је у стихове Вићентије Ракић (год. 1824) и она је дочекала тако три издања 1798, 1828 и 1845 дотрајавши тако рећи до самих наших дана. Небројене варијанте у прози и стиховима на западу студирали су Масман и Г. Парис, у Чешкој Небески. Кад изнесемо довољно грађе, моћи ћемо видјети, колико смо у томе упоредо са западом.

Дијелови садржаја под 7, 8, 9, 10, 11 припадају такође апокрифској легендарној литератури. Колику је ова литература у своје вријеме свезе имала са народним животом, може се познати по томе, што легенду о томе како су нађени часни крети цјева и народна цјесма (Вук II, 85), осим осталих свеза, за које је освједочено да их има међу том литературом и народним вјеровањима и гаткама. Апокриф је и легенда под 12, а легенда је и оно под 17, али смо прво оставили, да исписи сувише не нарасту, ствари пак ради изнијећемо га на своме мјесту у српској редакцији, а друго је већ више мање познато. Не би мање биле интересне ни бесједе, писане таким истим језиком као и све остало, али смо и њих оставили, што су у томе богатије исписке В. И. Ламанскога у горе поменутом чланку „Журнала мин. нар. просвѣщенія“, те ће се нашим посланом и његов попунити.

Што се самога рукописа и његове потпуности тиче, не можемо се похвалити. Осим што смо при интерпункцији и одвајању ријечи, зарад велике неправилности, која је у рукопису, доста посла имали, непотпуности су и очевидне празнине и погрешке на многим мјестима. С тога се на многим мјестима не разумије најбоље, или је синтактична конструкција оште-

¹ Види Dr. R. Nikolai, Geschichte der byzantinischen oder mittelgriechischen Literatur Ersch und Gruber, Griechenland VIII. Bd. 370.

ћена. Јасно је да га је рђав неки писац из каква старијега рукописа преписивао. Али смо за хатар питања о којима смо напријед говорили, зарад језика, с којим се удружила исто тако интересна садржина, старали се да савладамо недостатке. У преписивању држали смо се признатих правила. Ријечи смо одвајали, текст интерпунктиралаи, но поред свега тога правопис вјерно чували. Од старих слова, као што ће се видјети, многа никако не долазе. Ми смо мјесто њ писали њ, мјесто л—лъ, мјесто ш—шт, мјесто ѿ—отъ, мјесто р—ръ. Од јусова долази само љ, али доста ријетко мјесто љ. С тога смо и мјесто њега на свима мјестима гдје о изговору никакве сумње бити не може, стављали љ. Иначе смо га остављали. Мјесто з, које такође ријетко долази, писали смо з. То су све наше промјене, којима за разлоге не треба казивати, јер овако како смо ми исписивали, долази тако исто често у самоме рукопису, па ће овај правилнији начин помоћи само, да се рукопис у својој чисто народној одјећи што лакше јави.

I.

Слово избраное и различное. Оче благослови. За (мо)литвь.

Отъ превишни людие добро има кои чете и кои слыша. Соломонъ рече светое отъ светаи на свети-те књига, а пиесець и ръка е отъ земли, изгние; ами кои прочита за дъши болезное и да поменява мень грешникъ пиесець и себе си покаение приима на дъша-та си. Кои чете и кои слыша, свети Домаскинъ благослови. Прочети и за молитва.

Време-то и години-то и часове-те, сички-те работи што то са потъ слынце-то, време има да са роди, време има да са умре, време да плаче, време има да са смееме, ето да речеме, сичка-та работа сась време-то бива.

Подобрее двама нежели единъ. Тешко и горко одному насекомъ мѣсто оти ако нема кои да го вдигне.

Подобрее де то е дръгаръ, неже-ли го да имашъ брата на дечна мѣсто.

На безумни уши не дѣмай ништо, што имашъ на сръце-то покрити. Работи, да ти са не посмееме, на разумни-те дѣми.

Почитаи отъ родителехъ сась работа и сась дѣма.

Почитаи башта си и маика си, да приимешъ отъ тяхъ благословъ, оти баштина клетва и маичинъ-та изъкоренева домъ ти, не деца-та.

Синь што е безъмень има даръ да весели башта си, а синь што е безъмень та са смее на маика си, грижа недава ва ние баштъ, та е синь безъмень, та е сердечна болезъ, што то го е родила.

Синко, сторвай добро на родителе твои, и сась техна молба да ти баде добре до живота твоего.

Сичко што са отъ тебе премъдри сасъ техъ са и пребираи; и што са отъ тебе помки, сасъ техъ са не бори, и што то не мошь да досегнешъ, а ти са не растегаи.

Чедо, отъ миничко избери премъдрось и досетне да намеришь добрина и на работа малко да са потрѣдишь или са и поучи на некои занайта, та на поконь време добро, отъ свом-та сі стока да идешъ.

Чедо миничко, избери премъдрось, и ако видишь премъдра човека, а ти често ходи вѣтрина до него, и заповеди негови почини.

Попитаха накого философа: отъ што са боишь? А тои рече: кзга са сасъ безумни препирамъ.

Филисловъ некои виде една звезда че е ип репна. А тои умре. Отъ, брате, какъ на небо-тъ видишь, а на земля-та предъ себе си не видишь.

Едного человека водеха да го затримъть, а тои тогава хель законъ да почита.

Човекъ безъкнижень като кзга е, като плеть безъ потъпоръ, безъ ветръ падне.

Лажливи дружина-та са като зимно слънце, отъ една страна грее, а отъ друга-та стъдено.

Масло какъ не може да са смеше сасъ вода, тъ и истина-та сасъ лажа се са не меши.

Кога повчимъ умнаго человека, та мѣ е вредно, като кзга мѣ дадешъ стъдена вода въ жатва, та мѣ раслади сръце-то, толькова ее добро; а безъмнаго повчи, и празна тиквъ учи и надыва, та е едно человеку и метъ и пелинь, та ми е едно человекъ, та и кривомъ человекъ, истина-та и кривина-та едно мѣ.

Чловешки езикъ та е поедовить отъ аминь, што то хапе; за што змиа кзга хапе или погреша, сичкимъ штъ свои исьфрѣли, а злимъ человекъ штика штъ свои дръжи у себе си.

Воденица не меле сасъ дыма ами сасъ вода, та и што то е незбранъ человекъ, не деи го учи дыма, ами сасъ тоига кои тои си башта милъва, ратамъ си ненавиди сина.

Повлее ковладникъ отъ влакъ, оти влакъ веме месо и бега, а ковладникъ сичкимъ народа затрива.

А лакомъ умъ та ти прѣлича на решето вода да дръжи, лакошь умъ ситось дръжи.

Отъ жена. Подобрее да са возишь у пробито корито, нежели на зла жена да казъвашъ на сръце-то си покрити дъми; за што пробито корито едного человека удави, а зла жена на много хоро живота затрива.

Мечка и расланъ наъчва человека, а зла жена не може наъчи.

Зла жена, ако и милъвашъ, тия са голеша, ако ли и биешъ, а тия са обесъва.

Зла жена надъ мрътваго мъжа своего плаче, а за дрътого мисли.

Ленивъ человекъ та е повло отъ болезнь, за што болезнь лежи и не иде, ами моли Бога за здраве; а ленивъ лежи и иде, а Бога не моли.

Ако штешъ, человекъ, да си добаръ, драголюбень отъ сичките, тои да ти бѣде ѡзика твои¹ слаткодѣмливъ и раце-те твои подаливи.

За ѡзика повече погрижи нежени боларство.

За неіспеденцана человека поплачи, нежели за мрътавца.

Плавникъ погасува вода, а милостини грехове.

Прилича, што то согрешава человекъ да го поучишь; а што то добро сторва, да го любишь и хвалишь.

Тешко и горко кога зле надѣмдри и сметивашъ и съ сѣдамъ(?).

Зло е, да дадешъ бесномъ человекъ ношь остръ; ами е повло дадешъ лѣкавомъ человекъ кметво да сѣди.

Подобра и посето малко да имашъ, нежели много да имашъ сасъ зло на землѣ-та.

Та са родихъ голь, и ва землѣ-та пакъ отвожда мѣ голь, за што са трѣдишь залѣдо?

И послушни человека: подобрее водопиецъ, нежели винопиецъ и дѣлженъ.

Кѣга видишь грешна человека, че е падналь у много болество, а ти поплачи за него, стори сабли божие надъ него.

Никомъ да се не посмеешъ кѣга падне некомъ беда, оти е това обшто провожденіе, никои не знае до утро што ште да мѣ баде.

Де то си, пази свои-те уста, та си упави свои-та дѣша.

Душа отъ зла человека и кога мѣлчи като отъ пѣце, де то мѣлкома хаше.

Отъ пианство рече свети Василие: пианство Бога не приіма, дѣха свети отпѣжда.

Кои то ходатъ по кѣрве-то у пианство пим-си, имане-то разносетъ и дѣши-те си загѣбватъ и живота си² преполоватъ, техни-тъ дни та имъ са приложени въ темна ношна, нече заходи слѣнце-то, ами имъ ум-атъ помраченъ отъ то-ва вино пианство.

Вино сасъ копасъ ѡкепева человекъ снага-та, а дѣша-та сасъ дѣмъ божии, за това рече некои филісофъ: кѣга си на говба, ати испии перва чаша за здраве, .в. и за сладось, а трета чаша за веселба, четвртаѣ за бемство, а дѣрги-те за дяволски работи.

Секи санливъ и секи пимнецъ та са облачи ѣ садрани чѣлетени, и секи бекрива, та е приличень намелица, кѣга хлопа на пѣстини ни самъ ни тамъ.

Вѣхва человека ненавиди слѣнце-то и комка человека ненавиди смиренаго и кроткаго.

¹ Без сумѣе мѣсто: ѡзикат твои, ѡзика-ат твои.

² Сва прилика за: живот-ат си.

Кои са надем на лажа-та, тои пасе ветрове-те, за што то е лажеа много, а сапина е една.

Ако штепеш почетенъ и обиченъ да си господарь надъ мнозина, а ти бди кроткъ и мьдръ и чистъ и сась ум-ать здравъ и тръпеливъ, за христинска вера таштешъ, и себе си спаси, и кои то тебе слышать.

Зль чловекъ та са ни радва за свое добро-колко-то за чужда беда.

Три големи работи мрази Богъ: на земля-та старъ чловекъ кърва, и борлабна лъжа, и сиромаха фодълина.

Три работи иште Богъ отъ чловека на земля-та: вера къ Бога отъ сичко-то сръдце; истина да дъмашъ отъ свикъ чистъ.

Отъ снага-та три са големи добри работи дадини чловекъ: правда и любовь и юнашество: правда е ето право да ходишь предъ Бога и предъ хора-та, и право да дъмашъ и право да животишь, и право да тъкмишь за сички-те зреди и за сички-те работи. А любовь е пакъ, ето да лю(би)шь по Бога и секиго чловека, и да милавашъ зли-те и добри-те, като каже и Христось на светое еуаггелие: любете дшмани-те ваши и добро имъ стрываите, што то ненавиждатъ васъ, и за тяхъ са молете Богъ. А юнашество што е, ето твърде да тръпишь напавда¹, беда и напость², Бога ради, и сась весело сьрце да тръпишь.

Когі ти доде некои сиромахъ и ненавидение отъ чловеци-те, като и на светое еуаггелие рече Христось: блажени сиромасе дъхомъ оті е тихо царство небесное.

И блажени-те коги хьлматъ васъ и принесуть име ваше, оти е зло заради Христа Бога, а вие са радваите въ тоизи днь, оти голимо добро имате на небо-то.

Дъма неправедна ненавиди праведникъ, и никоги ніе драго правимъ чловекъ неправедна работа.

Надъ мрътваго чловека поплачи, оти липца свмтъ, а надъ безумнаго потвърде поплачи, оти липца разъмъ.

Жалование и плачь та е мрътвъ за .з. дни, а завидливъ чловекъ та мъ е сички-те дни негови, дъде е живъ се грижа и плачь.

Сась завидлива и зла чловека не дъмай много, оти ште преовърна прави-те твои дъми.

Приитель лъкавъ, коги е веселба, сась дружина па са радва, а въ време грижно та са далечъ крие.

¹ Требае: неправда.

² Требае: напость.

II.

Слово оъ светаго Алеѣа человекъ божіи. Оче благослови! За молитвъ.

Беше некон человекъ добаръ и верень Христианинъ въ Римъ града. Име-то му беше Ефимианъ. Почетень бе твърде отъ отца Изноариа Раклимъ. Беше много богатъ, имаше робе три ста дома си, сички облечени вовь копринени дрехи и златни посеи, ала немаха чедо, за што беше му жена-та безплодна. Ами добри беха, и верни идвата и дръжеха божи законъ добре, и почеха пресъ сички дни до девети часъ, и поставеше на дни при ¹ тръпеца-та дома си: на сиромаси и на сирачета; друга на просеци, третя на пътници и на чуждинци што са скръбни. На поконъ самъ си сасъ сиромаси и сасъ калъгере идеше въ ~~ѣ~~-ти часъ. И къга идеше на черква палата при цара, а тои предъ него момци пшгаше, да даватъ милосгини на сиромаси, а тои дъмаше: несамъ достоень да хода по землѣ-та и божіи. И на жена-та му беше име-то Амасиа, и тѣмъ добра и чиста, посница, богъмолива, молеше Бога каже: помени, Господи, и мене недостоинаго, и дај ми плодъ на мое-та утроба, настаимъ чедо на старосъ, да са утешаватъ сасъ него. И много са молеше Богъ, и послъша Господъ, и заче, роди сина. И возвеселиха са добага ² и жена и мвшь неинъ, кръстѣха го, име-то му Алеѣимъ. И къга би време, дадоха го да са ѣчи книга, и на писмо и на црковни законъ научи са. И порасте, и годѣха го за мома отъ царска рода, и би му годеница-та. И къга би време, сторица свадба, и украсѣха тръпеца, и венчаха ги въ чркъвата светаго Воифатѣа, и веселиха се презъ томъ день до вечер-та; и къга би презъ ношть, влезе Алеѣиа при годенита си своимъ на место украсено, и седна на стола златень, узе оца и сина и светаго дъха, троицу иединосъштною и неразделнью, светъ, светъ, светъ Господъ Саваофъ, исполнить небо и землю слави, осана въ вишни, благословени гради во име Господне, тебе поемъ, тебе благословимъ, тебе благодаримъ, господи милостиви Боже нашъ! Зе пръстенъ златъ, и звиви тово въ копрѣна, и даде га на годеница-та своимъ и рече и: вземи тои-зи пръстенъ и чъвай го, а то да бѣде Богъ между мене и между тебе, и къга иште Богъ да стори като знае, и други дъми накои рече неи, тайно истина.

Алеѣиа излезе отъ украсено-то место и влезе доле вовь землѣ-та, де то имъ беше имане-то, и озе отъ свое-то си имане што ште, и излезе врѣвъ ношть изъ гратъ Римъ тайно, нікои

¹ Треба: три.

² Нејасно као на више мјеста.

го не зсети, и поиде накраи море, и наиде корабь стоеше и влезе въ него и да плыва до гратъ, отъ отца и сына и светаго дѣха троицѣ едино-сущное и неразделно, лаодиски, и излезе из корабь. и помоли са Богъ и рече: Боже, и еси и мене, что си мвиль изъ маичина на памъ зтроба, и сега ма зчываи, аминь, отъ тоизи светъ, и даі ми да стана и азе отъ десняю сынъ и сички светие, што са тебе згодили отъ прѣвень, за што си ти милостивъ, и тебе слава да чинимъ отъ отцѣ и синъ и светомъ дѣхъ.

И стана Алеѣиа и тръгна. Тои-зи часъ срешна людіе, пстили ги башта мѣ да го тръсать, и влезе са страхъ до гратъ Ефесъ сирски, де то лежи образъ, што то беше го послалъ Господь нашъ Авгарю царю, и влезе вовъ гратъ, и предаде сичко што имаше и раздели го по сиромаси и на просеци, и облече са вовъ ризи грозни, и седеше като просекъ предъ црква-та, и постеше. Отъ недѣла до недѣла ззимаше наѣвра, и идеше до две згви хлебъ, и две чаши вода пиеше. Така чинеше на секи днь, доде би сички ношть не спеше, и што мѣ даваха людие милостина, а тои а даваше на другіе людие просеци¹. А башта мѣ неговъ Ефимианъ като бе пстгилъ людие, да го тръсать изъ гратъ Римъ и не могоха да го найдать, и проидоха до гратъ Ефесъ вовъ потайно врѣме и на потайно мѣсто, и наидоха го, ала го не познаха, токо мѣ дадоха милостина като на просекъ, и зтидоха си, а тои ги позна и благодари Господа, и рече: Благодарю тѣ, Господи Боже мои, за што ти даде, та узехъ милостивна отъ домашни-те людие заради име твое, Господи! И отидоха онім людие пакъ въ Римъ града, и каваха Ефимианъ, като трасихме, не можехме да го найдемъ.

А маика мѣ отъ свадба-та мѣ като трасна де то спеше и по-сипа сасъ пепель, и лежеше на пепел-та и плачеше, и дѣмаше: Живъ Господь Богъ мои, Алеѣиа, азъ не шта стана отъ тѣка, доде не вида сынъ мои.

Отъ отьць отъ ка са роди сынъ неговъ, и не смеси са сасъ жена. Ами, рече, да са молимъ Богъ, да ни го зчыва нашего сина што то го даде намъ. Стори Алеѣиа .xj. годинъ предъ черква-та богородична, и згоди Богъ своемъ, мви са на сынъ света Богородица парамона, што то павеше черква-та богородична, и рече мѣ: Воведи человека божимъ въ црква-та мои, за што си достоенъ въ царство небесное, и венець има на глава-та, и дѣхъ свети пребиви на него. И сабуди са панамонарь, и стресна са, и мислеше: такви-зі человекъ не можа да наида. А тои са помоли пресветеи Богородици: мви ми человека божиа. И рече мѣ света Богородица, вѣтори пть рече: Де то онъ зи просекъ предъ црковни-та врата, тои зи е человекъ божиа. И излезе, и наиде го, и зе го за рѣка-та, и воведо го вовъ черква-та, и то-

¹ У рукопису: посеци.

гава наче да служи Богъ, яко и пронесе са дѹма по сички той-зи гратъ, и виде онъ, че штатъ да го познатъ. Тѹга зи излезе изъ гратъ и отиде въ Аладикъ, и влезе въ корабъ и штеше да иде тѣ Тахриоскою, за што тамо го никои не познавать.

Ами блаженъ повеленъ дѹхна твърде бѹренъ, кораба-та го изнесе до Римъ градъ, и излезе изъ корабъ, и рече: Живъ Господъ Богъ мой, посега да сида дома си, і отъ отца моего не штатъ ма позна никакъ. И трѣгна Алексіа да сида дома си, а той сретна башта си, че излазеше отъ царски-те палати, та мѹ са поклони, и рече мѹ: Господарю, приими ма сиромаха чуждинеца, приими ма въ домъ твой, да са азъ насита сасъ твои-те сляги, отъ твои-та трѣпеца што оставъ трохи-те, господъ Богъ да благодари тебе и да ти даде царство небесное, и де то имашъ на чѹжда землѹ, да ти са сврѣши што са надеашъ. Тим думи като чю башта мѹ, та га воведо дома си, и рече на сляги-те: добре да го почитате, той-зи сиромаха, и рече: кои немѹ не згоди, токо ми живъ господъ Богъ, простенъ да бѹде, и даръ добаръ отъ мой домъ. На единъ сляга рече: Да мѹ направимъ килинка предъ мои-те врата, за што кѹга влаза и кѹга излаза, да го погледвамъ, и даваите мѹ истице отъ мой-та трѣпеца. И сториха така, како имъ зарача Ефимианъ. А майка мѹ като беше са скрила, плачеше и дѹмаше: азъ не стамъ и нѣ излазамъ. И снаха мѹ дѹмаше: азъ отъ мѹка не излазамъ, и а шта би като горлица што е пута, и доде не разбера за мажа си. А ониѹ момци, што то бе ми наредилъ башта мѹ, да мѹ слѹвать, а тим са шегѹваша сасъ него и биеха го, и подливаха го сасъ помя, а то сичко-то сасъ радосъ приима и трѣпеше. И седъ у баштинъ си домъ .з. годинъ, и никои го не позна. И кѹга доде дѣнь да змре, да мѹ земе Богъ дѹша-та, та тѹга-си рече опомъ-зи момкѹ, де то мѹ слягѹваше: Донеси ми хартиѹ и мастило. И донесе му, и написа за него си сичко, и ко е чина ни е сынъ, и што е пропадналь, и де е ходиль, и кѹга даде прѣстена на годеница свой, и што бе и рекъ. Сичко написа до конецъ, за што да го познаеть, че е сынъ неговъ. И кѹги би дѣнь света неделѹ, и куга са свѣ(р)ши света летѹргий, и до единъ бежа оу црѹква-та царѹ и владика Имарканъ, и сички людие, би сласъ, и чѹ са напрасно изъ ол-тара: поидете у црѹква божиа, да са помолите Богъ за сички свѣтъ. И почѹдиха са сички людие и сабраха са у црѹква-та светѹго апостола Петра, и помолиха са Богъ, да имъ отбави човека божиа, и пакъ би гласъ дотишь и рече: Ва домъ, Ефимиановъ, тамо е тело негово. И обрѹшта са царъ, владика и рекоха Ефимианъ: Ималь си дома си такова добро, за што неси казалъ и намъ? И рече Ефимианъ: Токо ми единъ Господъ Богъ, не знаѹ да иматъ такѹвъ-зи человекъ. И повика поста-раго сляга, и рече му: Знашь ти, да има тѹкви-зи мажъ до васъ? Сички-те мѹ рекоха: Токо ми живъ Господъ Богъ, нема миждо насъ такѹви-зи, сички са непотребни. Тѹга-та рекоха царъ

и владика, да идать у Ефимиановъ домъ. На прьва-та сльга рече: Идете скоро, украсете столове-те и прекадете сась тимианъ, и сась свещти, да посрешнете царь и владика. Та и сички поидоха, царь и владика и болере, и сториха си голема мльба у Ефимиановъ домъ, а маика мз ка беше са скрила, и никои да и не види, и снаха имъ отъ далече гледаше и чюдеше са. Рече той-зи ва оним, онам сльга што беше си наредиль Ефимианъ, да сльгзвать на той-зи сиромаха, то е человекъ божиин. Де то, рече, та мз сльгзваемъ, за што много чудо видохоъ отъ него. Постеше отъ неделл до неделл и взимаше свети божи тинь и идеше по две угви хлѣбъ и две чаши вода пиеше, така чинише; а оним дни превъ неделл-та не идеше, ами отъ наши-те дружина много мз пакосъ чинеха, едни го плюваха, а други са смеаха сась него, и биеха го, а той сичко-то сась радосъ приемаше. Ефимианъ като чю тиа дзми, и тече при человекъ божиин, и повикаха го. Ни обади са, за што беше са престаивиль. И откри го, и виде мз лице-то, а лице-то мз свети като лице ангелско, и артим дръжи въ рѣце-те си. И посегна Ефимианъ, да земе хартиин изъ рѣка негова, а тиа мз са не подада. И отиде Ефимианъ и каже царю: Того-зи што имамъ наидохъ го, токо ми Христа, какъ е до сега толко-зи годинъ тѣка единъ сиромахъ, и дръжи ва раце-те си книги. Толкова годинъ пѣсти бихъ, не чѣхъ твои гласъ, и не шта да ми са мвишь, чедо мое, авъ отъ сега не мога та вида. И маика мз като разбра, че е сынъ неинъ, и отвори тамъ де то беше са скрила и затворила. Излезе и раздра си риза-та и скзбеше си власи-те отъ глава-та, и жалко плачеше като гледа сына своего, и мило милостиво цалзваше. О горко мене, чедо мое, на грешнице-те на дѣша-та, за што ми така стори? Колко годинъ си билъ у башти си домъ посникъ, и не преказа са? И снаха и доиде, плачеше горко, думаше: Горко мене, горлица, што е пвѣта, гвбна, колко годинъ бихъ гласъ? Отъ днеска самъ вдовица, отъ сега да плача! Людие што беха са сабрали, и чюдеха са, и жално плачеха. Тѣга-зи рече царь на християне-те: Донесете одарь, да го оставиме насреть гратъ, сички гратъ да са сабере. И оздравлѣха неми, продѣмаха бесни, оздравѣха като видѣха такова чудо, какво-то са чини. Самъ си царь и владика увѣха одара, та го тиа носѣха. О голема радосъ! Давно биха са осетиле, де то держителю божиемъ человека. А башта мз неговъ дръжеше него за рѣка, и снаха имъ следъ одара идеше и плачеше горко. А людие много гнетеха са отъ доле подъ одера. Тога виде царь и владика, отъ людие не можеше да иде светое тело. А той рече, да фрѣлятъ жѣлтици, да са отбивать людие-те назать, да промине светое тело божиемъ человекъ. Никои него не виде да бере по пѣта жѣлтици, ами до единъ пристѣцѣха околь одарь. И едва занѣсоха тело до чръква-та светаго Воифатіа, и положиха го вовъ ковчекъ златень, много-цено камене и бисеръ украсено, мѣсець Івліи дньн .ii., и по-

ложиха го, и би тело Алеџа божиему человеку, и празнѣваха го майка му и башта му и снаха имь, тамо .з. дни седеха като искипа миро изъ ковчега и отъ хзбость не можеше человек да са насити отъ таа меризма, и много болни изъцелеваха и славаха и зафалмаха во веки вековъ аминь.

III.

Из „Виѣна Павлова“.

Одломак.

..... Отпустъ отъ тѣка маки на грешни-те, ами по-слъшаите благословени, да разберете на какво са мачетъ грешни-те чловеци. И рече ми аггелъ: Ела, Павле, да ти кажа маки-те на грешни-те, и заведе ма внизе при таа река, де то тече отъ запада Фисонъ страна въ градъ Ивискъ. Тамо еденъ машъ че са весели и пее, нито у праведни-те нито у грешни-те. И рекохъ ка аггелъ: Што е том, господине! И рече ми: Слъшай, Павле, тои-ви е, де то си провиди животь свои на земл-та на пѣсто и на лѣдо, и не знаете не зло не добро, нито при-несе Богъ ни пось ни молитва, ни милостина и ни поклонъ, та заради това ее сеги ни на грешни ни в праведни. И каза ми аггелъ река огнена, и видехъ много хора, че са мачеха, и попитахъ аггела, и рекохъ: Господине, кои са тие, де то седатъ въ огнена-та река до колене? И рече ми аггелъ: Тим са, де што си излеватъ исъ цркъва претъ отпѣсть, па оти-датъ да клеветатъ и чинатъ крамола. Ипакъ де то са до поеса потопени въ огнена-та река, тим отидеха, та земаха комька, а че на сетъне кървиха, не штеха да са харни-шатъ доде измреха, та заради това са така мачатъ. Ипакъ де то беха до уста-та потопени въ огнена-та река, та ненавиدهа братъ брата и обаждаха другъ другъ, поклопале са сирѣти и сиромаси. Павелъ погледахъ и видехъ друго место страшно отъ западна страна. Големи маки имаше, де то беше напалнено сасъ мажие и жени въ огнена-та река, течеше натъ нихъ и видехъ пропасть голема тврде, колко то момакъ да е сторилъ .л. годинъ, ти да маже камикъ да го тѣри въ онаа пропасть, та за .з. години да не може да досегне дано. Въ онаа попавъ много дѣши лежеха, еденъ другиго плачеха и викаха и возди-шаха и дѣмаха, та са молеха: Помилѣ-ни, Господи, помилѣ-ни, праведни судие. И не бе темъ гласъ ни послѣшание ни милосъ ни отъ кого, и попитахъ ангела: Кои са тим, господине? И рече ми аггелъ: Тие се, че то са не надееха на Бога, нито на Господа на помощъ себе, ами се надеаха на свое бѣлѣр-ство, заради тѣхъ дѣма Давить на ѣаломъ .ф.: погина паметь ихъ са шѣмомъ, и Господъ во веки вековъ, аминь.

IV.

Мѣсеца Октоврѣа .гѣ. възнесеніе чѣстнаго крѣста . . . . .
Оче благослови! За молитавъ стихъ.

Въ лето седмо отъ кѣга беше начель царь Костадинъ да царѣва, и пре негово царство, събраха са много нечестиви варь-варе, сиречь Търци на реку дѣнавскъ, и штаха да приплъзватъ и да пленять сичка вѣсточна страна. И разбра тои-зи царь Константинъ, и сабра воиска, и поиде на Дѣнавъ да са бие сасъ тѣахъ. И много дни са би сасъ тѣахъ, а онѣмъ погани опште по много са безъчетъ сабраха, и начеха да са наговарѣтъ утре да приминетъ и да са биатъ сасъ цара Коньстантина. И предъ та-зи ношть голема грижа и скръбъ нападна на цара Константина, и погледа на небо, и виде крѣтъ големъ на небо-тъ отъ слънца-то посвети, и околъ него писмо написано сасъ звезди, і каже: сасъ то виштешъ на врагове-те твои да надъ-биешъ. И царь са уплаше, и зе да препери отъ страхъ, и фана да каѣва на свои-те си болере што е видель на утре, и въде-лаха отъ дръво, и направиха такавъ-зи крѣтъ и какво-то тои беше видель. И повеле царь да го носетъ предъ воиска-та на-претъ, и понесоха го, и тоги-зи сила крѣтъ честного чѣдеса створи, ивъбиха много отъ Търци-те, и што оста Търци, живи ги исфатаха. И тоги-зи царь поиде на Цариграда сасъ голема радость. И маика мѣ, царица Елена, посрешна го сасъ голема почестъ и много радость. И тоги-зи стори са, и малко дни са минаха, и рече царь Константинъ, да приѣдутъ сички идолски жрьци, сиречь што са като попове, и каза имъ, што има голема сила тои-зи крѣтъ, и рече имъ: Да ми кажете, кои Богъ стравва това знаменіе сасъ такавъ-зи крѣтъ? И тие мѣ рекоха то-зи: Знаменіе ние отъ наши-те богове, ами отъ вишнего цара и Бога. И тоги-зи зе царь крѣтъ и зтиде въ черкова идолска и сички идоли са поклониха крѣтъ. И повеле царь, да доде епископъ Евсевие, крѣтъти са отъ него и сички не-гови болере. И тоги-зи царь прѣсти маика-си царице Елена въ Иерусалимъ и много воиска сасъ нем, и воивода Аполона на-реди и него и да иде сасъ нем да испитатъ и да наддатъ крѣста-тъ Христовъ, де то го са скрѣле Еврее-те, што то рас-пеха Господа на него, и минали са бежа .сг. године отъ кога то беше распетъ Христовъ. И тоги-зи Еврее опште дръжаха божиин гробъ, і стори са много исканіе заради крѣста-тъ Хри-стовъ, де то е на него распетъ билъ Господъ нашъ Исусъ Христовъ. И царица Елена доде въ Иерусалимъ сасъ патриарха и сасъ воивода, и повеле да са събератъ Еврее, и тои-зи часъ са сабраха .г. Еврее. И рече мѣ царица: Знаю азъ васъ, какво сте биле семе отъ напредъ праведно, и какъ сте Богъ вълюб-лени, и тоги-зи гледахте светъ, ами сега гледате тьма; за

што вие сторихте истина лажа, де то ште насъ да избави отъ клетва, и што е мрътвѣи въсекрасиль, а ви его сте нерекле льстьць, ами сега вамъ што дѣмама? Идете и изберете добре. И онаѣ Еврее утидохъ, избраха ꙗ. мъжѣе. Елена же царица погледа ги, и рече имъ: Отидете, изберете отъ тѣа што са мъжѣа и книжници де то знають законъ и писаніе добре, и техъ ми доведете. И втидохъ Еврее-те грижни, избраха ꙗ. мъжѣе, и втидохъ, и рекохъ царице: Теѣ-зи мъжѣе, царице, добре знають законъ. И царица Елена имъ рече: Вие сте синови Израилеви, и ослепехте, и рече сасъ сръдце-то си, и рекохъте како нѣе Христосъ сынъ божи, и много хъла на него избѣадихъте и присемъхъ. Ами ви сега дѣмамъ скоро. Идете, изберете между васъ што са мъжѣе мъдри, та ми ги доведете. И тѣе втидохъ грижни, и дѣмаха си между себе, што е то-зи, што то стръва намъ царица только-зи скръбъ и тръдъ, то-зи намъ нѣе на добро. И единъ отъ техъ, име-то мъ беше Изда, та имъ каже: Авъ знаю добре, за што намъ царица только-зи тръдъ стръва. И тѣа мъ рекохъ: За што Изда? И то имъ рече: За дарво-то кръстное, де то са оци наши распѣли Христа, и царица ште, да-го иште отъ насъ, ами да са пазите, да не казѣвате, за што ако кажите, та ште да са разъвали отъ башти наши што са нѣчели и втврдили, за што дѣдо мой Захемъ, коги то штель да змъре, та казалъ башти ме Симеонъ, а башта ми Симеонъ каза мене, и зарача ми, и рече: да знаете, чѣдо, и да повнишь, ште да баде исканіе за кръста-тъ, де то распѣха на него Іс. Христа наши-те кадѣе на некое време. И много ште да баде тоги-вѣ мълба за он-ви кръсть, дѣде са намери. Ами да са пазишь, чѣдо, никому да не кажишь, за што штешь много мака да теглишь, и на сетне ште да погине еврейско царство, а то штатъ да царѣвать, де то верѣвать Ісуса Христа распѣтаго, за што билъ той по истина сынъ божи, ами оци наши заради тво-ва му завидѣха, та го распѣха и погребохъ, ами той въ трети денъ станалъ и оживель и въскръсналь и по ꙗ. дни възнесе се на небо. Ами мой башта ималь братъ, зове ли го Стефане, архидимконъ билъ, и верѣваль въ Ісуса Христа, а фарицей-те са сабрала и побѣли го сасъ камене, билѣль-го клопаль некои человекъ Савель и Господъ на сетне, пакъ са змилостивиль на того-зи Савла, наставиль го на покаѣние, окръсти са истина на сетне апостоль Христовъ, и много светъ увериль. да верѣвать Ісуса Христа, и штатъ башта ми Симонъ много Еврее да верѣтъ тоѣ-зи кръсть; ами и авъ сега казѣвамъ вамъ, ако ви попита царица, што и да и речете. А тѣе мъ кажеть: Нѣе то-зи и теѣ-зи твоѣ дѣми ни отъ кого дѣ сега несме чъле ни разъбрали, ами сега нѣе тебе штемъ да питаме, ако ни попита царица за крста-тъ де е скритъ. И тѣе то-зи оште дѣмать, дотасаха сльги тоѣ-зи часъ отъ царица сръдити, ꙗ закараха ги. И рече имъ царица: Да ви питамъ, васъ, семе Израилево, де и кръсть-тъ Христовъ. А тѣе мълчаха

ништо, и і продъмаха, и расрьди са на тиахъ царица, и рече: Мене ли мальчите и не дъмате! Сега повелевать, вие сички на огнь да изгорите и оне-ви Еврее и са уплашиха, и зеха оного-ви Ізда, што имъ казваше, и заведоха го предъ царица, и рекоха: Тои-ви человекъ е сынъ пророчески, мѣжь праведень, и законъ знаю. Ка то чъ тиа дѣми царица, отпусти сички Еврее и утидоха си, а то запре того-ви Ізда, и на утре рече царица: Сега, Ізда, тебе доде смръть и животъ; ами виждь, животъ ли иштешъ да си живь, или смръть? Ізда рече: Богъ же, царице, кои иште при хлебе камикъ да яде, ами и азъ ништо не знамъ за то-ва што да ти кажа. И царица-та мѣ пакъ рече: Іздо, иштешъ ли на небо-то да си живь, или на землѣ та, кажи ми, де е срьть кръсть-ть Христовъ? Ізда рече: Царице, летописецъ книга казва, отъ кога е било това, има .с. години и по много, а ние сме млади, и какъ штешъ да знаемъ тоги што е било? Елена царица рече: Іздо, какъ знаешъ, като са преминали синове Израилеви чермное море, какъ е било тоги-ви, и што е сичко сторено, знаешъ, а за кръста-ть Христовъ не знаишь? Ізда рече: Господъ же, царице, писание немаше, за то-ва не знамъ. Рече му царица: Ако кажешъ кръсть Христовъ де и, азъ голема почестъ да та дарювамъ, тѣко тѣкмо ти покажи место-то, де то е Христось биль распеть и ази шта повеле и раскопа-штешъ то-ви место да но би даль Богъ, да го полъчишь, и мене да ми баде што самъ искала. И рече Іздо: Азъ, царица, то-ви место не знаа, ни то ми е некои казалъ, или отъ стари наши башти нико е не ми е показаль. А царица-та мѣ каже: **Ⓜ** Іздо, азъ сега повелевамъ тебе отъ гладъ да умрешъ, за што не кажишь место-то. Іздо мълча и не подъма ништо. Тоги-ви повеле царица, да го твреть ѳ вѣбелъ сѣхъ, и за седмъ дни да мѣ не давать ништо да смде. И би тѣи Ізда трѣпе .с. дѣни, и седми дѣнь зе да викъ: Пѣстети ма, Господаре мои, отъ тѣка, а то да ви каже, де е кръсть-ть Христовъ, и место-то, де то е биль распеть Христось. И казаха царици. И царица повеле, да го извадетъ изъ она-ви яма. Извадикъ го. Ізда не знаеше, де и кръста-ть Христовъ скрять, ни на кое место распеть биль Христось, такмо знаеше на коа е планина, и она-ви планина беше голема-ти. Ізде Ізда на немъ падна на лица-то си на землѣ, и зе да са моли Богъ, и плачеше и дѣмаше молитва: Боже, што то си сториль небо и землѣ и де то сѣдишь на херывиме, и сториль шестокрилати аггели, де то не пристанѣвать, ами поють: Светь, светь, светь Господъ, за то-ва са серафими нарицать, де то имъ си повелель да чѣвать житовно древо; ами, Господи Боже, ти на сички насъ пригаждашь, за што смо и ние твое създаніе, и сега волѣ твоѣ да баде, владико Господи, и ако не би биль, Господи Боже, твои сынъ, што са и родиль отъ дѣвица Мариа и не би только-ви чюдо сториль, и ти заради наше спасеніе на землѣ, яви се и съ човеки ходиль, заедно живѣтъваль, ами

ти са за то-зи молл, владико Боже, азъ твои рабъ, като си послѣшалъ што е било твои сляга, та си явилъ кости Иосифови отъ землѣ, ты и сега да явишь намъ, Господи, на сички на чѣстнии кръсть, и азъ да верувамъ въ Христа Исуса царь распетаго, какъ е билъ тои Христосъ царь Израилевъ въ веки вековъ. Това са Іуда помоли Богу, и тои-зи часъ са потрѣси она-зи планина и димъ благъ и хъбавъ излѣзи отъ това мѣсто и разина са землѣ-та, де то бѣше скритъ чѣстнии кръсть, и стлѣпъ огнѣнъ видѣе са отъ землѣ-та до небо-тъ. Тоги-зи са Іуда уплаши и привика сасъ големъ гласъ: Благодарю те, че си ти билъ създалъ и сторилъ сички свѣтъ, Исусе Христе, истини Боже, и мене неси билъ отпадилъ отъ твоа милость, ами ти са молл, Господи, мои-те греове и мои-то яло да ма смесишь сасъ парьваго Стефана. И зе тогисъ мотика и коца на долъ .к. лахтъ и наиде камикъ плоскъ и извади камика-тъ, и виде трии кръстове, и зарадва са Іуда гълема радость. И царица разъбра, и повеле да ги извадетъ отъ землѣ-та, и коги извадиха и почъдиха се сички хора като бежа ъ землѣ-та только-зи стоелъ .с. години, не почарьнеха или да изгннишь ами оште посветеха. И понесоха си ъ градъ архиепископъ и сички хора сасъ голема радость. Царица Елена чъдеши и радость испълни са, ами видѣ като са .г. кръстове, и не знае, кое Христовъ кръсть, и кои са на оневи два-та разбоиника, што то ги распеха заедно сасъ Христа. И рече пакъ: Іудо, о Іудо, какъ штемъ ние да знаимъ, кое кръсть, владико, Христъ. И беше тоги-зи дню часъ ъ, и слъчи са че изнесоха одного мрътавеца, да го погрѣбать. Іуда като виде мрътвеца, того ради и дѣхъ свети отвори мѣ разъмъ, да испита кръстовете на мрътвѣца таго. И рече царице: Сега штемъ позна, царице, кои е сильне кръсть Христовъ. И повеле, да го тѣреть на мрътвѣца того, и занесі единъ кръсть што бѣха два еднакви. и поставиха го на мрътвѣца таго, и тоги-зи и занесе единъ, и не би ништо, и коги занесеха што е билъ Христовъ-тъ кръсть и поставиха го на мрътвѣца того, и тоги-зи часъ стана онъ-зи мрътавецъ и привика сасъ големъ гласъ: Великъ е Богъ христиански, де то не може никои исказа негова сила, за што тои-зи кръсть божи сега мене отъ смъртъ избави. И тоги-зи, като видеха Евреи то-зи чудо, много верьваха, кръстиха са, а диаволь завидель като са кръштаватъ Евреи-ти, са пристори като единъ старецъ и раце-ти му наопакъ свезани, и наче да плаче предъ сички соборъ, и каже: О Исусе Назаренине, не давашъ мене дѣши-те чловеки, да ги приемамъ, ами сички викашь при себе си. А сеги показаль ти Іуда кръсть Христовъ на мене, азъ оноги-зи Іуда сторихъ, та продаде Христа .л. сребарници, и распеха го Еврее-те на тои-зи кръсть, а сеги ти мене одгоневашъ. Почакаии Іудо, да подигна еного цара на тебе, да та много помаче, да са отречешъ отъ Христа распетьго и мене да слушашъ. Тогисъ Іуда рече дѣволя: Тои да те

Господь Богъ, што е въскрьсиль мрътви, тои да те прокальне и да та запрати въ мька вечна и въ огнь негасимъ. И то-зи часъ диаваль исчезна, и царица Елена, като чю и виде то-зи, и почуди са на вера Іздова. И тоги-зи царица обькова кръсть Христовъ сась влато и сась камане многоцени, и направи черьква на Кранеєво мѣсто, де то беше распеть Христосъ, и направи на кръсть ковчегъ сребарень, и встави кръсть Христовъ въ него, и нареди момьци, да го паветъ, и кръсти са тоги-зи Ізда отъ Евсевия архіепископа римьскаго, нарече му име Киръкъ, а царица оште беше въ Іерусалимъ, а то са пристави Евсевия архіепископъ. И царица сабра владыци і епископи, архіепископа, и пакъ царица помисли за пирони-те свети, пакъ и текъ да бихъ видеда, што то бѣха Господа приковали на кръсть. И вика Кириака владика, и рече мѣ: Свети владика, и што то искахъ, Богъ ме даде, ами оште имамъ грижа за пирони-те свети, пакъ да бихъ видѣла, ами са иди, пакъ и текъ помоли Богъ, да но си Богъ изьзви. И зтиде тоги-зи епископъ сась сички хора што бѣха верьвале Бога, пакъ на оно-зи мѣсто што са зове Круниово мѣсто, и поче да са моли Богъ сась сльзи, и рече: (Молитва.) Господи, Іисъсе Христе, Бога живаго, послышай ма, твоего раба. Като ми си изьзвиль и наидохъ чьстнии кръсть, ти и сеги покажи ми, де са и гвоздие-те твои свети, де то е било сась тѣхъ приковано светое тѣло твое, да мѣ са поклонимъ, и да го цалъваме и да прославлю име твое светое, за што си ти единъ Богъ, што стръвашъ чьдеса! И тоги-зи, како доварьши владика мольбата, тои-зи часъ просвети се свѣтъ отъ земли-та и начеха да копають на оно-ва мѣсто, и копаха і. лахти на долъ и наидоха ги продните подъ камикъ. И царица Елена доде и поклони са на колена, и цалъва светіа гвоздие и благодари Бога, и рече: Слава тебе, Господи Іисъсе Христе, де то ми си даль, што самъ искалъ отъ тебѣ; ти еси единъ што послышавашъ, кои то ти са бои. И сички хора рекоха: Сега видехме, Господи Іисъсе Христе, истини Богъ, и верьвахме въ тебѣ. И тогизъ повеле царица. Кои не верьва въ Господа Іисуса Христа, и не кръсти са, тои да са испьди отъ Іерусалима-тъ. И тоги-си день отъ день напальниши са вѣра христьянска. А Кириакъ владико даръва мѣ Богъ даръ, исцелеваше болни хора отъ секаква болестъ. И царица Елена много подаде влато и сребро въ черьква-та. И тогизъ, коги то штѣха да внесать чьстни кръсть въ черькова-та, събраха са народъ много бевьчедъ на видение, и не можаха да го видѣтъ отъ много народъ. И патриархъ възлезе сась диаconi насредь черьква-та на високо мѣсто, што са зове омьбонъ, и дигнаха чьстнии кръсть: Господи помиляи. Отъ тогизъ утверди са празникъ въ лѣто отъ рождество Христово тке. да празндъваше чьстномъ кръсть мѣсець Маиа .кз. днь и то(гизъ) царица Елена зтиде си въ

.....¹ сасъ голема радость, славеше Бога и благодареше, какъ показа Богъ неи то-ви чюдо и това знамение.

Повчение. А ми ине, братие, да са дръжимъ чисти, да са поклонимъ чьстномъ кръстъ сасъ чисто срьдце и на постъ да прибываме и да го цалываме сасъ радость и сасъ страхъ, за што ни са остава дьша-та и тело-го сасъ страхъ, пакъ за што сте ..... и недостоини, ами да ба ..... и ине милостиви и посници ..... дадемъ на светие черькви (милос)тинни и сиромаси да помиловаме, да ги облечемъ и нахранимъ чьстнаго кръста помощника на васако мѣсто, да и насъ помильва Богъ въ царство небесное, аминь!

V.

Слово, како ос ди Марьта Пилата преть царемъ кесаремъ. Оче благослови!

По възнесеніе Господа нашего Исуса Христа стана Марта и и отиде на Римъ на цара Августъ кесара, падна сасъ плачь, и рече: Помилви ме, честити царь, да те виде лице-то твое, и да ти продьмамъ речи-те мои тебѣ. Тоги-зи казаха царь томъ, и рече цара-тъ да га доведать при него, и рече и Августъ царь: Прикажи ми што иштешъ. А тиа мъ рече: Царь, имамъ нѣшто да ти кажа за голема правда но божиа-тъ патъ, да ма послышашъ. Царе-тъ и речи: Отъ кож землѣ си дошла ти? Марта мъ рече: Отъ земли мадамска за правда самъ дошла, да ти кажа. А она мъ рече: Царь, излези едень машъ, якъ и силенъ, де то него землѣ-та не може искава. Той мерьтви-те дигаше и на слепи-тѣ очи даваше и дяволи-те отьпаждаше. И Пилата го него придаде на Евреи-те и распеха го. И Логинъ бе на сто хоре глава, и дигна копие, самъ си здари го въ десна-та страна въ ребра-та. Истече кровь и вода, и тои виде и марьтвриса. И чъ Августъ теи-зи речи, и сладко е питаше: Ти жена истина ли дьмашъ, тои-зи человекъ такавъ-зи ли е билъ? Можити ли некои мартвриса чі е тьи билъ. Марьта рече: Царю, мой-тъ братъ бе змрель, и згьдень бе въ гробъ и загребень, .д. дѣни бе сториль, и на четвартим-тъ день го дигна отъ мьртви-те, и сички те е звади, и слѣпи-те и хроми-те и дръгити што то отъ зль дьхъ оздрави, и тие се на светъ ходеть. И цара-тъ рече: Истина, и азъ да проводѣ на Іерусалимъ, да ми доведать отъ болнавите-те де то ги е оздравиль. И проводи сьлга-та си своимъ Кажота, и Марти рече: Иди и доведи ми отъ оне-зи хора што то ги е оздравиль, и азъ да верьвамъ и да ги питамъ. И поводи ми Кажота на Іерусалимъ Ленитие

¹ Откинута парче с краја једноме листу, те су с тога ова и остале правине, које се виде ниже.

и книга му писа, да знають, чи е оть цара проводимъ, и сабраха са болъри-те Іерусалимски на дено и на гласъ викаха: истина е Марта дымала теи-зи речи царю томъ. И проводиха Логина и Лазара сасъ Марта на Римъ. Коги вълъвоха въ полати-те царева при цара тогъ, и полъта-та потръси са твърде. И рече: Той-зи белъкъ што то са стори голъмое чъдо било. Августъ са зплаши твърде. И рекоха болъри-те царъ томъ: Царъ, ако е зарать теи-зи хора тѣи сторилъ што то дадоха оть Іерусалимъ да дымать заради Христа де то го распели. Августъ царъ рече: Излести синьца изъ полата-та вьнь, и пакъ влести по единъ, да вимъ оть кого са тръси та-зи кашта мом. И вълезоха по единъ на нареть. Коги вълези Логинъ и растрепера се полата-та и сички-ти са болере уплашеха, не можа да погледатъ на лице-то Логиново. И рече му Августъ царъ: Логинъ, чилече, што си ти, и оть тебе са тръси мом-та полата, и штемъ да изыгинемъ синьца зарать тебе въ нем. Речи мъ Логинъ: Царю, ние оть мене, ами е оть Христа Бога моего, што то го распеха, де то азъ него прободахъ въ ребра-та, тъ так си истече кръвь и вода и лице-то мъ помракна и стени то са распадаха, и черьковништъ завесъ наиголемиа-тъ раздра оть горнія краи до долнія. Тъка лі е он-зи чловекъ Лазаръ, де то го е оть мръти-те двигналъ? Цара-тъ рече: Истина да верьваме оть што са расътрепера мом-тъ домъ, и ние са уплашихме. Логинъ рече: Негова-та е риза на мене. И цара-тъ рече: Изълесъ вьнь, и съблечи е от себе-си риза-та богова. И томъ съблече, пакъ влезе при цара того; нити страхъ би, нити тресень. Цара-тъ имаше на носа-си живиница и много доведоха врачове, не могоха да го оздраветь. И рече: Да би билъ Христосъ тъка, и азъ бихъ оздравель оть тъ съ еза. Марта мъ рече: Ако е на небе-то, помози мъ са на име-тъ, той сасъ име-то си негово ште да та оздрави. И цара-тъ ѝ попита, какъ шта да мъ са помола на име-то. Марта мъ рече: Прекръсти болестъ твою, и речи: Въ име оца и сина и светаго дъха, аминъ. И цара-тъ створи тѣи, тъ такъ си падна онасъ еза предъ него. Коги виде тѣи Августъ, скочи сасъ се сердце и падна на Логина и на Лазара, и кръстиха го, и миросаха го, и позна, чи е билъ самъ си Господъ, и стана, и сабра сичка-та си войска и отиде на Іерусалимъ и сабра сички-те владици еврейски и главатарите голъми и сички-те болъре и сички-те книжовници и малъки и голъми, та ги осади на смръть, като имъ рече: Христа, като го тие съдѣха и вие безъпатно стръвате и безъпатно штете изгина. И тоги-зи речи, да ги изъсекать. И жени и дѣца изъсѣкоха ги дѣро припадна мракъ на тѣхъ. И рече цара-тъ: Остави са оть сечъ. И тогисъ маръчивата са оть не. И тогисъ рече цара-тъ: Причетете ги. Та ги причетоха сички-те г. хора изъсечени, а подиръ маръчина-та што останаха техъ ги цара-тъ проводи по градишта-та по двама по двама, та ги рьв-

несе. А Пилать фати царь Августь, а Камфа побегна въ пѣстини и съкри са въ пещтера. Пилать са молеше и дѣмаше: Не посековаи ма скоро, царь, ами ми даи мака, да са мача, да но и азъ сасмесѣ сась праведни-те дѣши. Августь рече, да го мачать. И мачаха го люта мака. Пилать сась срьдце гледаше на небе-го и молѣши са: Помилзи ме, Христе Боже, царю на сички-те царие, и приими мене сась себѣ си. И гласъ мѣ доде отъ небе-го, и речи мѣ: Радвай се, найдрага сльго, при мом престоль штешь стом. Когѣ го посекоха, аггеле мѣ зеха глава-та и на небе том занесоха. Подирь Пилата на осмиа-ть день излези царь Августь на ловь. Сась божа-та воли дигна одного рогача сась загари-те негови. И бегаше рогача-ть, и отиде претъ пещтера-та, и стана, де то са бе скрилъ Камфъ въ нея, и стрели цара-ть на рогача и здари Камфа въ срьдце-то, и проводи сльга-та си цара-ть за стрила-та, и намери Камфа устрелена, лежи, і каза царь тѣ мѣ виде, и почѣди са, и распали мѣ са срьдце-то като елень за вода, тѣи и тои за Христа, и рече: Слава тебѣ, Христе Боже нашъ, голема е и страшна работа, то-ва ниединъ отъ светъ може смисли, работа-та това, приими мольба-та мом што то та не вѣдехъ. И повѣрвахта единъ си сынъ боже и отъ света дѣвица Мариа родень, Богъ нашемъ слава въ веки вековъ, аминь.

VI.

а. Слово сказаніе отъ битиа.

Въ неделю повеле Господь, и сотвори небо и землѣ отъ пена морска. Въ понеделникъ сотвори сльнце и мѣсець. Сльнце есть лопата божиѣ. И въторникъ насади раи. Въ среде настави вода въ мори. Въ четъвертокъ повеле и создаша се вси скоти и гади и птици. И въ петакъ сазьдаде Адама. И въ съботѣ даде мѣ дѣша.

Отъ што сотори Богъ сльнце и месецъ? — Егда помисли, какъ сотвори человека и како да родить се отъ него, и како распетъ бѣдетъ и на кръъ предаде се, тода слава падетъ изъ око господне, и сатвори сльнце негово.

б. Вопросы и ответъ великаго Василия, Григорія и богослова Иоана Златовсшаю о васакомъ.

Разумень въпросъ. Отъ что сатвори Господь небо и землѣ?

Ответъ. Възе сметана водна и съсири сѣ, и сотвори небо и землю.

Въпросъ. — Колико са небеси?

Ответъ. — .з.

(Въпросъ.) — Како имъ са имена?

Ответъ. — .л. небо сить; .в. азарь; .г. еновъ; .д. ное; .е. аврамъ; .з. исакъ; .з. имковъ.

Въпросъ. Что е слънце и мѣсець?

Отвѣтъ. Хвбость и животь миря и земли.

Въпросъ. А отъ что сътвори Богъ слънце и мѣсець?

(Отвѣтъ.) Кога-то сотвори Богъ небо и земля, тогда помисли, какъ да сотвори человека, и какъ ште да се распне на смръть да са предаде, и кога смисли Богъ за своа-та смръть, тогда слъза паде изъ око господне, и отъ там слъза нарече Богъ слънце и мѣсець отъ престоль господень, и звезди-те са отъ тело божіе, а аггеле са отъ дъха божии и отъ огинь.

Въпросъ. Колико ли е слънце или мѣсець или звезди?

Отвѣтъ. Слънце-то е големо .ѣ. погледе, а мѣсецьа е на сичка-та землѣ половина-та.

(Въпросъ.) Колко лица има слънце-то или мѣсеца?

Отвѣтъ. Образе .д. има слънце-то, а мѣсець има .тм. образе.

Въпросъ. На што стои земля-та?

Отвѣтъ. На вода твърде голема.

(Въпросъ.) А вода-та на што стои?

(Отвѣтъ.) На камень плоштатъ.

(Въп.) А камика на што стои?

(О.) Рече на .д. китове златни.

(Въп.) На што стоатъ китове-то златни?

(О.) Рече на река огнена.

(Въп.) На што стои огнена-та река?

(О.) Рече на други огонь погорешъ .лв. чета.

(Въп.) На што дръжи дно-то огово?

(О.) Рече, на же(ле)вень дапъ, де то е наинапретъ посадень, а коренъ мѣ стоатъ на сила божии.

Въпросъ. Отъ колико делове сотвори Богъ Адама?

Отвѣтъ. Отъ .ѣ. делове. Перво дело отъ землѣ; .в. дела крофъ; отъ море .г.; отъ камень .д.; диханіе отъ ветрь и отъ божіе дъхъ .е.; развъмъ отъ облакъ .з.; очи мѣ даде отъ слънце и отъ роса .ѣ. Помишленіе его отъ бръзости аггелски и лачъ отъ смехъ. И отъ това сичко дъхъ свети собра го и направи на едно дело, и рече е: ако излезе семе отъ того-ва человека, де то е отъ море, а то ште лакомъ да баде; ако ли е отъ слънце, а то ште да е мьдъръ и развъмень и почетень; ако ли е отъ облакъ, а то ште да е лажливъ на сичко; ако ли е отъ ветрь, а то ште да е сръдитъ; ако ли е отъ бръзости ангелски, а то ште да е смиренъ и добръ за сичко.

Въпросъ. Колико са родове чловечьски?

(От.) .ви. Адамъ и Ева.

(Въпросъ.) Какъ сотвори Богъ диавола?

Отвѣтъ. Кога сотвори небо и землю, и виде си Богъ сенка своа, и рече: излази, брате, да бадешъ сасъ мене. Излезе като чловекъ, и нарече име емъ Самвиль.

Въпросъ. Какъ отпаде отъ Бога?

Отвѣтъ. Кога садеше Господь рай, а Самвиль крадеше де то повеле та седеха, отъ сички-те овоштіе по зрно, и занесе да го сади с кришомъ отъ Бога. И Господь рече: Ти крадешъ отъ мене, а то да ти баде на изгнаніе. Извълезе Самвиль и рече: Господи, благослови, што сме садили. Господь рече: Благословено, тамо самъ азе посреде него. И Самаиль отиде да вида и онова древо, што то беше крадено садиль, и кога го виде, тогава Самаилово-то почръне испадено оно-ва древо.

Въпросъ. Кои седи на престола повисоко отъ Бога?

Отвѣтъ. Адамъ, кога то го дигна Господь на ramo-то си и даде му дѣша, и кои рече и проговори наипрво: алилѣа. И то-ва е сирииска речъ: Хвалите Бога съ небесъ.

Въпросъ. Дека седеше Адамъ кога излезе изъ рай?

(От.) Предъ двери райски.

Въпросъ. Отъ каде са наиде хитрина наипрво?

Отвѣтъ. Шефъ. Егда Адамъ и Ева сашиха листе смоквино и сотвориша себе облекла.

Въпросъ. Чи гласъ чѣ се отъ истока до запада?

Отвѣтъ. Единъ,¹ кога роди Каина.

Въпросъ. Что е дальбина морска и висота небесна, и широта земна?

(Отв.) Отыць и сынъ и дѣхъ.

Въпросъ. И кои сотвори наипрво кърбанъ на земли?

(Отв.) Авель закла агнецъ кои беше пастирь, прьви Авель.

Въпросъ. Кои научи ораче да оре?

(От.) Каинъ.

(Въп.) Отъ каде са ве пченица?

Отвѣтъ. Михайль и Гавриль зеха отъ рай, и съ фрълиха на земля-та.

(Въп.) Ами отъ кого са заче злина?

Отвѣтъ.) Отъ Каина злоба и лажа и клевета, и хайдѣтство и дѣшегѣнство.

Въпросъ. Кои соствори .ѣ. работи велики кога погинаха .ѣ. делове отъ света?

Отвѣтъ. Каинъ .а. дѣшу погѣби, .в. ада намери, .г. земля усмради, .д. оца огреша, .е. матеръ своимъ обесъчеди, .с. отъ Бога стрече са. .ѣ. отъ брата растави са.

Въпросъ. На колко делове разѣдели Богъ добрина-та Адамова?

Отвѣтъ. На .ѣ. делове: .а. даде Авраамъ гостолоупство, .в. Самсонъ икосъ, .г. Иосифъ хѣбосъ, .д. царъ Давидъ кротосъ, .е. Авесольмъ златни коси, .с. Соломонъ премѣдрость, .ѣ. Иофу богатество.

Въпросъ. Наипрво посла Богъ писаніе да пише Ситъ синъ Давидовъ, а како му са слово?

(От.) Во начело бе слово ка Богъ, и Богъ бе слово, и парамита, какъ нарече въ начале сотвори Богъ небо и землю.

¹ Треба: Евинъ.

Въпросъ. Кои наипрво зе Бога да моли?

(Отв.) Енохъ праведни.

Въпросъ. Кои би живъ .рф. лета, и штеше да иде и да шие и да учи книга.

Отвѣтъ. Матѣсаилъ.

(Въпр.) Кои наиде латински книги?

(Отв.) Да вчи Оумамъ Иберетгъръ.

(Въпр.) Ами кои извади гръчки книги?

(Отв.) Рече: Меркзрии.

(Въпр.) (Ами кои) извади български?

(Отв.) Рече: Кирь философъ.

Въпросъ. Кои прво сътвори Богъ цръква?

(Отв.) И рече: Соломонъ царь?

(Въпр.) Кои би први патрихарь во Иерусалимъ?

(Отв.) Рече: Иковъ.

(Въпр.) Ами кои би архидимконъ?

(Отв.) Беше свети Стефанъ.

(Въпр.) Ами кои би Мелхиседекъ?

(Отв.) Сынъ названъ бистъ преввитерь.

Въпросъ. Кои ходи по тешно време?

(Отв.) Рече: пошъ, чловечески грехи приимать.

Въпросъ. Кои сотвори корабъ.

Отвѣтъ. Ное. Когда излезе изъ корабъ вопроси де седи Адамъ, на .д. небо, проважда праведни въ рай, а грешни въ мѣки.¹

Въпросъ. Колко души раждать са на день и на ношть излазять?

Отвѣтъ. .лв и .кд., толко-зи са души раждать.

(Въпр.) Ами колко има въ нихъ праведни?

(Отв.) Рече: .г. почиваетъ на лооне Адамови, а други са души лчатъ въ мѣкз вечнз; косено сено пластено, а ти го расъчешеть, та стане много.

Въпросъ. А кога бива съша или даждовно?

Отвѣтъ. Има царь водни, та кога поиде въ дльбинъ водно, тогаи поидать сички води послеть него, заради това бива съша; и па кога поиде царь водни изъ дльбина водна, а то тогава сички води по него поидать из земе да извира вода нисъ дръве и нисъ камень, и облаци-те тогава земать вода и пштатъ роса по земля-та.

Въпросъ. За што остави Богъ Каина на мѣсеца да гледа?

Отвѣтъ. Отъ какво е добро испадналь, и пакъ да гледа какво се зло отъ него заче.

Въпросъ. Колко лежа Авель непогребень?

Отвѣтъ. .цл. лета, догде погребова Адама, оца его.

(Въпр.) Ами какъ и не изгни или да се усмърди?

¹ У рукопису је, као на толиким мјестима, нејасно. Може бити да у овом одговору има још једно питање и одговор.

(Отв.) Не беше опште речено червие и мѣхи да идатъ.

Въпросъ. Какъ се дигатъ силни ветри?

Отвѣтъ. Когда Каинъ плачетъ се, заради това се дигатъ силни ветри.

Въпросъ. Ламехъ какъ бе слепъ и встрели Каина?

(Отв.) Онъ бе гневъ божи на Каина, та се згърчи и ходеше, глава-та му при нозе-те, и трепераше като трестика, а водець Ламеховъ мнеше зверь естъ, и зтакми стрела-та Ламехъ, та го встрели.

Въпросъ. И отъ каде се заче огнь?

(Отв.) Отъ зеница господни запали са, ангель изнесе Адамъ.

Въпросъ. За што господъ не сотвори жена човеку отъ земля, какво-то и него сотвори, ами отъ ребро его?

Отвѣтъ. Попитаха ангела господни, за то-ва, Господъ рече: тако сотворихъ, веремъ да болатъ другъ за друга.

(Въпр.) Колко ли би лета Адамъ въ рай доде съгреша?

(Отв.) .л. лета.

(Въпр.) Ами кои наипрво рече Богъ и нарече име Богъ?

Отвѣтъ. Дивволъ, кога то рече Иеви: что ти рече Богъ исти, что ли не исти.

Въпросъ. Чи се гласъ чъ отъ истока до запада.

Отвѣтъ. Иевинъ, кога то и отсѣди зверь, тогда горко плачеше.

Въпросъ. Кои живъ влезе въ гробъ?

Отвѣтъ. Афаръ, кога изеде .г. пешти хлѣбъ и убои са Давидъ и сотвори молитва ка Богъ, и зина и зина и пожде испна Иафара.

Въпросъ. Кои е планина повисока на земля-та?

Отвѣтъ. Алифе, опани тим са виде слетъ потоць, и потанала беше у кръфъ.

Въпросъ. Ное за толко лета прави кораба?

Отвѣтъ. За .р.

(Въп.) И въ кои днь отвори врата?

(Отв.) Рече: .м.-ти днь пѣсти гарвана.

(Въпр.) Немъ елачим книги неписани въ градъ въноси, и град стои, а патъ нема внавтре?

Отвѣтъ. Кога то отпѣсти Ное гълѣба изъ кораба и донесе му листо маслиново во уста.

(Въпр.) А коио зверие немаше во корабе?

(Отв.) Рече: Риба.

Въпросъ. Колко кашти имаше въ корабе?

Отвѣтъ. .г. кашти големи, да то беха зверие и добитакъ, а друга, де то беха птици и други гадини фракати, и друга, де то беха синове его.

Въпросъ. Кои се насеме башти си.

(Отв.) Рече: Хамъ.

Въпросъ. Кои беха синове чловечьски и зеха жени себе и не раждаха отъ плоть ами отъ помисли?

(Отв.) Рече: синове Ноеви и Афетови вежа си сестри-те и не смесиха се с техъ.

Въпросъ. За што Христосъ сотвори кръштеніе на Иорданъ?

Отвѣтъ. Де то се Адамъ покажъ, тамъ Исоусъ Христосъ кръсти се.

Въпросъ. Кои се продаде синъ делъ на безъ почестъ?

(Отв.) Рече: Исакъ Йимкови братъ своему.

Въпросъ. Кои е гратъ насретъ земли?

(Отв.) Та рече: Иерусалимъ.

(Въпросъ.) Где ште да се сабиратъ сички-те дъши сасъ телото на едно?

(Отв.) Рече: Во домъ Давидовъ.

(Въпр.) Рече: Где е тъмна мѣка?

(Отв.) Рече: Хотъ земли-та.

(Въпр.) За кого наимного пожали Богъ?

(Отв.) Рече: Като и на Изда така и на Ариимъ.

Въпросъ. Кои са не расрѣди на свето?

(Отв.) Рече: Исусъ Навиинъ.

(Въпр.) Кои би ергенъ на свето?

(Отв.) Рече: Исусъ Навиинъ.

(Въпр.) Ами кои слага и спасе се, а кои рече истина и погина?

(Отв.) Рече: Петра слага и спасе се, а Изда рече истина и погина. Кога то Еврее-то свеваха Христа, рече Изда: Кого азе цалявамъ и вие него дръште, а Петръ рече: Азе Христа на знаемъ човека того, и кога мѣ виде добрина-та, а тои се отъ-фрѣли отъ Еврее-то, Изда, безъмень Ариимъ не покажъ се. Така и погинаха.

Въпросъ. Отъ де бежа грошове-то, де то дадохъ на Изда за Христа?

(Отв.) На предани людие, де то веръваха древо што то беше посадилъ Лотъ три главни, и приковаха много гривни сребрани на то-ва древо, та техъ дадо Юдо:

Въпросъ. Кои Бога виде?

(Отв.) Рече: Арамъ.

Въпросъ. Кои сасъ мѣле дѣмаше?

(Отв.) Рече: Пророкъ Авакѣмъ.

Въпросъ. Кои сасъ Бога дѣмаше лице сасъ лице?

Отвѣтъ. Моиси на гора синайска.

Въпросъ. Чи се гробъ не наиде?

Отвѣтъ. Моисефъ.

(Въпр.) Кои Бога виде голъ?

(Отв.) Рече: Свети Мартинъ.

Въпросъ. (Кои) свева диввола?

(Отв.) Рече: Света Марина.

(Въпр.) Ами кои во обрасъ божии сосъ аггели дѣмаше?

Отвѣтъ. Еремимъ пророкъ.

(Въпр.) Какъ да са избави човекъ отъ диввола?

(Отв.) Рече: Сось молитва и пось и милостини.

Въпрось. Де то пости човекъ отъ себе си, кое добро приіма?

(Отв.) Тои са найде въ сѣдиште-то не Христово потъ по-крофъ светеи богородици.

(Въпр.) А кое добро има човекъ што слягѣва на светаго?

(Отв.) То е светець не мѣ десеткѣва греховъ преть Бога и проштава мѣ го.

Въпрось. Бега ле ангель отъ телеснаго смрада?

(Отв.) Рече: Не бега аггель отъ телеснаго смрада, амі отъ дѣшевнаго.

Въпрось. Отъ кои грехъ наи бега аггель?

(Отв.) Рече: Отъ чѣждаго неприличнаго бляда бегаль аггель три погледе место далеко и плаче.

Въпрось. Какъ ли прихожда ангель на смртни часъ праведникъ или грешникъ?

(Отв.) Расланово лице черно, онерачень, а праведникомъ прихожда като галашь са големъ хѣбость.

Въпрось. Кои живъ возиде на небо?

(Отв.) Рече: Илии пророкъ на огнена колесница.

Въпрось. За кои работа Богъ сотвори диви звери?

(Отв.) Рече: Да е миль добитакъ.

(Въпр.) Іа люде-те, рече риторъ философъ, што се зове едно философъ?

(Отв.) Рече: Единъ Бого небесні.

(Въпр.) Ами што се .в.?

(Отв.) Рече: .в. светила на небо.

(Въпр.) Ами .г.?

(Отв.) Рече: Оца и сына и светаго дѣха.

(Въпр.) Ами .д.?

(Отв.) Рече: .д. ветри.

(Въпр.) Ами .е.?

(Отв.) Рече: престоль огнень.

(Въпр.) Ами .с.?

(Отв.) Рече: херѣвимъ и серафимъ.

(Въпр.) Ами .з.?

(Отв.) Рече: .з. небеса.

(Въпр.) Ами .и.?

(Отв.) Рече: Отъ искони пребивають въ веки вековъ аминь.

Въпрось. Где беше Богъ на престоль, кога то немаше оште свѣтъ?

(Отв.) Рече: .г. катъ риса на небеса и на тече биль Богъ на тии драги аганца, и тамо са била до светъ. Тамо нема край.

(Въпр.) Отъ что са ангелі сотвориха?

(Отв.) Отъ дѣха.

(Въпр.) А светъ?

(Отв.) Отъ огнь.

(Въпр.) Отъ что ли е громъ и мльние?

(Отв.) Рече: .в. ангела има таса громовни и два мльни на все.

(Въпр.) Ами колко са ветрове?

(Отв.) .ви. има.

Въпросъ. Колко са планини големи?

(Отв.) Планин .ви. и морие .ви. и реки .л. една идъть пресъ сичка-та земля тече. Големи реки истичать изъ рай и раздѣлватъ са на .д. реки, толко са острове морски и .л. сички-те, и во оние са острове по .о. язици разълчични, толкова са и птици, толкова са и риби, толкова са и древе сички.

Въпросъ. Кои научи да се кланеме на лице истокъ?

(Отв.) Рече: Моиси на гора синаиска

Въпросъ. (Кои) пророкъ не погребень би?

(Отв.) Рече: Моиси на гора Штазга, и вознесоше его ангели въ рай.

Въпросъ. Отъ что би просфора?

Отвѣтъ. Кога то Моиси преведе Еврее-то пресъ черно море, тогава полагаха на глави свои и печеше се отъ слънце, и Богъ жертва принесе, и то-ва би просфора.

Въпросъ. Отъ де са же миро?

(Отв.) Рече: кога то капеха мирносици Господа, тогава Марии зева корито и помаза брата своего Симеона. Лежалъ бе .з. месеци боленъ.

Въпросъ. Кои майка съче даца-та си?¹

(Отв.) Рече: Море-то и реки-те суче.

(Въпр.) Ами кои сина божія пръво нарече?

Отвѣтъ. Исаила во чреве матере влезеть би ангель и носеть его до .з. небеса, и сниде во утроби диви. Исахим же бе ва чреве матери своен во ложеснахъ.

Въпросъ. Кои се два борца борате отъ века и до века.

(Отв.) Рече: днь и ношь борето.

Въпросъ. Кои человекъ .р. лета на земли а небо-то не виде а за небо казъваше .д. лета.

(Отв.) Рече: Илии приель Завела царица та не одъжди и мѣсеци .з.

Въпросъ. Кои праведникъ не дъма за .мѣсеци и .и. дена.

(Отв.) Рече: Захарим оцъ Иоанъ, кога виде виденіе.

Въпросъ. Кого праведника избави Богъ отъ смръть?

(Отв.) Рече: Лота, кога то бега отъ Сѹдомъ

(Въпр.) Кои не рождень живъ би?

(Отв.) Рече: Адамъ не рождень живъ би.

(Въпр.) Ами кои умре и ште воскресна?

(Отв.) Рече: Лазаръ.

Въпросъ. Кои смръть не виде и во смръть побегна?

(Отв.) Елъзаветъ кога царъваше.

¹ Требаће: Дѣца-та см.

Въпросъ. Где са смесъва стъдено и горешто?

(Отв.) Оугліе горешти.

Въпросъ. Ами кои нее рождень отъ майка?

(Отв.) Рече: Адамъ.

Въпросъ. Слетъ рождества остаре, и паки влезе на сръдце майце си?

(Отв.) Рече: Адамъ отъ земля созданъ бистъ, и во земля поиде.

Въпросъ. Колко лета живъ би Ное слетъ потопись?

(Отв.) Т. лета.

Въпросъ. Кои пророкъ не погребень би, а гробъ го носеше и въ гробъ мрътавъ пееше?

(Отв.) Рече: Иоанъ во чреве китове.

Въпросъ. Кога се сички свѣтъ задъва?

(Отв.) Рече: Кога то Ное излезе нисъ корабе.

Въпросъ. Колко лета работиха и робъваха на Мисиръ?

(Отв.) Рече: ул. лета.

Въпросъ. На колко делове, ами колко тисъшти минаха?

Въпросъ. На колко делове раздели се море-то?

(Отв.) Рече: м. делове.

Въпросъ. Ами колко тисъшти минаха море-то?

(Отв.) Рече: м.

Въпросъ. Въ кои мѣсець создаде Господъ Адама?

(Отв.) Рече: мѣсець Марта на .к. дена.

Въпросъ. . . . . .
(На томе се рукопис прекида.)

VII.

Слово душеболезное отъ ангела извештено преподобномъ оуцъ Макариу египетскомъ. Оче благослові! За молитвъ.

Некои времена ходеше прѣподобни отъць наши Макариа по пвстини. И доиде ангель господанъ при него и му рече: Благослови оче! И тои са обръна, та му рече: Богъ да та благослови, чадо! И като го виде такъв млатъ, сторъваше му се че е отъ пвстини-та некое млатъ калъгире, и му каже: Видимъ та, чадо мое, и чъдимъ са, каква красота и каква хибость лица твоего, авъ никогда не видехъ до днешни день таковаго човека. Ами та заклинавамъ Бога ради, да ми кажешъ на истина, отъ каде си? И тои му каже: Благослови ма, оче свети, авъ песамъ человекъ отъ тои-зи светъ, ами самъ ангель проводень отъ Бога вседержителя, да та навъча и да та настава на негови-те тайни, што жалишь отъ много време да са научишь, и да разумешъ, и питай ма сега, да ми кажа. Старьць же падна и му благодареше, и поче да са моли Богъ и да дъма: Благодаримъ тѣ, Господи Боже мои, яко не призерель ма еси грешнаго, но проводиль еси ангела своего, да ма навъчи твои-те

таини, што жалехъ отъ много време да научимъ и да развѣдемъ. И тогава мѣ рече ангель: Кажи ми, оче, што штешь да ти кажа? И старецъ мѣ стори метание со страхомъ да го пита: Речи ми, свети ангеле, кога умиратъ одъ тои-зи светъ чловеци, познаватъ ли са другъ-други на он-зи? И ангель мѣ каже: Слышай, честни старче, какво на томъ светъ чловеци-те, кога са срешнать единъ други како са познаватъ оште живи, така и тамъ познаватъ са кои то са праведни исъ тѣкъ, кои то са познаватъ отъ напреде тѣка, но иде то никакъ насасъ познавали сасъ божіемъ смотреніемъ мало да се свештаеть да се познаеть, ала праведни. А грешни весмо изгубини и лишени. Пакъ попита старецъ ангела: Речи ми, господине, кога са разлачѣва дѣша-та отъ тело-то, какво бива, и за што поменъ сторѣватъ за мертви? И рече мѣ ангель: Кога са разлѣчи дѣша-та отъ тело-то, примать ѿ, заведать предъ свети ангели и идать на небеса, та ѿ престола божіа, та са поклони претъ Господа Бога, и отъ землѣ-та е до небо-то като мердивенъ кѣга има стапка, и на сека стапка полакъ дивволски, и нарица са митарства сии речъ гѣмрѣкчи, де то пазеть, и като носать ангели дѣша-та. И доидать ониа дивволе, и носать харти, де то е сторувала отъ мала до голема, и па казѣватъ на ангела и дѣмать, или въ кои часъ и кои дѣнь и кои мѣсець стори тамъ дѣша то-ва и то-ва погрешеніе, или покраде, или блѣдъ стори или прелюбодѣствована, или зби, или малкию сотвори, или друго некое зло стори, макаръ до лоша, рече, да е рекль, или наклеветиль или да си осудиль, се то-ва дивволи пишать. Испитувать также и свети ангели добра дела, писѣватъ и показѣють и тамо какво-то е сторуване въ миръ, или постила, или метаніе остоювала, или милостинѣ давала, или сѣромаси пригледѣвала, нахранила и напоила, и често метаніе чинила, и добри работи не можать дивволство ништо да и сторать, ами са вѣрнать посрамени, и тогава замать дѣша-та свети ангели и заносать ѿ на горно митарство. И тамо ѿ посрешнать други дивволе и скрѣцать зби и полѣоти отъ ониа, и пакъ ѿ испитѣва, и да можать со сила да грабна дѣша-та отъ ангелови рѣце, божіа възбранѣва, та не можать, а дѣша-та трепера и се крѣе у ангелови поли, и тамо са пакъ препиратъ сосъ дивволи-те. И отъ тамъ кога ѿ кѣртулисать, заведать ѿ наи на горно митарство, де то са нарича немилосердіе, и кои може исказа, чесни оче, страхъ онъ и сметение онаа окамна дѣша отъ нечестиви-те демоне, кога скрѣгать да дѣмать сосъ окореване, не ли си соблюдила, не ли си оскернила светаго крѣштеніе; где нине отивашъ, и каде отхождашъ; варни са навать, варни ва темна мѣзка и мрачна мѣка. И тогива ако са намери дѣша-та освѣждана, вѣрнать ѿ дивволе-то во дно адскѣю, во место темно и мрачно и грозно на онаа дѣша. Подобро би било, да са чловець онъ, и кои може да искаже нѣжда онаа, чесни оче, или кои мѣзикъ може да искаже онаа болесъ?

Азь, макаръ ангель есмь, и треперамъ отъ онимъ мъки. Или ако са найде некомъ дъша чиста и безъгрешна, прехожда онимъ митаретва безъ страхъ и сось големъ радось чикъ до сами врата небесни, и посрешнать ѿ ангели светители сось свештами и кадила и либезно ѿ цалъвать и препроваждать до престола владични и поклапатъ се престолу вседержителю, видить лики ангелски и всехъ светихъ и добро-то свштво тамъ, чесни оче! Пакъ попита преподобни ангела: Кажи ми, господине, кога сторъвать помень претъ нихъ за кои работа? И каже мъ ангель: третини бивать, за што въ тии дни удржавать дъша-тъ на митаретва-та, та ѿ не пштапъ. А кога сторъвать третини и молба? Кога сорать за душа-та, тога са испъсене отъ митаретва-та и отива, та са поклони претъ престола божия какво то рекохме и понапреде; и кога са поклони, и тогава ѿ земе ангель божи, та ѿ заведе на земля-та дола, та и показъва кое какво е чинила или зло или добро, на кое место, или где е било до девати день. И отъ девати день та ѿ земе ангель, та ѿ заведе у рай, та и показъва где живемтъ праведни-те и на какви прекрасни места и благо меривливи црета (?), што то умъ человечески не може постигнати, да искаже онимъ хъбости райски, и радъва са дъша-та, като гледа тии хъбости и са моли на ангела до то ѿ води, да но ѿ остави тамъ да седи, но ангель ѿ пакъ земе, та ѿ заведе да види, де то са мъчатъ грешни-те дъши у вечна мъка, та и казъва места-та на грешници-те, де то са мъчатъ, и дъмай, та-зи е мъка червие не ѿсипаюшти, а тамъ мъка тма кроме, а тамъ мъка огнь вечни, такоже и други муки грешникомъ уготовани коикако сторъва, тамо го търать по деломъ неговъ. И пакъ земе ангель душа-та по четиресети днь, та ѿ заведе предъ Богъ, и тогава де то и по Богъ, или сама оште на животъ што си е приготвила или лошо или харно, тамо ѿ търать, да седи до втораго пришествіе Христова, ако е дъша-та праведна, а тии са радъва и весели безъ грижа; ако е грешна, а тии плаче и се грижи и седи на место темно и мрачно, та чака до втораго пришествіе Христова. То-ва като виде свети старецъ въздъхна и заплака горко, рече: человекъ онъ. И пакъ старецъ попита ангела и рече: Кажи ми, Господине, има ли конецъ вечна мъка, де то са чачать¹ грешни-те? И рече мъ ангель: Слъшай, старче, какво-то праведни-те, тихна-та радость нема конецъ; тако же и грешни-те, нема конецъ тихно-то мъченіе. Ако може да изброи человекъ капки-те дождевни или песакъ морски (да избро(и)), тако може и техни мъки, конецъ нема. Паки старецъ попита ангела: Молю те, господине, да ми кажешъ, кои стои милостивъ, да са моли человекъ, да но го помилъва Богъ? И рече мъ ангель: Сички ангели и сички свети милостиви са и милосрди на человека, ами човеци несмыслени и неразумень, та са не смислывать, ами

¹ Сва приляка погрѣшка мјесто: Мачать.

си сторувать воля-та кои какво и ште, а наивіше человекъ, да са моли на света Богородица, деня и ноштя да не излази отъ зма-ть мѣ, ами секоги да са моли неи, за што она секоги моли сина своего Христа Бога нашего заради насъ, да ни прости Богъ нашего согрешеніе. Ради неина молба та до сеги оште дрѣжи Богъ тои-зи светъ. И паки старецъ попита ангела: Речи мѣ, господине, кои е грехъ найтежакъ отъ сички-те грехове? И рече мѣ ангель: наиголемъ есть грехъ, зло де то да помнишь человекъ и фудялькъ, сиречь гордость наисилни и наиголеми што то можать да го разячять от Бога и да го фрѣльють во дно адово. Тыштаславие ради Адамъ изъ рай изыгнанъ бисть, тыштеславие ради ангель, што беше напреда, стана диаволь, и фарисеи тыштеславие ради погыби свои грядъ што са е молили Богъ. Што да речемъ о тыштеславие хоштешъ всі чловеци да погибнать, сиречь фудялькъ, ами оште поголема мька има надъ дряги-те мьки. И рече мѣ преподобни старецъ: Кои са мѣчатъ тамо? И рече мѣ ангель: Тамо са мѣчатъ идолопоклонци и попове христински, де то блѣтъ чинать, та пакъ идать на слѣзба божьственамъ летургии, и за што на законъ божи не ячатъ чловеци-те, та за това се така отсвдени да се мѣчатъ. И пакъ попита старецъ ангела, рече мѣ: Господине, кои чловеци не почитать светии дньнъ Господа нашего Исуса Христа, сиречь светью неделю, имать ли великъ грехъ? И рече мѣ ангель: Горко нимъ, за што велика мька техъ ожидаеть да се мѣчатъ в мька вечна. Ами аште кто хоштеть да избавить са оста отъ свботѣ отъ .ѿ. часъ дане работа до понеделникъ утра, и да се упражни да идать въ црковъ божию, да са моли Богъ такожде и на дряги господски правници, да ходить на молитва и на дряги погылеми свети, за што они можать да змолать праведнаго сѣдиа, да ни избави отъ вечна мька. И рече мѣ ангель: Слышай, старче, кои не почита неделнь дньнъ и празници-те, де то ти рекохъ, не може да види лице Божие. Тогда старецъ о сичко сердце изьрече горко на грешници, и рече мѣ ангель: Питай ма, што има да ма питашь, за што време доиде да идемъ предъ Господа моего д'идемъ на славословіе, да поимемъ светью троицѣ. И паки старецъ восъплака и въздахна, и рече: Ангель што безьгрешень пакъ иска да иде на славословіе божіе, да слави Бога и да са моли, азъ грешни неса грижимъ за наше спасеніе, ами са лениме, да са не молиме Богъ, каковъ отвѣтъ имаме да дадеме Богъ, каковъ отвѣтъ имаме да дадеме предъ праведнаго сѣдиа?! Пакъ попита старецъ ангела: Речи мѣ, Господине, кои молитва наиболе зна, да са человекъ моли Богъ? И рече мѣ ангель: Аште змееть писаніе, да прочитаеть псалтирь, аште ли не змееть, а тои да дѣма: Господи Исусе Христе, сине божи, помили ма грешнаго. Тамъ молитва наиприятна и наилесна, можать да навчатъ и мѣжи и жени и деца да прочитать тамъ молитва. И много са чловеци спасаха сасъ тамъ молитва. Кога ходишь или кога седишь, или днѣ или ноштя, или

на какво работа да си, отъ умъ ти да не излази, и тако можешъ да се спасешъ. И пакъ старецъ рече: ако некого навчишь и наставишь на пъть спасение, добро ли е или нее? И рече мъ ангель: Велики фаида има томъ человекъ не твкъ секе си спасва, но и послъшающти его. Аште ли обретить его на злое, не токо се сеги погъбева, но и послъшающтие го. И тии речи като рече ангель на старецъ, тогаи мъ каже: Благослови оче, и спасай са! Отъ твка си възмете на небо, и старецъ падна и поклони мъ се, и мъ рече: Иди со миронъ, да предстоишь светеи троици, и моли са за мене грешнаго. И старецъ возврати са во килим-та си, и благодари и слави Бога, што мъ показа тии тайни работи на полъз православнимъ Христианомъ и вернимъ братикмъ во славъ оца и сина и светаго дъха, и нине и присно и во веки вековъ аминъ.

Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa.

Predano u sjednici filolog-historič. razreda dne 14. veljače 1874.

PRIODČIO PRAVI ČLAN PROF. DR. V. JAGIĆ.

VIII.

Krmčaja ilovička godine 1262.

Uvod. Ovako mislim da bi zgodno bilo prozvati Krmčuju knjigu iliti Nomokanon srpske recenzije, napisani u Ilovici g. 1262, koji se sada čuva u biblioteci južnoslovinske akademije u Zagrebu. Ob ovom znatnom i dragocjenom spomeniku naše stare književnosti pisalo se već mnogo, i opet ostat će on sa sviem ostalim drugovima svojim još dugo vremena neiscrpenim izvorom. Ovdje bo upliće se nekoliko nauka jedna u drugu i dok svaka za se ne reče svoju posljednju rječ, ne može se dobiti konačno objašnjenje. Filolozi još nijesu proučili teksta ovieh spomenika s gramatičke i leksičke strane, juristi nijesu još do kraja razabrali njegovieh sastavina s juridičke strane, a historici nijesu još dovoljno osvietlili stanje onijeh vremena i ljudi, kada i gdje posta ili mogaše postati slovenski tekst ovoga spomenika. Prvi krat dozna sviet o ilovičkom nomokanonu preko profesora Grigoroviča, koji u svom g. 1848 naštampanom „Очеркъ ученаго путешествія по европейској Турцији“ pripovieda o tom rukopisu na str. 181—182; on ga vidje u Solunu u našega zemljaka, bivšega tada konsula austrijskoga Mihanovića. Spomena je vriedno, što ovaj rukopis tada još imaše 404 lista, a sada ih je samo 398: to znači, da ih je 6 poslije nekada propalo. Poslije bijaše ovaj spomenik dulje vremena u Beču te ga profesor Miklošić prvi upotriebi za naučne svrhe, unesav njegovo znamenito rječničko bogatstvo u svoje novo izdanje staroslovenskoga rječnika. U priegledu izvora za rječnik pominje ga prof. Miklošić pod slovima Krmč. - Mih.; iz kratka

opisa ondje vidi se, da je tada rukopis već imao samo 398 listova, kao i danas. Dok je još taj spomenik bio u Beču, dobi nekoliko crtica o njemu sadašnji profesor kanoničkoga prava na sveučilištu odeskom, A. Pavlov, te ih svojiem načinom upotrebi za svoju liepu raspravu „Первоначальный Славянорусский Номоканонъ“ (Казань 1869) sr. na st. 62 op. 89. Poslije preseli se taj znameniti rukopis u Zagreb, odakle bijaše, ako se ne varam, opet pošiljan u Beč profesoru Bogišiću radi naučnih potreba. Po želji J. Sreznevskoga opisah ga ja godine 1871., bivši-tajnikom južoslovinške akademije, upravo onako, kako je u trećoj knjizi „Starina“ str. 189 opisana Krmčaja knjiga Grigorija raškoga, te poslaha isti opis u Peterburg, gdje je i štampan J. Sreznevskim u njegovu zborniku malopoznatih ili nepoznatih spomenika pod br. XLVII s njegovim neznatnim dodatcima (u 22. svezci zapisaka imperatorske akademije n.). G. J. Sreznevski priznaje, da je ono moj trud; i tako ja se smijem na nj pozivati kao na svoje djelo, dopunjeno slavnim akademikom peterburškim. To pominjemo za to, što ću time puno prostora prištediti, t. j. ne treba mi po drugi put rukopisa, ne treba mi štampati znamenitoga dodatka na koncu rukopisa ni onieh odlomaka, koji su već naštampani. Ja sam se nadao da će gospodin Sreznevski naštampati i cieli tekst gradskoga zakona, jer sam mu i taj ja pribavio u vjernom priepisu rieč po rieč, redak po redak; ali njemu poznati uzroci bit će ga za sada još od toga zadržali. I to morao sam spomenuti za to, što sam ja boraveći lani ljetom u Zagrebu ili da pravije kažem u divnoj okolici svetošimunskoj s dozvolom g. predsjednika južnoslovinške akademije dobio i opet taj znamenit spomenik u ruke te ga svega od početka do kraja pročitao, izostaviv tek gradski zakon, za koji mišljah da će već u to vrijeme biti naštampan. I tako moje opaske, koje ću ovdje naštampati, protežu se na cielu ilovičku krmčuju, izuzev tek l. 265—325 istoga rukopisa.

Prije ipak nego li priedjem k samomu tekstu, nekoliko rieči o krmčajama u opće. Zbornikâ sa sadržajem crkvenoga zakonarstva ima u crkvenoslovinškoj književnosti vrlo mnogo i vrlo različnieh. Najprije ću odieliti jedan razred rukopisa, u kojima se pod naslovom ‚Nomokanona‘ pominju razne ustanove o pokori, tako zvani libri poenitentiales. O njima govorit ću poslije na po se. Za tiem nećemo da se bavimo oko Zakonika ili Pravilnika Matija Solunskoga, to jest oko Matija Vlastara, kojega ima mnogo rukopisa na slovinskom jugu te je o njima govorio već Šafarik u Wiener Jahrbücher 1831 sv. LIII Anzeige-Blatt 34—39

i u Gesch. der südslav. Liter. III. 216. Od Vlastareva „pravilnika“ razlikuje se Nomokanon ili zakonik po sakraćenju sv. Apostola i sv. Vasilija, domovine južno-slovenske t. j. srpske, ali istom poslije Vlastareva pravilnika sastavljen jezikom grčkim i preveden na srpsko-slovenski. I za ovaj nomokanon zna se, da se hrani u mnogim rukopisima srpske domovine, a u Rusiji štampan je mnogo puta, najposlije s novo otkrivenim izvornikom grčkim u osmoj knjizi zapisaka imper. novoruskoga universiteta u Odesi od prof. A. Pavlova pođ naslovom: „Номоканонъ при большомъ требникѣ“. O praškim rukopisima, u kojima ima taj nomokanon u izvornoj srpskoj recenziji, govorit ću ja kasnije na po se. Napokon jest još i treći nomokanon, koji bismo mogli nazvati Kotelerovim nomokanonom (odatle što je grčki tekst izdao Cotelerius u Monumenta Ecclesiae Graecae Parisiis 1677 Tom. I.). I ovomu valja domovinu iskati na slovenskom jugu, bio prievod iz ajprije bugarski ili srpski. Bugarske recenzije dva rukopisa, oba. tobože iz 14. stoljeća, pominje prof. A. Pavlov (Номок. стр. 27. замѣч. 1.), jedan u Porfirija Uspenskoga u Kijevu, drugi u Hludova u Moskvi (Hludovski bit će valjda onaj pod br. 78 njegove knjižnice po opisu A. Popova ali ne iz 14, već skorije iz 15 vieka). Srpske recenzije ovoga nomokanona ja poznam tek jedan rukopis, o kojem ću govoriti poslije. Ali ako ne cijeli a ono bar u odlomcima javlja se ovaj nomokanon takodjer u starim štampanim trebnicima, kao mileševskom od g. 1546, goraždjanskom od g. 1531.

Sviem ovim spomenicima kao proizvodima poznije grčke i južno-slovenske književnosti protive se tri roda crkvenopravnih zbornika starije epohe, i to: a) krmčaja bugarska, glavnim osnovom njenim nomokanon Joana Skolastika u 50 titla s raznim dodatcima ne iz istoga vremena; b) krmčaja fotijevska starijega obličja, gdje imaju (samo prvi prolog, dofotijevski) pravila bez sakraćenja i bez tumačenja; i napokon c) krmčaja fotijevska novijega obličja s pokraćenjem pravila i tumačenjima iz Aristina i Zonare. Doba pojavljenja ovieh triju krmčija u slovenskoj književnosti pada u IX—XII viek, niti ranije niti kasnije. Poslije Rozenkampfa glavnu si je zaslugu stekao profesor odeskoga sveučilišta A. Pavlov za podrobnu historijsko-kritičku ocjenu onieh triju razreda slovenskih krmčija u napried spomenutoj razpravi: Первоначальный Славянорусский Номоканонъ, Казань 1869. Osobitu važnost daje on u svojim istraživanjima krmčiji fotievske starijega obličja, koja ne samo što stoji vremenom svoga postanja

u sredini medju starom bugarskom krmčijom i fotijevskom novijega obličja t. j. običnom srpskom iliti Savinom, nego po njegovu mišljenju imala bi ona biti upravo i izvorom t. j. prvim sastavom svojim djelo stare slovenoruske književnosti. Glavni dokaz učenoga kanonista opire se na svjedočanstvima historijskim, iz kojih se vidi da je krmčaja fotijevska starijega sastava t. j. s podpuniem tekstom pravila bez tumačenja od najraznijih vremena živjela u Rusiji kao nešto svoga narodnoga napram tudjemu, donesenomu (bugarskomu ili srpskomu). Sr. u pomenutoj raspravi str. 16—17 s opaskama i 56—58. A najglavniji prigovor protiv njegove domisli osniva se na jeziku t. j. na bugarskoj formaciji onoga najstarijega teksta, u kojem se sačuvala ova krmčaja. To je rukopis moskovske sinodalne biblioteke br. 227, koji Buslajev stavlja u trinaesti viek (sr. Иероп. Христом. 378), a veli za nj da je sačuvaio mnogo starinskih bugarskih i srpskih (?) forma. Koliko ovaj prigovor može značiti, doznat ćemo pravo istom onda, kada se više odlomaka iz samoga teksta naštampa, no što je u hristomatiji prof. Buslaeva i u raspravi prof. Pavlova. Ipak je Pavlov vrlo zgodno nastojao zagraditi put noviem prigovorima tiem, što pozivajući se na historike ističe mogućnost, da su možda upravo bugarski književnici i doživani u Rusiju, da prevode grčke knjige na slovenski jezik. Ako ne do kraja a ono bar dielomice moglo bi se ovo pitanje razjasniti, da se danas sutra nadje gdje god na slovinskom jugu koji rukopis krmčije ovoga reda i razreda. Ali tomu do sele nema izgleda, kao što se ne nadje do sele nigdje na jugu ni najmanji trag onoj prvoj i najstarijoj po porijeklu krmčiji bugarskoj s nomokanonom Skolastika, o kojoj svjedoči jedini onaj znameniti rukopis 13. vieka moskovskoga rumjancovskoga muzeja (sr. Opisanije rum. muzeja rukopisa od Vostokova Nro. CCXXX), u kojem Rozenkampf, Vostokov i Pavlov misle da valja tražiti upravo prvi zbornik crkvenih zakona na slovenskom jeziku. To znači, da bi se u nekim čestima onoga rukopisa sačuvaio možda upravo i posao apostola Metodija (jer se za nj pripovieda: **ТЪГДА ЖЕ И НОМОКАНОНЪ, РЕКЪШЕ ЗАКОНОВЪ ПРАВИЛО И ОТЪУСКИМЪ КНИГЪ ПРЪЛОЖИ**). Ja velim u nekim čestima, jer da je koje što istom poslije dopalo u onaj zbornik gdje je ova krmčaja, o tom se ne može sumnjati, sr. u Pavlova str. 23 op. 42.

Na pokon, što je za nas ovdje najvažnije, sačuva se nekoliko dragocjenih južnoslovinskih spomenika krmčije trećega razreda, t. j. krmčije fotijevske novijega obličja, gdje se pravila izlažu u izvodu s tumačenjima učenih komentatora 12. vieka: Ari-

stina i Zonare. U taj broj spada osim ilovičke krmčije od g. 1262, o kojoj će biti ovdje rieč, još krmčaja Grigorija raškoga od god. 1305 (sr. Starine III., 200—202), za tiem krmčaja sarajevska iz XIV vieka, o kojoj govori g. Kasanović u 37. knjizi Glasnika srpskog učenog društva i krmčaja pisana na riedi Morači g. 1613 kao priepis sa starijega izvora od god. 1251 (sr. Срб. далм. Магазин 1866, књ. 25, срп. 181). Sada više nema sumnje, da su svi ovi dragocjeni spomenici potekli iz jednoga te istoga izvora, oni su braća jednoga ota; a taj se izrekom pominje bar u dva od ovieh spomenika: to bijahu „дрхиєпископље кнѣгы“, onaj da tako kažem oficijalni eksemplar, koji trudom i staranjem prvoga arhiepiskopa srpskoga, sv. Save, osta u „velikoj arhiepiskopiji rekomoj Žiči“. Mi imamo za taj dvjema rukopisima utvrđjeni fakt živo svjedočanstvo i u životu sv. Save (sr. izdanje Daničićevo g. 1865 str. 233), gdje Domentijan evo što govori: „I opet dodje sv. Sava u dom Spasov, u veliku arhiepiskopiju, po imenu Žiču i tu pomolio se po bogopredanomu svojem običaju i blagoslovio svu čeljad svoju, koja bijaše tu u domu Spasovu, i tu izbra od učenika svojih bogorazumne i bogobojažljive i častne muževe, koji su vrstni bili upravljati narodom po zakonu božanskomu i po predanju sv. apostola i svetih bogonosnih otaca zapoviedi čuvati; osvjetiv ih učini ih episkopima, raspisav strane otačbine svoje i posla svakoga u svoju nuriju po dostojanstvu, kako koga poznavаше, naučiv ih bogopodno i predav njima svakome knjige Zakone“. A istiem slovima i Teodosij (živ. sv. Save 1860, 140) govori o njemu: „Dav njima knjige zakone (кнѣгы законныє), da po predanju sv. apostola i nauci svetih otaca uče narod u vjeri...“ Iz ovieh se rieči jasno razabire, da je sv. Sava smatrao dužnošću i potrebom svakoga novo posvećenoga episkopa, osobito ako je prvi put polazio na svoju stolicu, da ponese sa sobom nomokanon iliti krmčiju, ispisanu iz onoga teksta, što se čuvaо u Žiči, stolici arhiepiskopije. I sbilja mi vidimo iz zapisa krmčije od g. 1251, da ju je pisao „mnih obrazom, arhijerej sanom“ episkop budimljski Teofil, a iz zapisa krmčije od g. 1305, da ju je pisao i opet „obrazom mnih, arhijerej sanom“ episkop raški Grigorije drugi: obje su ove krmčije u tekstu ispravljene po „arhiepiskopljim knjigama“, tolik su ugled one imale cielo prvo stoljeće crkve srpske.

Ali predanje, sačuvano u obiem krmčijama, zna i za to, da je upravo sv. Sava „naš jezik“ obogatio ovom knjigom, jer se u više pomenutim zapisima kaže: **ИЗДЕ ЖЕ НА СВѢТЬ НАШЕГО СЪЗЫКА БОЖЬ-**

СТЪЛНОЕ СЕ ПИСАНІЕ ПОТЪЦАНІЕМЪ И ЛЮБОВІЮ МНОГОЮ И ЖЕЛАНІЕМЪ ИЗ-
 МЛАДА ОБСЕКЩЕНАГО И БОГОУСТНЕНА И ПРЪОБСЕКЩЕННАГО И ПРЪВЛАГО АРХИ-
 ЕПИСКОПА ВСЕЪ СРЪБСКЫЕ ЗЕМЛЕ КЪРЪ СЛЪВЪ СЫМА ПРЪПОДОБИАГО ОТЬЦА
 СЪМЕФНА. I ne znajući, da ima jedan takav zapis, naštampan već
 u dalm. Magazinu za god. 1866 iznesao je prof. Pavlov prvi na
 vidjelo ove znamenite rieči po tekstu krmčije Grigorija raškoga
 g. 1869. u svojoj više puti spominjanoj raspravi na str. 62—64 te
 im prisvojio značenje podpunoga historičkoga svjedočanstva o tom,
 da je zbilja bio sv. Sava, prvi arhiepiskop i glava srpske crkve,
 sastaviteljem, prevodiocem i kompilatorom krmčije fotijevske mla-
 djega obliča t. j. takve krmčije, kakova se do danas sačuvala u
 više pomenutim dragocjenim rukopisima. Poslije Pavlova, no samo-
 stalno i ne znajući za njegovo mnjenje, izreče isto g. St. Novaković
 u svojoj historiji srpske književnosti, II. izdanje (g. 1871) str. 83—
 84, samo što je grdno pomiešao krmčiju fotijevsku s Vlastarovim
 pravilnikom! Ja nijesam jednaka mišljenja. Meni se čini, da u na-
 vedenim riečima ne bi trebalo ni više ni manje iskati, no što one
 jasno izriču, t. j. samo toliko, da je staranjem Save „naš jezik“
 t. j. srpski narod dobio krmčiju. Odakle je uzeo Sava, da li je
 sam sastavio ili samo prepisao, to je drugo pitanje, na koje u na-
 vedeniem riečima dvaju zapisa nema odgovora. Govori se, istina,
 na početku onieh zapisa: **ПРОИЗДОШЕ НА СВѢТЪ СЛОВѢНСКА ЯЗЫКА**
БОГОДОУХОВЕННЫЕ СЪНІЕ КНИГЫ НАРИЦАЕМЫЕ ПОМОКАНОМЪ. ПОМРАУЕНЫ
БО БЪХОУ ПРЪЖДЕ ОБЛАКОМЪ МОУДРОСТИ ИВАНЬСКАГО ЯЗЫКА, НИМА ЖЕ
ОБЛАСТАШЕ, РЕКЪШЕ ИСТЪЛКОВАНЫ БЫШЕ И БЛАГОДѢТНО БОЖИЮ ИСНО
СИМЮТЪ, НЕВѢДЕННА ТЪМОУ ОТГОМЕЩЕ itd. Nu ova čest zapisa može
 biti da se čitala u svim slovenskim krmčijama i ondje, gdje o Savi ne
 bijaše spomena, pak su k tomu srpski prepisači u svojim srpskim
 eksemplarima dodavali drugu čest koja je pominjala njihova pro-
 svjetitelja Savu i opet ovako počimala: **ИЗІДЕ ЖЕ НА СВѢТЪ НАШЕГО**
ЯЗЫКА. Da u pomenutom zapisu (štampanom u dalm. Magazinu za
 g. 1866 i u Starinama III.) smijemo razlikovati zbilja dvie polovice,
 koje iz početka nijesu može biti ni bile sastavljene u jednu cielost
 — to se može dokazati dvjema znamenitim svjedočanstvima: za-
 pisom krmčije ilovičke od g. 1262, gdje se ne pominje niti Sava
 niti njegove „arhiepiskoplje“ knjige, a ipak i ondje se čita vjerno
 prva polovica zapisa s riečima: **ПРОИЗДОШЕ НА СВѢТЪ СЛОВѢНСКАГО**
ЯЗЫКА itd.; i svjedočanstvom Kirila II. mitropolita ruskoga, koji
 na saboru sazvanom g. 1274 u Vladimir-grad upotriebi rieči uzaj-
 mljene iz one prve polovice zapisa, koji stajaše u njegovu eksem-

plaru krmčije, dobivenom iz Bugarske, ali se ondje jamačno ne pominjaše ni riečju o Savi.

Po mojem dakle mišljenju cieli zapis, kako se čita u razniem do sele odkrivenim krmčijama, znači ovo: Prva njegova polovica izriče samo fakt da je nomokanon istumačen (ne davno) na jezik slovenski i tomu se faktu prisvaja velika važnost. Druga polovica istom ističe zaslugu arhiepiskopa Save, što je njegoviem staranjem taj nomokanon postao takodjer knjigom jezika našega t. j. srpskoga. Ali tko prvi prevede grčku knjigu na jezik slovenski, o tome zapis sam ništa ne govori: on se ne protivi tomu, da bi to mogao biti sv. Sava, ako ima za ovu misao drugih dokaza; ali bez drugih dokaza, sam zapis toga još ne dokazuje. Ja moram izreći, da tih drugih dokaza nigdje ne nalazim; naprotiv što zbilja nalazim, to mi se prikazuje u nešto drugojačijem vidu. Obje redakcije sv. Save, i ona koju pisa Domentijan i koju Teodosije, govore dosta jasno, kada i gdje dobi sv. Sava krmčiju. Vraćajući se on već kao arhiepiskop u Srbiju, bješe svratio po pripoviedanju njegovieh biografa u Solun, poimence u manastir Filokali, kuda je i od prije običavao zalaziti sa sv. Gore radi svakojakih potreba (sr. Živ. sv. Save po Teodosiju str. 77, po Domentijanu str. 191): ovdje se zadržao i sada duže vremena spremajući se za novu visoku čast. Medju drugiem pripravama „knjige mnoge prepisa zakone i o poučanju u vjeri, kojih trebovaše saborna crkva“ (книгы многы прѣписа законьныѣ и о исправиенни вѣръ, ихъже трѣбовааше съборнамъ мѣстоу цркви по изд. Danič. 1865 str. 227) ili po drugoj redakciji: „sabrav ovdje što je velikoj crkvi potrebno bilo i uzeo sa sobom knjige i zakone... podje u zemlje naroda svojega“ (po izd. Danič. 1860 str. 136). Mi nemamo razloga sumnjati se o istinitosti ovieh rieči, one su tako naročito izražene, da im je jamačno osnovom bilo živo predanje o nekom faktu iz života sv. Save. Kakav fakt mogaše to biti, o kojem pripovieda Domentijan riečima: книги многы прѣписа законьныѣ? ili Teodosije riečima: и книги законьныѣ съ собою възъмъ? Najbliže i najprirodnije bit će svakako misliti, da se tu radilo samo o priepisu djela, koje bješe već gotovo od prije, i to o priepisu namienjenom tomu, da podje u Srbiju, u sielo nove arhiepiskopije srpske. Taj smisao leži u samim riečima, taj smisao nudja se i po okolnostima. Pitanje dakle o prvom sastavljaču slovenske krmčije fotijevske po izvodu Aristinovu ostaje s te strane još uvijek neriešenim. Razbor njena nutarnjega sadržaja sa strane

kanoničko-historijske naznačuje joj vrijeme postanja u dosta uzanim medjama dvanaestoga vieka i više ništa. Ostaje još jedno i to po mojem mnienju najglavnije gledište, s kojega bi valjalo pristupiti k rješenu ovoga pitanja: ocjena samoga teksta kao prievoda s grčkih izvora po gramatici i rječniku. A toga se je posla tim teže latiti, što još nijedan starinski spomenik ove slovenske krmčije nije naštampan: mi ih tek počesmo opisivati te razglabati im sadržinu i dalje ništa. Za rješene pitanja hoće se naprotiv potanka analiza gramat.-leksikalna svih važnijih tekstova ovoga razreda krmčije i posebice i medjusobno. Osim sprieda pomenutih (krmčije ilovičke, raške, moračke i sarajevske) spomenika smatram ja osobito važnima one ruske, koji potekoše iz rukopisa, spisana trojicom bugarskih pisara u vrijeme cara bugarskoga Konstantina Têcha god. 1262 po nalogu despota bugarskoga Jakova Svetislava a za mitropolitu kijejskoga Kirila II. Najvažnijim priepisom, izvedenim iz eksemplara kijejskoga, bijaše ili bar sada jest tako zvana rjazanska krmčaja, napisana g. 1284: ona je sada u carskoj biblioteci peterburškoj i zna se za sada o njoj samo toliko, da se sadržajem podpunoma podudara s ilovičkom i raškom. Nu to još nije dosta za rješene pitanja o postanju one krmčije. Htjeli bismo znati, slaže li se zbilja svagdje njen tekst s tekstem ostalih krmčija? nema li kakovih spomena vriednih promjena u pojediniem oblicima? osobito pak ima li uz dokaze bugarskoga porekla, koji se lako tumače tiem, što je ovaj razred krmčije donešen u Rusiju iz Bugarske, još može biti i tragova upliva srpskoga? Kad bi ih bilo, oni bi mogli imati veliko značenje.

Za krmčiju rjazansku pominje sam tekst izriekom, da je prepisana iz kijejskoga eksemplara, a prepisao je episkop rjazanski Josif g. 1284 (sr. Rozenkampfa *Обозрѣніе кормчей книги* 2. izd. 54). Ali iz istoga su vremena bile bar još dvie krmčije ruske, jedna sofijska, napisana okolo 1282 godine po zapoviedi novgorodskoga kneza Dmitrija, staranjem arhiepiskopa Klimenta, ona se sada čuva u moskovskoj sinodalnoj biblioteci; druga je volodimirska, napisana g. 1286, do nas sačuvana istom u poznom priepisu iz XVI stoljeća, sada u rumjancovskom muzeju (sr. Vostokova *Описаніе румянц. муз.* 313). Za ove dvie krmčije ne kaže se u tekstovima, odakle biše prepisane. Kako u dobi postanja svih ovieh eksemplara nema razlike nego za 6 godina, a svi postaše priepisima s istom svrhom, za porabu crkve ruske pod konac XIII. stoljeća, to bismo očekivali, da će se ove tri krmčije podpunoma

slagati cilielem obsegom svoga teksta. Ipak se već poslije Rozenkampa a još bolje poslije izraživanja profesora Pavlova zna, da tomu nije tako: u rjazanskoj je tekst fotijeva nomokanona i pravila apostolskih i saborskih drugačiji, nego li u sofijskoj, t. j. u rjazanskoj je tekst pravila u skraćenoj formi, koju obično zovu, ako i nepravo, aristinovskom, dočim je u sofijskoj krmčiji redakcija pravila u podpunoj formi, koju obično zovu zonarinom za to, što je on svoja objašnjenja pisao k ovoj redakciji teksta pravila. Na protiv u tumačenju obje se krmčije slažu tako, da ne gledeci na tekst pravila pripisuju k njima redovito tumačenje Aristinovo i samo izredka Zonarino. Po tome izadje u sofijskoj krmčiji kao prototipu mnogieh rukopisa istoga razreda čudnovata disharmonija medju tekstom pravila i tekstom objašnjenja, koju nastojaše prof. Pavlov protumačiti tiem, što izreče misao, da nije možda sofijska krmčaja sastavljena istom u Rusiji nakon dobivena eksemplara iz Bugarske i to tako da je po kombinaciji k tekstu pravila koji bješe već od prije poznat u Rusiji po podpunoj tako zvanj zonarinoj redakciji, pridodano novo dobiveno tumačenje Aristinovo (sr. Pavlova первоначальный Номоканонъ 75). Jedan znamenit dokaz može navesti profesor Pavlov na korist ovakova tumačenja: tekst pravila sofijske krmčije, na koliko je ispisan, podudara¹ se, kažu, s cnieim tekstom, koji je sačuvan u fotijevskoj krmčiji starijega obličja, n. pr. u rkp. sinod. bibl. 227, 131. Dakako, da za sam prievod rukopisa 227 ili 131 može još jednako biti petitio principii, da li je on zbilja postao u Rusiji. Kad bismo pristali uz mnienie prof. Pavlova o postanju sofijske krmčije, tada dakako ne bi bilo nikakve sumnje, da je kijeovski mitropolit Kiril dobio od bugarskoga despota Svetislava tako zvanu rjazansku redakciju krmčije, t. j. krmčiju isto onakove redakcije, kakovu predstavljaju i naši spomenici: ilovički, raški itd. Ali i protiv toga može se navesti ovaj znameniti fakt: za što Svetislav šaljući Kirilu kijevskomu zahtievani eksemplar krmčije naziva je „сино зонарѣ“, ako ondje ne bijaše ni tekst pravila ni tekst objašnjenja po Zonari

¹ To je izrekao najposlije Pavlov u svojoj razpravi o Nomokanonu na str. 76; tomu služi za dokaz takodjer nekoliko odlomaka naštampanieh u hristomatiji Buslaeva, str. 381. Ali ako ja i ne mislim toga fakta poreći sa svime, smijem ipak pokazati na svjedočanstvo, koje se u nekoliko protivi. U Gorskoga i Nevostrujeva Opisanije sinod. bibl. III, 1, 188 naštampano je usporedice pravilo 3. apostolsko po rkp. 227 i 132 i za čudo: u prvom je rkp. po podpunom tekstu prevedeno a u drugom po aristinovskom izvodu!

nego po Aristinu? Povrh toga i ona historijska bilješka, kojom Svetislav šalje krmčiju u Rusiju, dolazi ne samo u tekstovima redakcije aristinovske nego i u rukopisima redakcije mješovite, sofijske; pače kad bi vjerovati bilo Rozenkampfu, ona se češće čita u tim posljednjim spisima nego li u rjazanskoga razreda rukopisima. Ali profesor Pavlov uvjerava me privatnim putem, da je Rozenkampf u tom pitanju nepouzdan. Mi ćemo dakle počekati, dok prof. Pavlov iznese na vidjelo o tom predmetu svoja nova iztraživanja, koja on jednako nastavlja. Do toga vremena budi meni prosto ovo pitanje smatrati neriješenim. Samo toliko možem ipak već sada ustvrditi za pouzdano, da je u srpsku crkvu preko sv. Save uvedena bila ni koja druga već upravo aristonovska redakcija krmčije t. j. onaj sastav tekstova, spadajućih na crkveno pravo, koji u Rusiji sadrži rukopis krmčije rjazanske, a u nas spomenici s naznačenjem godina i mjestima svojega postanja: 1251, 1262, 1305 i rukopis krmčije sarajevske.

Dužnost historije naše sredovječne književnosti bit će još istaknuti, da je kasnije negdje opet učinjen na slovinskom jugu nov prievod barem nekih apostolskih i saborskih kanona po podpunom tekstu, dielomice s tumačenjem Zonarinim. Dokaz tomu imamo u rukopisu 374 sinodalne biblioteke (sr. Opis. Gorskoga i Nevostrujeva III. 1. 189), koji sadrži u sebi trebnik porekla srpskoga a u drugoj svojoj polovici izabrana pravila apostolska i nekih crkvenih sabora i kanoničkih poslanica, sve po podpunom, tako nazvanom zonarinom tekstu, ali u prievodu različitom od predjašnjega. Ovaj isti prievod i kako se čini u jednakom izvodu donosi takodjer srpski trebnik hludovske zbirke rukopisa br. 118, koji je tim važniji, što je ovaj rukopis pisan na koži u 14. vieku. Po tome se vidi, da je taj novi prievod podpunoga teksta pravila apostolskih, saborskih i kanoničkih poslanica sv. otaca podjedno s tumačenjem Zonarinim učinjen u Srbiji negdje već u XIV. stoljeću. Samo još ne znamo, da li je taj prievod dolazio i posebice kao prava „zonara“ t. j. krmčaja ili tek kao dodatak k trebnicima.

Svakako se naš slovinski jug smije ponositi time, što nije ni u kojoj struci sredovječnoga napredovanja i obrazovanja zaostajao za svojim susjedima dotle, dok ga ne pritisnuše teška vremena jarmatarskoga. Ali se ne može ponositi time, što su mu se u devetnaestom vieku, tako rekući pred našim očima, i od onieh nemnogieh sačuvanih svjedoka njegove sredovječne književne plodovitosti toliki znameniti spomenici razišli na sve krajeve svijeta.

Ali ostanimo kod naše ilovičke krmčije, koju pisa neki Bogdan po zapoviedi episkopa „sve zetske oblasti“ kir Neofita za crkvu arkangjela Mihaila u Ilovici godine 6770 (=1262). Ako je slovenska krmčaja ovoga sastava djelo sv. Save, kako mišljaše profesor Pavlov, to imamo u ilovičkoj krmčiji spomenik, koji je pisan, ne prodje još ni 30 godina poslije smrti sv. Save. Možemo se dakle nadati, da će nam on biti sahranio djelo sv. Save i po sadržaju i po obliku što vjernije i što bliže samomu izvoru. U tome nadanju ja uzeh čitati tekst već god. 1867, kad sam pisao svoju historiju književnosti, te već ondje (sr. str. 180) ukazah na množinu bugarizama ilovičke krmčije. Prošle godine, ponavljajući čitanje, uvjerih se još bolje, da taj spomenik na mnogo mjesta tako neobično odstupa od staro-slovenskih forma, da je vrijedno njegove osobine pokupiti te ih sravniti s drugima pojavima naše najstarije književnosti, ne bismo li tako otkrili njihov tamni smisao. Ja iz opreznosti sada neću više da govorim o bugarizmima, jer možda to i nijesu zbilja bugarizmi; ja ću se tek zadovoljiti izlaganjem fakta. U napried treba da kažem vanrednu osobitost ovoga spomenika, da on što dalje to pravilniji postaje i ortografijom i gramatičkim formama; kao da se pisac tečajem radnje izvještio te okanio svojega predjašnjega tumaranja. Ili je možda tekst pisalo više pisaca nejednake vještine? Sreznevski govori „писцы были разные, что можно заключать по различію почерка и начертанія буквъ“, ali ja toga ne bih mogao potvrditi. Svakako bar to smijem reći, da gramatičke osobitosti ovoga spomenika nijesu u savezu s raznim rukama.

I. Osobine u pojedinim slovima.

1. Ja počimam oniem, čega ina manje. Nosnoga glasa ж i љ нема ovaj spomenik nigdje. Takodjer ш ne dolazi nigdje, ali л nadjoh nekoliko puti i to na početku, na prvim listovima rukopisa u ovim primjerima; сьмндоше сь 1a, сьвкоупниша сь 3b, сьбраша сь 7a, ѡвращаѡ сь 10b, сьвкоупниша сь 12b, списъ же именованъ сь 14a; jedan put u participiju; прѡпнираѡ глаше 13a, i jedanput nepravilno (po ruskom običaju) mjesto м : покламанна 12a.

Opazka. Sada se može mnogiem primjerima utvrditi, da je naša srpska recenzija staroslovenskoga jezika, razvijajući se iz bugarske i pod njezinim utjecanjem, pod konac 12 i na početku 13 vieka još jako kolebala upravo kod slova л, ne umijujući ga upotrebljavati pravilno a nesmijujući ga još sa svim izagnati. Na priliku tipik hi-

landarski, koji pada u prve godine 13 vieka po izdanju u Glasniku knj. 24 ima mnogo primjera gdje ж стоји мјесто є, рједко по етимологији на својем мјесту, особито често у 2. лицу мн. презенса и императива као у берлинском зборнику (sr. sprieda str. 50). Манје доказују текстови јеванђелја, ипак је вриедно споменути да и међу њима најстарији српски споменици још не изгнаше са свиме ж, sr. на пр. српско јеванђелје старца Симеона писано под конач XII. вјека (Sreznevski Малоизв. и неизв. пам. XII.) и друго јеванђелје из истог времена (рукопис на светој Гори, одломак у Кијеву, sr. Srezn. Малоизв. и неизв. пам. XLVI). Ове паралеле доказују, да ж у нашој крмчији не може сам собом ништа риешити.

2. Zamjenicima slova ж и ж сматрају се звучи є и оу: тако и бива правилно. Али наша крмчаја мјесто ж или ж узима често ж и ж. Ова замјена долази у оваким примјерима: а) у 3 лица мн. аориста сѣвкоупниша са 3 б, прѣсташа 3 б, сѣбраша же се 4 а, 7 а, вѣу-момоу прѣдша проклетноу 7 б, бѣша во спорѣ прѣжде 8 а, ѣгда же видѣша 8 б, просѣмаша къ моуѣмни 8б (грк. погр. просѣмаша), и прѣшла изложниша-бѣша же 9а, изложниша на црковномъ вѣгоунишѣ 9б, изведоша 9б, не сѣвкоупниша са къ єдинѣ сѣставѣ 12б, ѡбѣщаша 13а, сѣблзѣниша се 20б, яко да бѣша ѡбратѣни сѣде мнози 38б, написаша же се прѣжде и ныи главы 45б, ѡрѣуема бѣша 45б; разуміе се да су и у тим листовима правилни примјери у већини, и даље идући према средини рукописа оваким изнимакима не-стaje посвема; б) у participiju: оутѣрждаѣм 3б, и ѣвѣлѣхнѣмъ-скимъ ѡбращаѣм са мрѣзѣнѣмъ ереси 10б, тамо прѣбываѣм не хо-тѣше мѣлѣуати 10б, на скѣпѣнѣмъ прѣлагѣм законы 18б, яко бѣжѣмо тѣварѣ ѡмѣще и клеѣща на ню 71а, прѣстоупѣм же поклѣтам 155а; в) у другачијим примјерима: ѡ науала мироу 1а, всакого неустѣни сѣпрѣуастѣна 6б, унишавѣлѣнѣмъ же нѣтѣше 7а, ѡ приуащѣ-ющѣхъ се 23а, реуе молмедѣ ѡнѣсѣца богѣ заповѣдалѣ ми жемоу твою помѣти 370а; тѣлѣскимъ стѣри и ѣже ѡ нѣхъ болѣзѣни 4а, и своѣе жемоу уѣсти соущѣм на многа расѣщѣше 10б, да сѣлѣнтѣ се наше ж рѣди жѣзни 17а, ни сѣхъ троуѡвѣ не ѡвѣрѣже прѣдѣле-жѣщаго списанимъ 20б, и дрѣжѣщимъ цркви 22б, или оуащѣхъ се къ воинѣство 37а, къ нѣхъ же прошѣдше покаѣнѣни степенѣ, ѣже бѣше множицею помемоуѡмъ 74б, все клѣсы главы своѣе, ѣже ѣсть далѣ къ на вѣспомѣнѣни 79а.

Opazka. Za ovakov pojav ne znam ja drugieh primjera iz naše starine i ja ga ne umijem drugačije protumačiti, van da rečemo

da je pisac htio na tim mjestima vokalom **а** (**м**) zamieniti bugarski **а** ili možda čak bugarski **ж**! ili je to zar dokaz upлива ruskoga?

3. **ъ** i **ы** dolaze još vrlo riedko mjesto **ь** i **и**, evo im primjeri u našoj krmčiji: **вѣзвѣщати** 3a, **дше въ тѣлѣ** 4b, **въ лѣтѣ шестисоушномъ** 5b, и **вѣторомъ въ лѣтѣ шестисоушномъ** 7a, **скрещеными въображенными** 7b, **въ идни инокѣ** 7b, **въ времена** 8a, **възвѣсти мѣмоу** 8b, **въ моуенин** 8b, и **поклити се въскотѣше** 9a, **въ уккомъ стгрѣши** 10b, **въселенъскыи сборъ** 11a, **въведеніи** 43a; **ы**: **извѣрженъ въ** 3b i još jedan put na istoj strani, **срѣтъиши силы** 4b, **облнуенъ въстѣ** 11a, **стинъ вѣснани** 9a, **помѣстѣны** 9b, **скрещеными ииномъ** 11a.

Opazka. I riedko javljenje slova **ъ** i **ы** u našoj krmčiji posve se dobro podudara s primjerima drugih starina 12—13 vieka. U pomenutom srpskom jevangjelju 12. vieka dolazi **ъ** još samo nekoliko puta, inače redovito **ь** kao i **и**; u Savinom tipiku bilandarskom nadjoh isto tako još samo nekoliko primjera, kao: **въ прекрасне ихъ доуше** 171, **въ рекшемоу** 171, (ako nijesu još i to puke pogrješke štampanja). Kad bih se mogao osloniti na ono što je M. S. Milojević štampao u Glasniku knj. 31. — i ondje ima **ъ** uz obično **ь**.

4. Nova je, vrlo čudna znamenitost naše krmčije, što poluglas **ь** zamjenjuje dosta puti vokalima **о** i **е**, i to kad i kada na takim mjestima, gdje se tomu nikako ne nadamo. Tako stoji **о** mjesto poluglasnoga slova **а**) u sredini rieči. **не то же токмо** 2b uz to: **не тькомо** 11a, 18b i **седмь тькомъ въселенъскыхъ именованомъ** 11b, **не токомъ вѣроую** 15a, **ѡ томъ когда** 32a, **кождо** 52a, и **созданы монастырь** 167a, и **созданыи м.** 167b, **находещиши мѣмоу золь** 190a, **оугашающе огнь золь нашихъ** 207b, **въ срѣдоу и петокъ** 42a, čak: **истолковании** 12b, **въ цркви** 11a, **въ црковѣхъ** 28a, и **ѡ въземлющихъ иуто ѡ црекове** 28a, **въ приздноу црковѣ** 47b, **въ црковы** 60a, **ѡ раздрошени црковъ идольскихъ** 38b, **уто подоцрковьини** 37b, **сведошаго подоимлющи** 18a; **ь**) на kraju rieči: **бездокати ко доматиномъ** 123b, и **не соудитъ се предо множаншии ииискоуны** 32a, **ѡиъ же и ѡ црке изриновено** 13b, **погревено бо выстѣ** 15b, **дше кто поставлено боудеть** 23b, **икоже Симонъ влѣхъ ѡвѣржено выстѣ** 51a, **всако приустьини** 48a, **въско или масло** 42b, или **ниако како неподобныи и срамныи приѡбрѣтаютъ себѣ приемытко** 34a, **пролого** 18a, **нео дше не би хотѣло гѣ, не внише иго ни иудъиъ распеи** 15b, **зреще на въстоко молнии се** 29a,

ѿ многогредоушихъ исп^н по 29b, ѿ женахъ творещихъ бл^оудо 40a, и ѿ священныхъ съсоудяхъ 24a, или постешихо се 40a, ѿбратохо оубо 18b; на pokon simo spadaju i ovaki primjeri iz deklinacije: ѿ истицяхъ и ѿ жидохъ 37b, ѿ селмиохъ 230b, въ кониьскихъ станохъ 246a, въ домохъ 79b, 81a, въ ницхъ-уннохъ 224a. — Mjesto poluvokala ь stoji e: a) u sredini rieči: стын и веселенскы скорь бысть 1b, сыннде же се сен скорь на несторни 2b, ѿ марию рождешаго се улѣка 3a, и ѿ немъ бестмене въплъщешаго се га 3a, брань створеше 3b, уеть ѿбразовъ уеть бьвжеть въ ѿбразимымъ 7b, а не ѿ хоуждешаго 13a, болевшии 17b, своим сокества 5b, ѿбщено 19a, въ десеть титель 19b, в снхъ книждо титель 19b, помощню и насланнемъ властелескымъ 22b, селескыхъ исп^нъ 23b, къ селескымъ исп^нимъ 23b, ѿ ризахъ и ѿ слоужбъ 25a, неподобаетъ быти слоужбъ 26b, ѿ времени възраста днцъ хотешихъ приети менишскымъ образъ 37a, грѣшеници же 16a, длъжени соуть 45b, болевн 47b, дроугоумъ (!) противелам творе 50b, любодыецъ 73b, и нже бездомено жини'шен се 140b, рещество 227b; po tome se tumače i ovaki oblici: и прокленъше несторни 6b, клемоуть се 34a, нѣкрежеть се 46a, ѿ цркове 28a, на желзын уерънъ въ немже юсть оуглине 68b; b) na kraju rieči: и въ немъ коньцъ житню принимшю 11a, яко да скончаете се лъсть 17a, хочете бо намъ ѿ всоудоу готовомъ быти 17b, и ѿ томъ яко достонт е презентероу съкрацати исп^нтниме 35a, аще кто самъ себе оуданте или заколетъ 43a, юже своим моуж е поустилъ 48b, и та оумрете 48b, въблоудаетъ бькъ свнтеле 50a; c) buduć da u našem spomeniku kako čemo umah vidjeti često ь dolazi mjesto e to se dokućuju i ovaki primjeri: оутомъ (=къ томъ) стьмъ скоръ 2a, вителни антохние сурьскы исп^нъ, въ антохни сурьстан 9a, единокръщенне въ ѿставленн грѣхомъ 16a, и ѿ странипримествѣ 29a, ѿ бжствьнзи антоурги 43b, бжствьномоу приношенню 45a. по мзздѣ 44a; sr. još ьъ (= въ) рснотоу 3a, яко доуше прѣвнши соуть тълесъ 6.

5. Iz jedne skrajnosti lako se pada u drugu: to dokazuje i naš spomenik time, što upotrebljuje dosta puta poluvokal ь mjesto slova ѿ i е, dakle upravo protivno primjerima ovaj čas navedenim: a) ь stoji mjesto ѿ: на несторниъ изькръженне 3b, и ѿписать се не словьмъ бытиа 5a, на уеть въ ѿбразимомоу 7b, стьхъ гробьмъ и мошемъ 7b, уловькьродница 13b, въсходити оумьмъ къ ѿцоу 17a, и не ѿжидоушихъ къльуане молитвы 25b, тькъмъ

da je pisac htio na tim mjestima vokalom а (м) zamieniti bugarski а или можда čak bugarski ж! или је то зар доказ upлива ruskoga?

3. љ и љ dolaze još vrlo riedko mjesto љ и љ, evo im primjeri u našoj krmčiji: вѣвѣнѣнѣ 3a, аще въ глѣхъ 4b, въ лѣтѣ шестѣтисоущѣномъ 5b, и въторомъ въ лѣтѣ шестѣтисоущѣномъ 7a, сѣщенныи въображенныи 7b, въ идино инокѣ 7b, въ времена 8a, въвѣсти иемоу 8b, въ моуении 8b, и покажи се въсхотѣлше 9a, въ уккомъ сѣрѣши 10b, въселенскыи сборъ 11a, въведеніи 43a; љ: изъверженъ въ 3b и još jedan put na istoj strani, срѣтъише снаи 4b, облануенъ въистъ 11a, стинъ каслани 9a, помѣстны 9b, сѣщенныи иепномъ 11a.

Opazka. I riedko javljenje slova љ и љ u našoj krmčiji posve se dobro podudara s primjerima drugih starina 12—13 vieka. U pomenutom srpskom jevangjelju 12. vieka dolazi љ još samo nekoliko puta, inače redovito љ kao и љ; u Savinom tipiku hilandarskom nadjoh isto tako još samo nekoliko primjera, kao: въ прекрасне нхъ доуше 171, въ рекшемуу 171, (ako nijesu još i to puke pogrješke štampanja). Kad bih se mogao osloniti na ono što je M. S. Milojević štampao u Glasniku knj. 31. — и ondje ima љ uz obično љ.

4. Nova je, vrlo čudna znamenitost naše krmčije, što poluglas љ zamjenjuje dosta puti vokalima о и е, и то кад и када na takim mjestima, gdje se tomu nikako ne nadamo. Tako stoji о mjesto poluglasnoga slova а) u sredini rieči. не то же токмо 2b uz то: не тькомо 11a, 18b и седмъ тькомъ въселенскыи именовахомъ 11b, не токомъ въроую 15a, ѡ томъ когда 32a, кождо 52a, и созданы монастырь 167a, и созданыи м. 167b, находещиихъ иемоу золь 190a, оугашающе ѡгнь золь машинъ 207b, въ срьдоу и нетовъ 42a, čak: истолковании 12b, въ цркви 11a, въ црковихъ 28a, и ѡ въземлющихъ ивѣто ѡ црекове 28a, въ праздноу цркове 47b, въ црковы 60a, ѡ раздрошени црковы идольскихъ 38b, уто подоцрковнии 37b, сведошаго подоземлющи 18a; б) na kraju rieči: всѣдовати ко доматинномъ 123b, и не соудитъ се предо множаншыми иепскоуны 32a, ѡмъ же и ѡ црке и изриновено 13b, погрешено ко бысть 15b, аще кто поставлено боудеть 23b, иже Симонъ влѣхъ ѡвержено бысть 51a, всѣко приуѣтании 48a, всѣко или масло 42b, или инако како неподобныи и срѣмныи приѡбрѣтають себе приѣтъно 34a, пролого 18a, нбо аще не би хотѣло гл, и еише иго ни иудѣи распели 15b, зрѣше на въстоко молити се 29a.

ѿ многогредоушихъ исп^н по 29b, ѿ женахъ творещихъ блудо 40a, и ѿ скрещенныхъ съсоудяхъ 24a, или постешныхъ се 40a, ѿбратохо оубо 18b; на pokon simo spadaju i ovaki primjeri iz deklinacije: ѿ истицнхъ и ѿ жидохъ 37b, ѿ селашохъ 230b, въ воинскихъ стадохъ 246a, въ домохъ 79b, 81a, въ нитхъ-униохъ 224a. — Mjesto poluvokala ь стоји е: a) u sredini rieči: стын и неселенскы скорь бысть 1b, сьинде же се сен скорь на несторни 2b, ѿ марне роженнаго се уленд 3a, и ѿ немъ бестмене княдцешаго се га 3a, крамь створеше 3b, уестьѿобразовь уесть выкаетъ въѿбражжяемымъ 7b, а не ѿ хоуждешаго 13a, боленши 17b, скорь сокества 5b, ѿбщяено 19a, въ десеть титель 19b, и сихъ книждо титель 19b, помощню и наснаниемъ властелескымъ 22b, селескихъ исп^нтъ 23b, къ селескымъ исп^нмъ 23b, ѿ ризахъ и ѿ слоужекъ 25a, неподобаетъ быти слоужекъ 26b, ѿ времени възраста днцъ хотещихъ приети менишскыи образъ 37a, грешеници же 16a, длъженн соуть 45b, боленн 47b, дроугоумъ (!) противедли творе 50b, любодящъ 73b, и нже беззаконено женн'шен се 140b, реместко 227b; по tome se tumače i ovaki oblici: и прокленше несторни 6b, кленоуть се 34a, изврежетъ се 46a, ѿ црекове 28a, на желызыи уеряи въ немже есть оуглие 68b; b) na kraju rieči: и въ немъ коньць житню принимшию 11a, яко да сконулете се ластъ 17a, хоцете бо намъ ѿ ксоудоу готовомъ быти 17b, и ѿ томъ яко достонт е презентероу съкрашати испитниие 35a, аще кто самъ себе оудавите или заколетъ 43a, юже скорь моуж е поустилъ 48b, и та оумрате 48b, въблоудяеть быкъ скиттеле 50a; c) buduć da u našem spomeniku kako ćemo umah vidjeti često ь dolazi mjesto e to se dokučuju i ovaki primjeri: оутомъ (=въ томъ) стынъ скорь 2a, кителни антиохниі сурьскы исп^ниь, въ антиохни сурьстем 9a, едннокрещенне въ ѿстакленн грехомъ 16a, и ѿ странноприимствекъ 29a, ѿ бжествении литоургии 43b, бжественому приношенню 45a, по мзда 44a; sr. još ьъ (=въ) рьснотоу 3a, яко доуше прьвкниши соуть тьлесъ 6.

5. Iz jedne skrajnosti lako se pada u drugu: to dokazuje i naš spomenik time, što upotrebljuje dosta puta poluvokal ь mjesto slova o i e, dakle upravo protivno primjerima ovaj čas navedenim: a) ь стоји mjesto o: на несторниъ изьерженне 3b, и описаетъ се не словымъ бытии 5a, на усть въѿбражжяемоу 7b, стынъ гробымъ и мощемъ 7b, уловткьродица 13b, въсходити оумемъ и ѿоу 17a, и не ѿжидоушихъ кьибуьне молитвы 25b, такымъ

помазають се 27b, седмь тьномь вселенскихъ 11b, или всьскъ или тьминьскъ 28a (два krat) уз: воскъ 55a, съ дроугьмь исп'яньмь 32a, о лихьнмьствѣ 42b, и котьры скорь колнко правнль нмать 43a; б) ѣ стоји мjesto є: ѡцъ жнѣь сынъ 2a, трѣе мьртнцн 6b, и съ ѡцъмь и съ сномь 12a, съ ѡцъмь 16b (два krat), ни ѡцъмь же нномь 17b, ѡстакн нмь дльгы нмь 17b, и нже къ ннѣхъ ѡблстѣхъ 19a, скордъ вселенскаго 25b, ѡ исп'янь и презкутърѣхъ 27a, грань шьстакъ 28a, или зьврьмь нздѣдено 33b, къ ѡлтарькн 45b, прнсмльть се 46a, нзвьрже и прокльть се 4a, бзкъ завѣщаннн оумрѣтн 35b, и оумрѣть 4b, стекоме съ къ лнтнѡхню 8b, послѣднн же стьн вселенскь седмьн скорь емнѣ съ къ ннѣн 11b, ѡбрѣтѣть съ 49b, всьмь соудомь оуткрѣднше 7b, ѡ постъ (ъ=ъ) 44b. Pogrzešno je stavljen ѣ mjesto є u rieči въщемь 4a (mjesto въщемь) i u rieči (доуши бытн платоннцн ндрѣкоше) трнцукстнъ 354a; isto tako 355a, рождѣннн и укъть (mjesto укъть). Uz ѡфѣскъ (grad Ephesus) има ѡ ѡфѣскъ 3b.

Opazka. Ovako мнѣшанье slova ѣ sa slovima о i є има, како Sreznovski помннѣ, u srpskom јевангелју 12. vjeka, које пнса мннх Simeon великому жупану Vlku, sinu Stefana Nemanje. U Savinom типнку hilandarskom надјоh, ако је добро наштамpano, ко 178, по томькоу 184; а u прологу 13. vjeka помннјана u 31. knjizi Glasnika dolaze, ако је истнна, овакн облнцн: мълбамн мjesto молбамн, скетоньскн мј. скетоноснн, сьтвѣрн мј. сьтворн.

6. Što ѣ има fonetičku vriednost ѡ, prem da i slovo ѡ dolazi раѣе оно се i smatra pravilom а ѣ изннмком, svemu тому не ѣуднмо се послнѣе толко drugнeh примјера из srpskнh starнna: правѣ прѣстоля костантннъ града 2a, 3a, 4a, 5b, 7a itd. уз: костантннн града 4a itd., палть гнъ 4a, бгоборца оунтѣлѣ 6b, укътьмаго мннастырѣ 7a, всѣдрьжнтѣлѣ 15a, да боудѣ колѣ твою 17a, ѡ сдѣтѣлѣ 18b, мълуктаннъ 18b, бькъшьѣ правнла 20b, уѣсо радн покланѣнннн колѣномь теорннмь 29a, подѣнгноути на нѣ властѣлѣ градскаго 32a, нзѣ мннастырѣ 36b, и законохраннтѣлѣ дрнстннн 45b, ѡ распрѣхъ 31b, ѡ того мннастырѣ 46a, прѣславннн болѣре 49b, нѣо мълкнмь такокамь поунтахоуѣ мѣлнн въходѣше къ нѣ 127b, ѡ уародѣнхъ и къ локанѣхъ вльшьствоуѣннхъ 253a (3 krat); osobito ѣесто kod glagola: къ ѡбожѣмь бо мѣлѣють се сконствѣ 5a, мѣлѣють 5b мѣлѣн-прѣдоставлѣют 13b, и такокамь вѣлѣють нмѣ се 14a, ѡстаклѣннн-мѣлѣють 18a, мѣлѣють се 19a, сьстаклѣхоу 7b, погоуѣлѣють-мѣлѣ прѣдѣстаклѣють 14b, и покорѣють се 17a, прнлѣплѣють

селоу 17a, яко и мы оставляемъ дльжинномъ машинъ 17b, сподобляеть 17b, съккоупатимъ 20b, и поставлети 21b (два крат), поставляеть 22a, ѿ поставляющихъ 22b, не поставляють се 22b, поставлети 23b, 35b, ѿ сконхъ жень оудалети се 33a, поставляють 45b, оупрелети 46b. Od protivnieh primjera, gdje и стоји мjesto ѣ, надjoh samo ova dva-tri: прькопркстолинника 259b, наводиминиемъ или пролиминиемъ рѣки 284b, клименовъ послани дѣл 57b.

Opazka. Ništa nije toli obično u najstarijim srpskim starinama kao ovo upotrebljavanje slova ѣ mjesto и. Ono dolazi i u више puti spominjanom srpskom jevangjelju, i u tipiku hilendarskom i u najstarijim listinama.

Ali s druge strane ne umije naš spomenik razlikovati ѣ od е, nego ih često zamjenjuje jedno drugiem, kako će dokazati primjeri: a) ѣ mjesto е: въ итнже 29a, ѿ итн же науетъ глати 31b, въ итн 51a, при итн 249b, по мѣздѣ 44a, ѿ странипримѣствѣ 29a, да ѿ лоуемъ боудѣтъ; б) е mjesto ѣ: и ѿ вальскехъ 33 b, не тьмо же тѣхъ 43a, поклемъ бо се тепле 82a, и яко урѣсноу нмоушемо кожоу 173b; сконудельноу дело снѣ 20a.

7. Spomena je vriedna osobitost naše krmčije, što u nekoliko primjera mjesto рь пише ѡр као pod uplivom ruskim. Primjera je ipak premalo da bismo im mogli pripisati kakovo dublje značenje: прѣковѣрноу же вѣроу оутѣрднине 1b, ѿ прѣкаго же сѣора 1b, оутѣк(р)ждам 3b, ѿ уетѣрѣтаго же сѣора 5b, оутѣрдн 6a, бжнн цѣрки 8a, бѣ скѣршена 13a, и не ѿтѣрѣгноути се 13b, цѣрковѣ 47b, и ѿ жѣрѣцнхъ 40b; въ вѣртоградѣхъ 241b; osobito u participijalnim oblicima пожѣрь 70a (više puti), пожѣрьшнхъ ндоломъ 33a, оумѣрьшнхъ тѣлесѣ 27a, оумѣрьшнхъ тѣлесемъ 26a, или само-оумѣрьше 33b, игоже повѣше оумѣрша 246a. U rieči: и выдръ и жѣлѣмъ 261b може бити жѣлѣмъ mjesto жѣлѣвы.

8. Nema mnogo primjera gdje ѣ zamjenjuje slovo и, као: мамъ-зѣланомъ 2a, матрѣ марѣю 13a, испльнѣмъ 11a, писанъе 20a, быкъшѣкѣ правнѣ 20b, съуетанъе 20b, трѣе 45b, дѣл или трѣе 60a, помѣ трѣе 120b, безъуннѣе 47a, благоуннѣе 20a, мерз-оумѣю 19a, второе же нпрѣверетѣмъ 52b (δπερβερεταιος), монастырѣе 100a, нх' же рѣе (=господѣе) 127a; uz предъсловнѣе има i предъсловнѣе 20a. I ovoga pojava redovito nema u našim starinama, nego on dolazi često u starim rusko-slovenskim spomenicima.

9. Prelazeći ka konsonantima pominjem dvie osobine, jedna je tako riedka da se jedva i može na um uzeti, to je ж mjesto жд u ovim primjerima: и-уръна прѣже днѣниче родихъ те 1b, хлѣвъ нашъ насыщни (!) дажъ намъ днѣсь 17b, уюжего презкоутера 51b; druga je osobina očevidno upliv narječja domaćega, to je upotrebljavanje sloga оу mjesto въ, u ovim primjerima: и оустоуиенѣни иегуптъстин 3b, и о оузьбраиеныхъ 28b, и ѿ оузьбраиеныхъ брацехъ 34a, и ѿ оуземлющихъ иждиноу 23a, оуспоминание 45, въ оузрасть уьтць или бракъ иэволить 113a, уьтца дош'д'ша въ оузрасть 113b, гробы оускопакамъ 199b; въ оуторомъ дѣло 3b, оудовиць 46b, поущеницю или оудовиць 48b, ѿ оудокъшамъ цркви 71b, ѿ оудокъшамъ црке 148a, къ оумъшнымъ 165a, ралею оумъши съ оубниствомъ 199b, иже на браиехъ бываюшамъ оубниствѣ не оумъшише се 175a, оудати не хоте 247a, и възоупише възовуть къ мнѣ 248b, аще възоупише къ мнѣ 249a, въ сьоукупленни 352b, i mjesto predloga въ стоји forma оу: и оу томъ стѣмъ свора 2a, аще и оу влдиимъ и къ мрътвѣмъ телеси 5a, оу крѣуимници или оу стралиноприимници 34b, свора иже оу приимитѣмъ домоу 43b, ииутоже сѣмъ именованнымъ кингъ оу правнлѣхъ 115a, иже молитъ се приста быти оу унмъ денуьскы 174a, оу себе оу домоу ииити 185b, оу стоудемо време 189a, оу унмъ въведемоу быти 211a, оу того мѣсто 250a, иже по ѿбразоу оу оуоушенимъ лѣта сказуюше 360b. Ima i protivnih primjera: и въ которые дни подобаетъ малъженцѣмъ вѣдлати се смъшенимъ 42b, или въ сконхъ вѣсехъ къ пражниоуоу се 124b; tako uz сьоузь mieša se скоузь: иже къ скоузь или въ иэвръжени 168b, никакоже ѿ ськоузь не пѣуетъ се 340b.

Opazka. Ovakim pojavom odlikuju se i drugi spomenici naše najstarije dobe, t. j. iz konca 12. i početka 13. stoljeća. U jevan-gjelju srpskom starca Simeona pominje Sreznevski ovake primjere: въ вскръшении, устане, узлюблены itd.; u hilandarskom tipiku čitani i по оуторомъ и третнемъ пооушени 190, къ оуторинки 193, оу златѣ и оу конихъ и оу троудѣ 198, оу праздини 201. оу ратъ 202 itd.

10. Najposlije ću još izbrojiti nekoliko oblika, koji može biti да i nijesu svi puke pogrješke pisca u prepisivanju: патрѣнархъ антиохиискые 4a (mjesto: антиохиискыи), живымъ и мрътвѣмъ 16a (т. мрътвѣмъ), къ црковнымъ властелемъ 9a (т. црковнымъ), хлѣвъ нашъ насыщни 17b (ы=ж), не ѿбращоуть (л=а) пороуу-

нина 49а, ѿ оубинцахъ и разбонитцихъ 42b (м. разбонитцихъ), за
 иткнѣ л'жиннѣ (д=ъ, м. лѣжнѣм) 140b, построѣти се 150b (ж=и),
 далеуе ѿдходити 115а (д=т). Nekoliko puta zamijenjena su slova
 ч и у, као: ѿрнуле 16b, и того ради ирнулетъ се арнстникъ 46а,
 на враѣхъ 41b (м. враѣхъ), ѿ мирьскихъ улеуѣхъ (м. улеѣхъ)
 жеицихъ се 39а, уѣтуѣ (у=ц) 50; срѣць 36а (м. срѣуѣ), не
 поцитати лѣжихъ моуѣенихъ (м. поцитати) 38а, ѿ отлоуѣенинѣ (м.
 отлоуѣенинѣ) 47а, зетромдиноу или мрѣтѣциноу 40а, не ѿжидѣющихъ
 докомѣицеи молнткы 42а. Tako je 18b grčki glagolj *ἐπεχειρήσα* pre-
 veden вѣроуѣицхъ мjesto вѣроуѣицхъ, а 19а *λαχόντας* glagolom при-
 клюѣѣшихъ се valjda мjesto прикляуѣишихъ се. U riečima ѿ томъ
 яко не единого еписпа на ѿбщѣемъ испискоу(по)мъ всѣмъ собравъ-
 шемъ се 21а dokazuje grčki tekst da на stoji мjesto нъ или нж.

Ne bih mogao reći, da sam oviem iscrpao sve znamenitosti na-
 šega spomenika; meni je mnogo smetalo, što mi ne bijaše pri ruci
 niti grčki tekst niti današnja slavjano-ruska krmčaja, kad sam
 rukopis čitao. I za to lako može biti da se gdje koji važni pojav
 oteo mojoj pažnji. Ali ja mislim, da je već ovieh kriterija dovoljno,
 da upute čitatelja, da je ilovačka krmčaja priepis s izvornika
 koji ne bijaše srpske formacije po gramatičkim obli-
 cima. Ovako i samo ovako umijem ja protumačiti ovo znamenito
 мjesto 19b: нъ да не икѣт коѣюждо главы маѣело, gdje je pre-
 писаč jamačno u izvorniku čitao коѣмждо мjesto коѣмждо;
 odakle se podjedno vidi, da je izvornik ilovičke krmčije miešao
 jusove na onim мjestima, gdje i berlinski zbornik kako sam do-
 kazao sprieda na str. 51.

II. Osobine u deklinaciji i konjugaciji.

U gramatičkim oblicima nema ilovička krmčaja mnogo знамени-
 tih pojava. Ja ću istaknuti samo redje ili nepravilne oblike.

1. Deklinacija substantiva ima ovakih primjera: бжнѣ цѣркы
 8а, коупно вноуѣна и истры 337b, людьскимъ повор'ца 126b; — ис-
 тѣлеснѣ 4b, ѿ слоужбе 75а, ирнуѣтнникъ бе-с-тавнѣное грамате 97b,
 доже до голоуѣе и грѣлице 208b, голоуѣе того 348b, црковнѣго тѣте
 241а, свѣщеннѣуьскаго степене 57а, мѣна прѣстене 234а, ирнны ма-
 тере иго 7а, илннннѣ ради крѣке ткоѣе 263b. ѿ домоу ихъ 57а.
 не исполоуѣ коли ткоѣе ткорити 17а, свннѣго кобоуѣ 185а, свннѣ ма-
 лѣрскѣго родоуѣ 260; — моужекнѣ и жемѣ 19а, на ѿуищеннѣи ми-
 рокнѣ 7b, црскнѣ аврнннѣноуѣ 8b, прѣдѣстѣти ѿлтѣрскнѣ 124b, сѣдѣте-

лєки ѿше подь землю соуцоу 257b, стрыжєи и сестриуицоу 328a, подобно арнєи 1b, исторнєи злоуѣстнєицоу 6b; — вь ѿретнѣскоую цркви 38a, вь праздноую цркви 47b, цркви бжню 51a; — sr. još ѿ тоудоу ѿходити домоу 95b; ти трѣи ѿрѣтнѣи 6b, момастырьє 100a, г(оспод)нєи скон 57a, нх'же г(оспод)ѣи покушашоуѣ 127a, аще же ѿвѣцоуѣ се л'жеке 158a, црковни правнєтеле 8b, мазателе 125b, за истєса 251a; — моужни 55b, шесть уѣт'цєкь 239a, ѿ стрыжєкь 245b, десєть лнтръ перпера 241b, 246a sr. 66b сто перперъ; — ни по врѣмєннѣ (!) 8a, нво снмѣ тѣлєсннѣ (!) 6a, сѣ жнднн 54a, ѿлннѣскннѣ (!) клєтвѣи 40b, длєсєи 7a; — и ѿ звѣздоуѣт'цннѣ и провѣд'цннѣ 33b, ѿ жрѣцннѣ 40b, ѿ татєхъ 41a, вь црквицѣхъ соуѣннѣ вь домохъ нхъ 79b, вь людєскннѣ домохъ 81a, нже вь ннѣхъ црковннѣхъ уннѣхъ соуѣтъ 224a, ѿ сєлєннѣхъ 230b, вь коннѣскннѣхъ стѣнохъ 246a; -- прѣжде исплнєннѣ двоу десєте лѣтъ 113b, прѣжде двоу десєтоу и пєтн лѣтъ 113b, двоу же цєтоу вдовнѣцє ннклєкѣ 207b, седмню оубо и шєстню десєтѣ кь трємъ стоѣмъ стѣхъ ѿць вь оукрашєнѣ 7a; болє двоу м'цоу нє ѿждѣтн 209b; ѿ ноздрню 196a.

2. Deklinacija a d j e k t i v a ima u genitivu jednine riedko i iznimice oblik аго, pravilno je samo аго: патриарха александрьскаго 4a, великаго константина 9b, снмѣющаго 19b, ѿ дроуѣгала 70b, таковаго 55b, *vidi se i utjecanje pronominalne deklinacije*: прьваго и второго 21b, прьваго и вьторого 24b, 27b, и уѣждего 2a, уюжего презкоуѣтера 51b, уюждего приуѣтннѣка 144a; *ima čak i narodni oblik* прьваго и вьторога 24b, 30b, три лѣта да не приметъ м'ннш'ьскога ѿбразѣ 228a. — I dativni oblici на оумоу *dolaze riedko*: вьзѣмоу проклєтню 7b, по ѿуьскоу предднню 7b, кь ѿлннѣскоу невѣрню 8b, крѣщѣюу се 119a, по пророку глашоу 1b, курнлоу александрьскоу папѣ 3a, испнскоу ѿфєсьскоу 3b; *običnije ovako*: кь пѣтолюбнєицоу и слѣтолюбнєицоу жнтню 73a, ѿстроуѣкѣшєицоу нного блгоуѣлнѣи 141a, творєшєицоу то рекѣшєицоу поустннєшєицоу 143a, — *kod adjektiva na skyni dolaze mjesto сѣ oblici sa ст samo на роѣтєку rukopisa t. j. u onoj njegovoj česti, gdje u opće još ni-jesu izgadjene osobine izvornoga teksta, kao*: нже кь лнкннстѣмъ кархнѣицѣ 19a, вь антѣѣхнн сѣрєстѣи 9a, 12b, вь лѣѣднннн фругннстѣи 12b, ѿ мннш'єстѣмъ стрѣицнн 43b, таковаѣ же и ѿ рѣкѣстѣмъ блнзоуѣстѣѣ 275b, и при поѣстѣмъ нлѣтѣ 15b, исп'нн нєгупѣстѣи 3b, вь сєлєнѣстѣи бо седмѣ-нарєкѣшєи се 11b; *uz to, вь стѣлєсѣи слѣужєѣ 56a, сѣр'сѣи 81a. — Upliv pronominalne de-*

klinacije vidi se i kod ženskoga roda u primjerima: безъ нмыѣ безаконномѣ хитрости 243b, ни оукажетъ добръ прѣкомѣ кнны 31b, нма еса еже соуть идольскомѣ прѣлѣсти 153b, отъ павликииамьскомѣ кереси 67b; оустыдывеше се многоѣ кротости 123b; — u množini mieša se kad što nominativ s akuzativom, kao u ovim primjerima za akuzativ: продающіиѣ и коупляющіиѣ 50b, поунтающіиѣ 20a.

3. Spomena su vrijedne ove varijacije u oblicima komparativa: крѣпучишоу, крѣпученше 149b uz 190a: доблѣсткыиѣншоу дшоу и крѣпучишоу; моука или л'гбучиши или тежбучиши быкаеть 241a, братоу твоюмоу оубоженшемоу 249a, тежбучишоу приимете моукоу 256a.

4. Od pronomina napominjem: снн стын събра се своръ 6b, сен своръ 2b, великын съъ 180b, възбраиенъ бракъ съъ 335; възбраиикеть се бракъ съъ 335b; да оумреть тать тѣъ 249b, юн'ць тѣъ 250a. Sr. još ovaj primjer: и того и тою 252a, инуесого же ради много 346b; i tmezu u ovom primjeru: итѣ къ кнхѣ градѣхъ быкаемо снмѣ исправляють 67a; ѡма поунтаѣ ежоже итѣкомѣ . . . зелиѣ 189b.

5. Konjugacija ima nekoliko spomena dostojnih osobina u raznim oblicima, koje ćemo redom izbrojiti: a) u 1. licu množine svršuju se na *мы* ovi glagoli: нмыже нма ѡбложеноу ѣсмы 6a, длѣжини ѣсмы 67b, понеже еси къ грѣсѣхъ ѣсмы 133a, въздѣ къ такоуыхъ же метежнхъ ѣсмы 188a, дѣла ѣсмы роуцоу твоюю 208b, ѡкщаше же: не вѣмы 108 b, сѣтмы и исповѣдаемъ 116b, да не дамы мѣста сотонѣ 200a: — b) u 3. licu jednine i množine prez. kad što odpade тѣ: да боуде волѣ твоѣ 17a, мауѣ ѡ нноудѣ 50b, ни же боуестн ради ни грѣдостн грѣха на се наведоу 105b, помѣ трѣѣ да придоу 120b; — c) naprotiv ima, ne s početka već oko sredine rukopisa i dalje prema koncu, mnogo oblika imperfekta s parasitičkim dodatkom тѣ: матѣмъ тѣкмо быкахоуѣ 90a, вѣхоуѣ' же и мѣцин оуѣше 93a, ѡбыуан дръжахоуѣ 101b, вѣхоуѣ же 107b, ежоже и папою нмевокахоуѣ 107b, се иеть ѡбыуан нмѣхѣтъ иравовѣрнини 110a, и ты ѡсвѣщахоуѣ ѣ матѣлин 110b, ижланищедѣахоуѣ нмѣ 110b, вѣхоуѣ' бо мѣци 123a, ходѣше къ епископомѣ стоуѣжахоуѣ нмѣ 125b, их'же гѣѣ показѣахоуѣ се прикѣлци 127a, итѣкамъ такокамъ поунтахоуѣ 127b, и ѡблнудхоуѣ ежо 139a, иже с клеветою извѣствовахоуѣ 158a, можахоуѣ бо и ти бѣжати аѣе внише хотѣли 194b, си же такокамъ вѣхоуѣ нмѣ знаменин 355a; — законѣ тѣгда дръжашет' се 123a, дръжашеть ѣ оу себе 263b, и мон оубо ѡцѣ зо-

вѣстѣ ю сестрою 275b, пожеже вѣстѣшеть се 370a, ниюши же бо доу крѣмашеть нхъ 370a.

Sravni još ove skraćene oblike: хоуѣше 2a, влѣдѣхоу ба, зокѣше се 64a, баснословѣста (=баснословѣста=баснословѣста) 4a, поке-лѣатъ (=новелѣаетъ) 70b; иснокѣтъ 358b, иснокѣють (два krat) 361b i 365b, i aorist.: игоже покѣше оумѣрша 246a.

Uz извѣрѣци 33a dolazi kao infinitiv još извѣрѣци презкитера 32b.

Opaska. K oblicima imperfekta на хоуѣ ima zgodna paralela u srpskom jevangjelju starca Simeona, kako Sreznevski dokaza primjerima.

III. Osobine u riečima.

Što ima znamenita u ilovičkoj krmčiji na gramatičkim oblicima, može se tumačiti takodjer kao čisto slučajno javljenje, koje ne siže dalje od ovoga spomenika i možda još onoga, odakle je taj priepis izveden. Ali cijeli prievod kao prievod t. j. izbor rieči slovenskih za protumačenje grčkoga izvornika, za tiem vjernost i pravilnost ili nevjernost i nepravilnost prievoda — sve to jednako vriedi i jednako se ponavlja u svim spomenicima krmčije ovoga reda. To je dakle ono djelo, po kojemu treba da se pozna čovjek; po prievodu trebalo bi da pogodimo, tko mogaše i tko ne mogaše biti sastavljacem ovieh krmčija, t. j. njihova prototipa. To bi se dalo već sada izvesti, kad bismo imali dovoljan broj karakterističnih crta, kojima se odlikuje na priliku starina bugarska od srpske i ova od ruske ne samo u gramatici — jer to već znamo — nego i u rječniku. Žalibog za tu u slovinskoj filologiji odveć važnu radbotu učinjen je dosele istom valjan početak, i to s naše strane, izvrstnim rječnikom starina srpskih. Pomoću ovoga djela može se o mnogim riečima krmčije dokazati bar toliko, da ih nema ni u kojem srpskom spomeniku, odakle je sastavljen Daničićev rječnik. Istina taj fakt sam sobom ne valja još toliko, da bismo smjeli umah izreći da one rieči nijesu srpske. Jer i Daničićev rječnik nije podpun, pošto je mnogo spomenika srpskih izišlo u svijet poslije njegova izdanja; a s druge strane sadržina krmčije takove je naravi, da se u njoj moglo pojaviti mnogo novieh rieči, kojima u ostalim starinama ne bijaše povoda spominjanju. Uza sve te nedostatke u današnjim sredstvima mogu ja opet bar toliko reći, da je čitanje ilovičke krmčije učinilo na me impresiju ne srpskoga, već bugarskoga spomenika. Nauka se dakako ne zadovoljava impresijama, već ište dokaze; ali i ovieh ima u mene bar nekoliko.

Ja ću ih istaknuti u sljedećem izlaganju, koje neće biti podpuno za to, što imajući rukopisnu krmčiju u rukama nijesam mogao zagledati gdje bih bio želio u originalne grčke tekstove.

1. Glose. Naš spomenik ima priličan broj glosa t. j. objašnjenja, medju kojima dolaze i takove rieči, što su u staroj srpskoj književnosti inače sa svim nepoznate; evo ih: str. 23a pod linijom: **женнама** (*παλλακή*) **поводинца** **сказаеть** се i на str. 34b nad linijom: **женнама** (*παλλακή*) и **мложница** (*πόρνη*) **сирѣчь** **поводинца**; — str. 58b pod linijom: **гѣдѣць** **есть** **смычѣ** **иже** **гѣдеть** **лѣтѣмь**; (sr. još obširniju glosu u raškoj krmčiji, Starine III, 191); — str. 24a u tekstu: **ѿ** **прѣходинцѣхъ** **рекши** **ѿ** **блюстелехъ** (u grčkom: *περί περι-οδευτῶν*), a na str. 107b (u pravilima kartagenskoga sabora) dolazi i realno objašnjenje slova **блюстель** u drugom značenju: **бѣхоутъ** **же** **съ** **стыми** **ѿцы** **на** **семь** **сворѣ** **и** **блюстели** **мѣста** (*τοποτηρηταί*) — **блюстели** **же** **мѣста** **сего** **ради** **марциаютъ** **се**, **помеже** **ѿ** **папы** **послании** **соутъ** **по** **всѣмъ** **странамъ** **и** **по** **градомъ** **творити** **повелѣмамъ** **имъ** **и** **мѣсто** **его** **испльняюще** **и** **ѿ** **всѣхъ** **поунтаемъ** **въ** **папы** **мѣсто**, **и** **смотреше** **и** **съблюдающе** **въ** **всѣхъ** **странахъ** **правокѣрнѣ**, **аплъское** **бо** **сѣдманше** **римъ-** **скии** **прѣстоли** **нарекше**, **нбо** **кръховни** **аплъ** **петръ** **въ** **немъ** **просилъ** **ѣсть** **и** **по** **себѣ** **прѣваго** **архиереѣа** **лима** **въ** **немъ** **постави**; (sr. grčki nešto drugačije u Ralli i Potli III, 286); — str. 29a **позорницемъ** **игрищемъ** **бывати** (u grčkom samo *θεώρια* tako da je druga rieč glosom prve); sr. 41a **ѿ** **позорниихъ** **и** **ѿ** **игрицихъ** **и** **ѿ** **локитехъ** (grčki *περί θεωρίων και παιγνίων*); — str. 33b **и** **пожрьшихъ** **идоломъ** **и** **ѿ** **вльсвехъ** **и** **ѿ** **обавницѣхъ** **и** **ѿ** **звѣздоульцихъ** **и** **провѣдцихъ** **и** **ѿ** **уародеи-** **нихъ** **и** **ѿ** **травленнихъ** **и** **ѿ** **млоуцѣхъ** **рекше** **оуцѣхъ** (grčki: *περί κλη-ρικῶν ἀποστατῶν και δοτῶν και μάγων και ἐπαοιδῶν και ἀστρολόγων και μαθη-ματικῶν και περί μαντείων και φαρμακειῶν και περιάπτων*), sr. 40b **ѿ** **отѣстоупницѣхъ** **и** **ѿ** **жрьцихъ** **и** **ѿ** **вльсвѣхъ** **и** **ѿ** **обавницѣхъ** **и** **ѿ** **звѣздоульцихъ** **и** **ѿ** **провѣдцихъ** **и** **ѿ** **уародеицихъ** **и** **ѿ** **оуцѣльцихъ** (grčki i ovdje: *μαντέων και περιάπτων*), str. 93b: **или** **оуцлы** **творе** **и** **ѿ** **безле** **ѿ** **шнихъ** **уловчѣскихъ** **или** **ѿ** **нѣкихъ** **оудѣхъ** (*ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια*); — str. 41a pod linijom: **шпнл'мань** **сказаеть** **се** **игръць** **то** **је** **објаšnjenje** **k** **riečima**: **о** **шпнл'манѣхъ** **и** **ѿ** **глоумцихъ** **и** **ѿ** **плесцихъ** **и** **ѿ** **подобныхъ** **снмъ** **приходещихъ** **къ** **покамнию** (grčki samo dvie rieči *μαθηματικῶν και μίμων και τῶν ὁμοίων μετανοουμένων*); sr. drugu glosu 119b u tekstu: **лице** **ѣсть** **шпнл'мань** **рекше** **глоумѣць**, **лице** **ѣсть** **плесѣць** **или** **гоуѣдѣць** **или** **свирл'никъ** **или** **илико** **нѣкакъ** **житнѣ** **имыи**, i glosu na str. 151b k pravilu .ма. šestoga vasiljensk. sabora: **ни** **шпнл'маномъ** **быти** **ни**

позориць гледати ни лока дѣяти, gdje se u tumačenju veli: аще кто ѿ нихъ играеть или плесаниа творить или шпнл'манить рекше глагомы дѣють sr. 95: глагомы дѣюшен; — str. 99b u tekstu: мьстиньк же казнитель казаетъ се, игоже поставляетъ патриархъ или митрополитъ казнити творещихъ безъумниѣ въ црковнѣхъ строенихъ i na str. 125b мьстѣнници же казатели соуть црковни (grčki: ἔκδικος); — str. 130a ѿ ц'ра да испроситъ се съглыникъ (čitaj съглаголыникъ) рек'ше помощникъ застоупленню; — str. 142b крѣулыница бо кинородныи храмъ именоветь се; — str. 145a главоу да пострѣгаетъ рек'ше соущее на главѣ гоумь'це sr. 148a ни свещениуьскаго гоумь'ца пострижеть; — str. 155a (u pravilu 67. VI. vas. sabora): иъцини оубо оубожденна ради урѣзнаго крѣвь коюго любо жикотна хитростию иъкою стварають снѣдноу иже глють кльбасы и тако крѣвь идеть (u grčkom samo: τοῖς αἶμα τέχνην τινὶ κατασκευάζουσιν ἐδώδιμον); — str. 241b и въ башахъ и въ кьртоградѣхъ . . . и въ пеклыницахъ ижеже пеккоуть хлѣбы; — str. 261a иъважно твореть рекше иъдальбено; — str. 328a pod linijom glosa: сеструнищъ иети сеструна местера гле се, ова се glosa протеже на sliedeće rieči u tekstu: стрыжени и сеструницоу съ дѣтма сеструницама съкыплати се или братома дѣтма протнеко семоу теткоу и сеструноу помнати или братоуевода дѣтма теткоу и сеструноу или стрыжени и сеструницоу дѣт братоуеда . . .; sr. str. 335b glosu pod linijom: брань (čitaj братамъ) брат'иь смь глет' се u tekstu je ženskoga roda rieč: братама; — str. 338a u tekstu: ико не могоу помнати падьщерице жены моеи ни смьхы моеи и падьщерица оубо иеть ѿного (čitaj: ѿ иного) моужа дьщи жены моеи, вноука и правноука: смьха же (sc. жена) сна моего; — str. 355a pod linijom: рождение и уеть звѣздоуьтне марницает' се иже сѣтъ книги глѣмыи рожденице i u drugom značenju 153b, въ родословнии рекше рожданице.

Vrlo bi potrebno bilo doznati, da li sve ove glose dolaze i u ostalim krmčijama ili samo u našoj ilovičkoj. Tada bi se moglo istom pitati, kako dodjoše one u tekst ili ispod teksta?

Druga je vrst glosa, gdje se grčke ili tudje rieči tumače, kao: 35a и ѿ томъ ико достонть презентероу съкрацати иепитимни снрѣуь запрѣщенна; — str. 43a nad linijom книги момлканова иже склзаетъ се законому правно; — str. 90a малыи же ризнице глють се грѣуьскимъ языкомъ дифѣера или фелѣвинѣи (δίφθερα, φελώνιον); — str. 110b и ти ѿсвѣщаоуть ие млтвани и жилище ѿсобно близъ сворныи црке дашоуть имь: ѿсвѣщати дѣтнеце . . . таковыи же грѣуьскимъ языкомъ аскитриѣ именовують се (ἀσκήτρια); — str. 145b та-

ноже оубо и на нподромнїе ходещен на позоры—нподромнїе же нменочють се ндѣже кони и колесницѣ оутѣють се; — str. 167b нже слоужбыны стын потирь нли блюдо нли кенднтню нли л'жицоу нли глемы днерь рекше въздохъ; — str. 205a цн'зарь же машныъ языкомъ сказаютъ се раздраньць; — str. 205b мелхнн во цесарь сказаютъ се; — ibid. хацицарн соуть нже тькмо въ крѣсть вѣроуютъ, по языкоу во нхъ хацин крѣть нмензють се; — str. 375b таскодроумгн же глють се языкомъ галатскымъ, по неже таскосъ языкомъ нхъ сказаетъ се коль, дроумгосъ же моздрь; — str. 377a разоумннцн и корворите нже сказаютъ се скер'ннцн всакого скарѣдаго блочдоуднннн прн-мше вны . .

Napokon kao treću vrst glosa pominjem realna objašnjenja ovakova: na str. 39a k riečima ω мирьскыхъ улкуѣхъ (!) жемещнхъ се spada pod linijom ova glosa: ω снхъ же брацѣхъ ωбръцн и свнтѣхъ снснннхъ и александ патрнмарха — to je u titl. 13 cap. 2 sr. Voelli et Justelli I. 204, II. 1081 i I. 197, II. 1082; — str. 46a nad tekstem: двѣ прѣдъсловнн ω сложеннн грннн прнвнльмьго (!) съветнннн и уетырн на десете грннн — ovo spada k početku teksta apostolskih pravila; — na istoj strani 46a pod tekstem: Ѧрнстннн жѣна бѣше и сеиѣ монастырь въ црн градѣ марнцаетъ се Ѧрнстннннн и Ѧ того монастыря бѣше съ Ѧлехнн дннкомъ и закономнннъ и того ради марнцаетъ се Ѧрнстнннъ . . ove rieči spadaju k naslovu pravila apostolskih, koji бѣше u izvorniku na istoj strani s glosom a u našem priepisu osta naslov na predjašnjoj 45b strani, a to su rieči: тьлкоканннѣ Ѧлехнн дннкома и закомохраннтель Ѧрнстнннн; — str. 102a к Сардакнн рек'ше въ Срьд'цн і жошъ једанпут: к Сардакнн нже ннхъ глет' се Срьд'ць; — str. 117b на дну: нн'пом' грѣ ѣ въ афрнкннсцѣн странѣ (u tekstu бѣше rieč о pravilima ippon-skoga sabora); — na str. 156b u dnu: Ѧблкъ гомещен Ѧ сѣлннъ вькодлацн марнцуютъ се. да нгда оубо погнбнеть лоумн нли слнще, глють: вькодлацн лоуноу нздодше нли слнще. сн же вса баснн и льжа соуть. I за ovu znamenitu glosu valjalo bi znati, razumieva li ona srpske, bugarske ili grčke vukodlake?

2. Rieči spomena vriedne. One su gotovo sve već u rječniku Miklošićevu na svojim mjestima unesene i protumačene. Ja ističem ovdje tek što mi se čini da bi moglo imati značenja za pitanje o prievodu slovenske krmčije, ili gdje ima uz rieč stvarno objašnjenje; grčke rieči dodane su po onome mjestu, na koje se tekst proteže. Ѧн'глокцн (čitaj англокьцн): юсть нтѣмъ юресь глемнъ ан'глокцн нли того ради нже самн себе похвалнюще вно умнѣ

и житиѣ англѣскоу нмоуше или сего ради, по неже бледоуть (διὰ τὸ ληρεῖν) глагоше яко ѿ англѣ сздалъ мѣста мнрѣ 93a, sr. 387b мѣста ради иже нарицають се англѣно; — багрѣинци и подол'ци ризамъ яко зком'ци кощани на крапхъ скитѣ 355a;

и въ дрѣвѣхъ и въ каменнихъ мѣуше уинити балбаны . . . глин'ною хитростню 353a;

сѣгрѣинхомъ и беззаконикомъ 133b (ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν);

и быти безградникоу, бездомкоу не скоемоу не любивоу дроугоу, не стежателю, не нмоушоу житниа. безлнмѣтльникоу, не събесѣдникоу, нектѣжн улеуьскыхъ оууенин 188b; — —

безлунимѣ 47a (ἀταξία) sr. оуунтель безлунимѣ (διδάσκαλος ἀταξίας) 48b i 60b: да възможете безлунимѣ наказовати;

и простр'шн роукъ иметъ яго за близмѣца, оустуешн роукоу юе . . . ѿ женѣ къ бои за истеса моужа оухватншн 251a;

не по сродѣствоу оубо нѣ по блнзоуѣствѣ: блнзоуѣство же мѣстѣ якоже закономъ мннтѣ се присвоенинѣ лицѣ ѿ браковѣ мамъ сѣ'коуплююще се 331b. sr. glagol. или никакъ како присваикъ се кинимъ 142b (αὐτοῖς οἰκειούμενος);

iz pravila sv. apostola Pavla, iz 6-ga: на колесницѣхъ оурисканинѣ творе, или самоборьць или пѣшь оурисканинѣ творе на позорницѣхъ или игрищемъ старѣшнина или борьць или скирьць или гоу'д'ць или смѣуькъ или плѣсьць или урѣмникъ или прѣстѣноуть ѿ таковыхъ, аще ли же мнн да ѿвергоуть се 58b, grĉki po izdanju Ralli et Potli Σύσταγμα IV. 400: Ἡνίοχος ἢ μονόμαχος ἢ σταδιοδρόμος ἢ λουδεμπιστής ἢ λουδεπάκτης ἢτοι παιγνίων ἀρχων ἢ Ὀλυμπικός ἢ χοραύλης ἢ κιδαριστής ἢ ὄρχιστής ἢ κάπηλος ἢ παυσάσθωσαν ἢ ἀποβαλλέσθωσαν; grĉki tekst dovodi nas na to, da u rieiĉi урѣмникъ тра-
жимо obiĉnu rieiĉ крѣуьмникъ;

iz pravila 9: скаредѣа творе блоу'динкѣ скотомъ ѿ блѣнникѣ метежинкѣ уародѣн скомрахъ оузлннкѣ смѣкѣен улеки въ птищѣ грдн впроуѣ и блснемъ сказатель скрнкаиен въ срѣтени врѣдѣ лица или ногоу или птице или гады заблѣкаи-таковни за лѣто да испытани бздоуть: не възможно бо ѿ злобы скоро възникнуоти. прѣстакше оубо ѿ таковыхъ да воу'доуть приети, неповннзюще же се да ѿвергоут' се 58b—59a: grĉki po tekstu u Ralli i Potli IV. 400: ἀρρητοποιός, κίναιδος, βλάξ ἤγουν προβατιώδης, μάγος, ὀχλαγωγός, ἐπαιδιός, λώταξ, ὅ ἐστι θυμελικός, περικαθαίρων, οἰωνιστής, συμβολοδείκτης, παλιμῶν ἐρμηνεύς, φυλαττόμενοι ἐν συναντήσει λώβας ὀψεως ἢ ὀρνίθων ἢ γαλιῶν ἢ ἐπιφωνήσεων ἢ παραχροαμάτων itd.; prievod slovenski ne podudara se u svemu s ovom redakcijom grĉkoga teksta.

К гиеѣма скиръць, гоудьць itd. sr. kartegenskoga sabora pr. 61: не подвѣхетъ творити позорища (θεώρια) ни комьмаго оуфиско-
ваини (αἱ τῶν ἱππῶν ἀμιλλαί) ни много инкожеже игрища і р. 63:
ѿ ш'ни'маньскыи моудрости на потьшалномъ прѣшьдѣ житиѣ (ὁ ἀπὸ
πατριῶδους ἐπιτηδεύματος εἰς σπουδαῖον μετελθὼν βίον) пакы къ прѣвому
да не привауец' се. Тѣкъ. Скомрахаъ или гоудьць или скирал'-
никъ или нмь иткы таковы глауѣмьць аще свое житиѣ ѿставлше
къ нимоу ирѣбываиню приложет' се еже кста лѣпо крѣтнимоу да
не помоуждени боудоуѣ пакы скомрашьскою дѣло (τὸ πατριῶδες
ἐπιτηδεύμα) творити бѣхоуѣ бо итци вписани въ таковыи смѣхо-
творныи хитрости и тегость (βάρος) себѣ нмѣхоуѣ таковамъ тво-
рити 123a; sr. još 136b: икоже се скомраси и глауѣм'ци (ὡς
μίμοι καὶ σκηνικοί) і 56b: игръца или глауѣм'ца, или униовника
ишкомого (σκηνικὸν ἢ ταξέωτον);

str. 260b pod titlom .м. govori se: о Фран'зѣхъ и ѿ про-
унхъ латинѣхъ. Папа римскыи и иелкоже западныи страны хрѣтнше
квѣтудоу нѣон'скыи лоуки: итали, лог'говар'ди, Фран'зи иже и герь-
маини иарицають се, амал'фини, бмѣд'ци и проуни, скѣмь каалкрьскаго
родоу и аламаньскаго языка . . . u gl. 13 str. 261b govori se ovo:
презвѣтерн и еп'пи нхъ стѣльскыи нхъ ризы не ѿ влныи строятъ нъ
урѣкеныи брауни'ныи иитми ткоуѣе ѿблаетъ се, многораз-
лнчно оупьстреныи смѣ стѣрающе и прѣстени носеть и роуцѣ
ѿблаетъ въ роукавице, на правѣи же роукавици пишеть се: роука
его нъ ѿблаетъ, на лѣвѣи же: лѣв'ицѣ бжии иписаетъ се . . . sr. još
брауниныи ризы 150b (τοὺς σκηναῖς ἱμάτια)

ни же воу(е)сти ради ни грѣдости грѣха на се наведоу 105b;
аще же кто зрѣнню не изложитъ бѣздры 330a;

ни свещеннуьскаго гоуѣмь'ца пострижетъ 148a (οὐ κατὰ τὴν
ἱερατικὴν συνήθειαν τὴν κόμην χέχαρται);

или власы владн жемьскыи постризлюѣе 80b (τὴν κόμην τὴν γυ-
ναϊκεῖαν ἀποχειρόμεναι);

ѿ томъ когда можетъ иеп'пъ нмын проу съ дроуѣгмыи иенископомъ
подѣнгоуѣти на нъ властелѣ градьскаго 32a (ἀρχοντα πολιτικόν).

призывае же и врауе нхъ или мые се с нмын . . . врауе нхъ при-
зывае на цѣлбоу 142b; sr. 189b: ѿна поунтае икоже иѣ в коу
и ѿб'щии врауѣемници пѣбною болѣзнии ѿбѣтаетъ зелие;

иѿво въздоухоуѣндиою нхъ кстѣво зѣло пѣсьмьмолюѣно см
351b.

кѣздрыжннкы и вѣтнщннкы и апотакнтты да крѣтнши
179b (ἐγκρατίτας καὶ σακχοφόρους καὶ ἀποτακτίτας ἀναβαπτίσεις);

творен же приеми ницоу златоу или ѿ много мѣкое вещи — да не крѣоутитъ се въ пропасть ѿуакими 160a;

менявнѣшаго лька гноютъ змаго 160b (κοπρώνυμος);

или даклеиниоу (πνικτόν) или зетроудиниоу (θηριαλωτον) или мрѣтвѣциноу (θνησιμαίον) 40a; ср. 54a: еже есть даклемма i 261b: даклемниоу идеть и зетроудиниоу и мрѣтвѣциноу и крѣкь и медедѣиниоу и выдры и жльвы и мѣше и тѣхъ скверьньмѣншама и скарѣдѣншама;

аще и зело достословѣи' боудеть улѣкь и оуумтѣльнь 77a (ἀξολογος);

дѣтогоубила былма 73b (φθόρια) ср. 228a: аще кто на избраиние бракоу или дѣтотворенима или вѣна ради или брахума дѣра или дастъ уто или ѿстанитъ сконьмъ дѣтемъ (εἰ τις ἐπὶ αἰρέσει γάμου ἢ παιδοποιίας ἢ χάριν προικὸς ἢ γαμικῆς δωρεᾶς ἢ δωρήσεται ἢ καταλείψῃ τοῖς ἰδίοις παισίν);

въ дѣбрь ѿгнимоу 192b;

завѣсь или ностаъ златъ или паклама 55a (σκεῦος χρυσοῦν ἢ δρόνη);

ѿуе забытлиъ быхъ 343b;

ѿ негоже меунста житни зазорь прозебають 227a (ἐξ οὗ δύναται ἀσέμνου βίου ἀναφύεσθαι ὑποψία);

или ѿклекетаен заприть се глати кнми 117a;

безъ завѣщанима оумрѣти 35b (ἀδιάθετος τελευτᾶν).

по скѣщанию творити пирь еже есть множе мнози скѣщанише дають златинки къжо ѿ себе яко да коупеть брашна разлунима и кнмо 95b (τὸ δὲ ἐκ συμβολῆς ποιεῖν συμπόσια ἤγουν πολλῶν διδόντων νομίματα ὥστε δι' αὐτῶν γενέσθαι τραπέζας ἀβράς);

Kartagenskoga sabora pravilo 85 (84): аще въ извѣланихъ (ἐν ξοάνοις) или въ мѣстѣхъ мѣкыхъ или въ уѣщахъ (ἢ ἀλσεῖσι) или въ лоузяхъ (nema grčke rieči) или въ дрѣвѣхъ ѿстан'чи идолослоуженима да потрѣветъ се. Тьльк. Не тькмо идольсима тѣлища (τὰ τῶν εἰδώλων ξόανα) подобають скроушати же и потрѣвлати, и трѣвища рѣкше црквенища (grčki samo τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καταστρέφεσθαι) ихъ раскопавати, иъ аще которыи изытъкь (λεῖψανον) идолослоуженима не ѿстал'се или въ мѣстѣхъ мѣкыхъ или въ мѣстѣхъ и въ доубравахъ (nema grčke rieči) или въ дрѣвѣхъ (ибо мѣкама такоуама поунтахоуѣт ѣлнини влхоще въ нѣ и слоужеце идоломъ ихъ), льсти же ѿгманѣ бышши аще мѣсто или влшьеомею мѣтуто и зѣмло мѣсть (ἐναπέμεινεν), да потрѣвнт' се до конѣца и то, якоже не ѿстати ни памѣти ихъ 127;

аще же ѿбрѣцоуѣтъ се лж'еке иже с кѣтною и зѣкѣствовахоуѣтъ яко моужь же оумрѣ 158a ср. 125a ни много не имать и зѣвѣствѣствоуѣща и мѣоу и свѣдѣтельствоуѣща въ истиниоу;

ВЪ ЕСОУ НИОУЮ ѠДЕЖОУ ЗЛАТОМЪ И КАМЕНИЕМЪ ДРАГМЪ ИЗМЪУТАМОУ (καὶ παντοῖαν ἄλλην στολήν, χρυσῶ καὶ λίθοις πεποικιλμένην) 150b; —

НЕ ТРЕБОВАТИ МИ ПОСТА ИСТЪИ'УАЮЩАГО ТЪЛО МИ ОУЧЕНИИ ЖЕ ѠХЛАЩАЮЩАГО И ХОДИТИ БЛГОУИ'НО МЛОУАЮЩАГО 364b;

ТАКОЖДЕ И СОУЩИЕ НА СТЪНАХЪ ѠВЫ ОУБО СЪТРЕГАНШЕ ѠВЫ ЖЕ МЛАКОМЪ И УРЪИИЛОМЪ ЗАМАЗАНШЕ 390a;

ДА БОУДЕТЬ ИЖЕ КНИДАПСЫ ИЛИ КОЗЛОМЪ ИЛИ ТВОРЕЩИХЪ ДНЕВНИ 334b (ovieh rieči nema Mikl. lex., to su: κινδαφοὶ καὶ τραγέλαφοι); —

АЩЕ КОТОРАЈТА СЕ ДВА МОУЖА И ОУДАРНЪ etc. 252b, sr. 277b: АЩЕ ЖЕНА РДСКОТОРАЖШИ СЕ НОУМШИ ДЪТН И ѠИДЕТЬ Ѡ МОУЖА; —

И ИЖЫМИ КРОПЛЕМИ ПОРОКА НЕ ѠСКЕРЪНИТЬ СЕ 327a;

Ѡ УРЪИИЕ КРОУУИИ 340a;

ИЛИ ПЛОДЪ ИЖАКЪ ХОТЕ Ѡ ДРЪВА ОУБРАЗНИТИ ИЖОЖЕ СЕ КРОУШКОУ ИЛИ ИЖАЛКОУ ИЛИ ИНО УТО Ѡ ТАКОВЫХЪ 171b (ἢ τὸν καρπὸν κατασεισῆαι — drugoga nema grčki tekst po izdanju Ralli i Potli IV. 119).

iz prav. 65 šestoga vasilj. sabora: ИЖЕ ПРЕДЪ КУПИЛИМЫИ ХРАМЫ ИЛИ НОВЪ М'ЦЪ ТВОРИМАИ ЗАПАЛЕННИ И СИИ ПРЪСКАЮУЩЕ ДА ОУПРАЗМЕ'СЕ. ТЪЛКЪ. ИЖИИ ПРЕДЪ ХРАМЫ СВОИИ ИДЪЖЕ КОУПЕТЪ И ПРОДАЮТЬ ИЛИ ПРЕДЪ ВРАТЫ ДОМОВЪ СВОИХЪ ПОЖАРЪ ЗАПАЛИИШЕ ПРЪСКАИАХОУ ПО ДРЪВЕМОУ ИЖКОМОУ ѠБЫУАЮ И СЕ ОУПРАЖИИУЩЕ СЕ ѠЦИ ПОКЕЛЪКАЮТ' АЩЕ ОУБО ѠВРЪЩЕТЪ СЕ ПРУУТНИКЪ itd. 54b (grčki tekst po Ralli i Potli Σύσταγμα II. 460: αἱ ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις ἐν νοσηρῶν πυρκαϊῶν καὶ οἱ ταύτας ὑπεραλλόμενοι καταργείσθωσαν . . .);

istoga sabora truljskoga pr. 62: ДА ѠТВЕРЖЕНА БОУДОУТЬ Ѡ ВЕРИИХЪ ЖИТИИ КОТА И ВРОУМАИИ И КАЛАИ'ДИ И ПЛЕСАИИИ ИЖЕ ИЛИ ПОУУСТЬ БГОМЪ И КОИИУСКАИ (τὰ κομικά) И САТУРЬСКАИ (καὶ σατυρικά) И КОЗЛИИ ЛИЦА (καὶ τραγικά πρόσωπα) И НАДЪ ТОУИИИ (ἐπὶ ληνοῖς) ДИѠИИИСОКО ПРИЗЫВАИИИИ И НАДЪ КРЪУАГАИ (καὶ ὁ ἐπὶ τοῖς πίδοις γέλως) СМЕХЪ, ПРЪБЫВАЮЩЕН ЖЕ КЪ СИХЪ ПО СЕМЪ ПРАВЕНЪ ПРУУТНИЦИ ОУБО ДА ИЗВРЪГОУТ' СЕ, МИР'СИИ ЖЕ УЛЪЦИ ДА ѠЛОУУЕТЪ СЕ. ТЪЛКЪ. КАЛАИИИ СОУТЬ ПРЪВИИ ВЪ КОИИИЖДО М'ЦИ ДЪИИИ, ВЪ ИИХЪЖЕ ѠБЫУАН БЪ ИЛИИНОМЪ ТВОРИТИ ЖРЪТКЪ; И КОТА ЖЕ И ВРОУМАИИ ИЛИИИИИИИ БЪХОУ ПРАЗ(Д)ИИИИИ. ВРОУИ БО ПОРЕКЛО (ἐπίθετον) ИЕСТЪ ДИѠИИИИСОКО. И ИИИ ВСА ИЖЕ СОУТЬ ИДОЛЬСКОЕ ПРЪЛЪСТИ И СОУИЕСТЬВА ѠМЕЩОУЩЕ СТИИ ѠЦИ Ѡ ВЕРИИХЪ ЖИТИИ ВЪЗБРАИИИУЮТЪ ХР'ТИИИНОМЪ ТАКОВАИ ТВОРИТИ. ОУПРАЖИИИУЮТЪ ЖЕ (εἰργουσι δέ) И ЖЕИИИИИИИ ИЖЕ ВЪ ИАРОДЪ (гкр. погр. назодъ) ПЛЕСАИИИ (τὰς τῶν γυναικῶν δημοσίας ὀρχήσεις) ИИЖЕ РИЖ(Д)ЕЖЕИИИИ ИЛИ БЛОУДЪ ТВОРЕТЬ ЗРЕЩИИИ ИЛИ НЕ . . . ИИИ ИИИИИ ОУБО ДИѠИИИИСОКА ВЪ ТОУИИИИИИИ ИГДА ИИИИИ ТЪИ'ЩОУТЬ (grčki samo: ἐν ταῖς ληνοῖς) ИЕ ПРИЗЫВАТИ, ИИ ИГДА КЪ КРЪУАГАИ ЛЪЮТЪ ИИИИИ (τοῖς πίδοις

ἐγχεομένου τοῦ οἴνου) ни принцати ни смѣха грехотаниемъ творити — — — Дионисъ . . оуцителъ пимствоу (ἐφορος τῆς μέθης) и вниъ давьца (τοῦ οἴνου δοτήρ) . . 153b—154a.

ω уародитиъ и въ локаниъ хъ вльшьствоуицихъ . . . въ локани и вльшьствоуици . . . въ локани и вльшьствоуицимъ . . . и боудеть оу него въ локани вльшьство иен 253a;

ниютъ же невѣждьствьмо икуто и любоприво иже по образоу оу оусоушение тѣла сказзюще 360b; —

въ старости маститъ блженне оном и не тлѣи'мые жизни наследники показзюще 193a (ἐν γῆρει τίονι τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀκηράτου ζωῆς κληρονόμους ἀναδεικνύοντες);

месо же и гниие или врание — ни свиного бобоу ни пьсица месса 185a;

и къ которые дни поблаетъ малъжемьчема въдалати се смьшениа 42b;

оловинноу или медовинноу 45b (ἢ μέλι ἢ σίκερα);

ω моужелтгани (ἀρρενοκοιλία) 39b sr. осквернен се с моужьскомъ поломъ рекше моужеложникъ 182a (ἀρρενοφθόρος);

и ω оуземлюицихъ мѣдницоу 23a sr. аще въспросит' мѣднице 145b (ββολός);

икуже и тѣ хъ и на прьсникъ Ноляи свѣдѣтельствоуиеть 254b; аще ли несмытствомъ маунеть къзнимати уто, своего степене да ѿнадесть 96b;

и иже соутъ к немуу, да боудотъ не ѿ юмниа . . . не ѿ юмниа и не ѿходна 100a;

котломъ оуищение и ѿпанницамъ и уашамъ и цѣкльициамъ 355a;

ѿ острѣдъуныи страны 265a;

не блтклатиетъ бо ѿстроуплемые (εἰται: остроуплени = ὁ τραυματίας) 104b sr.: ѿстроупткъшемоу много блтклати 141a (τὸν τραυματίαν γενόμενον ἕτερον εὐλογεῖν);

двцоу икуто ѿброуици растли сестроу ие и ѿтежуи (ἐπιφορεσκι χύτην) ю и по томъ ѿброуеницоу поитъ, прькьма же оудави се, и свѣдоушен .е. мѣтъ да покают' се 74b; —

не ѿноудъ ѿрѣвати 75b;

власи ѿтрѣхалы и неразъуеслы 191b;

ѿцѣстниаще бо ѿлтарь сказзют' се 94a;

ѿтъ павликиианьское иереси 67b . . . павликииане же нарицають се иже ѿ павла самосатьскаго прькьше иересь, иже смьренна ѿ хъ моудрьствоваше и проста того ухъка быти проповѣдаше и мауело не ѿ ѿца прѣже кткъ нъ ѿ мрие прикьмша . .

ПАСТВИТИ ХР^ТОВА СТАДА (παιδεύειν) 52b, sr. 169a: НИ ПАСТВИТИ НИ ПАСОМОУ БЫТИ; —

ЯКО НЕ ПОДОБАЕТЬ ЯВ^НИ ПОУ НЛИ МИНХОУ ПРИСТАВНИКОУ НЛИ ПЕУДАЛЬНИКОУ БЫТИ Ѡ НМЪНИИ НЛИ Ѡ ДУТЕХЪ, КОМОУ (ἐπίτροπον ἢ κουράτορα εἶναι) . . . Ѡ ТОМЪ ЯКО НИ ЈЕДНИМОУ ЖЕ ПРИУЪТНИКОУ НЛИ МИНХОУ УОУЖДИМЪ СТЕЖЛИНИЕМЪ ИЛИ МИННИКОУ НЛИ ИСТЕЗАТЕЛЮ ЛЮДСКЫХЪ ДЛГОВЪ НЛИ ПОСЛАНИКОУ НЛИ ПОРОУУНИКОУ НЛИ ПРИСТАВНИКОУ ИЪКОЮГО ДОМОУ НЕ ПОДОБАЕТЬ ПОСТАВЛЕНОУ БЫТИ¹ 210b, sr. 226a: МИНХОМЪ ЖЕ ПОДОБНО КЕСТЬ НЛИ САМЪМЪ НЛИ ПО(СЪ)ЛИННОМЪ СКОЕ НЛИ МОНАСТЫРСКЫЕ СОУПРЕ ТВОРИТИ (τὰς τοῦ μοναστηρίου δίκας, rjaz. krmč. при); sr. 78b: БЕЗ ВОЛЕ ЯВ^НИ ПИ НЛИ ПРИСТАВНИКА, ЯМОУ ЖЕ СОУТЬ ПОРОУУЕМА ТАКОВАИ (παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ ἐγκυχερισμένου τὰ τοιαῦτα), 113a: ЕП^НИ И ПРЕЗВУТЕРИ И ДИАКОНИ РЕДИНИИ (ταξέωτης) НЕ БЫВАЮТЪ НИ ПРИСТАВНИЦИ, 211a: НЕ ПОДОБАЕТЬ БЫТИ ПРИУЪТНИКОУ СВЪТНИКОУ НЛИ ВЪ ЛЮДЕХЪ РЕДИНКОУ; sr. 30b: НЛИ НА(Н)МОВЛИИИ И ПРЪКОУПАИИИ НЛИ ПРИСТАВЛЕНИИИ ИДЪ УОУЖДИМЪ ДОБЫТКОМЪ; —

ЯЦЕ КТО ОСТАВЛЯЕТЪ СВОИ УЕДА И НЕ ПИТЪЕТЪ ИХЪ ДО СВЪРШЕНА ВЪЗРАСТА 79a, sr. вдовице и нищии и пришльци и страннии Ѡ цркве да ПИТЪЮТЪ СЕ И КСАКО ОУД(ЪЛ)ИЕ ДА ПРИЕМАЮТЪ 201b; НЕ ПОДОБАЕТЪ ТИ ПИТЪТИ КЛАСЪ ГЛАВНЫХЪ НИ ТВОРИТИ УЕЛ^КИ РЕКШЕ ПОСТРИГАТИ НА УЕЛЪ И ИЗВЕНКАТИ КЛАСЪ 260b; sr. ТЕМ ЖЕ ОУСТРАИЮЩИ ЦРКВЕ СКОЕ ПИЦИНИКЫ 68a; —

МОУЖИ И ЖЕНЫ СХОДЕЩЕ СЕ ПИРЕНИИ ТВОРЕТЬ (συμπόσια ἐπιτελοῦνται) И ОУПНИШЕ СЕ ПЛЕСОУТЬ СРАМО 122b; sr. 41b: ЯКО НЕ ПОДОБАЕТЬ НА БРАЦЪХЪ ПЛЕСКАТИ НИ ПЛЕСАТИ; ПЛЕСКАТИ НЛИ ПЛЕСАТИ . . . А НЕ ПЛЕСАТИ ТАМО НИ ПЛЕСКАТИ РОУКЯИ 95b; grēki: βαλλίζειν, ὀρχεῖσθαι; βαλλίζειν τούτέστι τὰς χεῖρας κροτεῖν;

НЕ СВЪРШЕНЫИ ЖЕ ВЪЗРАСТОМЪ ПЛЪЗЪКЪ КЕСТЬ 137a (ὁ ἀνηβος ὀλισθηρός ἐστι τὴν διάνοιαν);

КЪ ПЛЪТОЛЮБЕНКОМОУ И СЛАСТОЛЮБЕНКОМОУ ЖИТИЮ 73a (πρὸς τὸν φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον);

МЪ ЛЮДСКИИ ПОБОР^ЦА ИЖЕ БЕРЕТЬ НА ЛЮДЕХЪ ЦРКЫЕ ДАИИ 126b; НЛИ ТАКОВАИ ИГРАЮЩИМЪ ѠБЩИННОМЪ НЛИ ПОЗОРАТАЕМЪ 222a (rjaz. krmč. позаратаемъ).

ПОКРАДОВАТИ ИЪКЫХЪ ПОМЫСЛЫ 230b;

¹ Περί τοῦ μηδένα κληρικὸν ἢ μοναχὸν ἀλλοτρίων κτήσεων μισθώτην καὶ ἀπαιτήτην δημοσίων ἢ ἐντολέα ἢ ἐγγυήτην ἢ κουράτορα οἴκου προβληθῆναι . . . Ovomu je grēkomu tekstu bliže naš prievod nego li onaj iz rjazanske krmčije u Rosenkampa pril. 8 gl. 35.

ТАКО ЖЕ И КЪ ХРАМЕШНЫМЪ МЕДВЪДЫ И КЪ ОБАКЪМНИКОМЪ И ФЕЛЛАМЪ
ГОМЕШНЫМЪ ПРИКЪПАЮЩЕМЪ СЕ И КЪ РОДОСЛОВИЮ И ПОЛОУУАНЪ ВЕРОУ-
ЮЩЕМЪ (ὁ ἄρκτον ἐπισυρόμενος, ὁ γητευταῖς καὶ νεροδιώχταις κολλώμενος) . . .
ХРАМЕШЕ МЕДВЪДЫ ИЛИ ИМА ИЪКАМЪ ЖИВОТНЫМЪ ИЛИ ГЛОУМЛЕМНЫМЪ ИЛИ ПРЪЛЪ-
ЩЕМНЫМЪ (πρὸς παίγνιον καὶ πλάνην) И ИЖЕ ВЪ ПОЛОУУАНЪ ВЕРОУЮТЪ И КЪ
РОДОСЛОВИЮ РЕКШЕ ВЪ РОЖДАМЦЕ (καὶ εἰμαρμένῃ καὶ γενεαλογίας)
153b, sr. 116b: ИЖЕ ПО ПРИЛОУУАЮ МЕ ТРОУЖДАТИ СЕ ИСПОМЪ;

НИКИФОРЪ ПО РЕКЛОМЪ ВОТАНИИТЪ 236b, sr. 332b: ПЕТРЪ ИМОУЖЕ
ПРОЗВИЩЕ КОМПАЛА . . . НИКИТА ИМОУЖЕ ПО РЕКЛО ХАЛ'КОУЦЪ;

АЩЕ КТО ЗАКОНЪНЫ БРАКЪ ПО РОКОУЮЕТЪ 78a (εἴ τις τοῦ νόμιμον γάμον
μέμφοιτο);

ИЛИ КОМЪНОЕ ОУРНСКАНИЕ . . . АЩЕ БОУДЕТЬ ПОТЪЩАЛНЪ 59a; ИЛИ
ПОТЪЩАЛНЪ ИЛИ ВЪ НЕВРЕЖЕНИ СОУЩЕ 19b, ИЛИ ПОТЪЩАЛНОЕ
ПРЪШДЪ ЖИТИЕ 123a;

АЩЕ БО И ПОХОТЪ И ПОТЪЩА СЕ 75b sr. 354a: СЛОВЕСИТЪ, ПРО-
СТИТЪ, ПОХОТИТЪ (sc. ДОУШИ НАРЕКОШЕ БЫТИ ПЛАТОНИЦИ);

• ИЕРИТИЦЕХЪ И Ѡ ЖИДОХЪ . . . УТО РАСКОЛА И УТО ПОЦРКОВЬ-
НИКЪ 37b (grčki tekst u Voelli et Justelli govori: τὸ σχίσμα καὶ τὴ
παρασυναγωγή, ali Miklošić prevodi: ecclesiarchae vicarius);

ИЛИ ИНАКО КАКО НЕПОДОБНЫМЪ И СРАМНЫМЪ ПРИСѢВРЪТАЮТЪ СЕБЪ
ПРИБЫТЪКО (!) 34a, ИЪКОЕГО РАДИ СКРЕДАГО ПРИБЫТЪКА (διὰ τινὰ
αἰσχροκερδία) 49a, ИЛИ ИНАКО КАКО ПРОМЫШЛЯЕ СЕБЪ СКРЕЛЫМЪ ПРИ-
БЫТЪКЪ 66b, НЕ ПОДОБЛЯЕТЪ ПРИУТНИКОМЪ СКРЕДАГО ПРИБЫТКА
СЕБЪ ПРОМЫШЛЯТИ 88a (αἰσχρὰ κέρδη ἐπινοεῖν);

СКИТА ПОМСОМЪ ПРИТЕЖЕНА И ТЪЛЕСИ 191;

ПРИТРАНЪСТВО И ЗЛЪУБЪ 188a;

ИЖЕ ИСТЬ ИМОУЮ ИСП'ПОУ ПРИХОДЪНЪ 146a, ПРИВАТА СОУТЬ ИЖЕ
ЦР'ТКОУ ѠСОБНО ПРИХОДЪНА 229b;

ТКОРЕН ЖЕ ПРИЕМНИЦОУ ЗЛОУЮ ИЛИ Ѡ ИНОЕ ИЪКОЕ ВЕЩИ 160a
(ὁ δὲ δοχεῖον χρυσοῦν ἢ ἐξ ἄλλης ὕλης σκευάζων);

ПРОСТЫИЮ 83a (= ἀδεία, licentia);

И СНИЕ (sr. СТАРЫЕ ЖЕНЫ) ПРЪВОСЪДНИЦЕ ИМЕНОВАТИ 89b
(προκαθήμεναι);

ИЖЕ ПРОСТО ТАМЪСТВО ИСПОВЪДАЕ 147b (ὡς ἀπλῶς τὸ μυστήριον
ἐξαγγέλλων);

ПОУЩЕНИЦЮ ИЛИ ОУДОВИЦЪ ИЛИ РАБОУ ИЛИ ПЛЕСНИЦОУ ПОЕМЪ 48b
(ἀπολελυμένην ἢ χήραν ἢ θεράπειαν ἢ μαινάδα);

ИЛИ РАЗѠЦЪ ИМАТЬ ѠУИ 56a;

iz truljskoga sabora pr. 68: НЕ ДОСТОИНО ИМОУЖЕ ВСАКЪИХЪ
КНИГЪ ВЕТ'ХАГО ЖЕ И НОВАГО ЗАВЪТА И ПРЪМОУДРЫХЪ И СТЫХЪ ОУУИ-

тель машинкѣ раскзити (διαφείρειν) и растлти (κατατέμνειν) или книжнымъ роугателемъ или коле продающимъ (τοῖς βιβλιοκαπηλοῖς ἢ τοῖς λεγομένοις μυρεφοῖς) ѿдати на раскзение (τὸ καταλύσαι) и на растрзлние (τὸ ἀφανίσαι) . аще не самы до конца растлѣють или модемъ изъедены быше или ѿ коды или нѣмъ образомъ;

аще ли ми, класы да раститъ (κόμην ἐπιτρέφειν) 145a, 145b sr. класы главы своемъ ѿбраснише и склѣунеше и на дльзѣ поустнише и урѣны ризы или вртнѣра носече 150a, (grčki nešto drugačije: τὰς κεφαλὰς κομώντες καὶ μελανειμονούντες);

аще бо силънын икто рауенине нѣмше на ню 136a (τυχὸν γὰρ δυνατός τις ἔσχεν ἔρωτα εἰς αὐτήν); устымы видѣннемъ и свободнымъ на бесѣдоу събранннемъ рауенина пламень вкздиглаше 233b;

по томъ коюмоуждо ремѣсткоу оуподобляюще 353a;

грѣде се и самонинѣ . . и самонинка соуца 127b (ἀπαυθαδιαζόμενον); и брата и своика мареуѣта се 328b;

нже съ женами прѣзь истыство или съ моужьскомъ поломъ или съ бесловеснымн жнокты скареднѣ творещимъ (τῆν ἀσχημοσύνην ἐργαζόμενοι) 72a; sr. 195a: не тькмо разбевати скаредо иesty и страшно; 261b: и ище и техъ скерьньншам и скаредншам 261b, всякого скарѣдаго блудодѣшника 377a;

въ таковыи смѣхотворныи хитрости 123a, sr. 355b: оууаше же срамотворномуу смѣшению скерьны;

подобни соуце кожн рыси, шкоже великимъ васлани глеть, ижеже сръстѣ ни урѣна иesty ни ѿмоудъ бѣла 206b.

бес-писанни ставнльныхъ (ἀνευ γραμμάτων συστατικῶν) 47a, безъ ставнльнаго писанни . . не подобають уюжего презкоуѣра приимати 51b; što je мирьням грамата što li ставнльнам, čitaj na str. 96b, t. j. u pravilu XI. četvrtoga vasiljenskoga sabora.

ѿ сконхъ соужитицѣ въздржати се 109b, sr. разлоуити се ѿ соужитѣства 131b, врауное себѣ съставляти соужитѣство (γαμικὴν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοίχεσθαι);

таковыи же соуоузѣ дльжьнѣ иesty приети 51b; sr. нже въ скоузѣ или въ нзержени 168b, никакоже ѿ ськоузѣ не иеуѣтъ се 340b, ськоузомъ иеправды 203b;

оуже къ томоу не снимати се съ своєю женою 143b;

сѣтнаи лихва 66b;

и слоухомъ иго стоужати 84b, ходеще къ иеп'ном' стоужахоуѣ нмѣ 125b;

въведенне номаканомоу сирѣчь законномоу правилоу и изложении соуцаго въ книгахъ сихъ сьуѣтанни свещенныхъ правнлѣ 43a;

и ѿ странноприемности 29a sg. многы странноприемниче 240a; sg. 34b: оу крьубьминци или оу странноприемници i 91b: всакъ приуѣтннкъ да не бѣдетъ крьубьминкѣ (ἀπας κληρικὸς ἀκατήλευτος);

не подобаетъ приуѣтникомъ тавлимин играти 211a (ταυλιζειν).

ѿ татехъ и ѿ разбонницехъ и ѿ гробныхъ татехъ 41a (περὶ — τυμβωρύχων);

троудолоубьць пале же соудроудьць 374a;

шко стли (цит. светителн) ѿ приключующихъ се оудовьзмо възвѣщати могоуть . . . и оудовьзмо могоуть въ соуднища входити 130a;

лице вноща се два моужа и оуразнта женоу 251b;

иткыми же желтзы стрѣти свеслазюмъ оужьинци валиюши се прѣдъ инни 330b;

оуневѣстнениши се (sc. дзвнцѣ) бни (цит. боговн) 141b (τῆ νομφευθεῖση θεῶ);

оуфара же ми утъмъ ми утъцемъ ми пѣцемъ носити мѣсть до-
стонно, то бо днжкомьско мѣсть 91b (ἰσάριον δὲ μήτε αὐτοὺς μήτε ἀναγνώστας ἢ ψάλλας φορεῖν τοῦτο γὰρ τῶν διακόνων ἐστίν).

ѿ ѿсѣдота оусмара соуца ѿ византии 359a;

лице же кто ѿ таковыхъ оустрабнл' се и жнѣь воудеть 65b sg. 193b: и лице оустрабнтъ се . . . лице же оустрабнѣь се и здравь быкѣ;

иже въ бранехъ храбровкаше 173a (τοὺς ἐν πολέμοις ἀριστεύσαντας);

на желтзын уертвѣь, въ немже мѣсть оуглине 68b (εἰς τὸν τρίποδα);

приложъ се растли сестроу юе и урѣкати створи (ἔρχουσ γενέσθαι) 74b, и по томъ паде се женнхъ съ своєю тѣшею и створи ю урѣкатоу 342b;

въ вѣтме урѣды югда хотеть прѣдѣстати олтарекн и приклати се стыхъ 124b (κατὰ τὸν καιρὸν τὸν προσήκοντα τοὺς ψηλαφῶντας τὰ ἄγια);

и шаровлимын писанин по улькусомоу (!) образоу написовати 157a, нѣ и то распетие не шарованымъ строимнемъ нимоуть, нѣ тькмо цѣло въ юдиноу дръвѣ или в' камени изважно твореть рекше издльбено 261a;

иже не вѣдѣти хоу боу нашемоу дне соуднаго шепераше 374b;

брлтоуудѣь и юстрѣьинци 328b.

иже насъ шко смѣгъ стварають и шко крнноу оублажють 208b.

Ne brojeći ovamo grčke i druge strane rieči, ovdje je navedeno preko dvie sti dvadeset takovih rieči iz naše krmčije, koje su po tome spomena vredne, što ih u pravim srpskim starinama ili sa svime

Глагол .е.

О патрир^ир^ск^хх и ѿ митропо-
лит^хх и ѿ гл^ем^ыхх прик^лт^хх нже
въ Африк^и. Ст^ыхх ап^лхх правило
.л^д., свора нже въ Микен правило
.д., .з., .з., свора нже въ Антиох^и
правило .ф., свора нже въ Коста-
нтин^и град^ѣ правило .в. .г., свора
нже въ Иѳеск^ѣ правило .н., свора
нже въ Халкидон^ѣ правило .ф., .з^и.,
.к^и., свора нже въ Сре^дьци^и пра-
вило .г. .д. .е., свора нже въ Кар-
фаген^ѣ правило .з^и .л^ф., свора
къ селен^скаго шестаго нже въ
Костантин^и град^ѣ къ Тро^ян^ѣ по-
лат^нт^ьмъ събра^кшаго се правило
.л^з .л^ф.

κεφ. ε'.

Περὶ πατριαρχῶν καὶ μητροπολιτῶν
καὶ τῶν ἐν Ἀφρικῇ λεγομένων πριβά-
των. Ἀποστόλων κανὼν λδ'; συνόδου
Νικαίας δ', στ', ζ; συνόδου Ἀντιοχείας
κανὼν θ; συνόδου Κωνσταντινου πόλεως
κανὼν β'. γ; συνόδου Ἐφέσου κανὼν
η'; συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ', ιζ',
κη'; συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ', θ', ε';
συνόδου Καρταγένης κανὼν ιζ', λθ';
συνόδου στ'. κανὼν λστ', λθ'.

b) Medju pravilima apostolskim pominje se 72. najprije po izvodu
Aristinovu i umah za tiem po podpunom tekstu (na l. 56b rkp.)

правило .пв.

Рабъ въ при^ну^лть не при^нет^ьмъ,
ск^лнъ коле ги свонхъ; достон-
ныи же скобождень бывъ да боу-
детъ при^ну^лтъникъ.

И се то же правило .пв.
ст^ыхх ап^лхх, въ нем же и
т^лк^ь.

Приводити рабъ въ при^ну^лть
ск^лнъ коле ги нхъ не повелѣва-
емъ, на ѿскрѣбленіе стежакиши
нхъ; нбо на разкращеніе домоу
такоуе дело съкраютъ се. Аще
же гдѣ и достон^нмъ шен^т се рабъ
на поставленіе свщен^ну^лскаго сте-
пен^е, шкоже и нашъ Оин^симъ шен^т
се, и простетъ яго ги^е свон и
скободетъ и ѿ домоу нхъ ѿпоу-
ститъ яго, такоу да боудетъ
при^ну^лтъникъ.

κανὼν πβ'.

Οικέτης, ἀκλήρωτος· πλὴν εἰ μὴ
γνώμη δεσπότου· ὁ δὲ ἐπάξιος, ἐλευ-
θερωθεὶς προβιβάζεται.

Οικέτας εἰς κλήρον προάγεσθαι, ἀνεύ-
της τῶν δεσποτῶν γνώμης, οὐκ ἐπι-
τρέπομεν, ἐπὶ λύπη τῶν δεσποτῶν τῶν
κεκτημένων· οἰκων γὰρ ἀνατροπὴν τὸ
τοιούτου ἐργάζεται. Εἰ δέ ποτε καὶ
ἄξιος φανείη οικέτης, πρὸς χειροτονίαν
βαθμοῦ, ὅς οἱ ἡμέτερος Ὀνήσιμος
ἐφάνη, καὶ συγχωρήσωσιν οἱ δεσπῶται
καὶ ἐλευθερώσωσι καὶ τοῦ οἴκου ἐξαπο-
στείλωσι, γινέσθω.

с) Pravilo apostolsko 85. e pozvoljenim knjigama dolazi u potpunom tekstu s tumačenjem Zonarinim :

правило .пс.

Да боудѣте же вамъ ксьмъ приуѣтникомъ' же н мирьскымъ людемъ книги утѣныи н стые, ветьхого оубо завета Монсѣвкы книги петоры : бытне, исходъ, левитныкы, унсла, вторы законъ ; іса шавғина книги іединны, соудниє книги іединны, Роуфъ іединны, цртва уетыри, Параллпомена книги дини двою, Ісэдра книги двою, Іссоіръ іединны, Махквенскыє книги трою, Нѣкы іединны, н лтыр' іединны, Соломонє книги трою : притые, еклєсиасты, пѣсни пєснемъ ; пророка два нл десете книги іединны ; пророка Ісаниє іединны, Іереминны іединны, Іезекієлєкы іединны. Бытѣ же снхъ приписаны быше намн наоуцати вамъ юныє дѣти книги прѣмоудрости многооуцєнаго Сираха. Наше же книги снрхѣ новаго завета : евангєлиа .д. Млѣсѣво, Марково, Лоуѣнно, Нѣлєново. Павлока посланниа .ди., Петровѣ посланн дѣх, Нѣлєновѣ посланнє три, Нѣкєкє посланнє іединно, Нюдино, Кланментєвѣ посланн дѣх н заповѣдн вамъ ієспомѣ мною Кланментѣмъ въ ѡсморыхъ книгахъ прѣданы, нхъ же не подобаєтѣ прѣдѣ всьмн поунтати соуци рѣдн въ нхъ таннѣ, н дѣшннє нхъ апль.

Тлькѣ. Заповѣдѣше въ правнєхъ уѣстѣнн апль, како подобаєтѣ вѣрнымы жнтн, конбумєиє македоше н которыє подобаєтѣ

κανὼν πє.

Ἔστω ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσιμα καὶ ἅγια, τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης, Μωϋσέως πέντε : Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικὸν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον. Ἰησοῦ Ναυῆ ἕν· κριτῶν ἕν· Ρουθ ἕν· Βασιλειῶν τέσσαρα· Παράλειπομένων τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν, δύο· Ἐσδρα δύο· Ἐσθῆρ ἕν· Μακκαβαίων τρία· Ἰὼβ ἕν· Ψαλτηρίου ἕν· Σολομώντος τρία : Παροιμίαι, Ἐκκλησιαστής, Ἄσμα ἁσμάτων· Προφητῶν δώδεκα : Ἡσαίου ἕν· Ἰερεμίου ἕν· Ἰεζεκιήλ ἕν· Δανιὴλ ἕν· Ἐξῶθεν δὲ ὑμῖν προσιστορεῖσθω μανθάνειν ὑμῶν τοὺς νέους τὴν Σοφίαν τοῦ πολυμαθοῦς Σεμᾶχ. Ἡμέτερα δὲ (τουτέστι τῆς Καινῆς Διαθήκης) Εὐαγγέλια τέσσαρα· Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου. Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες. Πέτρου ἐπιστολαὶ δύο. Ἰωάννου τρεῖς. Ἰακώβου μία. Ἰούδα μία. Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο. Καὶ αἱ Διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπίσκοποις δι' ἐμοῦ Κλήμεντος, ἐν ὁκτῶ βιβλίῳ προσεφωνημένοι, ἃς οὐ χρῆ δημοσιεῖν ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐτοῖς μυστικά. καὶ αἱ Πράξεις ἡμῶν τῶν Ἀποστόλων.

Ζωναρ. Διαταξάμενοι οἱ σεπτοὶ Ἀπόστολοι πῶς χρῆ τοὺς πιστοὺς βιοῦν, ἐπήγαγον τελευταῖον γὰρ τίνα δεῖ αὐτοὺς ἀναγινώσκειν βιβλία καὶ

ИМЪ ПОУНТАТИ КИНГЫ И ТАКОВЫЕ ИЗБУТОШЕ. ИКОЖЕ И КЫШЕ ИГДЪ РЕУЕНО БЫ, И РАЗЛИУНЫХЪ СТЫХЪ ѠЦЬ РАЗУТЕННИ ПОУНТАЕМЫХЪ КИНГЪ ѠБРАТЯЮТЬ СЕ. СЕ ЖЕ СТВОРИШЕ, ИКО РАЗЛИУНА УОУЖДА СПИСАНИИ И ЛЪЖЕНАДЪПИСАНА БЪШЕ, ИЛИ И ИНА СОУТЬ, ДРОУГЛА ЖЕ И РАЗВРАЩЕНА, ИКОЖЕ КЛИМЪИТОМЪ ИЗГЛАШЕНЫЕ И ПРАДАНЫЕ ЗАПОВЕДИ. И ТЫ БО Ѡ ЗЛОВЪРНЫХЪ ИЗЪКЪХЪ РАЗВРАЩЕНЫ И ИСКАЖЕНЫ БЫШЕ. ТЪМЪ И ПОУНТАТИ НХЪ ѠМОУДЪ ѠРЕУЕ КСЕЛЕН'СКЫ ШЕСТЫ СБОРЪ КЪ ВТОРЫИ ГЛАВЪ ПРАДЛОЖЕНЫХЪ Ѡ НЕГО ПРАКНЪ. ИЪЦИ ЖЕ Ѡ ДРОУГЪХЪ РАЗУНТАНИИ КЪ ПОУТЕННЫМЪ ВЪ СНИЕМЪ ПРАВИЛЪ К'НИГАМЪ ПОВЕЛЪВАЮТЬ УНИСТИ И ПРАМОУДРОСТЬ СОЛОМОИУ И ИЮДИѠЪ И ТОКИУ И ѠКРЪКЕНИИ НѠАНА БГОСЛОВЦА.

d) Medju pravilima kartagenskoga sabora pominje se pravilo 45, kao i u raškoj krmčiji (sr. Starine III. 193 rkp. l. 111) ili u štampanoj ili rjazanskoj; ali njegova druga polovica nije izostavljena u našem rukopisu nego sjedinjena s prvom¹:

п^равилно .м^е.

Болъзни ради не мोगыи Ѡвещати за се тогда крщень боудеть, игда сконимъ изволениемъ дастъ свядательство. И глауи'ць же аще Ѡбратитъ се, приметъ въ покаяниие.

Тлъкъ. Подовають крщающоу се блгтъ въ уоукъствѣ имѣти и тanno въпросимаи Ѡ него разумѣти и Ѡвещавати к нимъ.

¹) Ja razumievam drugu polovicu onoga, što se u nekim grčkim rukopisima navodi kao posebno pravilo, 414 sub nota.

ταῦτα ἀπηριθμησαν. Ὡς δὲ ἄνω που εἶρηται καὶ διαφόρων ἁγίων Πατέρων ἀπαριθμήσεις τῶν ἀναγνωστέων βιβλίων εὐρίσκονται. Τοῦτο δὲ πεποικήκασι, ὅτι διάφορα νόθα συγγράμματα, καὶ ψευδεπίγραφα ἦσαν ἢ καὶ εἰσί. τὰ δὲ καὶ νενοθευμένα, οἷα καὶ αἱ διὰ τοῦ Κλήμεντος ἐκπεφωνημένα διαταγαί. καὶ αὗται γὰρ παρὰ κακοδόξων τινῶν ἐνοθεύθησαν τε καὶ παρεφθάρησαν, διὸ καὶ ἀναγινώσκεσθαι ὅλως αὐτάς ἀπηγόρευεν ἡ οἰκουμένη ἔκτη σύνοδος ἐν κεφαλαιῷ δευτέρῳ τῶν παρ' αὐτῆς τεθέντων κανόνων. Τινὲς δὲ τῶν ἄλλων ἀπαριθμήσεων παραχωροῦσιν ἀναγινώσκεσθαι πρὸς τοῖς ἐνταῦθα ἀπηριθμημένοις καὶ τὴν σοφίαν Σολομώνος καὶ Ἰουδῆθ καὶ Τωβίαν καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεολόγου.

Κανὼν .μέ'.

Ὁ δὲ ἀσθένειαν μὴ ἀποκρινόμενος ὑπὲρ ἑαυτοῦ τότε βαπτίζεσθω, ὅταν τῇ αὐτοῦ προαιρέσει δῶ τὴν μαρτυρίαν. Καὶ σκηνηικός δὲ ἐπιστρέφων δεκτὸς εἰς μετάνοιαν.

Δεῖ τὸν βαπτιζόμενον τῆς χάριτος ἐπαισθάνεσθαι καὶ τὰ μυστικῶς ἐρωτώμενα συνέναι καὶ ἀποκρίνεσθαι πρὸς αὐτά. Εἰ δὲ τις τὸν μὴ δυνά-

ono, što se u nekim grčkim rukopisima navodi kao posebno pravilo, sr. Rhallis et Potilis Syntagma III,

Аще кто не могоущаго ѿвѣщати
недоуга ради въпроситъ аще хо-
цетъ крѣтити се, тогда крѣтит' се,
егда самъ того въспроситъ ѿ бѣдѣ
своиѣ свидѣтельствуют' по сво-
иѣ воли, вѣдѣти же извѣстно
болещаго како проситъ крещениа и
прѣбывають того желаніе. Всаки
же сѣгрѣшаиѣ и каіе се приетъ
да боудеть въ покаианіе, аще естъ
шпнл'манѣ рекше глаголющѣ,
аще естъ плесъщѣ или
гоудѣщѣ или свирал'ники
или инѣко нѣкако житіе нынѣ.

μενον ἀποκριθῆναι ὡς ἀσθενοῦντα
ἀπαιτεῖ βαπτισθῆναι, τότε βαпти-
ζέσθω, ὅταν αὐτὸς ὁ τοῦτο ἀπαι-
τῶν κινδύνῳ ἰδίῳ διαμαρτύρηται τὴν
αὐτοῦ γνώμην εἰδέναι ἀκριβῶς τοῦ
ἀσθενοῦντος ὡς ἐπιζητεῖ τὸ βάπ-
τισμα καὶ ἐπιμένει ποθῶν. Πᾶς δὲ
ἁμαρτάνων καὶ μετανοῶν,
δεκτὸς εἰς μετάνοιαν, κἂν σχηνηκὸς
ἔστι, κἂν μίμος, κἂν οἰονδήτινα
ἕτερον μετερχόμενος βίον.

e) Šestoga vasilj. (truljskoga) sabora početak ispade s oniem listom,
na kojem bješe napisan, samo se čita konac teksta Aristinova:

— — — — —
ѿбновившииѣ. ти бо бгворци и
неуѣстныиѣ единому колѣу и еди-
но дѣнство имѣти гоу нашемоу
исхоу и по въплъщении повеле-
юще ѿ сбора сего проклетн быше.
Правна же ни на семь шестемъ
сворѣ нже при Константнѣ брада-
тѣмъ събра се не изложена быше.
Глет' же се нже при Константнѣ
брѣдѣтѣмъ сворѣ шестын и сворѣ
нже при смѣ него Нюгстиннѣмъ
крѣпностемъ бысть шестын глетъ
се, по неже яко единыи сворѣ
имнта се ѿба, по неже по двѣ-
десети и седмъ лѣтъ по ѿномъ
сворѣ бысть и тѣмъ равномъ быти
или множишемъ еп'номъ нже на
семъ сворѣ и на ѿномъ събрав-
шннѣ се и(ѿ)тѣх' же възисканинхъ
и повелѣннхъ схоженіи твореще.

— — — — — ἀνακαινισάντων. Οἱτοὶ γὰρ
οἱ θεομάχοι καὶ ἀσεβέστατοι, ἐν θέ-
λημα, μίαν ἐνέργειαν ἔχειν τὸν κύ-
ριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ μετὰ
σάρκωσιν δογματίσαντες ὑπὸ τῆς συ-
νόδου ταύτης ἀνάθεματίσθησαν. Κα-
νόνας δὲ οὔτε παρὰ τῆς πέμπτης
συνόδου, τῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ
Μεγάλου γενομένης, οὔτε παρ' αὐ-
τῆς τῆς ἕκτης τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου
τοῦ Πρωγάτου συναθροισθεῖσης ἐξε-
τέθησαν. Λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐπὶ Κων-
σταντίνου τοῦ Πρωγάτου σύνοδος
ἕκτη καὶ ἡ παρούσα, ἡ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ τοῦ Ῥινομηῆτου γενομένη, ἕκ-
τη, διότι ὡς μία ἐδοξάν σύνοδος καὶ
ἀμφότεραι, διὰ τὸ μετὰ εἰκοσιεπτὰ
χρόνους ταύτην γενέσθαι καὶ τοὺς
αὐτοὺς ἴσως εἶναι ἢ τοὺς πλείονας
τῶν ἐπισκόπων, τοὺς ἐνταῦθα χάθει
συναθροισθέντας καὶ περὶ τῶν αὐτῶν
ζητημάτων τε καὶ δογμάτων τὴν
συνέλευσιν ποιησαμένους.

f) Istoga šestoga vasiljenskoga sabora pravilo 50 i 51:

Правило ꙗ Мирьскимъ улькомъ нгради не побно. Правило ꙗ. Ни шпна'маномъ быти ни позорнщъ гледати ни лова дѣяти. Флогуають бо се, прнухътннци же се твореще измецоуть се.

Тлъкъ объма правилома. Ни мирьсцини ульци хртнине соуше унсто житне нмѣти нстезаеми соутъ, того ради правило се, аще кто ѿ нихъ нграють или пласаниа творить или шпна'манить, рекше флогумы дѣють, и на видѣние улькы събрають или ловтеамъ прилежить, таковыя флогуають. прнухътннци же аще уто ѿ рече-ныхъ сиэхъ твореть, да нзерь-гоутъ се.

Κανών .v. Οὐδὲ τὸν λαϊκὸν κυβεύειν δεῖ. κανὼν .να. Οὐδὲ μίμον εἶναι, οὐδὲ θεάτρων καὶ κυνηγίων ἀνέχεσθαι, ἀφορίζεται γὰρ. ὁ δὲ κληρικὸς καθαιρεῖται.

Καὶ οἱ λαϊκοὶ, χριστιανοὶ ὄντες, σεμνῶς ἀπαιτοῦνται διαβιώσκειν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ κανὼν, τοὺς κυβεύοντας ἐξ αὐτῶν ἢ ὀρχήσεις ἐπὶ σκηνῆς ἐπιτελοῦντας, ἢ μίμους γινομένους καὶ πρὸς θεῶν ἀνθρώπους ἐπισυνάγοντας ἢ πρὸς κυνηγέσια ἐνασχολουμένους, ἀφορίζει. κληρικούς δὲ, εἴ τι τῶν ἀπηγορευμένων ποιήσουσι, καθαιρεῖ.

g) Istoga šestoga vasiljenskoga sabora pravilo 62 po našem tekstu sravnjenom s tekstom sofijске krmčije (g. 1282), odakle će se vidjeti razlikost teksta pravila a istovjetnost teksta tumačenja:

Правило ꙗв. (iz hristomatije Buslaeva) po sofijској krmčiji 1282. g., u punom tekstu:

Сице глаголемымъ коладамъ или гламымъ пасткамъ и наѣмамъ ѡше-стѣкамъ и въ ꙗ — и днь марта мѣца събръшаемоме тѣржство оти-ноудъ ѿ вѣрннхъ житни ѡмти хоташимъ. нъ еже жемьсканъ предъ людми нанисаниа (!) яко неѣтымъ и много врьдъ и пагоубоу творитни могоуща, еже и соущамъ нме-немъ и ѿ юанинъ лѣжннмемьныхъ въ или ѿ моужни или ѿ жемь бывающамъ пласаниа и тѣрѣнца по нѣкакому прькому ѡбьудю и ю-жемоу кртннмьскаго житна ѡмѣ-таемъ заповѣдающе ннкоюмоуже

Τὰς οὕτω λεγομένας Καλάνδας καὶ τὰ λεγόμενα Βοτὰ καὶ τὰ κα-λούμενα Βρουμάλια καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ ἐπιτελουμένην πανήγυριν, καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περι-αρεθῆναι βουλόμεθα. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναίων δημοσίας ὀρχήσεις καὶ ἀσεμνοὺς καὶ πολλὴν λύμην καὶ βλάβην ἐμποιεῖν δυναμένας, ἐτι μὴν καὶ τὰς ὀνόματι τῶν παρ' Ἑλ-λησι ψευδῶς ὀνομασθέντων θεῶν ἢ ἐξ ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν γινομένας ὀρ-χήσεις καὶ τελετάς, κατὰ τι ἔθος πα-λαϊὸν, καὶ ἀλλότριον τοῦ τῶν χρι-

моужени въ женскою ѿдежу
облаунти са нан жене въ моужь-
скимъ достоинно. Ми въ ѿблануымъ
игръць и ликъстемникъ нан въз-
когласованню (drugi spis: въ козь-
когласованни) ходити, ни скььрнь-
наго днѡннса нмене грезны пер-
роуше в тоунлѣ призывати, ни кннл
лъюше въ вѣтара смѣхъ подвизати,
некъжьстени ѡбразомъ нан соуѣ-
тоу въсоѡбразнымъ лъсти дѣю-
щамъ са. Ѡселе же муннающамъ
са уто прежереуеныхъ творити ти
въ разоумѣ тѣхъ бывшемъ нмъ,
аще ли и клирнчи соуѣтъ, ѡбреци
повелѣваемъ. аще ли простьци,
ѡлоууатъ са.

Правило жк. по ilovičkoj krmčiji (l. 153b rkp.) u izvodu:

Да ѡбрьжена боудоуѣтъ ѡ вър-
ныхъ житни Вота и Броумални и
Каланди и пласдини иже на поусть
бгомъ и комнущемъ и сатѡрьсклѣ
и козламъ лица и надъ тоунлѣ днѡ-
нисоко призываниѣ и надъ крыла-
гамъ смѣхъ. Прѣбывающен же въ
сихъ по семь правнлѣ прнхътинчи
оубо да нзвъргоутъ се, мир'сци же
улицн да ѡлоууетъ се.

Tumačenje k ovomu pravilu dolazi u oba slovenska teksta
krmčiji ilovičkoj i sofijskoj) po redakciji Zonarinoj.

Povička krmčaja:

Тълкѣ. Каланди соуѣтъ прьени
въ коемъждо мѣци дъниѣ, въ ннхъ
же ѡбмунъ бѣ Ієлнномъ творити
жрътвы. И Вота же и Броумални
єлннъстни бѣхоу празнинчи. Броум
бо порекло єсть днѡнисоко и нна
вса иже соуѣтъ идольскою прѣлсти

στιανῶν βίου, ἀποπεμπόμεθα ὀρίζον-
τες μηδένα ἄνδρα γυναικεῖαν στο-
λὴν ἐνδιδύσκεσθαι ἢ γυναῖκα τὴν
ἀνδράσιν ἀρμόδιον. Ἄλλα μήτε προ-
σωπεῖα κωμικὰ ἢ σατυρικὰ ἢ τρα-
γικὰ ὑποδύεσθαι μήτε τὸ τοῦ βδο-
λυκτοῦ Διωνύσου ὄνομα, τὴν στα-
φυλὴν ἐκδιλίβοντες ἐν ταῖς ληνοῖς,
ἐπιβοᾶν μηδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πί-
θοις ἐπιχέοντας γέλωτα ἐπικινεῖν,
ἀγνοίας τρόπῳ ἢ ματαιότητι τὰ τῆς
δαμονιώδους πλάνης ἐνεργοῦντας.
Τοὺς οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν τι τῶν προ-
ειρημένων ἐπιτελεῖν ἐγχεροῦντας, ἐν
γνώσει καθισταμένους, τούτους εἰ
μὲν κληρικοὶ εἶεν, καθαιρεῖσθαι προ-
στάσσομεν· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζεσθαι.

Περαιρείσθω τῆς τῶν πιστῶν πο-
λιτείας τὰ Βοτὰ καὶ αἱ Καλάνδαι
καὶ τὰ Βρουμάλια καὶ αἱ ὀρχήσεις αἰ
εἰς θεοῦς, καὶ τὰ κωμικὰ καὶ σατυρικὰ
καὶ τραγικὰ πρόσωπα, καὶ ἡ ἐπὶ λη-
νοῖς τοῦ Διωνύσου ἐπίκλησις καὶ ὁ
ἐπὶ τοῖς πίθοις γέλως. Οἱ δὲ ἐπι-
μένοντες μετὰ τὸν κανόνα, ὑπεύθυ-
νοὶ (ili još bliže: εἰ μὲν κληρικοὶ
εἰσιν.. προστάττει καθαιρεῖσθαι, εἰ δὲ
λαϊκοὶ, ἀφορίζεσθαι.)

Sofijska krmčaja.

Тълкѣ. Каланди соуѣтъ прьени
въ коемъждо мѣци дъниѣ, въ ннхъ
же ѡбмунъ бѣ Ієлнномъ творити
жрътвы. И вота же иєброумални (!)
єлннъстни бѣхоу праздинчи. Бро-
умъ бо пореклѣ єсть днѡнисоко
и ннадъ вса иже соуѣтъ идольскимъ

и сошествіа ѿмешоуще стнѣ ѿци
 ѿ кѣрнхъ житна кѣзбрамяють
 хѣрннѡмъ таковамъ творити. Оу-
 пражняють же и женскимъ нже
 къ народѣ плесаннмъ, нмъ же рлѣ-
 женнмъ на блѡдѣ твореть зрещнмъ
 на не — — — — ннн нмемѣ
 оубо Дноннсѡва въ тоунлѣхъ иегда
 еннѡ тлпшоутѣ не прнзываетн, нн
 иегда въ крѣуагы лѣють еннѡ, нн
 прнннцатн нн смѣха грѡхотаннмѣ
 творитн — — Дноннсѣ — —
 оуцнтель ннннмѣствоу н еннѣдавѣць

ирельстн и сошествіа ѿмешоу-
 ще стннѣ ѿ кѣрнхъ житна кѣ-
 збрамяють кѣрннѡмъ таковамъ тво-
 ритн. Оупражняють же и жен-
 скамъ нже к народѣ плесаннмъ —
 — — — — — — — — — — — — —
 — нн нмемн оубо Дноннсѡва въ
 тоунлѣхъ, иегда еннѡ топцнють не
 прнзываетн, нн иегда въ коруагы
 лѣють еннѡ, не прнннцатн нн грѡ-
 хотаннмѣ творитн смѣха — —
 Дноннсѣ — — оуцнтель ннннмѣ-
 стѡу н еннѡу давѣць.

Ζωναρ. Καλάνδαι εἰσὶν αἱ πρῶται ἐκάστου μηνὸς ἡμέραι, ἐν αἷς εἶδισ-
 το τοῖς Ἕλλησι ποιεῖν τινὰς τελετάς. Καὶ τὰ Βοτὰ δὲ καὶ τὰ Βρουμά-
 λια ἑλληνικαὶ ἦσαν ἑορταί. Βροῦμος γὰρ ἐπίθετον ἦν τῷ Διονύσῳ, καὶ τ'
 ἄλλα ὁμοίως ἂ πάντα κωλύουσι γίνεσθαι οἱ Πατέρες παρὰ τῶν πιστῶν.
 Εἶργουσι δὲ καὶ τὰς τῶν γυναικῶν δημοσίας ὀργήσεις ὡς εἰς ἀκολασίας
 ἐρεθισμὸν τοῖς θεωμένοις αὐτάς — — — Μῆτε μὴν τὸ τοῦ Διονύσου
 ὄνομα ἐν ταῖς ληνοῖς ὀνομάζειν, μῆτε τοῖς πίδοις ἐγχεομένου τοῦ οἴνου
 γελᾶν καὶ ἐπιχαγγάζειν. Ὁ δὲ Διόνυσος — — ἑφορος τῆς μέθης καὶ τοῦ
 οἴνου δοτήρ.

h) Pod glavom мв. dolazi u ilovičkoj kao i raškoj krmčiji članak
 „Дмитрнн мнтрополнта Кѣзнѣвскаго“ protiv Masilijana, kojim se
 već u grčkom tekstu poredjuju Bogomili, a isto tako u slovenskim
 prievodima:

‘мв’ ѿ Масаланннѣхъ нже
 соуть ннн глемнн Богомннн

Бабоуин:

Масаланнне маннхѣнскою кере-
 сню недѡгогоуще прнѡбрѣтоше н
 ннн скврнннмнша. Блѣдоут бо мко
 оумѣ улѣвѣскѣ ѿ бѣсовѣ дръжннмъ
 кѣсть н улѣвѣскою кѣстьство бѣсовѣ
 прнѡбѣщено кѣсть. н крщеннне не
 скврнннмнеть улѣкѣ нн помагнеть кѣ-
 моу нн прнѡещеннне, нъ тѣкмо кѣ-
 днма глемннн ѿ ннхъ молнтѣхъ. Н
 глѡть, мко кѣстьствомъ соуть зламн

Περὶ Μασσαλιανῶν τῶν νῦν
 Βογομίλων:

Οἱ Μασσαλιανοὶ τὰ τῶν Μαν-
 χαίων νοσοῦντες ἐξευροὶ καὶ ἄλλα
 μιαρῶτερα. Φλυαροῦσι γὰρ τὸν νοῦν
 τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν δαιμόνων
 κατέχεσθαι, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν
 τῶν δαιμόνων εἶναι κοινωνικὴν. τὸ
 βάπτισμα μὴ τελειοῦν τὸν ἀνθρώπον,
 μεδὲ τὴν θεῖαν μετάλεψιν, ἀλλὰ μό-
 νον τὴν παρ’ αὐτοῖς εὐχὴν. φύσει
 εἶναι τὰ κακὰ ἐν ἡμῖν. τῆς κοινω-

въ насъ, и приобѣщении женихоко
поуоужеть душа яко жена смѣснени
се с мужемъ сконны. Крѣта неспав-
видеть, бже не утотъ, хотещи ѿ
нихъ ѿрзають дѣтородныи скон-
оуды. Калноут' се без-комзни, ро-
тетъ се, прокланяють кересь свою.
Танокыи пагоубы насытныкы се я
Исавферян пѣфлагоньскыи, к то-
моу приобѣрте достонныи себе и
покае мнихоу съ двѣма женама
на ѿдрѣ спати и єдино лѣто
кѣрѣжатн се, проуе же бестоудно
смѣшатн се ѿ съ сконныи сродни-
цами, нестыдеще се никкоже.

νίας τοῦ νυμφίου αἰσθάνεσθαι τὴν
ψυχὴν, ὡς ἡ γυνὴ τῆς συνουσίας τοῦ
ἀνδρός. τὸν σταυρὸν βδελύττονται.
τὴν θεοτόκον οὐ τιμῶσιν. οἱ βου-
λόμενοι ἀποτέμνονται. ὀμνύουσιν ἀδε-
ῶς, ἐπιιοκοῦσιν, ἀναθεματίζουσι τὴν
αἴρεσιν αὐτῶν. Ταύτης τῆς λύμης
ὑποπλησθεῖς καὶ Ἐλευθέριος ὁ Παφ-
λαγίων, προσεπεζεύρεν ἄξια ἑαυτοῦ,
τὸν μοναχὸν δυσὶ συνενάξεσθαι γυ-
ναϊζὶ καὶ χρόνον μὲν ἕνα ἐγκρατεύ-
εσθαι, τὸ λοιπὸν ἀδεῶς χρῆσθαι καὶ
ταῖς συγγενέσι μηδὲν διαστέλλοντα.

Opaska. Poredjujući ovdje sastavljač slovenske krmčije Bogomile s Masalijanima, poveo se za primjerom grčkih crkvenih historika, koji to vrlo često čine. Tako neki Leont Stuppis, patrijarak carigr. u prvoj polovici 12. stoljeća, govori: τῆς τῶν Βογομήλων αἰρέσεως ἀναμ-
φιβολον γνώρισμα, τὸ καθ' ἑμᾶς ὡς ἀτελές διασπύροντων ἄξιον βάπτισμα
καὶ δεύτερον εἰσαγόντων τὸ ἑαυτῶν, τελεοποιῶν, καὶ παρεκτικῶν θεοῦ
Πνεύματος. ἀλλὰ καὶ τὸ ἡ δύο ψυχὰς τὸν χριστιανὸν ἔχειν, ὡς φησιν, ἡ
μὴ εἶναι χριστιανὸν, οὕτω ῥητῶς ὑπὸ τῆς τῶν Μασσαλιανῶν ἤτοι Βογο-
μήλων παμβεβήλου θρησκείας δογματιζόμενον εὑρηται (Rhallis et Potlis
syntagma V. 80). I Harmenopol u 14 vieku govoreći o bogomilima
drži ih za „μέρος τῆς τῶν Μασσαλιανῶν (αἰρέσεως) καὶ συμπερομένη τὰ
πολλὰ τοῖς ἐκείνων δόγμασιν“ (ib. 452).

i) Da bi se još i po drugome izvoru vidjelo, kako je sastavljač slovenske krmčije smatrao Masalijane izvorom ili uzorom jereziji bogomilskoj, navest ću iz našega ilovičkoga teksta ono, što se u krmčiji prisvaja svetomu Epifaniju (u našem rukopisu na l. 352—371) pod općim naslovom: **Стго Епифанна архиепископа кнпрѣскаго града Константина ѿ кересеъ.** Znade se, da je samo početak onoga poglavja zbilja po Epifaniju, nastavak pripisuju Ivanu Damascenskomu. Grčki je tekst izdao Cotelerius (Ecclesiae Graecae Monumenta I. 278 ss), i Migne u patrologiji grčkoj tom XCIV, odakle ću ja naporedo sa slovenskim tekstom našampati odlomak o Masalijanima, da bi se vidjelo, kako je neosnovano mišljenje izrečeno u 37 knjizi „Glasnika“, da je to tobože kakav nov izvor o bogomilima.

ГЛАВЫ МАССАЛИНЬСКАГО
ЗЛОУЪСТНЕБАГО ПОВЕЛѢНІИ,
ИЗЕТЫ ѿ КНИГЪ ИХЪ.

Глаголють, яко живеть съ улькомъ състакино сотона и по всемоу ѿдольмають иемоу; — яко сотона и бѣси съдръжеть оумъ улькомъ и кесттво улькѣско приѡбъщено кесттво локкѣвмы; — яко живеть сотона съ дхомъ стымъ въ ульцѣ и яко ни лииъ унисти бѣхоу дѣвствующющаго поспъшениа; — и яко и крщение не скръшмають улькѣ ни бжтвѣныхъ же таннъ приуещение не ѡунищмають дше, нь тькмо ѿ тѣхъ потъщаликѣмъ мѣтѣа; — яко смъшение кесттво уловѣкъ съ грѣхомъ и по крщении; — яко не крщениемъ приемають нетлѣнныи и бжтвѣныи ѡдежѣ вѣрныи нь мѣтѣамъ; — яко поблаеть и бестртниѣ приети и приуестниѣ стго дха въ уоувствѣ и въ всакомъ извѣщении быти; — яко поблаеть дши тѣлѣкокоу приуоути приѡбъщениѣ стго жениха, якоже уюють жена въ смъшении съ моужемъ; — яко дховнии вноуѣрьюдоу и вѣтюдюу видить грѣхъ и блгть дѣнствующюму и дѣнствующюму; — яко кесттво ѡкръкение бывающее въ уоувствѣ и въ съставѣ бжтвѣнѣмъ яко въ повелѣнии; — яко ѡгнь съдѣтель кесттво; — яко дша не нмоуши хѣ въ уоувствѣ и въ всакомъ дѣнствѣ жилище кесттво гадомъ и идолѣнтымъ зѣтремъ, се кесттво всаковыѣ протвѣнныи силы; — яко кесттвомъ соуѣт зламъ; — яко стѣме и слово

Κεφάλαια τοῦ τῶν Μασσαλιανῶν δυσσεβοῦς δόγματος, ἀναληφθέντα ἐκ τοῦ βιβλίου αὐτῶν.

Ὅτι συνοικεῖ τῷ ἀνθρώπῳ ἐνποστάτως ὁ Σατανᾶς καὶ κατὰ πάντα κυριεύει αὐτοῦ. — Ὅτι ὁ Σατανᾶς καὶ οἱ δαίμονες κατέχουσι τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων κοινωνικὴ ἐστὶ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας. — Ὅτι συνοικοῦσιν ὁ Σατανᾶς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ὅτι οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι καθαρὸι ἦσαν τῆς ἐνεργουμένης ἐνεργείας. — καὶ ὅτι οὐδὲ τὸ βάπτισμα τελειοῖ τὸν ἄνθρωπον οὔτε ἡ τῶν θείων μυστηρίων μετάληψις καθαρίζει τὴν ψυχὴν ἀλλὰ μόνη ἡ παρ' αὐτοῖς σπουδαζομένη εὐχή. — ὅτι συμπέρφεται ὁ ἄνθρωπος τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα; — ὅτι οὐ διὰ τοῦ βαπτίσματος λαμβάνει τὸ ἄφθαρτον καὶ θεῖον ἔνδυμα ὁ πιστός, ἀλλὰ δι' εὐχῆς; — ὅτι δεῖ καὶ ἀπάθειαν λαβεῖν καὶ μετουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν αἰσθήσει καὶ πάσῃ πληροφορίᾳ ἕσεσθαι; — ὅτι δεῖ τὴν ψυχὴν τοιαύτης αἰσθεσθαι τῆς κοινωνίας τοῦ ἁγίου νυμφίου, οἷας αἰσθάνεται ἡ γυνὴ ἐν τῇ συνουσίᾳ τοῦ ἀνδρός; — ὅτι οἱ πνευματικοὶ ὄρωσιν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὴν χάριν ἐνεργουμένην καὶ ἐνεργοῦσαν; — ὅτι ἐστὶν ἀποκάλυψις γινομένη ἐν αἰσθήσει καὶ ὑποστάσει θεϊκῇ ὡς δόγματι; — ὅτι τὸ πῦρ δημιουργόν ἐστιν; — ὅτι ἡ ψυχὴ ἢ μὴ ἔχουσα τὸν χριστὸν ἐν αἰσθήσει καὶ πάσῃ ἐνεργείᾳ οικητή-

впаде въ Марію; — яко и прѣже прѣстоупленна вестрастно при-
 ѡбѣщаше се ѿдамы Ієвѣзѣ; — яко
 двѣма побѣаетъ доушама създати
 се въ ульцѣ, рѣше, ієдина приѡбѣ-
 щена улькомъ, дроугаи же небымы;
 — яко мощно кестъ, рѣше, при-
 юстн уоубьствєно съставѣ стго дха
 улькоу въ всакомъ извѣщеннн и въ
 всакомъ дѣнствѣ; — яко моле-
 щнн се можеть мѣнтн се крѣтъ и
 въ свѣтѣ и въ нѣкоѣ вѣрѣме ѡбрѣ-
 тати се улоубкоу прѣдстоюещоу
 въ жрьтєнницѣ и приносити юмоу
 три хлѣбы съ дрѣвєнымъ масломъ
 мѣшємы. —

И юще же гноушають се и роуу-
 наго дѣла, яко не лѣпотна крѣтн-
 щномъ по уєстн же и юже ѡ
 нишнхъ бєульєунє вѣводєтъ глєщє,
 яко не прѣдѣ люд'мн просєщннмъ
 нли раслабєлєнымъ в'докищамъ, ни
 же разлнчєнымъ напастымъ ѡдрѣ-
 жннмъ нли вѣдомъ телєснмъ
 нли недоугы нли горкымъ длѣжннкы
 нли разбєнннкъ нли вѣр'каръ ма-
 шьствєннмъ нли въ нѣкыє таковыє
 бѣды вѣпадѣшнмъ дѣятн поѡно
 ѡрнцнющнм се мнра нли вєсма
 блгодѣаннє мауниающнмъ, нь тѣмъ
 все дѣятн себе бо нарнцнють
 бытн по истннѣ нишнє дхомъ. —
 И смн' же приложнше и цркєлн'
 и жрьтєннкомъ прѣзрѣннє, юкоже
 тѣхъ мннхомъ и вѣзрѣжннкомъ въ
 цркєкннхъ оубо не прѣбєвати сєο-
 рѣхъ, довол'номъ же бытн юже въ

ρίον ἔστιν ἔρπετων καὶ ἰβόλων θη-
 ρίων, τουτέστι πάσης ἀντικειμένης
 δυνάμεως; — ὅτι φύσει τὰ κακά;
 — ὅτι σπέρμα καὶ λόγος ἔπεσεν
 εἰς Μαρίαν; — ὅτι καὶ πρὸ τῆς πα-
 ραβάσεως ἀπαθῶς ἐκοινωνήσεν Ἀδάμ
 τῇ Εὕχ; — ὅτι δύο δεῖ κτήσασθαι
 τὸν ἄνθρωπον ψυχὰς, φασί, μίαν τὴν
 κοινὴν ἀνθρώποις καὶ μίαν τὴν ἐπου-
 ράνιον; — ὅτι δυνατόν ἐστιν δέξασθαι
 αἰσθητῶς τὴν ὑπόστασιν τοῦ
 ἁγίου πνεύματος τὸν ἄνθρωπον ἐν
 πάσῃ πληροφορίᾳ καὶ πάσῃ ἐνεργείᾳ;
 — ὅτι τοῖς εὐχομένοις δύναται φα-
 νεροῦσθαι ὁ σωτὴρ ἐν φωτὶ καὶ κατὰ
 τινὰ χρόνον εὐρεθῆναι ἄνθρωπον πα-
 ρεστῶτα τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ προση-
 νέχθαι αὐτῷ τρεῖς ἄρτους δι' ἐλαίου
 πεφυρμένους.

Ἔτι δὲ ἀποστρέφονται καὶ τὴν ἐκ
 τῶν χειρῶν ἐργασίαν ὡς οὐ πρέπου-
 σαν χριστιανοῖς. Κατὰ μέρος δὲ καὶ
 τὴν περὶ τοὺς πτωχοὺς ἀπανθρωπίαν
 εἰσάγουσι, φάσκοντες ὡς οὐχὶ τοῖς
 δημοσίᾳ προσαυτοῦσιν ἢ ταῖς κατα-
 λευειμμέναις χήραις, οὐδὲ τοῖς δια-
 φόροις περιστάσεσιν χρησαμένοις ἢ
 λώβῃ σώματος ἢ νόσοις ἢ πικροῖς
 δανεισταῖς ἢ ληστῶν ἢ βαρβάρων
 ἐπιδρομαῖς ἢ τισι τοιαύταις συμφο-
 ραῖς περιπεπτωκόσιν ἐπαρχεῖν ἀριβύ-
 ττον τοῖς ἀποταττομένοις ἢ τὸ ὅλως
 ἀγαθοεργεῖν ἀρχόμενοις, ἀλλ' αὐτοῖς
 ἅπαντα χορηγεῖν. ἑαυτοὺς γὰρ ἔφρα-
 κων εἶναι τοὺς ἀληθῶς πτωχούοντας
 τῷ πνεύματι. — Τοῦτοις προσετίθε-
 σαν τὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ θυσια-
 στηρίων ὑπεροψίαν, ὡς δέον τοὺς ἀσ-
 κητάς ἐκκλησιαστικαῖς μὲν μὴ πα-
 ραμένειν συνάξεις, ἀρχεῖσθαι δὲ ταῖς

скоихъ ꙗрквнцахъ мѣтвѣми. Толн-
 коу же быти гдѣхоу мѣтвѣ нхъ си-
 лоу, ꙗко самѣмъ же и оуѣеникомъ
 нхъ уоуѣствѣно дхоу стоמוу ꙗ-
 влѣти се. Баснословѣть бо, ꙗко побѣ-
 юеть хотещиимъ сѣсти се на толнцѣ
 мѣити се, ꙗко ниутоже ѡиждѣ и
 ниого не сѣдѣлющемъ, дои'дѣже
 аще оуѣо поуоуѣють грѣх', ꙗкоже
 дымъ нѣкымъ или ѡг'нѣ или змии
 или нѣкымъ таковымъ зѣръ и мѣтвѣю
 изгонимъ и уоуѣствѣно и мѣтвѣю
 нишѣ'шоу ѣмоу. Дха же стго ꙗкы
 вѣходѣ уоуѣствѣно приимоуѣти и
 ꙗвѣ въ дшии ниꙗкюѣ уоуѣство
 вѣхода дхоиѣго. П томоу быти
 истин'номоу крѣтнимъскомоу ѡб'ѣ-
 нию' ни въ крѣщенни бо ꙗркв-
 нѣмъ ни въ поставленни приуѣт-
 никъ стго дха ѡиоуѣдѣ не приуѣс-
 тити се крѣщаемымъ, нь тѣкмо
 мѣтвѣми нхъ троѣдолюбнымъ при-
 обѣщѣть се и приимоуѣти и сѣтны
 крѣщенни нѣкою стго дха ѡбѣщѣниѣ,
 аще прѣбывати въ нхъ вѣсхощѣть
 и тѣхъ оуѣити се повелѣниѣмъ,
 ꙗкоже и презвѣтеромъ нѣкымъ
 рекшимъ нмъ : ꙗко вѣтроу дхъ стын
 исповѣдаѣмъ ниꙗтн а не уоуѣв-
 ствомъ, исповѣдѣше и тн, мѣтвѣ
 ради нже с нини приуѣчатн се
 уоуѣства дхоиѣго. Толнѣ же
 юеть въ нхъ велѣуѣниѣ боуѣсть,
 ꙗко приобѣщѣниѣе се въ нхъ
 рекше дхоиѣго уоуѣства блажити
 нмъ ꙗко скршѣны и всакого грѣха
 скободны и лоуѣше и хранити и
 поунтати ꙗко неповин'ни к томоу
 бѣдѣмъ грѣховнымъ, нь (Iks. rog.
 не) беспеуѣалноу оуѣтѣхоу и вращѣмъ

ἐν τοῖς εὐκτῆροις αὐτῶν εὐχαῖς.
 Τοσαύτην γὰρ ἔλεγον εἶναι τὴν τῆς
 προσευχῆς αὐτῶν δύναμιν, ὥστε αὐ-
 τοῖς τε καὶ τοῖς παρ' αὐτῶν μαθη-
 τευθεῖσιν αἰσθητῶς τὸ πνεῦμα τὸ
 ἅγιον ἐπιφαίνεσθαι. Τερατεύονται γὰρ
 ὡς χρῆ τοὺς σωθῆναι βουλομένους
 ἐπὶ τοσοῦτον προσεύχεσθαι, ὡς οὐδὲ
 τὸ παράπαν ἕτερον διαπραττομένους,
 ἕως ἂν τῆς μὲν ἁμαρτίας αἰσθῶνται,
 καθάπερ καπνοῦ τινός ἢ πυρός ἢ
 δράκοντος ἢ τινος τοιούτου θηρίου
 διὰ τῆς προσευχῆς ἐξελαυνομένης καὶ
 αἰσθητῶς διὰ τῶν προσευχῶν ἐξουί-
 σης τοῦ πνεύματος δὲ τοῦ ἁγίου
 πάλιν τὴν εἰσοδὸν αἰσθητῶς ὑποδέ-
 ζονται καὶ φανερὰν ἐν τῇ ψυχῇ ἔχου-
 σιν αἰσθῆσιν τῆς εἰσόδου τοῦ πνεύ-
 ματος. Καὶ ταύτην εἶναι τὴν ἀληθῆ
 τῶν χριστιανῶν κοινωνίαν, οὐδὲ γὰρ
 ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς ἐκκλησίας ἢ
 ταῖς τῶν κληρικῶν χειροτονίαις ἁγίου
 πνεύματος πάντως μεταλαμβάνειν
 τοὺς βαπτίζομένους, εἰ μὴ ταῖς αὐ-
 τῶν εὐχαῖς φιλοπονώτερον κοινωνή-
 σαι καὶ λαβεῖν ἂν τινα καὶ δίχα τοῦ
 βαπτίσματος τοῦ ἁγίου πνεύματος
 κοινωνίαν, εἰ παραμένειν αὐτοῖς ἐθε-
 λήσειε καὶ τοῖς ἐκείνων μαθητεύεσθαι
 δόγμασιν, ὡς καὶ πρεσβυτέρων τινῶν
 εἰπόντων αὐτοῖς: ὅτι ἐν πίστει τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμολογοῦμεν ἔχειν
 καὶ οὐκ αἰσθῆσει, ἐπαγγείλασθαι καὶ
 αὐτοῖς, διὰ τῆς σὺν αὐτοῖς προσευ-
 χῆς μεταδοτήσεσθαι τῆς αἰσθήσεως
 τοῦ πνεύματος. Τοσοῦτος δὲ ἐστὶ
 τῆς ἀλαζονείας αὐτῶν τύφος, ὡς τοὺς
 μετασχόντας παρ' αὐτοῖς δῆθεν τῆς
 τοῦ πνεύματος αἰσθήσεως μακαρι-
 ζεσθαι ὑπ' αὐτῶν ὡς τελείους καὶ

изобиліе и всако имѣти нмѣ слоуженіе и пицоу и усть. **¶** ннхъ же мнози по такоуемъ нже ѿ ннхъ свѣдѣтельство свръшенна игоже свѣтъ соуть ни крѣпныи марицати споблають, скаредниемъ разлнчнмъ и злата краденіемъ и въ блочдѣхъ падше се квинне се. Многа же и дроугаи къ прѣже реуенымъ бледоуть, ико же и браки законныи бесмотренна раздрѣшлють и брака ѿстоуплюще ико възрѣжники прнѣмлють и блжеть, и ѿцемъ и мтеремъ и уedomъ небрѣженіемъ крмленна не твореть, себя же вса ирноснн повелѣвлють. Рабы же възгающе ѿ гнн своннхъ готово прнѣмлють и ѿ разлнчнхъ грѣхъ к темъ прнходещеи бесплода икоюго покаяннанаго и свѣтъ презвѣтерьскаго гьствка, свѣтъ степенн пракныи црковныи иреуеныхъ къскорѣ ѿуницати ѿ всакого грѣха ѿбещлють се, токмо аще кто многословоущнн илнть нхъ малоуиыи се оууеннхъ готовъ тѣхъ прѣлстн боудеть, ико и нѣкыи ѿ такоуыхъ прѣже иэменнн грѣховнаго прнкоднті нмѣ на поставленне ирнхѣтннкъ, лстню илѣщнмъ иепны възложнті на не роуки, ѿ мннмыхъ въ ннхъ възрѣжнкы свѣдѣтельство лстню въземлюще. На се же тыцеть се не икоже ирнхѣтннхъ степенн устны твореще, нже и ѿ самѣхъ иепнѣхъ не брѣгоуще ико аще хотеть, нъ власть икоюю и гьство себе иэобрѣтающе. Илци же ѿ ннхъ ни прн-

пѣσης ѿμαρτίας ἐλευθέρους καὶ κρείττονας, καὶ περιέπειν καὶ σέβασθαι ὡς μὴ ὑποκειμένους ἐτι κινδύνους ἁμαρτίας, ἀλλὰ λοιπὸν ἄνεσιν καὶ βρωμάτων ἄδειαν καὶ πᾶσαν ὑπάρχειν αὐτοῖς δορυφορίαν καὶ τιμὴν καὶ τρυφήν. **¶** Ὅν πολλοὶ καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην παρ' αὐτοῖς μαρτυρίαν τῆς τελειότητος εἰς τοὺς ἐκτός ὄντας οὔτε χριστιανούς προσαγορεύεσθαι ἄξιουσιν, αἰσχροουργίαις διαφόροις καὶ χρημάτων κλοπαῖς καὶ πορνείαις περιπεσόντες ὠφθῆσαν. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα πρὸς τοῖς εἰρημένοις ταρατεύονται, ὡς καὶ γάμους ἐνθέσμους ἀδιαφορώτατα λύειν αὐτοὺς καὶ τοὺς τῶν γάμων ἀφισταμένους ὡς ἀσκητὰς προσλαμβάνεσθαι καὶ μακκαρίζειν, καὶ πατέρας καὶ μητέρας τεκνοτροφίας ἀμελεῖν πείθουσιν, αὐτοῖς δὲ προσκομίζειν πάντα κατεπέδουσι. δούλους δὲ δεσποτῶν ἀποδιδράσκοντας ἐτοίμους παραδέχονται, καὶ τοὺς ἀπὸ διαφορῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῖς προσιόντας ἄνευ καρποῦ τινος μετανοίας, ἄνευ ἱερέων αὐθεντίας, ἄνευ βαθμῶν τῶν τοῖς κανόσι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διηγορευμένων τάχιστα καθαίρειν παντός ἁμαρτήματος ἐπαγγέλλονται, μόνον εἴ τις τὴν πολυθρύλητον αὐτῶν εὐχὴν παρ' αὐτοῖς μελετήσας μύστης σῆδιος τῆς ἐκείνων κακίας (αἰ. κυβείας) γένοιτο, ὡς καὶ τινας τῶν τοιούτων πρὸ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἄγειν αὐτοὺς εἰς κληρικῶν χειροτονίας, δουλεῶς πείθοντες τοὺς ἐπισκόπους ἐπιθεναὶ χειρας αὐτοῖς τῇ παρὰ τῶν νομιζομένων παρ' αὐτοῖς ἀσκητῶν μαρτυρίᾳ δελαζομένουσ. Τοῦτο δὲ

УСТАТИ СЕ ПОЛИ ТАНИА ГЛЮТЬ, АЩЕ
ПРИМЪСТЕНИ СТО ДЪА УОУВЪСТАМО
НЕ НОУОУЮТЬ БМЪЛМА ВЪ ТЪ УАСЪ.
ПОКЕЛЪКЮТЬ ЖЕ ИЦНИ ѿ НИХЪ ХО-
УЕРНИИМЪ ОУРЪЗЪКАТИ СКОЕ ІЕСТЪ-
КЛИИИИ ОУДЪ. НЕ БРЪГОУТЬ ЖЕ ОУ-
ДОБНО И ѿ ѢЛОУЕНИИ, КЪЛНОУТЬ
ЖЕ СЕ БЕЗ БОКЗИИ И РОТЕТЪ СЕ,
ПРОКЛАНЮТЬ ЖЕ ЛИЦЪКЪРНО ІЕРЕСЬ
СКОУ.

σπουδάζουσιν οὐχ ὡς τοὺς τῶν κλη-
ρικῶν βαθμοὺς τιμῶς κρίνοντας, οἱ
γε καὶ αὐτῶν τῶν ἐπισκόπων κατα-
φρονοῦντες ὅταν ἐθέλωσιν, ἀλλὰ δυ-
ναστείαν τινὰ καὶ ἀυθεντείαν ἑαυ-
τοῖς προγματεύομενοι. Ἔνοι δὲ αὐ-
τῶν μῆτε κοινωνῆσαι ποτε τῶν μυ-
στηρίων λέγουσιν, εἰ μὴ τῆς παρο-
υσίας τοῦ πνεύματος αἰσθητῶς αἰσ-
θῶνται γενομένης κατ' ἐκείνην τὴν
ᾠραν. Ἐπιτρέπουσι δὲ τινες αὐτῶν
τοῖς βουλομένοις ἀποτέμνειν τὰ ἑαυ-
τῶν φυσικὰ μέρια. καταφρονοῦσι δὲ
ῥαδίως καὶ ἀφορισμῶν, ὁμνῶσι δὲ
ἀδεῶς καὶ ἐπιροκοῦσιν, ἀναθεματί-
ζουσι δὲ ὑπόυλως τὴν αἴρεσιν αὐτῶν.

K ovim dakle glavam, napisanim ranije nego li se pojavila je-
rezija bogomilska, — Ivan Damascenski življaše u 8 vieku, sr.
Fabricius bibl. graeca ed. Harl. IX, 686, Hasemann Griech. Kirche,
Ersch — Gruber Encycl. 84, 166; Migne Patrologiae Cursus Comp.
tom. XCIV — dodavahu slovenske krmčije, t. j. može biti već
prvi sastavljač slovenskoga zbornika, glosu, koja govori, da to isto
vjeruju i bogomili. U rjazanskoj krmčiji, dakle i u njezinom iz
Bugarske dobivenom prototipu, bijaku pod samim tekstom, na
njegovu početku, rieči, koje su u ilovičkoj krmčiji nad tekstom,
napisane: *Масалијанине оуунтели богоумилоуъ рекше блгоумноуъ*, ali u
ilovičkoj krmčiji ima još i ova glosa pod tekstom: *В сѣи глѣвизнѣ
всѣ блгоумнѣснѣ іересѣ: тѣно бо дрѣжетъ и блгоумнѣ*. Da li su ove
glose potekle iz poznavanja jerezije bogomilske ili ih je kompilator
slovenske krmčije dodao za to, što već sprieda, gdje se pominjalo
o Masalijanima iz Dimitrija Sincella, nadje poredjenje Bogomila s
Masalijanima — toga ja barem ne umijem presuditi; i jedno je i
drugo jednako moguće, ali bi nama ovo svjedočanstvo bilo drago-
cjenije, da možemo pouzdano ustvrditi, da je slovenski pisac krm-
čije dodao ove glose po vlastitomu poznavanju jerezije bogomilske.
U sarajevskoj krmčiji biše ove glase unesene upravo
u tekst i odatle se rodi u g. Kosanovića misao, da je to tobože
ново свједоѣанство о богومیлима.

j) Isto se neporazumljenje ponavlja nešto niže, gdje se privodi
u slovenskim krmčijama kao glava ѡр. превод s грѣкoga расправе

prezbitera Timoteja o jerezijama, pod ovim naslovom: **Τιμοθεῖ** **πρεσβυτέρου** **στυγε** **великимъ** **цркве** **Константини** **града** **къ** **Πολμου** **πρεσβυτέρου** **и** **сысѡдохранителю** **стѡге** **бже** **нже** **въ** **Χαλκιοπратни** **ω** **различни** **приходешнихъ** **къ** **ελγου** **тѣмъ** **нашимъ** **вѣре** (grčki: Τιμοθέου πρεσβυτέρου τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Ἰωάννην πρεσβύτερον καὶ σκευοφύλακα τῆς ἀγίας θεοτόκου ἐν τοῖς Χαλκιοπρατείαις περὶ διαφορᾶς τῶν προσερχομένων τῇ εὐαγεστάτῃ ἡμῶν πίστει.) Medju ostalim sektama govori se u toj raspravi i o Markionitima, samo što je u našoj ilovičkoj krmčiji pred 283 listom ispaо jedan list, na kojem бјеše početak pripoviedanja o toj secti te je sada samo još ostalo ovo: **на** **ουκεδνηε** **же** **и** **на** **ουτκβѣннне** **поуи-** **тлющимъ** **ноуѣа** **бѣ** **и** **главы** **повелении** **ихъ** **написати** **здѣ,** **иже** **соуѣ** **снн,** то je i po grčkom tekstu, naštampanom u Cotelerii Eccl. graecae Mon. III, 401, neposredno pred izlaganjem samieh glava. Plovička krmčaja ima na dnu teksta gdje se počimaju te glave, ovu glosu: **Снн** **главы** **все** **бабвнскыя** **иерещи,** **тако** **бо** **и** **тня** **глють.** Dolazi li ista glosa i u raškoj ili rjazanskoj krmčiji, ne umijem reći, i Sreznevski ne pominje o tom ništa, ali sarajevski eksemplar krmčije поступи i tu kratkim putem tako, da je glosu unesao u tekst, kao da one glave zbilja ne spadaju na markionitsku već na bogomilsku ili babunsku sektu. I ova se glosa može tiem protumačiti, što se sprieda Markioniti zovu takodjer Masalijanima te je sastavljač slovenske krmčije mogao posve logički i na njih prenieti to, što je sprieda rekao o Masalijanima.

Ove glave, poredjene s grčkim izvornikom, glase ovako:

а. **Глють** **и** **ко** **кѡммоу** **же** **уѣлѡкоу** **ражѡищюу** **се** **въ** **тъ** **уасъ** **въ** **съ** **соуѣ-** **стельно** **съ** **вѣлѡкоу** **на** **мнѣ** **съ** **ѡ** **соу-** **жденни** **адамлѣ** **на** **слѣдннкомъ** **иго** **и** **и** **ко** **тъ** **въ** **съ** **на** **злѣк** **дѣла** **под-** **внзѡмъ** **у** **ловѣкѣ** **соуѣ** **стельно** **съ** **ниимъ** **съ** **вѣлѡкоу** **на** **се.**

б. **И** **еще** **глють,** **и** **ко** **стою** **крѣщенне** **ннутоже** **не** **помагають** **на** **прогнанне** **въ** **соу** **томоу** **и** **къ** **стѣ** **бо** **доволю** **стою** **крѣщенне** **корѣны** **грѣховныя** **ѡ** **сѣщи** **сѣ** **родны** **соуѣ** **искони** **уѣлѡкомъ**.

г. **Глють,** **и** **ко** **едина** **прилежна** **мѣтѣлѣ** **ѡ** **гнати** **можетъ** **того** **въ** **сѣ,**

а'. Λέγουσιν ὅτι ἐκάστῳ ἀνδρῶπι τικτομένῳ παραυτίχα δαίμων οὐσιωδῶς συνάπτεται, ἐκ τῆς καταδίκης τοῦ Αδάμ. τούτου κεκληρωμένου. καὶ ὅτι οὗτος ὁ δαίμων εἰς τὰς ἀτόπους πράξεις κινεῖ τὸν ἄνθρωπον, οὐσιωδῶς αὐτῷ συνουσιωμένος.

β'. Ἐτι λέγουσιν, ὅτι τὸ ἄγιον βάπτισμα οὐδὲν συμβάλλεται εἰς τὴν τοῦ δαίμονος τούτου διώξιν. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἱκανὸν τὸ ἄγιον βάπτισμα τὰς ρίζας τῶν ἁμαρτιῶν τὰς συνουσιωμένας τοῖς ἀνθρώποις ἐκτεμεῖν.

γ'. Λέγουσιν ὅτι μόνη ἡ ἐκτενής προευχή διώκειν δύναται τοῦτον τὸν

храканиемъ и ялюваишемъ мле-
цѣлго се изгонимоу томоу бѣсоу
яко дымоу видешоу се или яко
змию кѣмгда исходитъ, и яко
семоу бѣшоу пришьствие проуеи
стго дха на мѣшми' се бѣкаеть,
уюкствьно стомоу доухоу машьд'-
шоу и видимоу соушоу.

д. Глють яко по бѣвшимъ ѿ
тѣхъ бестѣни таковое поуюеть
дша ѿб'щение бѣвлющеме иен ѿ
нѣнаго жениха, якоже уоуееть жена
кѣмгда смѣнаеть се с моужемъ.

е. Глють, яко прѣстѣи и живо-
творещии трѣи, нже иестъ по соу-
ществоу вски тѣари некидима,
пльтимиа ѿумиа быти кѣмъ ѿ
приходещиныхъ кѣ глемоу бестѣни
и иедниамъ бѣваеть видима та-
ковымъ уѣккомъ пльтескы ѿ нихъ
оузираема.

з. Глють, яко трѣе състакн
ѿца и сына и стго дха кѣ иедни
състакъ сликають се и прѣлагають
се и яко бѣтѣльномъ иестѣво прѣ-
вращають се и прѣлагають се кѣ
неже лше хоцеть и волить, да
смѣнтъ се съ достонимыи себѣ
дшамн.

з. Глють, яко стѣе и слово
кѣпаде кѣ Мрню и яко тѣло неже
кѣсприеть ѿ негъ гъ, бѣсовъ кѣ
испльмено, и изгнакѣ бѣсы и тако
ѿбѣтуе се кѣ нме.

и. Глють, яко уѣкка неже кѣ-
сприеть тѣ ѿ Мрне, ѿкогда оубо

δαίμονα· διὰ χρέμψεως καὶ ἀποπτύ-
σεως τοῦ προσευχομένου φυγαδευο-
μένου τούτου τοῦ δαίμονος, ὡς καπ-
νοῦ ὀρωμένου ἢ ὡς ὄφραως ἐν τῷ
ἐκπορεύεσθαι. καὶ ὅτι τούτου γινο-
μένου παρουσία λοιπὸν τοῦ ἁγίου
πνεύματος ἐπὶ τὸν προσευχόμενον γί-
νεται, αἰσθητῶς τοῦ ἁγίου πνεύμα-
τος ἐπιφοιτῶντος καὶ ὀρωμένου.

δ. Λέγουσιν, ὅτι μετὰ τὴν λε-
γομένην παρ' ἐκείνων ἀπάθειαν τοι-
αύτης αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ κοινωνίας
γινόμενης αὐτῇ παρὰ τοῦ οὐρανόου
νυμφίου, ὅας αἰσθάνεται ἡ γυνὴ ἐν
τῇ συνουσίᾳ τοῦ ἀνδρός.

ε'. Λέγουσιν, ὅτι ἡ παναγία καὶ
ζωποῦς καὶ μακαρία τριάς ἧτις ἐστὶ
πάση κτίσει κατ' οὐσίαν ἀθέατος,
τοῖς τῆς σαρκὸς ὀφθαλμοῖς πέφυκε
καθορᾶσθαι ὑπὸ τῶν εἰς τὴν παρ'
αὐτοῖς λεγομένην ἐφχομένων ἀπά-
θειαν καὶ μόνους γίνεται θεατῆ τοῖς
τοιούτοις ἀνθρώποις, σαρκικῶς ὑπ'
αὐτῶν ὀρωμένη.

ς'. Λέγουσιν, ὅτι τρεῖς ὑποστά-
σεις, πατρός καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύ-
ματος εἰς μίαν ὑπόστασιν ἀναλύονται
καὶ μεταβάλλονται, καὶ ὅτι ἡ θεία
φύσις τρέπεται καὶ μεταβάλλεται
εἰς ὅπερ ἂν ἐθέλη καὶ βούληται, ἵνα
συγγραφῆ ταῖς ἑαυτῆς ἀξίαις ψυχαῖς.

ζ'. Λέγουσιν ὅτι σπέρμα καὶ λό-
γος ἐπέπεσεν εἰς τὴν Μαρίαν καὶ ὅτι
τὸ σῶμα ὃ ἀνέλαβεν ἐξ αὐτῆς ὁ
κύριος, δαμόνων ἦν πεπληρωμένον
καὶ ἐξέβαλεν τὰ δομόνια καὶ οὕτως
αὐτὸ ἐνεδύσατο.

η'. Λέγουσιν ὅτι τὸν ἀνθρωπον ὄν
ἀνέλαβεν ἐκ τῆς Μαρίας ὁ κύριος,

СЕГО ВЪ ДХЪ ПРЪЛОЖИ, ѠБОГДА ЖЕ ВЪ ТЪЛО И ИМО ТО ТЪЛО ГИЕ НЕ ѠПИСАНО БЪШЕ, ИМОЖЕ БЪ^ѠТЪВНОЕ ИСТЪКО.

.φ. Гл҃ють, и҃мо по измѣнни бѣса того сроднаго улѣкомъ, и҃же бѣкають храманиемъ же и пльканиемъ, и томоу не трѣбоуемъ поста улѣкъ или много дшеснаго или телеснаго въздрѣжаниа къ наказанию телесе, на ни оуеинна же дшюу оуправляющаго, и҃мо и тѣлоу сведожденоу стрѣтнаго въздрѣжаниа и дши в томоу не приметив соущиа на гор'шею скрѣщенна, и҃може и дши и тѣлоу в бестрастни проуемъ бѣшема.

.λ. Гл҃ють и҃мо по бѣшнмъ и҃же Ѡ ниѣхъ бестрѣтти проуемъ и хотѣшею быти прозрѣти улѣци могоути и невидимые силы уоуѣствено видети. Тѣмъ же и вѣззлапоу скл҃уоуше бѣсы присклакоюше и҃меть се и прѣсты ѡбрлоуоути стрѣлѣтти бѣсы.

.λι. Гл҃ють, и҃мо дши и҃же в ѡрѣхъ дхоунаго улѣка по глѣтѣмъ Ѡ ниѣхъ бестрѣтти прѣлагаемъ се в бѣтѣвною и не тѣтѣвною истѣко.

.κν. Гл҃ють, и҃мо стго тѣла и крѣве хѣ истиннаго ба нашего стоеу приуеицине и нутоже не поможетъ или крѣдити достоинно или недостоинно приуеицающихъ се силъ и и҃мо сего радн тѣкмо ѡрковнаго ѡбѣщениа и҃мои҃жс не побно ѡлоу-

ποτὲ μὲν αὐτὸν εἰς πνεῦμα μετέβαλε, ποτὲ δὲ εἰς σῶμα, διότι αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἀπερίγραπτον ἦν καθάπερ ἡ θεία φύσις.

δ'. Λέγουσιν ὅτι μετὰ τὴν τοῦ δαίμονος τούτου τοῦ συνουσιωμένου τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τῆς χρέμψεως τε καὶ ἀποπτύσεως γινομένης διώξιν, οὐκέτι δεῖται νηστείας ἢ ἄλλης ψυχικῆς ἢ σωματικῆς ἐγκρατείας ὁ ἄνθρωπος πρὸς παιδαγωγίαν τοῦ σώματος. ἀλλ' οὐδὲ διδασκαλίας τὴν ψυχὴν ῥυθμιζούσης, ὡς καὶ τοῦ σώματος ἡλευθερωμένου τῆς τῶν παθῶν ἐπικρατείας καὶ τῆς ψυχῆς μηκέτι δεκτικῆς οὔσης τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω ῥοπῆς, ὡς καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐν ἀπαθείᾳ λοιπὸν γινόμενων.

ι'. Λέγουσιν, ὅτι μετὰ τὴν λεγομένην παρ' ἐκείνων ἀπάθειαν λοιπὸν τὰ μέλλοντα προορᾶν οἱ ἄνθρωποι δύνανται, καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις αἰσθητῶς καθορῶσι. Διὸ καὶ ἐξαπίνης πηδῶντες δαίμονας ὑπερβαίνειν φαντάζονται καὶ τοῖς δακτύλοις τοξέουσι τοὺς δαίμονας σχηματίζονται.

ια'. Λέγουσιν ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ παρ' αὐτοῖς πνευματικοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν λεγομένην παρ' ἐκείνων ἀπάθειαν μεταβάλλεται εἰς τὴν θεῖαν καὶ ἀκήρατον φύσιν.

ιβ'. Λέγουσιν τὴν τοῦ ἀγίου σώματος καὶ αἵματος χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν ἁγίαν μετάληψιν μηδὲν ὠφελεῖν ἢ βλάπτειν τοὺς ἀξίως τούτων μεταλαμβάνοντας, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο μόνον τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας οὐδέποτε δεόν χω-

УЛТИ СЕ НЕКРЪГОМОУ СЕМОУ СОУЩОУ
И НЕ ИМО ЖИКОТКОРЕЩАГО СЪ СТРА-
ХОМЪ И СЪ КЪРОУ СИХЪ ПРИУЩАЮТЪ
СЕ, ИМО ЕА ВЪПЪЛЪШМАГО СЕ СОУ-
ЩИХЪ ЖЕ И ОУКЪРЕННЫХЪ.

γi. Гл҃ють роу҃ннаго дѣла и҃мо
мръз'ка соу҃ща ѡбращати се и ѡ
толѣ дхокии себе и҃меноу҃ють, и҃мо
расоу҃жающе и҃вѣсть моу҃щию ни же
праведно дѣлоу проу҃е ю҃гѣвскы-
номоу такоу҃мъ прикрасити се ѡме-
шоу҃ще и в семь дѣлскоѣ прѣданиѣ.

дi. Гл҃ють и҃мо по гл҃емъѣ ѡ
нихъ бестѣтнн сноу҃ многомоу нзд-
юще себе дхноу҃еннѣмъ дѣнсткоу҃-
ющаго въ нихъ лоу҃каваго вѣса бы-
кляюща снннѣ и҃мо прѣу҃ства про-
повѣдають и снн и҃мо ѡ стго дхн
въдхноу҃ена оу҃гетъ кѣрвати, ви-
дннн снн ста и҃меновати прѣлѣ-
щающе и прѣлѣшаемн.

ei. Гл҃ють недѣтн мѣтнѣ про-
сещнмъ ни вдоу҃нѣмъ же ни си-
ротамъ ни соу҃щнмъ къ рлзлнннмъ
наѣастехъ или вѣдомъ тѣлеснмъ
ѡдрѣжнмъ или разбонннмъ или
каркарскымъ нахоу҃еннн или и҃т-
нымъ къ такоу҃мъ вѣды вѣпад'шнмъ,
нѣ кса нау҃е сѣлѣ даѣтн повелѣ-
кляють, но и҃же тнн соу҃тъ и҃мо въ
истнннѣмъ ннннн дхоу҃мъ.

zi. Гл҃ють и҃мо и҃же нздати себе
нѣкѣмоу по гл҃емъѣ бестрастнн на
пншоу҃ и на блѣудѣ не повнн'но и҃вѣтъ
и безвѣдно, и҃мо к томоу неповннн-
ноу соу҃шоу҃ и҃моу ннкоу҃иже страстн,
нѣ властѣ и҃моу ннѣоу҃щѣ ѡбру҃ченнмъ
стѣтнмъ скерннннн се.

рѣшѣдѣи, а҃днѣфѣроу тоу҃тоу тѣг҃хѣ-
вѣнтѣс. кал оу҃г ѡс жѣпоу҃тѣн мѣта-
ламбѣноу҃сн тоу҃тѣн мѣтѣ фѣбуу кал
пѣтѣвѣс ѡс тѣоу сѣсаркѣмѣноу ѡн-
тѣн кал пѣтѣвоу҃мѣнѣн.

γγ. Лѣгоу҃сн тѣн тѣн хѣрѣѣн ѣргѣ-
снѣн ѡс бѣделурѣн а҃поустѣсѣдѣи кал
пнѣу҃мѣтѣкоу҃сн ѣнтѣу҃дѣн ѣау҃тоу҃сн ѡноу҃мѣ-
жоу҃сн, оу҃ крѣнѣнтѣс днѣнатѣн оу҃дѣ дн-
каюу҃н ѣргѣоу҃ лоу҃пѣн а҃сѣтѣтоу҃ тоу҃с тои-
оу҃тоу҃с ѣрѣптѣсѣдѣи, а҃дѣтоу҃нтѣс кал ѣн
тоу҃тѣ тѣн тѣн а҃поустѣлоу҃н парѣдѣсн.

ѡд. Лѣгоу҃сн ѡтн мѣтѣ тѣн лѣго-
мѣннѣн пар ѣкѣнѣнн а҃пѣдѣнѣн, ѣпнѣ
поллѣ ѣкднѣдѣнтѣс ѣау҃тоу҃сн тоу҃с кал
ѣпѣпнѣюу҃н тоу҃ ѣнѣргѣоу҃нтѣс а҃у҃тоу҃с по-
ннроу҃ дѣнѣмоу҃сн жнѣоу҃мѣноу҃с ѡнѣроу҃с
ѡс прѣфнѣтѣнѣс кнрѣтѣтоу҃сн. кал тѣу-
тѣс ѡс а҃пѣ тоу҃ а҃гнѣоу҃ пнѣу҃мѣтѣс
ѣмпнѣу҃сѣдѣнѣс днѣдѣскоу҃сн пѣтѣу҃сѣ-
дѣи. ѣндѣоу҃снѣснѣоу҃сн тоу҃тоу҃с а҃гнѣоу҃с
ноу҃мѣжѣнтѣс, кал ѡноу҃мѣжѣнтѣс, а҃пѣ-
тѣѣнтѣс кал а҃пѣтѣѣмѣноу҃.

ѣе. Лѣгоу҃сн мѣ днѣдѣнѣи ѣлѣнѣоу҃сн-
ннѣн тоу҃с прѣсѣау҃тоу҃сн, мѣтѣ мѣн жѣрѣн
ѣ ѡрѣфанѣс, мѣтѣ тоу҃с ѣн днѣфѣроу҃с
пѣрнѣстѣсѣсн ѣ лѣѣтѣн сѣмѣтѣн кѣ-
тѣсѣтѣсн ѣ лѣштѣн ѣ барбѣрѣн ѣпн-
дрѣоу҃мѣсн ѣ тнѣс тоу҃ау҃тѣс снѣпѣорѣнѣс
пѣрнѣпѣптѣкѣсн. а҃лл' а҃у҃тоу҃сн а҃пѣнтѣ
мѣллоу҃н парѣжѣн. днѣтн а҃у҃тоу҃сн ѣсн
ѡс а҃лнѣтѣѣс оу҃ птѣхоу҃ тѣн пнѣу҃мѣтн.

ѣз. Лѣгоу҃сн ѡтн то ѣкднѣдѣнѣи тнѣ
ѣау҃тоу҃н мѣтѣ тѣн лѣгоу҃мѣннѣн а҃пѣ-
дѣнѣн ѣс тнѣрѣннѣн кал а҃лоу҃аснѣн, а҃нѣу-
днѣноу҃н ѣстн кал а҃кнѣднѣноу҃н ѡс мѣ-
кѣтн ѣпоу҃кѣмѣноу҃ а҃у҃тоу҃ пѣдѣи тнѣ,
а҃лл' а҃дѣнѣн а҃у҃тоу҃ ѣхѣнтѣс тоу҃с а҃пн-
гоу҃рѣу҃мѣноу҃сн пѣдѣсн а҃лоу҃асѣнѣнѣн.

.χι. Γλυτὸν ἐκδιδί, ἐκ κωτορὸν
 στρωμνῆν σοῦτὸν σκωμυλαμνῆν σὲ
 δμην σὲ σρῆσὲκδ' ἔμινετ, σκωκε
 ἐκδιδί νκὲστὸν πο πρῆλοῦλαμν
 η πο σβμυλαμν ὑλῆμν σκωρῆμν.

.ηι. Σνν ἔμν οῦντελε ποκε-
 λημν σκωῖ κερσν ποστὰκμν, ἔμ
 νὲ τὲκμ μωῦεμν ποστο ρεμν
 νη η κερσὸν σμν στὰρηνμν-
 στωκν ποκελτκμν, κλωκὸν σὲκ
 ἔμν στωκμν η ἔκν' ποῦκ
 κλωκὸν κἄ ἐκ μῆμν κὲκτωκμν.

.φι. Σνν κπρῆμν σκωκν
 νμν ποκελμν σμνκμν κμκ-
 κωτ η κὲκτωκμν η οῦκμν πο-
 κκμν κσὲ τὰκ μκδρστωκμν
 κμκ η μκδρστωκμν. η πο-
 κτὲ σὲ κὲκ στωκ, κκω τὰκκμν
 ποκελμν η κκμκτ η στωκ-
 κωτ σὲ κκ, κκω η κμκ ποκτν
 σὲ η κμκ κκτν σὲ η κμκ
 κκτν πο κὲκτν, κκω κκν
 κλωτ κκωκμν κμκκμν κ-
 ποκτν κμκ η κκτν σὲ κκτν
 κκωκμν σ οῦκτὲ κκ κκ-
 κκμν.

ιζ'. Λέγουσιν εἰδέναι ἐν ποικῶ κα-
 ταστάσει αἱ τῶν τελευτησάντων ψυ-
 χαὶ καθεστῆκασι καὶ ἑαυτοὺς καρ-
 διογνωστάς φαντάζονται, ὥστε εἰδέ-
 ναι ἀκριβῶς διὰ στοχασμῶν καὶ ἡθῶν
 τὰς τῶν ἀνθρώπων διαθέσεις.

ιη'. Οὗτοι γυναῖκας διδασκάλους
 τῶν δογμάτων τῆς ἰδίας αἵρέσεως
 προβάλλονται, οὐ μόνον ἀνδρῶν ἀπ-
 λῶς ἀλλὰ καὶ ἱερῶν ταύτας ἐξάρ-
 χειν ἐπιτρέποντες, κεφαλὴν ἑαυτῶν
 τὰς γυναῖκας ποιοῦμενοι καὶ τὴν
 ὄντως κεφαλὴν χριστὸν τὸν θεὸν
 ἡμῶν ἀτιμάζοντες.

ιβ'. Οὗτοι ἐρωτώμενοι περὶ τῶν
 ἰδίων αὐτῶν δογμάτων ἕκαστοι γί-
 νονται, καὶ ἀδείως καὶ προθύμως ἀνα-
 θεματίζουσι πάντας τοὺς οὕτω φρο-
 νοῦντας ἢ καὶ φρονήσαντας. καὶ
 ὁμνῶουσι ἀφόβως ὡς τὰ τοιαῦτα
 δόγματα μσοῦσι καὶ ἀποστρέφονται,
 ὡς μὴτε τῆς ἐπιτορίας μὴτε τοῦ
 ἀναθεματισμοῦ βλάπτειν λοιπὸν δυ-
 ναμένων τοὺς μετὰ τὴν ἀπάθειαν
 ὡς αὐτοὶ λέγουσιν πνευματικούς γε-
 νομένους. ἐπιτορεῖν τε καὶ ἀναθεμα-
 τίζειν ἑαυτοὺς ἐπὶ ἀδείας ἐχόντων
 αὐτῶν ἐκ τῆς τῶν διδασκάλων αὐ-
 τῶν παραδόσεως.

IX.

Sitna gradja za crkveno pravo.

Pod ovim općiem naslovom našampat će se ovdje prvi put više tekstova, poizvadenih iz raznih južnoslovenskih rukopisa, do sele malo ili ni malo poznatih, u kojima se poglavito čitaju ustanove penitencijalne. To su dakle slovenski libri poenitentiales. Oni potekoše iz izvora grčkih. Praktičke potrebe poticahu slovenske popove već u najranije doba na prievod ovakovieh knjiga. Svaki knjigoljubac-pop zapisivaše sebi prema potrebama mjesta i ljudi to, što je mislio da će njemu trebati. Za to se i čita u nekom srpskoslovenskom tekstu, da su svakomu popu potrebite ove knjige, „apostol, jevangjelje, liturgija, triod, nomokanon, psaltir i oktoid i gospodnjim praznicima služba i čitanja na pouku ljudma“. Pod nomokanonom ne razumieva se ovdje jamačno prava krmčaja iliti fotijevski nomokanon, o kojemu bješe sprieda govor, već manji zbornici sa sadržinom penitencijalnom, koje su i Grci zvali: κανονάρια τῶν πνευματικῶν, νομοκάνονες i Latini: canones poenitentiales.

O crkvenom značenju ovakovieh zbornika još je i sada glavni izvor: Joannes, Morinus, Commentarius historicus de disciplina in administratione Sacramenti poenitentiae (izdano u Parizu 1651, Bruselju 1685 i Mletcima 1702). K tomu je mnogo dodano u Assemani Bibliotheca juris orientali lib. III c. XIV. Srvani još u Fabricija Bibliotheca graeca ed. Harl. XII 238, Du Cange Glossarium lat. s: v. poenitentiale i u Ersch-Grubera enciklop. t. 87 str. 49. A budući, ako ne već današnji, historici južnoslovenskih crkvenih odnošaja srednjih viekova bit će dužni pronaći, kakovo bijaše značenje ovakovieh zbornika slovenskieh na našem slovinskom jugu. Oni su jamačno puno značili u nas još u 15, 16 i 17 stoljeću, i to ne samo medju stienama manastirskim ili u ispoviedaonici, dok je narod, pritisnut nepravdom turskom, jedino u svome duhovnom ocu nalazio zastupnika pravice. O tome možemo već sada slutiti, dok još i nije nitko posebice istraživao toga pitanja, po samoj

množini rukopisa, u kojima ima tekstova takova sadržaja. Ja sam sâm imao pod rukama više od deset raznih rukopisa južno-slovenskih (bugarsko-slovenskih i srpsko-slovenskih), kojih je glavna sadržina: ustanove penitencijalne. Većina ih, istina, spada istom u 16. i 17. stoljeće te se jako razlikuju medju sobom; ali po osobitim okolnostima podje meni za rukom iz ciele gomile odabrati jedan dio takova teksta, za koji nema sumnje da pada već barem u 14. stoljeće. Dokaz tomu nadje se tako, što se medju rukopisnim starinama profesora Grigorovića sačuvao jedan odlomak srpske recenzije, pisan na koži, jamačno ne kasnije od konca XIV. stoljeća; a na njemu se čita isti tekst, istiem redom, koji se podpuno sačuvao u dvjema rukopisima iz poznijega vremena, iz 17. stoljeća. Taj se tekst štampa ovdje pod brojevima 4—7; a kako je pod konac br. 6. rečeno, neka pravila istoga ovoga teksta dolaze već u srpsko-bugarskom zborniku berlinskom, koji je još stariji t. j. valjda već iz XIII. stoljeća a prievod im je, reć bi, jedan te isti. Nema dakle ni najmanje sumnje, da je kompilacija tekstova, naštampanih ovdje pod brojevima 4, 5, 6, 7, ovako i oviem redom u slovenskom prievodu bila gotova barem već u XIV stoljeću. Da je to kompilacija iz nekoliko tekstova, koji iz prva nijesu bili za jedno, to se već vidi po sadržaju, koji čestimice i ne spada u penitencijale, kao n. pr. ono pod br. 7, gdje se govori o krštenju i o bogomilima. Cielu taj članak pod br: 7. čini se, da je djelo čovjeka naše narodnosti i ako je tomu tako, to on nije bez važnosti kao svjedok o koječemu iz nutarnjega (osobito religioznoga) života našega naroda u 13. i 14. stoljeću. Gorski i Nevostrujev, učeni izdavatelji kataloga sinodalne biblioteke moskovske, misle da je i članak pod br. 4 samostalna kompilacija slovenskih popova; a gospoda kanonisti treba da nam razaberu, nijesu li i medju pravilima pod br. 6 naštampanima gdje koja bar dodana iz glave domaćih popova. Ja se u taj posao nijesam smio upuštati, jer moje gledište kod izdavanja ovieh starina nije kano-ničko već literarno-historijsko.

Ono što je štampano pod br. 1—2, već time što je izvadjeno iz rukopisa XIII stoljeća, svraća na sebe pažnju svojom starinom. Ali i tu historija literature ima još svoje posebne svrhe. Poznato je, da su se u zbornike crkvenih pravila već rano uvlačile ustanove, koje se ne osnivahu na pravovjernoj nauci crkve. Za to ih ona i zabranjivaše, pominjući medju lažniem knjigama iliti apokrifima takodjer „hude nomokanunce“. Sr. u Kalajdovića Joan Ek-

sarch str. 210, Opis sinod. bibl. II, 3, 743. Spomena vriedan primjer tomu pripovieda se u historiji ruske crkve dvanaestoga vieka. Neki Kirik, ijerodijakon novgorodskoga Antonijeva manastira, predlagaše svomu episkopu Nifontu i još nekima razna pitanja o slučajevima, gdje bijaše o sumnji da li je pravilno riešio i postupio. Medju pitanjima bijaše i takovieh, gdje mu odgovoriše: one knjige u kojima si to čitao, ne vriede ništa, valja ih sažeći. I zbilja to bijahu već „hudi nomokanunci“, kao što se osvjedočujemo, kada poredimo tekst istieh pitanja Kirikovih, po izdanju Kalajdovičevu (памятники российской словесности XII вѣка, Москва 1821) s tekstovima hudieh nomokanunasa u Tihonravova (памятники отпеченной русской литературы). Sr. na primjer u Kalajdoviča 188 pitanje o djetetu, ako se začne u nedjelju, subotu ili petak, s tekstom u Tihonravova II, 303, redak 1 zgora. Ili u Kalajdoviča 189, gdje se govori, kako je Kirik pročitao, da „л. литоуригн за д. мѣсацы, а .к. за .н., а .л. за лѣто“ — a to se zbilja čita i u našem pod br. 4 naštampanom tekstu. Ako pomenuto pitanje Kirikovo, o djetetu začetom u neke dane, time što se ono čita i u Tihonravova, dokazuje već sa svoje strane jasno, da je tekstu Tihonravljevu, prem da ga je on štampao istom po rukopisu XVI. stoljeća, ipak izvor puno raniji, to s druge strane dobiva isti tekst hudieh nomokanunasa u izdanju Tikonravova još novu potvrdu našim, iz berlinskoga zbornika, ovdje prvi put naštampanim tekstom pod broj 1. Poredjujući ih, vi ćete naći da se neka pravila berlinskoga zbornika nalaze u Tihonravova, samo drugiem redom, kao, prav. g = Tihonr. II, str. 299 redak 5 zdola; prav. i = str. 295 red. 4 zdola; prav. j = str. 296 red. 12 zd.; prav. k = str. 297 red. 3 zgora; prav. r = str. 305 red. 8 zgora; prav. s = str. 305 red. 12 zgora; prav. u = str. 297 red. 11 zdola; prav. aa = str. 300 red. 12 zd.; prav. bb = str. 297 red. 5 zgor.; prav. cc = str. 297 red. 7 zgora; prav. ee = str. 305 red. 10 zdola; prav. pp = str. 296 red. 2 zd.; prav. uu = str. 298 red. 5 zdola. Na pokon, kako je rečeno niže pod br. 2, cieli odlomak teksta Tihonravova na str. 309. čita se već u berlinskom zborniku i to u istom prievodu. I tako naši pod br. 1 i 2 ovdje u izvodu naštampani tekstovi odkriše nam opet stari južnosloviński izvor nečega, što se u bogatijoj i sretnijoj literaturi ruskoj sačuvalo u rukopisu XVI. stoljeća, samo u znatno preobraženoj formi.

Rukopisi, odakle je izvadjen tekst koji se ovdje štampa, jesu ovi:

1. Odlomak Grigorovičev na koži, svega 17 listova, po 26—27 redaka na jednoj strani, pismo dosta sitno ali vrlo razgovietno. Jezik mu je pravilan, recenzije srpske, pazi čak na jotaciju te piše *ѣ* i *ѧ* na svome mjestu; isto tako srednjega roda rieči na *нѣ*. Samo riedko dolazi *ѣ* mjesto *ѧ*, *оу* češće nego li *ѡ*; abreviacije ima obične. Od paleografskih znakova pripominjem da upotrebljuje: a) znak ' mjesto poluvokala, ne često: *ѡниѣт' се*, *поклонит' се*; b) znak ' nad svjema slogovima, ali ne na svakoј rieči: *лѡно*, *мѣсо*, *такѡ хромѡмѡу*, *минси*, *мѧсло*; c) znak " osobito rado nad jednosložniem riečma: *всѧ*, *ктѡ*, *нѧ*, *утѡ*, *ѧ*, *тѡ*, i u višesložnieh rieči na posljednjem slogu: *нѧй*, *нѧгожѣ*, *последнѧю*, *вѣроуѣтѣ*; d) znak ' ili ' na prvom vokalu: *ѧко*, *нѧго* (ne često); e) znak " ili " nad prvim vokalom dosta često: *ѡгнѣмь*, *ѣдѧтъмь*, *лѣсе*.

Osim teksta, koji je ovdje upotrebljen pod br. 4—7, ovaj odlomak sadrži kao nastavak onoga, što je pod br. 7, sljedeći članak.

Раздрѣшеніе прѣѡсвѣщеннаго патріарха константина грѧ кур михаила рекома асхалона мл (čit. молитва) испокѣданню.

Tko bi bio taj Mihail „rekomy“ Ashalon, ja ne umijem kazati. Takova patrijarka ja ne nadjoh u spisima. Da to nije Michail Anchialos?

2. Odlomak Grigorovičev na papiru, ima ga 15 listova, sadrži u sebi isti tekst kao i predjašnji, samo što kasnije počima a ranije prekida; nego za to ima nešto u sredini, čega u predjašnjem odlomku nema, jer je ondje iza 3 lista iz sredine ispalo nekoliko teksta, a ovdje što se sačuvalo to ide svojim redom. Ovaj je odlomak od prilike iz XVI. stoljeća.

3. Rukopis Šafarikove ostavštine, po štampanom katalogu Nro. 24 (sr. *Catalogus librorum etc.* P. J. Šafařík p. 112), na papiru. iz 17. stoljeća, ima 83 lista, ali tekst koji je ovdje štampan pod br. 4—7, dolazi ondje u rukopisu na samom početku sve do l. 24, a od l. 24 napried sve do konca sledi tekst krmčije po redakciji i s komentarijem Aleksija Aristina. Nutarnji namještaj teksta ovoga rukopisa najbliže se podudara s predjašnjim odlomkom, t. j. poslije onoga, što je štampano pod br. 4, preskače odmah na br. 6 i 7.

4. Rukopis južnoslovenske akademije u Zagrebu, pod brojem 707 po katalogu predjašnjega vlasnika g. I. Kukuljevića

Sakcinskoga. Ovaj je rukopis za naš tekst najvažniji za to, što se ovdje čita u neprekinutom redu sve što je niže naštampano pod br. 3—7. A ono dolazi u tom rukopisu na listu 46b—61b. Ostali sadržaj ovoga rukopisa, na kojem je radilo više ruka iz raznih vremena, ostavljam ja za drugi put. Za sada samo ću reći, da ona ruka što pisa ovaj ovdje naštampani tekst, može biti da je radila pod konac XV. ili u prvoj polovici XVI. stoljeća.

5. Rukopis južnoslovenske akademije u Zagrebu, br. 819 po katalogu g. I. Kukuljevića Sakcinskoga. Ovaj rukopis pisan je sav jednom rukom, na papiru, god. 1602; ima ga 219 pisanieh listova, na kojima se naš ovdje štampani tekst čita ovako: ono što je štampano pod br. 3, dolazi na l. 191—195, a ono što pod br. 6—7, na l. 20—209; teksta štampanoga pod br. 4 i 5, ovaj rukopis nema. Ali kao što je niže na svojem mjestu kazano, ono što je štampano u nas pod br. 6—7, čita se u ovom rukopisu u drugom, i to nema sumnje novijem, prievodu. Tako na pr. mjesto **ком'кати се**, ovdje je svuda upotrebljena rieč: **принимати се**; osim toga ima još i drugih razlikosti i povrh toga mnoga su pravila ovdje izostavljena. I ovaj je rukopis tako zanimljiv i bogat sadržinom, da ću se nanj vratiti drugi put.

· 1.

Ustanove penitencijalne bugarskoga zbornika.

Početak ovoga članka po rukopisu giljferd. zbirke carske peterburške biblioteke br. 42 glasi na l. 217b ovako: **Зановѣдъ стѣхъ ѿць ѿ велицѣмъ постѣ, господи благослови. Въ всѣхъ Тѣодоровѣхъ недѣлѣхъ но кеуерни и по антеръгынъ сѣдшиимъ на трапѣзѣхъ велицѣмъ предложитъ сѣхъ нмѣ хлѣбъ и грахъ прѣжемъ и то се продужуе тако о посту, што се када смие jesti i piti, kako se valja klanjati i kada „bljusti“ od svojih žena, sve do str. 226. A od 226 napried ide ovo:**

a) **Аще кто хотя ѿтъ свое палти зрѣжеть, .г. лѣтъ да поклетъ сѣхъ ѿ хлѣбѣ и водѣ.**

b) **Аще комоу дѣтѣ змрѣтъ не крѣщено лѣности дѣла, то по скетомоу Василію приметъ епитомню .г. лѣта ѿ хлѣбе и водѣ: ны же покелеваемъ .с. недѣлѣ постити сѣхъ и плакати сѣхъ и поклонити на зѣрнии и на ѿбѣднии и на кеуерни по .ки.**

c) **Аще дѣта не крѣщено хотѣти научитъ змрѣти и аще и въ ноци кляуонт сѣхъ, да оставитъ заклинанимъ молитѣ .м., нѣ въ брѣзѣ**

проуиѣ изымльвентъ тыи тако въ брѣзѣ крѣстниѣ помажетъ его миромъ. Аще ли оживеть, да тогда емоу изымльвентъ заклинаниѣ молитвъ.

д) Аще детѣ рождѣ сѣ болѣти науметь и не съсати науметь, то крѣстити ѡ а не зрѣти колико есть емѣ дни было, аще и единъ день бѣдетъ было.

е) Аще детѣ ѡглашено а не крѣщено лѣности ради и зиреть да принѣмать ѡпитомнию .s. недѣль ѡтъ меса и питиѣ и поклона .vi. кеуерь и за утра.

ф) Ва постѣ достонть крѣстити уловѣка ва сѣботѣ и в недѣлѣ.

г) Аще збѣеть к'то разьбонника или рѣтнника на мѣ припадшлаго, да приметъ епитомнию за пролѣтнѣ крѣвыи за полѣ лѣта или за боле, расмотрн'ше житнѣ его. Еже ли идеть крѣтъ самѣ и збѣеть уловѣка, да приметъ епитомнѣ за лѣто. Еже (ли) христьянина збѣеть, да не комькаеть сѣ за лѣто и да иеть ва .ф. уасѣ и покламаеть сѣ .m. кеуерь и за утра. Аще ли погана збѣеть, то несть за то питомне.

н) Аще кто хошетъ метати мѣдалине, да взметъ попь евангелне и стаметь въ дверьцахъ ѡльтарьнихъ и дастъ емоу ножникъ, нимже проскоумислеть и повелать емоу да прѣкрѣститъ евангелне ножникомъ и разьгнеть а попь проутеть емѣ.

и) Аще бѣдетъ ѡбручена жена дникаоу и зиреть не съвькоупльши сѣ съ нимъ, достонть емоу инж поемьши статьи попомъ.

ж) Аще зиреть вьнезалоу детѣ не крѣщено безъ болѣзны сѣще, яко не разоумѣти емоу какъ емоу смръть, то иеть емоу за то ѡпитомне.

к) Аще кто идеть ѡтъ женыи скож въ манастирь а не дастъ емоу жена ножиць, не постризы его.

л) Аще пострижетъ сѣ дникаонъ ѡтъ жени а жена его идеть за мѣжд, или въ манастирь грамате сѣ млоуунть, ѡбауе не стати емоу попомъ.

м) Калоугеръ аще пострижетъ сѣ и пакын възвратитъ сѣ, не постригати его второе, инж положити емѣ порѣти на с(ка)тѣи трапѣзѣ, да самѣ на сѣ възложитъ, въ инѣже бѣдетъ прѣжде бѣль.

п) Бзльцоу не достонть калоугероу стрици глазвы, инж калоугеръ постригаетъ емоу глаж.

о) Аще кто пошадъ къ црѣквы и кизкратитъ сѣ безъ ѡрѣднѣ, .г. дни да иеть сухо и поклонитъ сѣ .vi. кеуерь и за утра.

р) Аще кто дастъ калоугероу что, да помензеть его въ молитвахъ въ богоу а не кланати сѣ за нь.

q) Калзгеръ попь аще прѣставитъ сѣ, въ ризлѣхъ положитъ сѣ. Тд-

кожде и бѣлаць попь. Попадни попа въ ризахъ положивши не достонть ен нты за мжжа. аще ли пондетъ, проклетта тры стьми с(ва)-тыхъ ѿ(ть)ца и .ни. въ си вѣкъ и въ боуджшнн.

г) Аще к(о)тора жена здавуть дѣте, .г. лѣта да покаеть съ и едино лѣто да съхранитъ ѿ хлѣбе и воде.

с) Аще кош жена бывше пивьши изверьжеть дѣтѣ, .г. лѣта да покаеть сѣ ѿ хлѣбе и ѿ воде.

т) Аще кто маньстирьскои црьквы украдетъ что, .з. лѣта да покаеть сѣ, .г. ѿть нхъ ѿ хлѣбе и ѿ воде.

и) Аще жена родитъ дѣтѣ, достонть ен мсти съ уеди сконми. Аще жена родитъ на стѣю псхъ или на ннн праздникыи, да възем'ши молитвѣ мсти и пнеть, несть ен ѿпитомне.

v) Аще жена смѣсть ложе иноеж женыи дѣти дѣла, то прьво молитвѣ сѣтвор'ше и по томъ поститъ .з. дни и по томъ мироу лице помзатыи и молитвѣ сѣтворити, жже творать ѿть погань пришедшоу и по томъ постъ ѿть годъ до года.

w) Аще жена егда непразднѣ бѣдетъ и поразоуметь въ себѣ младенецъ ѿживлажшѣ а бѣдетъ унстаа и больна, достонть се ен приуастиити. или не бол'на, да младен'ца ради, да не прикоснет' сѣ днмкоу въ урѣке матерыи здавуть его и ѿслапнтъ и и скривнтъ и надахнетъ. Много бо на то днмкоу испрашаветь сѣ. Аще ли сѣ приужститъ, не смѣеть днмкоу прикоснати сѣ, ѿтгонитъ бо и ѿгнь божьствыи св(а)таго приуещениа тѣла господьна и кровеи.

х) Аще плѣнетъ женыи нересомъ или днмкономъ и пкы възкращенне нмъ бѣдетъ, достонть ю примати мжжемъ сконмъ и приѿбѣцлвати сѣ (valjda приобѣцлвати) дръжаниа иноплемен'ныкы дѣла ѿскверненниа нхъ. Да ѿть сего бѣдетъ увѣдно еже уетвородескитное правило с(ва)таго Василна, яко реуче иждеж быважшнн тлын непокннны бывающнн жени тыи. и в'торни бо законъ, въ мален (valjda пален?) пишеть' сѣ: аще днмкоу женж плѣнетъ ратьныи и ѿсквернеть ж въ бѣде и бѣдетъ нмъ ѿпѣть възкращенне ка мжжемъ сконмъ а бѣдетъ въ плѣнѣ не добнаа дѣтета, да достонть емоу скож женж поем'ши стати днмкономъ и попомъ, а ѿтьца доуховныи да подаетъ ѿбѣма ѿпитомнѣ по силѣ расмотрив'ше грѣха дѣла неколнпаго и злаго плѣнениа. Или бѣдетъ дѣтѣ добнаа, то не достонть поети ж.

у) Днмконоу аще съблзнь бѣдетъ въ ноци ѿть днмкола а бѣдетъ црьквы великааго свашениа а ѿмнѣ се до помса и поклоннѣ сѣ .и. и измалыкы .и. жалмъ а не бѣдетъ инога, да слоужитъ нж не приужстит сѣ, не съвршень бо есть, да попь похранитъ, днмкономъ бо слоуга поповъ есть.

з) Урѣшница аще грамотоу змветь да канерѣа есть а прокымка не поеть ни въ алтарь вьлазуть.

аа) Аще бѣдеть новѣа цркъвы поставлена, тѣо вѣуерь и за утра ѡтпети каноны въ память тож цркъве и егда бѣдеть годъ свѣтлы'ше цркъвы литоурѣсати литоурѣгж ѡбити ѡколо съ крѣстомъ ѡблы'ше сж въ ризы и вьшедше въ цркъвоу сѣтвор'ше ѡктѣини не съвлькше се съ ризы и прѣмь поужты литоурѣгж. Дѡстонтъ же еднѡмоу прозьвкнтероу пѣтын. Аще попь ѡсмоканне цркъвы творитъ молитвж и вьиндетъ къ олтарь и вазложитъ на се петрахыль и фелонь и повьлантъ дѣема канрыкома вьзѣти раз'нѣ свѣщни и стати ѡба полн ѡл'тара и вьзем' кадн'лицж покладнть столъ крѣстомъ и реуетъ: господоу помолнмь съ, и людне: господи помнлоуи, и творитъ молитвж. по молитвѣ благословнтъ прѣстоль ѡ деснжж странж стола и ѡ шнжж, и тако поу'нж дѣлати цркъвѣ.

bb) Ъ попа свое(го) (не)дѡстонтъ попаднн комькати.

cc) Аще попь хоцетъ дѣта крѣстыти уне любо самъ въ коумство, да прикежетъ унстѣ палть и вьложитъ дѣтж ва-нѣ и вьнегда прѣнѡсь нѣсти и повьлантъ нѡмоу да несеть за-нѣ. Такожде и комьканине смоу дѣе да велнтъ да вьзѣмъ дѣта за-нѣ.

dd) Аще кто погубытъ уловѣка ѡтракленемь, .з. лѣтъ да поклѣт' сж и постнтъ сж, .г. ѡтѣ ннхъ ѡ хлѣбе и ѡ водѣ.

ee) Аще котора жема бжждѣ сѣтворннши растворнтъ дѣта въ себѣ зѣлемь, .л. лѣтъ да постнтъ сж, .а. ѡтѣ ннхъ ѡ хлѣбе и ѡ водѣ.

ff) Аще к'то самъ въ се бжждѣ сѣтворнтъ, .а. лѣто да постнтъ сж.

gg) Аще кто зѣметъ ѡтѣца или матеръ или брата или сестрж, любо дѣщи или ѡтѣца или матеръ или дѣщери или сына, доушегубство еднѡ есть. Да повьзвелемь попомъ, зунтелемь нхъ, да дають нмъ епитомнж, поразвѣт'ше по силѣ нхъ. Аще бжждѣ нѡмкнты, да дадѣтъ милостннж збозѣмь за доушж тж и за свою. аще ли не нмѣж, да самы вьспрннмжть постѣ, поклона по .л. на днь, а въ срѣдѣ и въ сжботж соухѡ да естѣ а поклона по .ви. на утрѣнн и на ѡбѣднѣ и на вѣуернн по .ви., а къ прѣздннкоу къ господьскомоу пѣщѣтъ месѣ и пнтне на дѣѣ недѣле и на поклони по .л. на днь. а въ петроко говѣнне покланает¹ сж полѣ'тора ста на днь. а въ фнлнпоко говѣнне да поустнтъ масѣ и пнтне и покланает се .с. на днь а в пѣтъкѣ и въ срѣдѣ соухѡ да естѣ. а въ велнкн постѣ полѣ .г.-на ста а въ цркъвоу да не вьлазуть подьжконоу не поктѣвѣжнцоу нмъ, мж вьпоушѣтъ ж на вьскрѣсенне и на рождѣство хрнстова и на просѣт-

¹ Odavle dalje nastavlja tekst po berlinskom zborniku.

щешне и джъть нмь дорѣ а принушениа не джъть нмь, нѣ дорѣ до сьмръти принушиты нхъ и ѡпитомнѣ (u rkr. ima nad ѡ još e) ѡтдаты нмь.

hh) Аще кто въ бѣлгарѣхъ бждеть въ бох"мытѣхъ христиниинь колежъ вьстѣинтъ въ бох"мытѣскѣжъ вѣрѣ а не мѣждежъ и намынъ прилоуунт са емоу принти въ христинианне и помѣнѣжъ са и ѡбратнт са въ вѣрѣ христиниамьскѣжъ, да таже епитомниа доушегоуб"наа ѡть(уи)не и матере и доуховнаго ѡтца и братниа и сестриниа.

ii) А на латинѣхъ исключаесть .л. вынь злыихъ, аще кто ѡбръщѣет са въ латинѣхъ-христиниинь а колежъ имет са по скерн"ныѣ тѣжъ вымынъ не мѣждежъ, а въ нем"же исключаесть с(ва)тинъ ѡтца много вынь злыихъ и ѡскернѣет са злыми тѣми вынамынъ и пакы поменѣжъ се вьстѣинтъ въ христини"скѣжъ вѣрѣ, аще мѣжъ или жена въ тѣхъ вынахъ ѡбръщѣеть са, да вьспринимѣтъ таже вынѣ доушегоуб"нѣжъ въ цркъвь не вьлазытынъ нѣ толико на трѣи праздныкыи, на великѣ днѣ, на рождьство, на просвѣщенне вьпоушѣаждъ въ цркъвь, нѣ толико проскоурѣ датиа а принушениа не датиа нѣ ѡлни къ сьмръти и принушениа, тогда и епитомнѣ раздрѣшити.

jj) Аще кто колежъ вьстѣинтъ на крѣсть въ бѣлгарѣхъ (giljf. rucopis mjesto toga ima ѡть христыамь) или мѣжъ или жена и ѡбратнт са (giljf. mjesto ove rieči: пакы смислы вьзвратит се) въ вѣрѣ христини"скѣжъ, да вьспринимѣтъ ѡпитомнѣ доушегоубениа. Доушегубениа по законуу достоннѣ есть умрѣти а еже по с(ва)тому Василлиа сѣдоу .ei. лѣтъ плакати са и соухо да шть въ .vi. уась и не комкает са .ei. лѣтъ: ми же .г. лѣта се повѣлеваемъ постныи, аще покланне и потычанне приметь. аще ли ѡблѣнит са, да .ei. лѣтъ сѣдѣ приметь по с(ва)томъ Василлиа.

kk) Дниконому глаголющѣ въ с(ва)тоае вьзошоенне прѣжде цѣлоуанниа, елико не принуаст"ниа выидета, не достонно бо еретникомъ и доушегоуб"цѣмъ стоимы тоу къ цркъвыи, аще еретници не ѡбратѣт са въ вѣрѣ христини"скѣжъ ми покажт са ѡть всего срьдѣа къ го-сподоу и не ѡткрѣжт са всежъ неустотнъ беззакон"наго с"мѣшениа, да не принуастни сѣтъ вьхода цркъвеннаго.

ll) Бѣсомолци и доушегоуб"ци и заживителнѣ домоу да имѣтъ ѡпитомнию .г. лѣта и соухо да шть къ .ѡ. уась и покланниа .м. за оутра и вечерѣ.

mm) Иже разбон створитъ не хотѣ, .г. лѣта да поклет" се ѡ хлѣбе и ѡ водѣ.

nn) Аще жема егда бждеть неустая, не цѣлаесть еуангеллиа ни дорѣ шть.

oo) Мажемъ не достонть въ жен"скѣмъ пор"тѣ ходити ни женамъ въ шж"скимъ пор"тѣ.

pp) Въ говнѣ младоу дѣтетоу мляка ни масла не дати, нж дѣтѣ пощени матеръ сысти а .г. — е посте не дати.

qq) Аще медведниж шль бждеть вѣде или бѣровниж, да молитвж въз"метъ и принметъ епитомниж за .м. дни или за боле, расмотрн"ше подвизанне его. аще ли не вѣде шль бждеть, да възметъ молитвж и принметъ епитомниж за неделж или за боле, расмотрнише подвизанне его.

rr) Грѣхъ есть не стоим"ше въ цр"квы до ѡтпоущенна безъ вѣдн. да имать ѡпитомнию .с. днми и соухо да шсть въ .ф. уась и поклонит сж .п. веуерь и за оутра. — А се грѣхъ есть не шадше въ цр"квы блжда ради или питна ради, да имать ѡпитомниж .г. неделѣ и соухо да шсть .ф. уась, и поклонитъ сж .н. за оутра и веуерь. — Грѣхъ есть, (аще) дороу ид"ше науиегъ блюватын, да имать епитомниж .л. дни, соухо да шсть въ .ф. уась и поклонит сж .м. за оутра и веуерь.

ss) Аще кого на вонсцѣ нмоутъ погани, да егда възкратит сж, .н. дни да постит сж и молитвоу възмь прнуестит сж.

tt) Аще велнка уловѣка клюонт са крстыти да не шсть месь и масла и питна за .з. дни, а ѡсмын днъ раздрѣшити и тогда възметъ и масла и меса и питне. — Аще ли ѡтъ поганихъ придетъ да напредъ .з. дни постит са до крщѣнна.

uu) Аще мышъ или нно утѣ выпадеть въ вымо или въ медъ или въ водоу или въ нно утѣ тни вькоусятъ его не вѣдн, .е. дни да постит са и въ .з. днъ възметъ молитвж и прнуестит са. — Песь аще налоуетъ или сврьюъ выпадеть или стонога или жаба или мышъ, то молитвж сьтворитъ. — Аще ли мышъ или жаба сьгинет' и разыдет са гноемъ, то того не шсти ни пити. аще ли не вѣде вькоушла бждеть, да постит са .н. днми. — Песь аще зиреть въ печь кълъзь, не достонть въ неи печи хлѣбовъ. — Аще здавленниж не вѣде шль бждеть, то нетъ за то епитомне, нж молитвж въз"метъ, жже твореть ѡськѣрн"шемоу са. — Аще звѣрь или п"тиць устрелемъ залѣтити и с того зиреть, достонть е шсти, за не кровь из нѣго шла есть. — Аще ли оудянт са въ сетехъ п"тиць, того не шсти, за не кровь из нѣго не шла.

vv) Аще пошь сьмрѣжеть са и аще ѡживеть, не пятн سموу въ рнзахъ. Аще ли ѡтъ бѣса наоуеень, то бѣсь въ томъ выновать.

ww) Аще проскоурж проскоумислиж възметъ песь или кокош"ка или мышъ изѣсть за .в. дни постъ да възпринимжъ а по .в. поклома на злоутр"ни и на ѡбѣдн и на веуер"ни по .в. Аще не: проскѣмислиж

поскоурѣ мшыи или кокомъ"ка или пѣсь извѣсть, да примыжть постъ за .3. дни и поклона по .кѣ. на злоуѣр"ни и на ѡбѣд"ни и на вечерни по .кѣ.

xx) Аще кроуна или рѣба или мѣсо или сирь или что бѣдетъ згльвѣло въ зжезхъ и не истреблено наць а за оуѣра выпадеть, да то есть мрътво да зжеъ не скодеть ѡ немь исплюшати и слоужити и пакы истреблякати вечерь и блюсти сж того, хотѣше слажити или принуштити са въсакомъ улокекоу хрстишнниоу поклоникоу по-калликоу.

yy) Аще которыи попь ѡтъ многопнтя и дългостѣнниа въ ноци и ѡтъ обамдениа и не изьлѣжавъ сж за оуѣра рыгати наунеть бради"номь и питнемь, не достонть емоу слажити томь дни, а простьцоу не достонть принуштити сж.

zz) Иже епископъ или попь или дникаонъ или въсакъ ѡтъ прнута свещениуьскаго ист мѣса въ крьен доуша его или зетроудниа или мрътьвъуиноу, да изьверьжеть сж. съ бо законъ ѡтреуень. аще ли людннь бѣдетъ, да ѡтажунт сж.

aaa) Каженика самого не искажыша се аще и епископства достоннь бѣдетъ, не ѡтмѣтати ни хрома же ни слѣпа еднѣмь ѡкомь, разьт аще глаоухъ бѣдетъ кто и не внде, да цр'юкма не съблѣжмьжъ са. И аще кын епископъ пакы мнр"скихъ кнлзъ помощнж прнметъ цр'юковъ да ѡтверьжет са и ѡтажунтъ и (с) прнмьмашнн са с нимь. Иже бѣдетъ слѣпъ ѡкомь или голѣннж врьденъ, достоннь же бѣдетъ епископства, да бѣдетъ епископъ. не врьдъ бо телесмаа ѡскерьмьдетъ его нж скерьма доушек"маа.

bbb) Аще патрнар'хъ поставлеть или мнтрополнта или пнскепа или дникаона или попа на мьздѣ а свѣдѣ ж яко недостоннн сжтъ и въ пролаждж свѣдѣть невродлемжж блгодеть, да ѡтверьжень бѣдетъ по с(ва)тынхъ ѡтць мнкенскаго събора и по костан"тнноу сжду цр'а, яко не достонть патрнар"ха на патрнар"ха ставьтн нного, ни мнтрополнта ни пнскоупа на пнскоупа ни изгонити его н-своеж власти, аще и бол"ни бѣдѣт' или роума шибеть или ѡтъ доуха неунстаго или смолокотмаа болѣзнь или нна болѣзнь: все бо показанне божне есть. Разьт ереси и цр'юков"ннж тат"быи и прѣлюбодѣаннн ѡблнуена прѣдъ народомъ, то тако изгонитъ са и ставитъ са ннъ.

2.

Još neki penitencijali u bugarskom zborniku.

Poslije navedenieh pod brojem 1. pravila pokajnieh dolazi u berlinskom i peterburškom zborniku, kako je već sprieda rečeno

(sv. I. na str. 44.) nekoliko glava izvadjenih iz nekakova teolo-
gijskoga traktata, kao :

глава .а. ѿ ненависти. Ненавыст'ники нековла лествицѣ приде
врхов'наго Петра . . . глава .в. ѿ клеветѣ . . . глава .д. ѿ лѣжи.
Лѣжnymi лжавь нареует сѧ . . . глава .з. ѿ урѣкозгодни. Урѣ-
воугодники подобень естъ гробоу . . . глава .з. ѿ сребролюбн.
Сребролюбець неджоуеть неджомь менцеленомь, сядеть зтрнего
улокѣка . . . глава .л. ѿ боуестни . . . глава. ѿ хуленн.
Хоуѣ'ники киновеѣ уасти прилагет сѧ . . . глава. ѿ яростын . . .
ѿ гнѣвалнѣхъ . . . ѿ псуалнѣхъ . . . ѿ с'мыслн. ѿ с'мыслн
сѣтъ всака бываемѧ въ них'же естъ всака мысль . . .

Umah za tiem dolazi nauka o dvjema zapoviedima: ljubi boga
i ljubi bližnjega s više slučajeva, kada se griješ protiv ovieh za-
poviedi: Подоблеть всакомуу крѣстничиноу згжждати богови своемоу,
въ негоже има крѣстнѣ'шию сѧ, рекѣ же въ има прѣтиз трѣце itd. Po-
slije toga ima o zliem ženama, što je već sprieda štampano (sv.
I. na str. 62) i kratka pouka o tom (слово како подоблеть дѣтемь
уисти родителе свое пауче доуше свое,) а на l. 6, red 7 počima :

Момокноунѣ стыхъ ѿць госпоуѣи благословы ѿтѣе. Слово
божѣстное ѿ покаяни блазѣ испокѣдани грѣхов'нымъ еже естъ ко-
рень спасению и милость ползути ѿтъ бога ѿтѣца господа нашего
Исоуса Христа иже присно жемлеть нашего спасениа . . . Ovaj čla-
nak dolazi takodjer u Nomokanonu br. 28 zbirke Undoljskoga na
l. 99 (sr. Слав. рус. рукоп. Ундольскаго str. 34—34) po rukopisu
16 vieka, dočim je berlinski već iz 13 ili najkasnije prve polovice
14 vieka. Sadržaj nije kanoničan već pastoralan.

Za tiem sledi ѿ поповѣхъ слоуж'бѣмь радни članak onaj
isti, koji je naštampan po novijem rukopisu u Tihonravova II. 309
u drugoj svezi. On počima u peterburškom (= berlinskom) zborniku
ovako: И се пакы тѣже ноуѣ съ жемами своимн съвѣкоуплает се
на блѣдѣ, егоже не подоблеть нимъ творити нѣ хранити въсѣ ноуѣ
до въсхода слънѣунаго да не похоуантъ тѣла Христова и крѣвы его
itd. а dokonča ovиемъ рѣчима: И въ попове лѣжектъ лице збо кто
ѿтъ васъ тако бѣде сътворилъ не хране тѣла и крѣвы христовы, да
ѿстлнеть сѧ того, и приметъ за то ѿпнтѣмнѣ за .м. днѣи и .г. днѣи
соухо да истъ и покаянет сѧ .л. за зтра и вечерь. Лице тако съхра-
нитѣ, примѣтъ млость ѿтъ бога и прощенне грѣхомъ . . .

Za ovиемъ člankom ima Слово ѿ покаяни въ кратѣ-
чѣ, poticanje na pokoru, gdje pod konac dolazi za primjer pra-

vila : Нонь аще не крѣстить ѡбѣда то яко мотилоу вѣсть ова
прича¹ :

Бѣ старецъ прозорливни, сѣдеше съ братнеж на ѡбѣде и зрѣ
прѣдъ братнеж яко ѡбы вѣдѣхъ медъ а друзѣи хлѣбъ а нини мотилъ.
Старецъ наухъ молиты бога глаголе : господи, шемъ миѣ, что естъ се,
яко вѣдѣхъ еже всемъ прѣдставише едино брашнѣ и нини вѣдѣ
инико? И менъ сѣ سموу аггелъ господнъ и рече سموу : се сътъ нже
медъ вѣдѣтъ, ты бо съ молитвож вѣдѣтъ и съ въздиханиемъ и не по-
хоулетъ брашнѣ и молитва нхъ яко и кадило възноситъ сѣ къ богу.
нини же вѣдѣтъ хлѣбъ, ты не похоулаше брашнѣ вѣдѣтъ. а нже мо-
тилоу вѣдѣтъ, тыи глаголѣтъ : (се) не кинѣло, а се гинило.

Poslije toga bješe priča o tielu i duši, koju sam sprieda na-
štampao², (sv. I. str. 56,) i za njom ѡ ѡсжждемин, не ѡсжждати
брата. Сии естъ чистота прѣдъ богомъ не сѣднати никомоуже — има
pripoviedka kako je čovjek usnuo te u snu bio prenesen u raj,
odakle izagnan zadjela mu se mantija za kojom je 8 godina tu-
govao, dok mu je bog ne vrati. Ne znam, da li je to onaj isti
tekst, koji se u Nomokanonu zbirke Undoljskoga br. 29 l. 118 do
121 pominje pod naslovom : Слово яко не достонѣ осужати пона?

Умах за овием слiedi маказиине всакому уловѣкоу, на l.
32b—34a, a poslije dolazi ono, što je već naštampano sv. I. na
str. 61, i tada :

Заповѣдъ урьнеуьскаа s овием поѣтком :

Аще калоугеръ въ вѣлицемъ ѡбразѣ вѣдѣтъ сътворитъ, да иматъ они-
томнѣ .з. лѣтъ; аще ли въ малѣмъ, то .г. лѣта. Такожде и калоу-
герницѣ подобаетъ, но неже не вѣста божна нарушетъ сѣ . . Sudeći po
početnim riečima ovo je ili ono isto ili bar vrlo srodno članku,
koji dolazi u bugarskoj krmčiji 13 stoljeća br. 230 po opisu
rukopisa rumjanc. muzeja na l. 114 „о калоугерехъ“ i u zborniku
sinod. biblioteke br. 321 po opisu Gorskoga i Nevostrujeva. II. 3.
618. Iza raznih priestupljenja kalugjerskih s dodaniem načinom,
kako se ima svaki grieh okajati, dolazi po više primjera, koji
objašnjaju silu pokore i pričesti, kao na l. 41b ovo : Аще кто не

¹ Она bijaše poznata u 13. stoljeću Simonu episkopu vladimerskomu, koji u poslanici na Polikarpa smørizca pečerskoga pominje : обрящениися мотылу вѣдѣи, якоже въ Патерици написано i opet : Егда вѣси или пиеси благопохвали бога ибо видѣ, старецъ хулящихъ мотылу вѣдѣщихъ (sr. Kalajdoviča Пам. XIIв. 231).

² Ondje ne spomenuh, da se ista priča nalazi takodjer u Nomokanonu ili bolje rekući u kanoničobogoslavnom zborniku 17 vieka u zbirci Undoljskoga br. 44 (po štamp. katalogu str. 57) l. 117, br. 542 l. 271.

схранишь стаго кон"анна а мышь его въкоусятъ или пролететь, .и. дни да поститъ са. Тако бо бѣше Давидъ икто уроденъ жидокынъ си и стезаемъ и къ тѣмъ уасъ въ и"же хотѣше съжежемъ быти огнемь i t. d.

Za dokaz, da ne valja o drugom zlo govoriti, dolazi u istom kontekstu ovakav primjer (l. 44): ико икто иштѣе въ Александрин улокѣхъ живе на тѣмнини своемъ жьловѣ с имь рожьшоу са и ииждоу велнуйство велике мѣлке боле . . . он видје popa gdje po-чини блуд u crkvi ali ga za to ne osudi već uze iz njegovieh ruku pričest: и дие сжѣе на тѣмнини его жьлын исцѣлы и погыет . . .

Na l. 45 pripovjeda se o caru Kostantinu, kako je poderao gramote, koje mu pišaše nesložni popovi jedan protiv drugoga. Dalje dolazi u istom kontekstu još i ona priča, koju sam sprieda naštao, sv. I. str. 58—59.

Ostala sadržina berlinskoga i peterburškoga zbornika opisana je sprieda.

3.

Словеса изъбраниа отъ законника стинхъ оцъ на потрѣбъ попокомъ и късемъ людѣмъ по закону скетаго црковнаго оустака¹.

И прько да соу сзидане скете трапезе по всехъ црквахъ великихъ и малихъ и да соу оскещен'не и оу них' мощи скете да се поставе: такон да литургисоую, ииako никако. И крстилице да се оуине по црквахъ, да се крцаю детца. И да се поставляю протопопе и доуховинци добри улокци и попокомъ да соу доуховинци да испра-вляют' попове и люди о всехъ доуховинхъ кещехъ. И да оскещая црвке протопопе съ доуховинци светителекемъ благословениемъ (drugî rkp. dodaje: а безъ благословенiа никакоже). И оу оскещенихъ црквахъ да се крсте младенци и венчают' людие и въсаю свещен'-ство да се оу нихъ свърша, а оу не оскещенихъ нишо, понеже несть благословено ни оскещен'но. И отроуста да се знаменяю шредь црквию (отъ поповъ²) въ .и. днѣ по рождѣстве зъ бьбѣмъ³ а ииде иигде, и въ .и. днѣ да се крсти а прече⁴ или после иикако, разке болести и некое моужде велике. И до третнаго братоуеда да иикто

¹ Tekst je ovaj izvadjen iz rukopisa južnoslov. akademije br. 707, varijante ispod teksta iz ak. rkp. 709.

² zagradjenih rieči nema u rkp. 709.

³ rkp. 709. и бьбѣ прѣжде того.

⁴ прѣжде.

не крѣсти ми венуа (своего си⁵), рекше узрѣвама ради. Н на поути пометаниа младѣнцемъ да несть никако. Да се никто не браун безъ венуама; кто ли несть безъ венуама, да се венуа, понеже блѣудство⁶ несть а не бракъ. Н да се изпокедоуют' люди ѿтъ .vi. летъ двѣаши оу годишоу⁷, сирнои недѣли и ѿ филиповоу дне; кто ли се не исповеда, да се не приуеща и (ѿтъ)⁸ црѣве да се ѿтлоути. Попове коихъ не благослови светитель, да несоу доуховинци, ня да им се исповедоуютъ. Н попове да помазоуоу детце мироу великимъ; ако ли соу и старн а не миросани, да ихъ миросаю доуховинци. Кто несть достоннъ да се приуеща на вскрѣсеніе и на рождество христово на антоургин на великиихъ дверехъ, а женски поль (на малихъ⁹) конь проскомидіе по взвращени светнихъ даровъ. Н да се не износи скетоме приуещеніе тькио до дврѣць. Дѣтца кои се не сѣ исповедала и уловѣци неистокн да се приуещаютъ малимъ приуещеніемъ изъ дроугого калеза соутра на вскрѣсеніе предъ летоургиѣю¹⁰. Н кто несоу достонни приуещеніа, да имъ се дале свещенна вода на вскрѣсеніе и на рождество и на смърти не калеза¹¹ да се не приуеща, тькио изъ хранилице, оу уемъ стон аглаць¹² и лъжица. Н да си имаю протопопе сѣ доуховинци и с попови крѣшеніе и законъ (и в'се потреби)¹³ цо имъ трѣбоуе да крѣсте и оуе люди. Н попове да си имаю иконостасе и оу нихъ да имъ стон хранилица сѣ приуещеніемъ и ино (всако) свещенство. Н заклонитихъ празникъ да несть, понеже светни ѿтѣци несть благословено. Н оу недѣлю и оу празнике нароуите да несть работѣ никакове ни мале ни велике (и да несть проклетъ кто не скѣтитъ празника иже оустаклено бысть светымн ѿтѣци)¹⁴. Татъ и хоусаръ и оубница по коли да се не приуеща ни анафора да моу се дае, догде се злаго своего ѡбнуае не ѡстане. Арма сѣ¹⁵ да несть прѣжде венуама на прѣстемъ. Уама да се не разерка, оу коен се приуещаю младѣнци, нь да стон оу црѣкви на потребу. Кашовъ на исходъ доуши да се пое прѣке¹⁶ погрѣха. Н да

⁵ dodano iz rkp. 709.

⁶ po rkp. 709, onaj prvi: блѣустко.

⁷ въ годины.

⁸ dodano iz 709.

⁹ iz rkp. 709. dodano.

¹⁰ прѣжде антоургіе.

¹¹ не потира.

¹² въ уемъ аглицъ.

¹³ iz 709.

¹⁴ iz 709.

¹⁵ u rkp. арма.

¹⁶ прѣжде.

не антоур҃гиса понь не ѡтпекъ вѣтерни и оу҃трьнѣ и уасовѣ.¹⁷ И вни-
номъ унстомъ молнткеномъ да се антоур҃гиса а никакъ никако. Прѣ-
скетоу да днжоч¹⁸ гдѣ и летоур҃гѣ на тѣлѣзе гдѣ кестъ слоужба све-
томоу или оу҃спшннѣ. И да се к томоу не приложн некое ѡброу҃че-
ннѣ или бракъ, къ немже соу глау҃мци и мирьско пеннѣ. И да
се киди црьковѣ въ службахъ¹⁹ въ ское време. И прѣносъ да прѣ-
носе прѣзь недоу҃жннхъ. И попоке да имаю апостоле, еу҃ан-
гелнѣ, летоур҃гню, трѣодѣ, номомаионѣ²⁰, џалтирь і ѡх-
тонкѣ и господскимъ празникомъ службоу и у҃стенѣа на
поу҃уемнѣ людемъ. И безъ скога²¹ антнннса понь да не антоур҃-
гиса (и просфоры да соу҃тъ кнселн и слани и съ оу҃кроп'чемъ то-
паннѣ да слоужитъ шкоже възкрѣтѣ)²². И поповн да сн соу доу҃хов-
ници свѣкъ оу скоен ниорн а оу дроу҃гом пределн да не сежоу²³. И
црьквн да соу терьде и покрывенѣ и кляоуе да имаютъ, а оу раски-
денннхъ да не слоужѣ²⁴. Дѣте крѣстннше .г. дннарн и за ѡпетнѣ .г.
перперѣ и за ѡскещеннѣ црьковно .г. перпере и .с. ланать платнн и
.в. оу҃броу҃са²⁵. Ктѣ ли кестъ преселенѣ ѡтѣ ѡскещеннѣ црькве и при-
лоу҃хн моу се дроу҃гоу црьковѣ скетитн, да да .с. ланать платна и .к.
оу҃броу҃са и .нн. дннарѣ.

4.

Зановѣдѣ и оу҃ставѣ стыхъ ѡцѣ .тн.

Pod ovim naslovom dolazi tekst u rukopisu 707 kao nastavak
predjašnjega članka (u 709 rkp. nema ga), isti tekst ima za tiem
u rukopisu Šafarikove ostavštine pod br. 24 i u dva odlomka prof.
Grigorovića, od kojih je jedan na koži iz XIV stoljeća, drugi na

¹⁷ rkp. 709 dodaje съ џалтирѡмъ и сл канонн.

¹⁸ прѣста да днжеть се.

¹⁹ на слоужбахъ вѣсехъ.

²⁰ u rkp. је днмомаион.

²¹ скоего.

²² dodano iz 709.

²³ u 709 cijeli stavak ovaко: И поповы да не сегнетъ ѡного воу҃рню
прѣтн кого или възѣтн у҃то безъ благословеннѣ ѡного доу҃ховннка,
тѣу҃ню съ посланнѣмъ епископа; аше ли дрѣзметъ ѡ своен воли да
кестъ лнхъ скещен'ства.

²⁴ да соу҃тъ покрывнѣ и закляоуемѣ и ѡграждемѣ а оу҃ раздроу҃ше-
ннхъ да не слоужѣтъ 709.

²⁵ дѣте крѣстннше .в. дннарѣ, за антоур҃гню .г. дннарѣ, за вѣнча-
ннѣ .с., за ѡпетнѣ дѣтѣ перпере, а нншннѣ .л., за ѡскещеннѣ црьк. .д.
перперѣ .кн. ланать платна, .г. оу҃броу҃си, сагѣ и въз'глав'ннцѣ.

artiji iz XVI stoljeća. Ja ću ovdje našampati tekst najstariji t. j. onaj iz 14. stoljeća a k njemu dodati na dnu varijante iz šaf. (= šafarikova teksta 24), grig. (= grigorovičeva teksta na papiru pisana), ak. (= akademičkoga rukopisa 707). Još ću spomenuti prije i to, da ovaj isti tekst dolazi takodjer u sinodalnom trebniku srpskom 15. vieka br. 374, sr. Gorskoga i Nevostrujeva. Opis III, 1, 184. Učeni izdavatelji istoga „Opisanija“ misle, da je ovaj članak samostalna rabota slovenskih popova.

Въ кые дни достонть сласть ксти урн'цемь идоущимь, аще ли се ѿтрекоуѣ неколко лѣтъ или до смърти своєю си волюю, си сыры¹, ѡви же меса, то да не идоуѣтъ. И ѡ кнѣ такожде. Аще ли пакы хошетъ² ксти, си сыры³, ѡви же меса, то да идоуѣтъ, да ихъ не оуставляють ѡтци ихъ⁴ въ тые дни ѡтъ сырѧ или ѡтъ меса и вина⁵. Нии же глаголють не разоумяюще: подобает ли ксти сыр не ком'как'ше се? ѡ таковыхъ пишеть: мнози пастырне⁶ просираднше стадо. Подобает' коулати заповѣди⁷, иже комоу длао ксть ѡтъ ѡтца⁸, та же⁹ и комати се. Писано ксть¹⁰: не брашна ради разарлите¹¹ дѣла божна. и пакы: урѣво брашноу а брашно урѣкоу, (богъ же и сѧ и ѡма да оураз'инть)¹².

О днѣхъ¹³ нароунтыхъ. Ѣтъ рождѣства христока .и. дни или .ни. ксти сыр, ѡни¹⁴ же месо, и на срѣтение господне и (на)¹⁵ др'цикоу'скоу недѣлю и недѣлю сыр'ноу ксти сыр и пас'хы свѣтле недѣле и по пасцѣ¹⁶ прѣполокленне прѣздинка срѣда и съшьствие¹⁷ свѣтаго доуха, недѣла нем'дикостнаа, (си)¹⁸ да идеть сыр, ѡни же месо.

¹ си сыр šaf. сы сыры и ѡви же ак.

² аще ли же хотеть šaf.

³ сыр šaf. сы сыры ни же ак.

⁴ ѡтци доуховни šaf.

⁵ или ѡтъ вина ак.

⁶ пастырн ак.

⁷ все заповѣди ак.

⁸ ѡтца доуховнаго ак.

⁹ такожде šaf.

¹⁰ бо ксть ак.

¹¹ разарати šaf.

¹² dodano iz šaf.

¹³ Može se čitati takodjer: въ днѣхъ, ак. д'нен.

¹⁴ bolje ak. šaf. ни.

¹⁵ dodaju ak. šaf.

¹⁶ въ недѣлю сыр'ну ксти сыр и пасхи свѣтле недѣле по пасцѣ šaf.

¹⁷ срѣда не ксть и на съшьствие šaf.

¹⁸ dodano po ak., все да ксть сыр, ни же месо šaf.

Лѣпо ѣсть ѡтьцемь (доуховинимь)¹⁹ уеда любити, милосрьдомь быти, крот'комь, смьреномь, зунтельномь, не ѡтеготече уеда сконхь или богатства ради или всрамик' се сама ради или дара зрече²⁰ то ни зело ѡслабити и попоустнише²¹ устакоу' еже оуставнише скетыи ѡтьци, нь размотрениимь²² творите, виден'²³ уловткою немощь и ѡть себе²⁴ самого. Писано (бо)²⁵ ѣсть: прѣпльниень корабль²⁶ погрезиеть а празднѣ затоунт' се. а въ време пльнь плочеть²⁷ добръ. Тако и мы братиѣ²⁸ аще уеда своимъ теж'кимъ запокѣдмъ здроуимь, то паче ѡпадоуть и погыбноуть. Погыбнеть²⁹ братъ твомъ неразоумнымъ въ твоимъ разоумѣ, за негоже умреть христос'. Нь паче испрька яко млькомь напнтан³⁰ его яко младенца неразоумна рекше божьствнымь пооучениимь, яко да приндетъ въ разоумъ въ истин'ноюю вѣроу.

Лѣпо ѣсть уедомь послоушликомь быти и трыпльномь, якоже пишеть: Аще кто хощеть исповѣдати грѣхы свое, съ слъзми да исповѣсть, яко слъзы смьренне соуть. Поклаиюще³¹ се ѡтьцоу достонть да въ слоужьбѣ молит се ѡ насъ. Слъзы бо великихъ грѣхъ ѡмывають³². И молити се богу литоургну поуще, избавити бо ихъ .л. литоургин за .д. мѣсеце, и .к. литоургин за .н. мѣсець, (а)³³ за .ви. мѣсець .л. литоургин. И³⁴ могууть слоужьбеници избавити ѡть грѣхъ, аще хотеть, кляущихъ се добръ и прилежно.

Въ прьвоюю недѣлю великаго поста³⁴ да идеть соухъ хлѣбъ до соуботы феоѡдороке³⁵, и послѣдною недѣлю соухъ хлѣбъ³⁶, а петьки и соуботоу великою не идеть ни соухъ хлѣбъ, развѣ въ соуботоу ве-

¹⁹ dodano po šaf.

²⁰ дара ради šaf.

²¹ поустниши šaf., čitaј: попоустнивьше.

²² расм. ак. смотр. šaf.

²³ видѣще grig.

²⁴ ни ѡ ак. и ѡ себе самого grig.

²⁵ dodaje grig.

²⁶ корабль grig. ак.

²⁷ плочеть grig. плыеть ак.

²⁸ братиѣ grig. ак. šaf,

²⁹ и погыбнеть grig. šaf. ак.

³⁰ яко младенца неразумна млькомь напнтан его šaf. напнтан ак.

³¹ и поклаиаты се оусрьд'но ѡтьцоу достонть grig. достонт бо емоу да въ слъз'бахъ šaf. въ слоужьбахъ grig. достонть въ слоужьбе и да молит се ѡ насъ ак.

³² избавляютъ grig.

³³ ак., šaf. и.

³⁴ dodano po grig. šaf. ³⁴ po grig. ак. šaf., naš tekst поста великою.

³⁵ феоѡдорки šaf. ак.

³⁶ grig. samo такожде.

уерь мало хлѣба и уашоу³⁷ вина. И въ друугие аще боуде³⁸ срѣтеніе соуботоу и медляю, идеть масло а бляци рыбы³⁹. На благокѣщеніе и вси рыбы идоуть, а въ медляю и срьдоу и петльк вина не пити, и на .м. моуѣнник минси масло а бляци рибоу⁴⁰.

И аще вѣроујете къ господа бога и спаса нашего Ісоу-христа, не прѣстоупайте⁴¹ заповѣдъ сию, нь унстомь и добромь постомь и покаиніемь подвижномь наудите, въпнюще къ богоу⁴² все дни живота своего, да прощение грѣхъ примите⁴³, томоу самому богоу плаунте се рекшомоу: не р'ци⁴⁴ никтоже яко много зла створи хъ грѣхы⁴⁵ и не приметъ насъ богъ⁴⁶. нь науде богъ приметъ всѣхъ кляущихъ се. И кон'уак'ше лѣта зрѣиша да не реуе⁴⁷: уже скон'уахомь покаиніе, нь молите се на всакъ уасъ⁴⁸ и прѣбывайте къ молитвахъ⁴⁹ до скончанія кѣка своего. къждо бо вѣрнь уловкъ богоу и хотеє спасти доуше своеє⁵⁰, въ покаини да живеть вьсегда, в'се дни живота своего. Аще ли се комоу слоуунть въ лѣтѣхъ снхъ, не конуакше поста и оумирати наунеть⁵¹, то молиткоу приємь и комкати⁵² се. Аще ли кто поидеть на рать, такожде да ком'каетъ се.

Братіе, др'жимъ заповѣди господни⁵³, да не менн' се непотреби. Се же вѣждъ ѡтѣе, яко доуховномуу уедоу⁵⁴ подобаетъ на .г. уести раздѣлти грѣхы: нрькоу уестъ на прѣмноственнаго бога, .в. уестъ на себе, .г. уестъ на исповѣдника. Протикоу сназъ дати⁵⁵ заповѣди уло-

³⁷ grig. ak., paš uаше.

³⁸ боудеть šaf.

³⁹ и в. рибъ šaf. а въ друугие срѣдние соуботе масло, и на .м. моуѣнник минси и бляци масла а на благокѣщеніе вси grig., а въ друугие среде и соуботе и неде ле масла, белци рыбы, на благ. вси р. в. ак.

⁴⁰ и на .м. sve do рибоу izost. grig. ak.

⁴¹ не прѣстоупан заповѣди снє ак.

⁴² плауѣще и въпнюще къ богоу плаунте се šaf.

⁴³ примете grig. ak. примъмъ šaf.

⁴⁴ нерѣте ак.

⁴⁵ šaf. грѣхы izost.

⁴⁶ grig. dodaje: не истезоујете ѿ сьгрѣшенн нь науде — — добръ кляущихъ се. Ove posljednje rieči i ak.

⁴⁷ да не реквтъ šaf.

⁴⁸ днъ grig.

⁴⁹ šaf. dodaje вашихъ, ак. dodaje. все дни до кон.

⁵⁰ хотен šaf. ак. доушоу скою šaf.

⁵¹ науѣмоутъ ак. и выиреть šaf.

⁵² и ком'каетъ се grig.

⁵³ божіе grig.

⁵⁴ ѡцоу grig.

⁵⁵ длати ак. šaf.

вѣноу да вси добръ спадсем' се. Длъж'нь ьсть ѿтѣнь шко вѣдуь хмѣрь
взыскати канонь исповѣдан'шомоу⁵⁶ се и расмотрнѣ дати заповѣдь,
да дроугъ дроуга теготы носимь и тако с'връшимь заповѣди христовы.

5.

Разна pravila за „уръишьце“.

α) Аще⁵⁷ минхъ сѣде на трапезѣ глаголетъ праздно словѣ, да прѣ-
боудеть посте се до дроугааго ѡбѣда, поклонь по .с. и да ѡтсе-
уете⁵⁸ скоро, шко ѡтъ непризани ьсть.

β) Трапеза не имоуши слова божиа, подобна ьсть шслемь скотинамь.

γ) Аще кто изыдет из монастыра безъ благословеніа ѡтъ игоумена,
да ьсть безъ приуѣщеніа.

δ) Аще брата зокоут' и не ѡзокет' се уюкъ, да поклонит се .р.

ε) Аще кто гнѣвакт се на брата тоуице и не створит ѣмоу мета-
ниѣ⁵⁹, да ѡтпоуститъ ѣмоу гнѣвъ, .л. неделю посте⁶⁰ се.

ζ) Аще кто вьстаетъ на игоумена и смоутишь братню, да пос(титъ)
.л. неделю.

η) Аще⁶¹ кто постъ приѣмь и рѣшцет' и въ прѣкн глаголетъ, не
веди своен пользи, да пос(титъ) .л. неделю.

θ) Аще кто не боуде на трапезѣ съ братнєю на благословеніи
трапезѣ, нь послѣ⁶² вьиндетъ, да не ьсть, нь послѣ да ьсть.

ι) Аще кто въ вѣрѣе приуѣщеніа имать гнѣвъ с'мѣкымь и не ѡт-
стоутишь ѣмоу, да не ком'наеть се.

κ) Аще попь въ неделю и на господьскимь праздникъ не възлага-
ють свиты, веуерь и за оутра да поклонит' се .і. (ак. іта .р.)

λ) Аще кто идет' въ сокаль или въ вин'ницоу без' вѣрѣе, да
пос(титъ) .л. днь (ак. .л. неделю).

μ) Аще минх' ѡпнѣт' се, шко блоудъ створилъ ьсть. аще крадетъ,
тожде. Аще блюетъ, тожде, нь ѡбьѣд се.

ν) Аще минх' целока⁶³ какокоу либо женоу, да пос(титъ) .в. дн, по-
клонь по .п. Не достонть бѣ минхоу целокати жены, разкѣ матерь свою.

⁵⁶ изповѣдающому се šaf.

⁵⁷ Oдавље dalje nastavljajući slažu se samo tekst akademički i odlomak grigo-
ričov na koži, a grig. i šaf. nastavljaju oniem, što će niže doći. I sinodalni tekst
ovdje se svršuje. Na pokon i smisao dokazuje, da je to posve nešto drugo.

⁵⁸ ѡтсеует се ак.

⁵⁹ штеніе ак.

⁶⁰ гнѣвъ, да ѡлухит се .л, неделю ак.

⁶¹ ovo je pravilo dodano iz ak.

⁶² послѣдн ак.

⁶³ целкует либо кою — — — .л. днн, покл. по .п. на днь ак.

ξ) Аще мнѣхъ въ велицѣхъ образѣхъ сынъ ударитъ брата своего, да поклонитъ се .р.

ο) Мнѣхъоу сѣхастоу единамоу не подобаетъ мнѣхъ⁶⁴ притежати разѣхъ котигъ⁶⁵.

π) Аще мнѣхъ ѡстлентъ ложъеу своеу и не идеть въ крѣпю свою за лѣнѡсть, да поклонитъ се .р.

ρ) Аще мнѣхъ хвалитъ се, яко добраго рода есмь, или родѣхъ имамъ, да пос(тѣнть) дни .н. и поклонѡ по .т. (ак. dodaje на днѣ), яко пострѣгъ се ѡтреуе се мира.

σ) Аще мнѣхъ съ братѡмъ своимъ глѡумитъ се ли съ нѣмъ⁶⁶, да поклонитъ се .р.

τ) Аще мнѣхъ распом(са)въ се лежеть, да поклонитъ се .р.

υ) Аще мнѣхъ не поклонитъ се игоуменоу, рѣхъ: прости ѡтѣуе, и идеть леци, да пос(тѣнть) .м. дни, поклонѡ по .р.

φ) Аще мнѣхъ въ цркви бесѣдоуѣтъ съ друѡмъ или въсмѣѣтъ се поюше⁶⁷, да поклонитъ се .р.

χ) Аще мнѣхъ сноу прѣдастъ се, то своемуу кѣстъ тѣлоу калѡугеръ да не скетомоу доухоу.

ψ) Аще мнѣхъ иметъ се за срамнымъ оудѣхъ и поглядѣеть его, яко и блѡудъ творитъ⁶⁸.

ω) Аще .в. калѡгера лежета на единомъ нѡстели, блѡудника нареуеть на христѡсть.

αα) Аще мнѣхъ възметъ здѡушнѣе и не повѣстъ игоуменоу, яко мрѣтъ кѣстъ.

ββ) Аще мнѣхъ изѣстъ что ѡтам, съблѡуднѣа кѣстъ.

γγ) Аще мнѣхъ възлежеть на лоно жѣнѣ или матерѣи своеи, да се не комъка за .м. дни и да не мѣстъ съ друѡжиною яко изѣстъ достоенѣе.

δδ) Аще мнѣхъ съ жѣмоу помѣтъ елико уловѣхъ⁶⁹ възокетъ, да поклонитъ се .р. кѣуеръ и за оутра.

εε) Мнѣхъ ходенъ по людскихъ трапѣздахъ и на бракъ, медведа его богъ нареуеть.

ζζ) Мнѣхъ ходенъ въ жнѣи мирьсцемъ, да го богъ нареуеть, яко не ѡстаклаетъ его сатана, за не глѣдаеть жѣнѣи людскихъ.

⁶⁴ мнута ак.

⁶⁵ котикн ак.

⁶⁶ съ имѣми ак.

⁶⁷ поюши ак.

⁶⁸ яко блѡудъ сътворнѣа кѣстъ.

⁶⁹ ovdje prekida grigorovičev tekst za to što mu 1—2 lista fale; ali ak. je potpun i po njemu je štampano.

- ηη) Минх' аще демаѣт безъ мантиѣ, съблзидна се кѣсть.
- θθ) Минх' аще что украдетъ къ монастыри на роумто, нос(титъ) .к. лѣтъ, не комкати его разкъ на пасхѣ.
- и) Минх' въ скѹме аще целѣютъ брата син, да поклонитъ се .р.
- жж) Минх' аще принесеть что или приведеть, да не влаетъ (!) с нимъ, нь пгзмень.
- λλ) Минх' аще кѣсть месо, нос(титъ) .к. лѣте, примецаютъ се .г. — цѣ в годниѣ, поклонъ по .и.
- μμ) Минх' седеи на трапезе (аще) поглядитъ си помсъ, яко блодѣ сътворишь кѣсть.
- νν) Минх' аще ѡблежитъ въ цркви, да поклонитъ се .р.
- ξξ) Минх' пади съ мужаскимъ поломъ или съ скотомъ, постъ .и. лѣтъ, поклонъ .ри. на днь.
- οο) Сие вѣсе заповѣди несоутъ вѣсѣхъ уловѣкъ, нь разоумимыхъ. тѣмъ бо шаркоутъ се некеснымъ уловѣци и зем'льнимъ аггеламъ.

6.

Пракнла стѣхъ ѡць по заповѣди стро и великаго
Васнлаи.

Pod ovim naslovom nastavlja se tekst u akademičkom rukopisu bez prekida; ovdje nadovezuje k onomu gdje bješe sprieda prekinuo, takodjer rukopis 24. iz ostavštine Šafarikove; isto tako odlomak Grigorovičev, koji je ipak poslije onoga, gdje bješe sprieda prekinuo, dodao još pravilo β); трапеза — скотинимъ i konac članka, t. j. pravilo οο): сие вѣсе — аггеламъ. Za tim spomenut ću, da dio ovoga članka dolazi takodjer u rukopisu 14, tako zvanom hodoškom, ostavštine Šafarikove, ali s razlikostima drugoga prievoda. Ovaj dakle ovdje naštampani članak čita se u šaf. (= Šafarikovom 24), ak. (= akademičkom 707), u grig. (= Grigorovičevom odlomku na papiru pisanom), grig. kož. (= Grigorovičevom odlomku na koži) i po drugom prievodu u hod. (= Šafarikovom 14). Najposlije i ak. b. (= akademički 709) ima ovaj isti članak s varijantama, koje dokazuju, da je i ondje drugi prievod. Za osnov našega teksta stavljen je s početka grig., a poslije na naznačenom mjestu grig. kož., varijante u tekstu ili iz pod teksta po ak. šaf. grig. ak b.

U samom naslovu šaf. izostavlja rieč: и великаго, ak. piše ovako: ир. с. ѡ. и заповѣди стро и великаго Васнлаи ксемъ намъ; а ak. b. donosi svoj tekst pod ovakovim naslovom: Пракнла стго и великаго васнлаи, их же стѣ ѡци ськратиме и

поѣмъ и поклони, скоро вѣрше съкратнше; najposlije hod. ima ovaj naslov: А се правила стго Іѡ поѣнка і не роѣма као сви остали рѣѣжу оубица itd. nego pred tim ima još jedno правило, које ђу под текстом наштапати.

а) Ъбица¹ по закомоу светаго Василиа .ei. лѣтъ илѣкати се соухомѣ и не ком'кати се. мы же правило поелѣваемъ: .г. лѣта не ком'кати се и соухомдын² покломъ по .с. на днь. (Hod. rkr. ima: .н. лѣтъ илѣкати се соухомѣ и не принуѣше се. мы же повелѣваемъ .г. лѣта, аше даже до вечерѣ постити волити и соухомѣ и метаніа творити по .т. на днь, лѣтнѣ же иже реуема лѣта да испльнѣтъ).

б) Блауд'никъ по скетомоу Василию .s. лѣтъ не ком'кати се. мы же едно лѣто не ком'кати се соухомѣ, покломъ по .ри. на днь (Hod. rkr. .з. лѣтъ не принуѣшати се. мы же .в. лѣтъ, аше оубо по .ф.-томъ уасѣ оуѣрѣдѣствоуѣтъ соухомѣніе приѣматн и метаніа творити по .си. на в'сакы днь).

в) Прѣлюбодѣнцъ³ по (закомз)⁴ светаго Василиа .ei. лѣтъ. мы же двѣ лѣтъ не ком'кати се, соухомѣ, покломъ по .с. на днь (Hod. rkr. мы же .г. лѣта повелѣваемъ, аше выше реуеное запрѣшеніе съ оуѣрѣдѣемъ приемоуѣ. лѣтнѣ же прилѣже ком'ць вѣршѣе да ѡждидаѣтъ, егоже ѡтъци оуѣстакнше).

д) Нже⁵ съ скотыною, по светаго Василиа .ei. лѣтъ не ком'кати се. мы же двѣ лѣта не ком'кати се и соухомѣ, покломъ по .с. на днь. (Hod. rkr. иже съ ск. съблѣднѣмъ, по великому Григорію мис'скому .не. лѣтъ запрѣшеніе да приѣмѣтъ, по скетому же Василию .ei. лѣтъ. мы же .г. лѣта не принуѣшати се и соухомѣ по .ф.-томъ уасѣ и плауѣ се и покломы творѣ по .т. на днь. Лѣтнѣ же прилѣже реуенима ѡтъци лѣта да испльнѣтъ).

¹ Hodoški ima pred tim ovo: Нже оубо ѡбаваніе исповѣдающих' или уародваніе нацъ влѣхкомъ себѣ издав'шнхъ да приемоуѣ запрѣшеніе по закомоу светаго Василиа .к. лѣтъ не принуѣшати се. мы же, реуѣ, .г. лѣта покланіа вѣрше тѣмъ съкращаемъ, аше оубо оуѣрѣдѣе покажѣтъ на вѣждо днь ѡ мнозѣ поренію прилѣжати и по .ф.-томъ уасѣ жестоку и соуху приѣматн пиѣв, елико едѣка живѣ быти, нь и поклони творити по .си. на днь; уело съ смѣреніемъ земли прирѣжающихъ.

² соухомѣ ак. ѡф.

³ прѣлюбодѣнца ѡф. Hod. rkr. pred tim još ovo правило: Нюкы съблѣднѣ или нюкынѣ по законз стыхъ ѡтъцъ .ei. лѣтъ не принуѣшати се. мы же .в. лѣтъ, аше съ оуѣрѣдѣемъ приемоуѣ выше реуенное запрѣшеніе.

⁴ iz hod., ak. ѡф. samo по скетомоу Василию.

⁵ Ovo je правило u ak. ѡф. zamienilo svoje mjesto sa sledjećim te stoji poslije njega, isto tako u hod., ali u ak. b. sasvim ga nema.

е) Нже съ мужьскимъ поломь⁶, по скетаго Василиа .еі. лѣтъ. мы же .в. лѣтъ не ком'кати се, соухомсти⁷, поклонь по .с. на днь. (Hod. rkr. Н. съ м. п. безьобразіе сьдѣлавы по великому Василию .еі. лѣтъ itd. s dodatkom: аще ли лѣтнике прилежить, .еі. лѣтъ да испльмаеть).

ф) Нже съ сестрою своєю, по светомоу Василию .еі. лѣтъ не ком'кати се⁸, (мы же .г. лѣта не ком'кати се)⁹, соухомсты и поклонь по .ф. на днь (Hod. rkr. ima: нже оуко съ с. ск. безьобразіе сьдѣлавы, по в. в. .еі. лѣтъ ѡтъ приуещенія ѡтрекает' се. мы же по трех' лѣтѣхъ тѣх' сподобаемъ, аще выше реуенное запрѣщеніе съ оусрьдиемъ приемоуть).

г) Нже съ снхою¹⁰ своєю, по скетаго Василиа .лі. лѣтъ не ком'кати се. мы же .к. лѣтъ не ком'каты се, соухомсты, поклонь по .т. на днь. (Hod. rkr, нже съ св. снхою безьобразіе сьдѣлает', .лі. лѣтъ запрѣщеніе приемлет' etc.)

в) Тать аще покает' се, по скетаго Василиа .в. лѣте не ком'кати се. мы же .м. дин не ком'кати се соухомдын, поклонь по .р. на днь. (Hod. rkr. to isto s nešto drugim riečima).

і) Гробнымъ тать по светомоу Василию .еі. лѣтъ не ком'кати се. мы же .а. лѣто не ком'кати се, соухомдын, поклонь по .с. на днь. (Hod. rkr. на .і. лѣтъ ѡтазывает се etc.)¹¹

ј) Нже поткор'никъ и уроденникъ испокѣдает' се¹², по светомоу Василию .еі. лѣтъ. мы же .г. лѣта (не ком'кати се)¹³, соухомдын, поклонь по .н.

к) Аще кто пролнеть скетою слоужьбою творѣ и съхранитъ ю¹⁴, пость .м. дин и соухомды.

л) Аще кто врѣжетъ¹⁵ ѡтъ своєю плати хоте, пость .г. лѣта ѡ хлѣбѣ и ѡ водѣ, (поклонь по .р. на днь)¹⁶.

⁶ ak. b. ima: мужелож'никоу соуды .еі. лѣтъ.

⁷ сьхондѣ šaf.

⁸ не ком'кати се izost. šaf. i ak.

⁹ što je ogradjeno, dodah po ak. šaf.

¹⁰ съ снхою ak.

¹¹ Poslije ovoga sliedi u hod. rkr. Нже по нвжди кльнших' се .г. лѣта, а нже ли кромѣ мужде .лі. лѣтъ да приметъ запрѣщеніе. мы же .а. лѣто по .ф.-томъ уасу идьца и покконы по .сн. на днь творѣца. Ovim dovršuje ondje članak.

¹² izostavljeno u šaf.

¹³ dod. šaf.

¹⁴ bolji smisao šaf. творѣ ю съхранити ю.

¹⁵ ovdje počima odlomak grig. kož. po njemu će se u napredak štampati.

¹⁶ dodaje šaf.

м) Аще кто взделено или кръвь скотню не вѣдеще ли трѣбно утѣ
мсть, постъ .в. неделе¹⁷. аще ли вѣдеще¹⁸, .в. лѣтъ.

п) Аще кто не съхранилъ комканна, нь или мышь яго въкоушнѣ,
или стрет' се¹⁹, постъ .м. дни.

о) Аще кто пролѣжет' скетоюу уашоу въ време приношенна, постъ
.з. дни. аще ли на конуник'²⁰, постъ .м. дни.

р) Не подобаетъ въ постъ велин женити се ни память творити.

q) Аще кто гробы въз'грѣбають, постъ .м. дни, поклонь по .р.
на днь.

г) Аще кто створиъ разбон ближикъ²¹, постъ .е. лѣтъ и не вьлззнтъ
въ црьковь, а на .с. лѣтъ вьлззнтн, а на .з. амафороу вьзети²², а на
ѡсмо ком'кати се. Аще²³ ли ѣсть неближнго збнль, постъ .г. лѣта
и въ црьковь не оулазити, а на .е. лѣтъ ком'кати²⁴ се.

с) Аще моуж' ком'как' се и съ женою боудеть, постъ .и. дни. аще
ли понь, .с. недѣль постъ, (поклонь .р.)²⁵.

ѣ) Аще комкак' се блюеть (по ѡбѣдѣ, постъ .и. дни. аще ли)²⁶ къ
заходь сьвнцоу, постъ .г. мѣсеце, (поклонь по .р.)²⁷.

и) Иже по поклани съгрѣшитъ или на моуж'скоу женоу или со-
дом'скимъ блудь или женоу прѣзь ѣстьство²⁸, то постъ .ви. лѣтъ (ак.
.ви. недѣль, а ѡаф. .в. нед. поклонь .р.). Аще ѣсть з вели постъ, то
къ истрокоу дню пакы дроугыхъ .с. недѣль, ѡтъ велика дни до всѣхъ
светыхъ постъ срьдоу и петькъ, а ѡтъ толи постъ помедѣльникъ,
срьдоу и петькъ²⁹, ни вина ни масла, поклонь по .ви. кеуерь и зао-
уфра и на уасехъ и ѡбѣдинци и накеуер'инци по .г. приложи (по-
клони)³⁰ до землѣ³¹.

¹⁷ grig dodaje poklonъ по т.

¹⁸ вѣдѣ мсть grig. ak. ѡaf.

¹⁹ стресет' се ѡaf. раснпет' се grig.

²⁰ конунане grig. на ком'ци литоур'ге ak. b.

²¹ на ближикоу grig.

²² а на .з. — вьзети izost. grig.

²³ аще ли — ком'кати се izost. ak.

²⁴ Posljednja tri pravila počam od nepodobajetъ izostavio ak. b.

²⁵ dodano po ѡaf., ak. b. ovako: аще кто приуестив се съ женою
лѣжитъ, постъ .и. дни.

²⁶ iz grig.

²⁷ ѡaf. grig.

²⁸ блудь моужь на моужа или на женоу прѣзь ѣстьство реи'ше
въ проходь grig.

²⁹ а ѡтъ толи — петькъ izost. grig.

³⁰ grig., u grig. kož. dolazi poklonъ poslije до землѣ.

³¹ Posljednjih dvaju pravila nema ak. b.

в) Аще жена съестъ ложне³² иноу жены дѣти ради³³, то прьвоме молнтвѣ створше, по томь постъ .з. дни, по томь лице мироу помазати и молнтвоу створити, юже твореть пришдшомоу отъ погань³⁴. По томь постъ .л. лѣто, отъ года до года³⁵, (поклонъ .р.)³⁶.

в) Икоже содомьскы блѣудь, тако и съ скотомь, разоумѣн³⁷ къ юности и старости, по томь каноу дати иже въ юности .л. лѣто, по томь .г. дни [въ неделн]³⁸ варика не ести. Аще ли есть средьвѣчье, лѣта .г. или .д. постъ, [поклонъ .р.]³⁹. Или⁴⁰ корете⁴¹ дондѣть уловѣкъ и аще боудеть въ постъ велин⁴², то и попасъ .с. медѣль, и къ истрокоу днеси другыхъ .с. медѣль и отъ толн постъ л въ соуботоу и неделю сыр и въ скетыѣ дни, поклонъ по .т. на днь, и плакати.

х) Иже танны разбон створити, толнко отыць зкѣсть, постъ .г. лѣта, .л. въ црьккѣ не вылазити⁴³.

у) Аще кто домъ зажежетъ⁴⁴ или гоумлю, постъ .г. лѣта, .л. ѿ хлѣбѣ и ѿ водѣ (šaf. dodaje поклонъ .р.)

з) Аще кто священникъ свежетъ съ гнѣвомъ уловѣка или кровь прольютъ, постъ .о. дни ѿ хлѣбѣ и водѣ. Аще ли есть дѣлкъ, .з. мѣсець. аще ли есть попь, .л. лѣто. аще ли есть епископъ, е. лѣтъ⁴⁵ (постъ)⁴⁶.

аа) Аще кто мьздоу възьмѣ отъ кого, постити се за-мь хоте, аще едѣ то створити, постъ за себе елико и за ѿмого, а юже есть възель да дастъ нишнимъ, яко грѣхъ въземлетъ и естъ лѣпо да именяетъ се рабъ христовъ.

³² ложе grig. ak.

³³ дѣтородн ради ak. b.

³⁴ пришдшнхъ ak. поганьнхъ grig. ak. šaf. иже отъ язъу'никъ пришдшнмъ ak. b.

³⁵ ѿ. г. д. г. izost. grig.

³⁶ šaf.

³⁷ по grig., и grig. kož. разоумѣ.

³⁸ по ak.

³⁹ iz šaf.

⁴⁰ или корете д. ул. izost. ak., или кор, — плакати izost. grig.

⁴¹ корете šaf.

⁴² и аще постъ велики постъ .кн. медѣль šaf.

⁴³ и .л. лѣто въ ц. и. в. grig. вылазити ak. U rkp. ak. b. posljednih dvaju pravila nema nego ovaко: аще попь литургисавъ съ женою своею боудеть постъ .м. дни. Разбонникъ постъ .г. гѣта и въ црьквѣ кьмъ выходити отъ ѿглашеныхъ.

⁴⁴ запалити grig.

⁴⁵ ak. b. izost. kp. прол. i od аще л. дѣлкъ sve do konca pravila; mjesto .о. дни ima .з. дни.

⁴⁶ dod. grig,

bb) Аще имъ жена блоудъ створ'ши, прокзати дѣте къ себѣ, пость .i. лѣтъ, .л. ѿ хлѣбъ и водѣ (šaf. dod. поклонь .р.).

cc) Аще кыи епископъ или приуѣтникъ ѿскерънит' се, пость .i. дни⁴⁷, (šaf. dod. поклонь .р.)' аще ли исть влоризъць⁴⁸, .з. дни.

dd) Аще ктѣ с рабоу скосю блоудъ створитъ и родитъ дѣте, да скободитъ рабоу тоу, пость .л. лѣто.

ee) Аще ктѣ утѣ свѣднѣ зкрадѣтъ, пость .з. дни⁴⁹.

ff) Аще комоу дѣте змреть не кръщено за лчюсть, пость .г. лѣтъ ѿ хлѣбъ и водѣ⁵⁰ (šaf. dod. поклонь .р.)

gg) Аще ктѣ проклѣмьтъ брата скомго въ гнѣхъ и накы взлюбнеть и, пость .з. дни ѿ хлѣбъ и водѣ⁵¹, (šaf. dod. поклонь .р.).

hh) Аще ктѣ гнѣмьтъ⁵² се на брата скомго, елико дни гнѣмьтъ се, толико дни пость⁵³ ѿ хлѣбъ и водѣ.

ii) Аще ктѣ въ смѣ виде себѣ съ женою, за оутра поклонь⁵⁴ .и. и господи помнлоуи .и. и да исповѣсть се, ико грѣхъ творитъ⁵⁵. Аще пошь сьблзнытъ се въ смѣ и боудеть праздникъ великъ и сьборъ и не боудеть ниго попа и боудеть скръбь за попа звора ради, да измык се и поклонне⁵⁶ се .рш., зовы господи помнлоуи .рш. и рече псалмь .и., .г.-шь и да кѣтѣмьтъ⁵⁷.

jj) Аще ктѣ вкѣоусятъ погама хлѣба или меса или жидовская или кодоу нс' соудѣ нх' никъ, пость .г. дни и .д. днь молиткоу створ'ше смоу да ком'камьтъ' се⁵⁸.

kk) Аще кого нмоутъ поганин на консцѣ и тгда взкратит' се пость .и. дни и молиткоу взьмь да комкамьтъ' се⁵⁹.

⁴⁷ да покает се .i. дни grig.

⁴⁸ прости же уловѣкъ ak. b.

⁴⁹ Oba pravila o rabi i snédnom zamieniše svoja mjesta u grig. ali ak. akb. šaf. kao naš tekst.

⁵⁰ ѿ хл. и в. izost. grig. аще кто оуморитъ дѣте не крѣчено нера-
звма ради ak. b.

⁵¹ ovo je pravilo izost. grig.

⁵² прогнѣмьтъ се šaf.

⁵³ да поститъ grig. да поститсе ak.

⁵⁴ да поклонит се ak. šaf.

⁵⁵ сътворихъ grig.

⁵⁶ поклонит' се grig.

⁵⁷ rkp. ak. b. drugačije: аще кто съблз'нит' се въ смѣ, да прости се за оутра и поклонь .мѣ. и помнлоуине боже .г. Аще ли сщеникъ боудеть и прилоуит се праздникъ etc. поклон .т.

⁵⁸ rkp. ak. b. drugačije: Аще кто кромѣ ноужде исть ѿ еретига хлѣбъ или пить ѿ съсоудѣ ихъ, постъ .г. дни и молитва да проу-
тамет' се и тако да приуестит се.

⁵⁹ rkp. ak. b. ѿ езычникъ vgrativši se да поститъ .и. дни и да про-
уѣтет се смоу молитва и тако да приуестит се.

ll) Аще въпадеть мышь въ медь или въ водоу или въ ино что и въоуситъ (кто) не вѣде, постъ .с. дини, .s. молитвоу възьмь и ком-клет' се⁶⁰.

mm) Аще кто въ погани прѣстоупитъ или въ жидовы отъ христань и пакы покляше' се ѡбратит' се, постъ .м. дини и миромъ помажоуть и и въ .м. днь молитвоу в'зметъ⁶¹.

nn) Аще дѣте не крѣщено умрети хоте, аще и въ ноци кляунт' се⁶², то да⁶³ ѡставишь .д. молитви заклинаниа и проуе и въ брьзѣ крѣститъ и миромъ помажеть. аще ли ѡживеть послѣди, да створитъ заклинание и молитвоу⁶⁴.

oo) Аще кто въ постъ велии въ ести и въ пити месо ли кос(тъ) или смрь или ино скверь'но смѣсть, аще есть свобод'нь, то отъ срѣ-докрѣстни (мартедъ) по все дни постъ, хлѣбъ и водоу, развѣ соуботе и недѣлю. аще ли есть работны⁶⁵, то средоу и петью постъ.

pp) Аще агньць приуещениа ѡб'ветъшаеть за лѣто или за .в. лѣтъ, да приуещень въ другомоу и (егда хощеть понь) да потрѣбитъ а не ѡгньемъ съжещи⁶⁶.

qq) Аще понь литургню пѣвь забодеть' потрѣбити, да съблюдет' до заоутра и потрѣбитъ е. Аще боудеть' просфора расъскала се и боудта въ неи дваа крѣста цѣла и не боудеть другьныхъ цѣлехъ, то створит' единемъ крѣстомъ агньць и поют' литургия. аще ли нны соут' перисо⁶⁷, то да не прозкомисоуемо⁶⁸.

rr) Аще кто разкои створитъ не хоте, постъ .с. лѣтъ, .г. отъ нихъ ѡ хлѣбѣ и кодѣ.

ss) Аще кон приуѣтннкъ блоудъ створи содомьскы, постъ .л. лѣтъ, .г. ѡ хлѣбѣ и кодѣ (šaf. dodaje поклонъ .р.).

tt) Аще кон приуѣтннкъ блоудъ створит', постъ .з. лѣтъ⁶⁹. Аще кто отъ приу'та съ тоуждею женою блоудъ створит' или съ невестою или

⁶⁰ ак. b. аще въпаднеть мышь въ медь каковоу либо и смѣсть кто неведы . . .

⁶¹ помазати и молитвоу приемъ комьклет се šaf. възьмь и комьклет се ак.

⁶² слоунт' се grig.

⁶³ тогда šaf.

⁶⁴ молитвы grig. šaf.

⁶⁵ работникъ ак.

⁶⁶ ovo je pravilo u grig. kož. nerazumljivo: а лг. приуести за л. и. з. — grig. odakle je nas tekst ima: за лѣность или за двѣ лѣтъ, šaf. л. а. приуест'ни, rkp. ак. b. nema ovoga i oдавље dalje, sve do pravila uu).

⁶⁷ аще ли съ зланише ак.

⁶⁸ то не проскомислеть grig.

⁶⁹ овѣхъ рѣчи нема grig.

съ дѣвцею, постъ .е. лѣтъ, .г. ѿ хлѣба и вода. Аще ли есть дѣва или урѣица, .д. лѣта. Аще ли ѿ попь, .з. лѣтъ, .г. ѿ хлѣба и вода (šaf. svagdje dodaje: поклонь .р.), и не пяти въ ризѣхъ. Аще ли есть епископъ, постъ .л. лѣтъ и да изверже⁷ се сана.

ш) Аще кто ѿтравленна теорить погоубити улоуѣна, постъ .з. лѣтъ⁷⁰, .г. ѿтъ ихъ ѿ хлѣба и вода.

vv) Аще вълоризъць женоу нмы и съ тоуждено женоу блоудъ створить или съ дѣвцею, постъ .е: лѣтъ, .г. ѿ хлѣба и вода⁷¹.

ww) Аще кто блоудъ створи съ урѣицею, постъ .г. лѣта, .д. ѿ хлѣба и вода⁷² (šaf. dodaje kao svagdje: покл. .р.).

xx) Аще кон жена зданить дѣте, постъ .г. лѣта, .д. ѿ хлѣба и вода⁷³.

yy) Аще жена изверже дѣте постъ .г. лѣта, .д. ѿ хлѣба и вода.

zz) Аще вълоризецъ немленде кого и каьмет⁷ се люто, да покажт се и да дасть нищимъ милостиню⁷⁴.

aaa) Аще кон приуѣтннкъ съ уетверъжномъ скотомъ блоудъ створить, .л. лѣтъмъ сын или .м. лѣтъмъ, аще жены не имать (постъ није kazano koliko ali ak. b. ima .л. лѣтъ, samo šaf. dodaje: поклонь по .т. на днь). аще ли имать и створить, постъ .е. (grig. .к.) лѣтъ, .г. ѿ хлѣба и вода (šaf. dod. или .с.)

bbb) Аще попь въ караи здарить кого и ѿтъ единого здаренна змреть, да ѿбрьжень боудеть.

ccc) Аще кто ѿтъ клирикъ пороугает⁷ се попоу или диакону, да ѿтвержень боудеть.

ddd) Аще простъць свою женоу изгнакъ и иноу помнеть, ѿтъ много поущеноу, да ѿлоууень боудеть.

eee) Клирикъ ѿбрьзав⁷ се самъ да ѿбрьжень есть, зкинца бо есть себѣ⁷⁵.

fff) Въ проскъ ѿ литоургин⁷⁶. Въ великоу .м.-ниоу исть литоургин златооустоки, разкъ соуботе и з неделю (цвѣтнѣ šaf.) великаго Василиа и на праздинъ благовъщенни златооустака, среда и петькъ, прѣжде ѿсквещ'на.

⁷⁰ ovo pravilo dovle ima i ak. b.

⁷¹ ak. u broju različno: .г. лета, .д. ѿтъ ихъ ѿ хл. и в. и покл. .р. на днь.

⁷² ovoga pravila nema grig., u ak. stoji pravilo xx) prije pravila vv) i ww); u ak. b. skraćena su pravila ww, xx, yy u jedno, za kojim sledi aaa i umah iza toga: mmm, qqq, rrr, sss, xxx.

⁷³ šaf. je ovo pravilo propustio.

⁷⁴ ovih dvaju zadnjih pravila nema grig.

⁷⁵ ovo je pravilo izostavio grig.

⁷⁶ naslov i tekst pravila iz grig., grig. kož. isto s razlikostima.

ggg) Не подобаетъ къ ол'тароу приносити медь или мазко, (ни месо ни олокиноу grig.)

hhh) Похитивъ жемоу оть брака и с нимъ еже соутъ, аще есть клирикъ оть своего уина оупасти жемоу. аще ли прост'ць промаеть есть.

iii) Аще кто зазирае расматраетъ оть попа жематаго како не подобно слоужив'шомоу не приимати приношениа, да есть проклетъ⁷⁷.

jjj) Аще кто в неделю постит се, да есть проклетъ.

kkk) Не подобаетъ слоужамъ уести нитти къ диаконству ни прикасати се владычю съсоуду.

lll) Не подобаетъ слоужу зрада носити, ни дкрн ошаклати.

mmm) Не подобаетъ жемамъ къ ол'тару влзати.

nnn) Не подобаетъ къ посту великы памяти моуеникомъ творити, разкз соуботы и неделе.

ooo) Не достонть двожеженцоу ол'тароу слоужити ни пристоупити.

ppp) Въ оедовтин жема власть имать собою, апостолау рекшоу, аще змреть моужь ему, свободна есть посагати.

qqq) Нже сьмратною изкою ближ'ншаго ударитъ, збича есть, или нже поможетъ на то.

rrr) Аще кто бьсмь хошетъ кръстити се и скон жемоу хотеть да кръститъ се, аще бьсноуе се не оунститъ се оть доуха неунстаго, не можетъ приети светаго ком'каниа⁷⁸, разкз при исходе доуше его оть тела.

sss) Аще понь литоургиясь, но томъ блюеть, да месо не есть .м. дни ни да литоургиясь въ тые дни⁷⁹.

ttt) Емоуже дамо .з. леть и рассоудитъ⁸⁰ за .д. лето постити се по .г. пос(та), прьвоюю заповедь дати, какоже отьци заповедаше, .м. дни не ести месо и в соуботоу и къ неделю⁸¹, тько праздникъ господскы⁸², и по кон'уанин .м. дни, в соуботоу и неделю масло ни сыр ести. И конуав'ше тако .д. лето, .в.-ю же лето дати ести в соуботоу и неделю месо и сыр. Проуче же къ .г.-ю и къ .д.-ю⁸³ .г.

⁷⁷ oba posljednja pravila izostavi grig.

⁷⁸ grig. ak. приуещениа.

⁷⁹ ovo je po grig., slaže se ak. i šaf.; grig. kož. nešto kraće.

⁸⁰ да рассоудитъ емоу оць дати емоу прьвоу заповедь grig.

⁸¹ ни къ соуботоу ни къ неделю ak. šaf.

⁸² grig. dodaje: постити се емоу, за tim nastavlja ovako: и кон'уав'шоу .м. дни поста раздръшитъ емоу ести масло и сыр. Испльнйе'шоу емоу тако едно лето . .

⁸³ grig. dodaje: и петомъ.

дни въ неделя да пос(т)ить без меса и без' сыр⁸⁴ понедѣльнъ, срѣдоу и петель, и тако ком'кати⁸⁵ се.

uuu) Катихоумень мегалоскимъ выпаде въ блондъ, .е. лѣтъ не приуещати се соухомды⁸⁶ до вечеря и клане се по все дни по .т. тлакожде и жент мегалоскимъ. Ёще ли въ малтъмъ образѣ, .в. лѣтъ (šaf. dodaje: не ком'кати се, поклонъ по .т. на днь).

vvv) Ёще кто (боудеть) съ тыщю, .е. лѣтъ постъ, не ком'кати се, поклонъ по .и. (на днь).

xxx) Ёще кто выпаде съ дѣтма сестрама или .в. брата съ едином'женом', постъ .е. лѣтъ, не ком'кати се, соухомде до .ф.аго уаса, поклонъ по .ри. (на днь).

uyu) Прько крькомес'ство⁸⁷ минхъ съ урннцєю (сѣтворникъ), .к. лѣтъ постъ соухомды, ком'кати се ѿтъ пасхы до пасхы, поклонъ .ри. вѣтъ црькве стою. — Второе крькомес'ство, (еще боудеть) ѿтъць съ дщерию, ли сынъ с матерню, постъ .ф. лѣтъ и плауъ вѣтъ црькве, поклонъ всакы днь .ри., ком'кати се на пасхы. — Третне крькомес'ство дѣтма коумома или дѣтма братома или .в. шоури или .в. зети, постъ .е. лѣтъ, поклонъ по .р. (grig. .ри.) на днь, ком'кати се на пасхы.

zzz) Минхъ или иеромонахъ приуестик' се еще въ тѣи днь блонеть, постъ .м. поклонъ .х. (ак. по .s. сѣтъ).

aaaa) Минхъ еще метнеть коукоуль скон и пакы възвратик' се въ зметъ его, постъ .s. лѣтъ, поклонъ .и., ком'кати се на пасхы.

bbbb) Ёще поль блонеть ѿтъ вина, да се изме⁸⁸ слна .м. днин. еще ли ѿтъ гноуца (grig. гноушениа) постъ .е. дин, поклонъ по .ке.

cccc) Иже съ моужьскимъ поломъ⁸⁹, .г. лѣта не ком'кати се, постъ всакы днь до .ф. уаса (grig. постъ .г. лѣта и въ .ф. уасѣ исти соухо, разкъ соуботе и недѣлѣ), поклонъ .ф. Ёще ли дѣмъ выпаде въ блондъ или съ моужьскимъ поломъ⁹⁰, иѣсть достоннѣ поновѣствя приети.

dddd) Иже съ сестрою своєю (выпаде), постъ .е. лѣтъ, не ком'кати се, вѣтъ црькве стою, поклонъ .ри.

⁸⁴ ѿтъ меса и ѿтъ сыра ак. šaf.

⁸⁵ приуещати се grig.

⁸⁶ соухомды едмови днѣмъ разкъ соуботы и недѣлѣ. grig.

⁸⁷ dolazi i u ak. b., ali poslije je propušteno sve izim bbbb, mmmm, qqqq, ттт.

⁸⁸ изметнеть grig. ак.

⁸⁹ иже сѣтворитъ содомьскимъ блондъ grig.

⁹⁰ grig. въ тѣжде блондъ содомьскимъ.

eeee) Аще епископъ или попъ или дѣаконъ или ѹтѣцъ или пѣвѣцъ въ постъ великъ въ .м. дни не постеше се, по в'са лѣта в'се срьды и петькы, да изкрьженн боудоуть. Аще ли мир'скы иесть ѹловѣкъ, да ѡтлоуунт' се. Аще ли иесть немощень, просто иесть въкошати.

ffff) Епископъ или попъ или дѣакъ аще сѣгами⁹¹ играеть или зпи-влет' се да ѡставиить. аще ли не хоцеть, да изкрьжет' се. Аще ли свещен'никъ въ крьумници пиє, да ѡтлоуунт' се (свещенства).

gggg) Не достонть дѣакоу прѣдъ попомъ сѣдати.

hhhh) Попъ прѣжде .л. лѣтъ да не бываеть попъ. Госнодь бѡ въ .л. лѣтъ крьсти се.

iiii) Аще иесть клевета на дѣака люботаша и ѡблунт се, да иесть попъ.

jjjj) Иже хоунтъ женищаго се или за моужа идоущем соущем втрны, да иесть прокляеть.

kkkk) Аще кто пороугает се хромомоу или слѣпоу или глоухоу или клосмоу, да поклонъ .р.

llll) Иже пощениа рѣди ѡблунт' се въ ризы трѣн'кы, како ѡть того правдоу имѣти и оунну'жити носещаго ризы добры, да иесть анафема.

mmmm) Мнихоу не достонть ѡставиити ностригъ скон.

nnnn) Не достонть приети раба въ момастырь без волѣ господа днаа его.

oooo) Аще дѣакова жена прѣлюбы створит' и ѡблунит' се, не быты иемоу попоу. Аще ли иесть попъ и въ тожде боудеть егова попаднѣ, да ѡтпоуститъ ю. аще ли ин, не быти иемоу попоу.

pppp) Аще жена моужъ ѡтидеть, не достонть поети много, аще не уоуметь, зирьла ли иесть. Аще ли посагнеть, да поститъ иво люботица.

qqqq) Аще кто дѣвенцоу силоуметь, да пониметь ю. аще ли не хоцеть, постъ .г. лѣта, поклонъ .ри. (на днѣ).

rrrr) Втрори бракъ .в. лѣтъ, .г. бракъ .г. лѣта, .д. бракъ да се не ком'ка, постъ .е. лѣтъ, и жена такожде.

ssss) Аще кто помысливъ на жемоу (тоуждоу) не сьтворитъ, иесть тоу епитимнѣ, поклонъ .м.

tttt) Аще кто съ неустомъ скотомъ боудеть, постъ .в. лѣтъ, ком'кати на пасхоу, поклонъ .р.

uuuu) Аще⁹² кто кльмет се вѣды, постъ .з. лѣтъ. аще ли по вѣдѣ или по ноужди, .в. лѣтъ не принуещает се на пасхоу, поклонъ по .р. (на днѣ).

⁹¹ съ играми grig. сѣгами (s nadpisanim ρ) šaf. съ играми ак.

⁹² ovoga pravila nema grig. šaf., ono dolazi u ak. b., ali nema ondje ssss) tttt).

vvvv) Аще кто възметъ ѿтъ црѣкѣ шѡ, или свѣцюу или масло, да ѡтлоуунтъ се и .е.-рицею да платнтъ съ истинною.

xxxx) Аще кто за .г. недѣлю (ак. б. за мѣсець) не доидеть въ црѣкѣ, постъ недѣлю .а., поклонъ .в. (на днь).

uuuu) Аще кон епископъ или попъ или дѣлкъ на слоужбѣ бмь не приметъ ѡбщениа, да испокъсть⁹³. аще ли не покъсть, да ѡтлоуунтъ се.

zzzz) Епископъ или попъ нже неприлежно зунтъ пострижники свое и люди правокрѣпн⁹⁴ вѣрѣ да ѡтлоуунтъ се. прѣвмѣажн въ лѣности да нждеметъ се ѡтъ епископства.

aaaa) Епископъ или попъ нже покрѣстнтъ крѣщенаго и не крѣстнтъ ѡскрѣпнѣнаго ѡтъ нечѣстнннхъ, да извѣржетъ се.

bbbb) Епископъ или попъ крѣстен дѣте, .г. краты да погроузнтъ и въ водѣ, глаголе: въ нме ѡтъца и сына и скетаго доуха. (ѡтъца аминъ и сына аминъ и скетаго доуха аминъ šaf.; глаголе на прѣво погрѣженіе: въ нме ѡтъца аминъ, на .в.: и сына аминъ, на .г.-н: и скетаго доуха и нннн и прнсно и въ веки векомъ аминъ ак.).

cccc) Аще кто лжна писаниа книжна шко скетал утеть въ црѣкѣ, въ съблазнь людемъ и стрижникомъ, да извѣржетъ се.

dddd) Аще кого вѣзнуотъ на клетвоу, да дастъ двонноу и не кльнетъ се. аще ли се кльне, .г. лѣта постъ, а по неколи .а. лѣто.

eeee) Аще простъ уловкъ блондъ створнтъ съ урнницею, постъ .г. лѣта, не ком'кати, тькмо на пасхоу. Аще ли мннхъ, .в. лѣте, ком'кати на пасхоу, поклонъ .рн.

ffff) Аще кто ѡтъ тѣла господнн погочентъ уестъ, да ѡтлоуунтъ се .м. днн⁹⁵.

ggggg) Аще кто блонетъ комканнѣ ѡб'ѣдъ се, да трѣгоубочнѣтъ⁹⁶ .м. дннн. аще ли ѡтъ болѣзнн, постъ .г. днн. Блоненое да съхраннтъ (šaf dodaje и съжезеть) и реуетъ псалмъ .р. (grig. poslije съхраннтъ овако: или да погрѣзетъ близъ црѣкѣ гдѣ уловкъ не прнстоуплетъ, а да не съжезеть, шкоже нѣцн нерлзоум'нн твореть и да реуетъ .р. жаломъ)⁹⁷. Аще ли него пси вькоусетъ, постъ .р. днн.

hhhhh) Аще кто въ себѣ блондъ створнтъ, моужь или жена, постъ .ж. днн (grig. .м. днн), поклонъ .рн. (ак. б. .р.).

⁹³ да отвѣтъ дастъ ѡ томъ grig.

⁹⁴ правокрѣпнон grig., u ak. b. nema cieloga pravila zzzz), za tim nema bbbbb), ccccc), eeeee).

⁹⁵ ak. b. dodaje: постомъ и поклонн прѣвмѣжѣ.

⁹⁶ oba slova да трѣг. izostaviše šaf. ak. b. te imaju samo постъ .м.

⁹⁷ ak. b. овако: да съхраннтъ и погрѣзетъ въ стмь ѡл'тарн.

iiii) Аџе кто враждоу нмы ѡскерънитъ уловѣка, пость .I. дни.

jjjj) Аџе кто уто црьковно зираде, пость .S. дни.

kkkk) Аџе кто не можетъ ѡтъ болѣзми постити се, да пость на днь .S. (grig. ak. šaf. ž.) џамь. аџе ли не оумъеть, да ѡткупитъ⁹⁸.

llll) Аџе к'то кого ѡпонтъ до ѡброуганни, пость .Z. дни⁹⁹.

mmmm) Аџе жена скерън'ма кьиндетъ въ црьквь, да поклонитъ се .р., аџе ли се комкати, пость лѣто .A., не комкати се, поклонь по .и.

nnnn) Аџе жена родить въ скетою пасхоу, до .и. дни да ниеть скещенне и до .м. дни да комкаетъ се.

oooo) Аџе комоу изгннетъ всако¹⁰⁰ вѣдомоу, поклонь .р.

pppp) Аџе отроуе змреть междуо родител'ма нѣнома¹⁰¹, пость .Г. лѣта, комкати се на пасхоу.

qqqq) Всакъ еже лъжоу свидѣтельствовуетъ, свидѣни домъ тоуждъ, пость .в. лѣтъ.

rrrr) Аџе кто приуѣтникъ скерън'но уто реуетъ и насмѣетъ се, поклонь .р.

ssss) Аџе кто плодобенно дрѣво посуетъ, поклонъ .т.

tttt) Аџе кто антоургию ѡтнومتъ и поденгнетъ се мирска ятсмь къ домоу томъ дне того, мѣсть приѣтна антоургиа таа, по нѣже са-тама радоуетъ се ѡ нихъ¹⁰².

uuuu) Аџе кльнетъ се кто за дроуга, пость .Г. лѣта, поклонь .р.

vvvv) Аџе кто водоу въ вино лие продаваетъ, пость .и. дни, поклонь .р.

xxxx) Аџе епископъ или понь къ господьскимъ праздникомъ не къ-коушамъ мѣса ни вина скаредоуе се кожнихъ слоужбь ради, да из-врьжетъ се яко неустъ свѣстню и повиньмь съблазну¹⁰³.

yyyy) Аџе кто слѣнь ѡкомь еднѣмъ или голѣнню врьждень¹⁰⁴ и достоенъ боудеть, епископъ да ьсть. не тѣломъ бо ьсть врьдъ нь доушекныхъ скерънъ. Глоухъ или слѣнь, не яко скеръна ьсть, нь црькенъ блазна ьсть.

zzzz) Аџе ньсь родъ змреть и мѣсто ѡстанеть (ѡнвѣтеть šaf.), ннеа и лоза (или виноградъ ак.) да ьсть црьквенъ.

⁹⁸ grig. и да дастъ динаре или браш'но, аџе не оумъеть, да ѡт-купитъ; ак. b. izostavio cielo pravilo.

⁹⁹ izostavio šaf. ovdje te umetnuo poslije rrrrr).

¹⁰⁰ ѡ вѣдомыхъ брашьнь grig.; ак. b. izost.

¹⁰¹ grig. dodaje.

¹⁰² ак. b. izostavio cielo pravilo.

¹⁰³ ак. b. izostavio.

¹⁰⁴ или хромь ак. b., od rieči gloухъ dalje nema, kao ni zzzzz).

aaaaaa) Пнѣки свою женоу и блочднть съ рабоу, да га бнють, а рабоу затоуеьт ннамо (grig. Нмоуцномоу свою женоу и блочднцоу съ рабоу да га бнють)¹⁰⁵, и томоу пость .д. лѣта, комкати се на пасхы, покномь .в.

bbbbbb) Ннѣки дѣк жнѣк да се ннѣденеть мнѣ'ша и дѣти ннѣ.

cccccc) Аще оѣць не рабно ннать дѣти, нѣ нѣднномоу дасть много а дроугомоу мало гнѣва радн, да се раздѣлнт рабно¹⁰⁶.

dddddd) Аще кто речеть хрнстнаноу ерннжѣ, раз'соужденннѣ нѣсть томоу' нннн (его ак.) тврѣдо (ак. тврѣде) и зннннѣсатн¹⁰⁷.

eeeeee) Аще ратан не дошреть врѣмнн своѣго нли пастырѣ, да нѣсть ннѣ цѣны¹⁰⁸.

fffff) Побратннѣ с носестрннмомь сѣгрѣшннѣ, пость .е. лѣтѣ.

gggggg) Аще кто нннннѣ ннннѣть плода радн (ак. в. уѣдородн радн), пость .д. лѣто, нли сѣтворннѣ нли не сѣтворннѣ плодѣ¹⁰⁹.

hhhhhh) Аще нопѣ ннннѣть вно до .з.-го часа вошн, да не лн-тоурѣса.

iiiiii) Мннѣ аще не ндѣть на нсал'мѣ нл пѣтннѣ здравѣ сѣ, пость .г. днн¹¹⁰.

jjjjjj) Аще кто оѣлнчнѣѣ ѡ грѣсѣ и не прннѣмнѣеть заповѣдн, моле се смѣрено, да ѡтлоуѣнт се едмо лѣто.

kkkkkk) Аще кто кого вѣдѣ сѣгрѣш'шлѣ и не нспрѣнтѣ нѣго с ннроѣмь и лнбобннѣ ѡ хрнстѣ, не срѣмннѣ се его, нѣ нлѣе носоуѣлнѣ нѣмоу¹¹¹, да ѡтлоуѣеть нѣго .в. нѣдѣлн нѣмо врага а не брата.

Nekoja od ovieh pravila slažu se ili posvema ili dielomice s pravilima naštampaniem s prieda pod br. 1. iz srbsko-bugarskoga, berlinskoga, zbornika, kao : ondje pr. a : ovdje pr. l, ondje pr. b : ovdje pr. ff, ondje pr. c : ovdje pr. nn, ondje pr. r : ovdje xx, ondje pr s : ovdje yy, ondje pr. t : ovdje jjjjj, ondje pr. u : ovdje nnnnn, ondje pr. v : ovdje pr. v, ondje pr. y : ovdje ii, ondje ee : ovdje bb, ondje ss : ovdje kk, ondje uu : ovdje ll.

¹⁰⁵ ovdje grig. sasvim prekida.

¹⁰⁶ pravila bbbbbb) i ccccc) nema ak. b.

¹⁰⁷ ak. b. да га бнють тврѣдѣ и ѡзлѣбѣть.

¹⁰⁸ ovoga pravila nema ak. b.

¹⁰⁹ dodatka или — плодѣ нема ак. b.

¹¹⁰ nema ak. b.

¹¹¹ нѣ нлѣе носѣблнѣѣт' емоу нл злоѣ, пост .в. нѣдѣле ак. b.

7.

Заповѣди ст҃го ѿца нашего Нѡ(а)на злѡуставѡ ѡ законѣ црквиѣмъ.

Ovo je opeta nastavak teksta u rukopisu akademičkom, odlomku Grigorovičevu, i u rukopisu br. 24 ostavštine Šafarikove.

Ѣгда не вѣмы кымъ соудомъ божиемъ соуднии бываемъ, (смотръ-ниемъ dod. šaf.) црквиѣ, поущениемъ ми вашемоу епископу и идохъ правити (ѡправити šaf.) вась по законуу, прѣподобнии іеріисе, прд-кленіиѣ творити доушамъ вашимъ, да ѡгдаже ѡбръщете исправедно-моу законуу бывающоу, исправите его. тоже створихъ благодѣтно божіею, якоже вы вѣсте (видѣсте šaf.). Сьбрахъ вась поновъ ко-гождо села и всѣхъ поущихъ извѣстни ѡ светѣмъ црквиѣмъ законѣ. И пакы пороуѣю и послаю ѡ црквиѣмъ законѣ, да творите якоже вы идоущихъ и направихъ, да гледиѣте въ книги сіиѣ и да исправля-ѣте грѣбостн людскыѣ. И прѣжде пороуѣю смѣренню вашемоу, елико ѣсте прѣклии вѣтхы нравъ накости доушамъ вашимъ, ѡтвѣтати его и творите по законуу моему съ всѣмъ смотръніемъ. Прѣжде пороу-ѣю, да събирате люди въ єдиноу црковь, ѡже ѣсть посрѣдъ села оутврѣдена и ѡбръжена и въ тоу црквиѣ съберати правокръныѣ христианы на въскръсеніи господа нашего Ісоу-христа и на все празд-ники. Свѣдите (и видѣте šaf.) попоме кто приходитъ въ црковь, кто ли не приходитъ въ црковь, и въпрашати его, да аще болѣзни ради боудеть не пришель, то иди кемоу въ домъ. да аще ѣсть богатъ, за-роуѣи кемоу да дастъ задоушніѣ имъ же можеть, и да покаѣтъ се и молиѣтъ бога за грѣхы свои. и помкли его. Аще ли боудеть здравъ и не пришель въ црковь, то прѣвое покажи его яко ѡтѣць уѣдо, и вто-ромъ. да аще те не послушати, пакы покажи его словомъ божіемъ прѣдъ трѣми увѣрны. и по томъ аще не послушати те, тогда не приѣмили кемоу просфоры ни коутию и того ѡтрини ѡтъ црквиѣ и ѡброкъ родителѣмъ его не благослови и пахѣ посрами его прѣдъ многыми, єда како поменет се. Аще ли не поменет се, то и аще зиреть не погрѣби его. И по томъ да вѣсте, яко мнзи поменуѣтъ се.

Ѣ кришчени дѣтти сице¹. Подобаѣтъ имѣти въ црквиѣ корнто на .е. вѣдръ и маліати воды, и створи молиѣтѡу водѣ, по томъ ма-слоу и влѣти ѡтъ него въ корнто и по томъ помлжи дѣте масломъ, и по томъ емъ дѣте и ѡмпуѣи въ водѣ просто .г.-щѣ глаголю: въ нме ѡтѣца и сына и свѣтаго доуха кришатиѣ се рябъ божии нмерекъ и

¹ Ovaž se naslov čita jednako u ak. grig. i šaf., ali on se ne tiče cieloga teskta, koji za tim dolazi, nego samo nekih ustanova. Ovdje nastavlja opeta i ak. b., ali varijante njegova teksta dokazuju, da je ondje drugačiji prievod

яко даси ње (ѡго šaf.) коумоу, помажи ѡго мироу по все оуды и комкаи ѡго .x. днь. И мати ѡго да не естъ съ уедио, дон'деже дѣте комкает' се. И по .x. днн ѡмы дѣте и водоу кр'щенюу пролѣти въ в-моу (въ цркви dod. ak. šaf.) и корито не цр'кне не износи и да естъ покрывено въ припрате цркви. Аще дѣте несть больно, то не достонѣ крестити ѡ .л. днь. Аще прилоуит' се много дѣти, то въ едио крещение да се крестеть. (Блюди ѡ кр'щени младѣнца, въ кр'щени младѣньюскомъ како пишѣтъ ѡ погрѣжени dodaje šaf.)

Безъ днпле² попь да не литоурѣиса и узасы да ѡтпѣвають. Егда хоцешн потребыти приуестыѣ, не кльван много кнл. Егда творите память или скетомоу или за покон, не подобають въ црковь приносити нищо разкѣ свѣце и просфорн и масло и ѡсманѣ. Аще ли кто ѡт людн донесеть въ црковь или доведеть утѡ или въ кнла мѣсто ѡловиноу и приметъ попь тѡ и съдѣ съ люднн и естъ и пнеть прѣдѣ црквию, да естъ лихъ поповьства а люднѣ ты да се здрѣжеть ѡдъ ком'каи. Нѣ аще кто творите память скетомоу или за покон, да еже имать да оуготовитъ и предложитъ на трапезѣ въ домоу и тоу да се благословитъ.

Аще³ ли се ѡбрѣжеть попь молиткоу творе говедоу ли ѡвци ли голоуоу да естъ лихъ поповьстоу. нѣ прькоѣ (прѣвѣѣ ak.) законите въ домоу своємъ и ѡмык'ше месо ѡтъ крѣве испекъ и прѣдложи на трапезѣ и благословитъ попь и боудеть благословено и домъ тѣ. Аще ли кто крѣвь земле или естъ съ месы или съжизаѣ ѡгниемъ, да естъ лихъ благословениа до живота и ѡгда змреть, да се не погрѣбеть. И ѡгда творите память, не все гостемъ данте, нѣ большоу естъ збогым' дадите. (grig. дждь).

Подобають⁴ попоу сѣдѣти на трапезѣ съ страхомъ божиемъ, шсти и пнти по малоу и блюсти се, яко слоуга божни естъ, и кннги глаголют: попь ѡпнѣ се како соудитъ право. Снн же пороуаю а не за-везою. Не рекоше кннты не пнти вина, нѣ пнти и не оупнвати се. Всака пнаница ѡбннѣають и оумъ си погоуентъ и много злаа сътворитъ и себе здавнѣти и доушоу си прѣдасть дѣлколу. Тѣм' вы, попове, пороуаю, не комкоунте пнанице, дон'деже ѡстаноут' се того.

Не подобають крѣсть на поутн поставити и литоурѣисати при немъ, яко скернѣють ѡго пси и скнннѣ. Крѣсть вьносите въ црквѣ сельскою. Аще кто литоурѣиса ѣ крѣста, да естъ лихъ поповьства.

Не подобають попоу носити приуестнѣ по домохъ и комкаи людн,

² ovdje opeta ak. b. prekida.

³ nastavlja ak. b.

⁴ odavle dalje opet u ak. b. sve izostavljeno.

нѣ люднѣ да приходеть въ цркъвѣ и ком'куют' се. Аще ли есть кто на смър'ти, да идеть попь, самъ носе приуестнѣ съ уѣстнѣю и страхомъ и комкуютъ н, и прѣдъ попомъ дѣлкѣ свѣщюу носе, дом'дѣже възвратнть се на мѣсто. Аще ли дастъ дѣакоу носити, да есть лихъ поповѣства ни да се комка за .x. лѣтъ.

Попоу подобает' смотрити вельми, югда комкоюеть люди, да не боудет' еретигъ ижекто и възъмь комканиѣ въ оустехъ, изнесъ вьнь, псплюет'. Аще кто не знаменуѣет' се, да смотритъ попь добръ и аще ошца доуховнаго имать и знаѣши того и вѣси юго благовѣрнѣ, комкан юго и да погальметъ прѣдъ тобою. И тако подобаетъ попоу блюсти вѣсехъ.

Не подобает' попоу ошакити свое село и пѣти въ тоуждемъ, да не боудеть здръжано ошъ своего нхъ попа. Аще ли ни, лихъ есть поповѣства.

Иже не приходитъ къ светлѣ цркъви и не уюетъ светлаго евангелѣа и не поунтаетъ скетыхъ нконь и книги и праздники светыхъ, рзгнѣвает' се на нѣ богъ и всѣ злаа наведеть на нѣ. Аще ли се поменеть и приходитъ въ цркъвѣ и поунтаетъ слоугы божиѣ, и богъ оумилосрдитъ се на нѣ и обогатитъ и доуша юго спасет' се и не бонт' се дѣавола.

(О bogomilima). Заповѣдантѣ попове людѣмъ, да югда вѣстають ошъ ложь свонхъ, омыв'ше се идоуть къ кръстоу и сткор'ше кръсть на лицѣ своемъ поклонет' се кръстоу. Блюдоуть убо слоугы дѣавоме, рекомин богом или, яко татнѣ идоуть мошню къ снмъ и оболет' се (и оболит се grig. и болит се šaf.) и прѣвращают' (ак. прѣврѣждѣют', valjda: прѣврѣждѣют' = prematljiju) христиани ошъ вѣры божиѣ. И тако вѣдоуще блюдетѣ се вѣходещнхъ въ дома каше. И юемъ ведн юго къ епископоу, рекъ юмоу: епискоупа имамъ азъ вунтема, а ты кто еси? Гор'ко бо есть богомилское зуеннѣ, братнѣ! Меса велеть не ѣсти, вина не пити, жены не поимати и кръстоу не покланяти се. глаголють бо, якоже кръсть дѣаво есть. Уѣстнаго дѣра не приѣмлют' и животворещаго кръста, нѣ и прилагают' глаголюще, яко вино и жена ошъ дѣавола ѣстаа. Рекъ бо есть христось: блаженни унстн срдцемъ, яко тни бога ошзреть. И въ снхъ рѣуехъ звѣси богомилскою и клетою нхъ вѣроу. И р'ци юмоу: Христось нѣсть заповѣдалъ, яко ты велиши, нѣ Христось есть рекъ не крѣсти ни блондѣ творити. Моужа и женоу сѣтворилъ ѣсть Христось, не на зло нѣ добро богъ добры створи, да напльнит' се всѣ земля. О месѣ же и винѣ не рѣе богъ не ѣсти ни пити, нѣ ѣсти и пити не прѣзь сьтость, и повелѣннѣмъ божиѣмъ все ошъ землѣ родити се. Апостоли господни

разлоуѣнше, коѣ исти, коѣ ли не исти. Аще кто естъ ѿть неустыхъ жненинъ, да се не комкоюѣ ни въ црквиѣ да не вьздзить.

Вамъ же попокомъ заповѣдаю, да смотрите люди и аще ѡбръщете кого удры дѣюща и бога ѡтнѣтающа се или крагоу (grig. краивъ) мѣлающа вѣры, то прѣвое млоуѣи, яко едимъ естъ богъ в'ъсьмъ и тѣ вѣсть вса, еже хоцетъ быти комкоюѣдо уловкою, а богъ естъ всьмъ богъ. И тако на-клязоуѣте и аще не послушашають вась, то ѡтлоуѣи и ѡть црквиѣ и про-кльипъ его прѣдъ людьми, и повѣждъ власти его, да га бнють и ѡстри-гоуѣтъ и да се прода въ цариноу (ак. ima прѣда).

Ѡтъ⁵ .ви.-хъ лѣтъ уловкою грѣхы богъ утеть, да исповѣдоуѣютъ се да се дѣвоць не радоуѣтъ. Спѣшнѣ бѡ дѣвоць, домьдеже (до где grig.) естъ младъ уловкъ да прѣиметь его. Аще ли ѡбръщеть его ходеща въ црквиѣ и на оуѣненѣ доуховнаго ѡтца, то бѣжнѣтъ ѡть него дѣвоць.

Аще кто естъ и пнѣтъ с'ъ Аризинномъ, да помазоуѣютъ его миромъ .з. днѣ, заклинающе яко на крѣщеннѣ.

Аще⁶ кто мько съѣсть въ уасъ въ нѣже раждаетъ се скотъ, постъ .и. днѣ поклоуѣ по .л. на днѣ.

Аще два каркнша се и не смирнѣ се и оумреть едимъ, да каметь се жнѣ за оумрѣшаго, постъ .г. лѣтъ соухомѣ, поклоуѣ по .р.

Аще⁷ дѣти ѡтъ роднѣтъ ѡтндоуѣтъ и не вьздають подобноюу уѣсть роднѣлемъ, да соу прокльипѣт.

Подваженъ златнцоу въ кнато, подобнъ естъ дѣвоць, а подваженъ и пакн тожде вьземлѣ подобнъ естъ Адамоу, а подваженъ и пакн не вьзем-ленъ подобнъ естъ Христоу.

Видѣхъ нѣкнхъ поповъ въ ѡнѣтъ быти илгы свезани и рече ми аг-гель: снѣ попове достоннѣ бѣхоу, нь яко се прѣставнше ѡтъ мира и жѣны ихъ сыгрѣшнше, того радн стоуѣтъ низи свезани за грѣхы жѣны сконхъ. Аще ли поклаютъ се нсноуѣднѣ и подвнгомъ многоу и по-стригнше се послуожеть богоу всьмъ срьдцемъ, то пакы попове при-моуѣтъ красотоу скоу. Аще ли се не поклаютъ, то тако стоуѣтъ попове, дои'дѣже приндоуѣт и соудъ примоуѣтъ, и пондоуѣтъ попаднѣ въ моукоу а попове примоуѣтъ скоу ѡдѣжде краснѣе⁸.

Аще кто тоуждоу браздоу прѣѡрѣтъ или припослѣзшеть за оуглоу или лѣжеть безъ нѣжде, постъ .л. лѣто.

Въ постъ велнкы аще теореть хлѣбъ безъ кваса, яко мрѣцннѣ естъ не-прнѣтънѣ.

⁵ ovaj stavak ima i ak. b.

⁶ sljedeća 2 pravila ima ak. b.

⁷ odavle dalje opet ak. b. nema.

⁸ ovu je viziju i grožnju izostavio i ak. te se čita samo u šaf. i grig.

Аще кто ѿскерънитъ се въ постъ великъ, то ѿтъ педикости до петрова дни постъ ѿ хлѣба и воды, покломъ по .м. приемие молитвоу.

Аще кто самъ зареуеъ се или на постъ или на клятвоу, то пакы самъ да се раздръши безъ грѣха.

Аще кто кльнетъ се жентъ блочда ради, простъ уловкъ постъ .г. лѣта и не комкати его, тѣкмо на пасхы, покломъ .р. вецерь и за оутра.

Аще кто комкает се безъ попа, да поклонит (се) .ри.

Мнихъ аще не бежитъ ѿтъ рода своего, ѿтъ козникъ, не кля'уаетъ се. Бежи минше ѿтъ своихъ си, бежи, да не ѿтъ бога оудалши се.

Аще понь изыдетъ на игралице, да изметъ се сама⁹.

Аще понь свѣдѣтельствоуеъ (сведомъ боудеть akad.), да не антоургиса .г. лѣта, покломъ по .р., (комкати се на пасхоу ак. dod.)

Аще понь прѣстоупаетъ заповѣди божие, не быти попоу емоу (местъ подобанъ быти понь ак.)

Аще понь антоургиса безъ ам'димиса, да изверъжетъ се.

Аще кто ѿскерънитъ тоуждоу женоу единъ, да приметъ канонъ, яко и оубица.

Аще кто кльнетъ се двенци блочда ради и ѿскерънитъ ю двонноу, да да постъ .л. лѣтъ, покломъ по .ри., срьдоу и петькъ .л.-щъ соухо исти.

Аще кто ѿскерънитъ урноризицоу дѣвоую соуцин, збница естъ и богъ прокльметъ его, постъ .л. лѣтъ, стою прѣдъ крѣкениу, покломъ .ри.

Ispred oba posljednja pravila umetnuo je ak. rukopis još ovo:

Не подобаетъ христіаномъ званномъ бншнемъ на бракъ плескати или плесати на устно и съ говѣчаніемъ вецерати или ѿбедовати, якоже лепо естъ христіаномъ. Свещеникомъ же и въсемъ приуѣтникомъ подобаетъ прѣжде даже не науноути глзмити се ѿтоуждоу ѿтходити.

Аще котори приуѣтникъ постит се въ недѣлю или въ соуботоу кроме единие великиѣ соуботе, да пзверъжет се. Аще ли мирски уловкъ, да ѿтлоуунт се.

Иже не по изволенію въ ноци истеченіе подемшнихъ своихъ съвестн да последствзуютъ и сами себя да съмотретъ, аще зазреть себя въ томъ или ни. Якоже бо и ѿ брашии тако и ѿ сѣмъ: зазрѣн бо себя аще истъ, ѿсзждень бздетъ.

⁹ Posljednja četiri pravila idu u šaf. takiem redom, da je 4 na prvom, 1 i 2 na drugom i trećem, 3 na četvrtom mjestu.

Ispravci i dodatci

(ka knjizi V. Starina).

Kad bih želio da ispravim upravo svako slovo, narastao bi ovaj prilog na čitavu novu raspravu: toliko se pogrješaka podkralo u štampanju ovieh opisa i izvoda. Ja dakle ostavljam svu onu množinu gdje je pomiešano ćirilsko **н**, **п** i **м**; ili **с** i **ѣ**, nadajući se da to ako baš i neće nikomu goditi ali neće ni smetati odveć. Bilježim tek pokrupnije pogrješke.

K članku I.: str. 5 red 16 zdola: за'вѣннѣмъ ispravi u: за'вѣннѣмь.

„ 5 „ 14 „ Бѣтнннѣ „ „ Бѣтнннѣ.

„ 6 „ 22 zgora: Еѣросннн „ „ Еѣросннн.

K članku II: „ 8—9 k bibliografiji života sv. Simeuna i Save dodajem općenitu opasku, da u bogatim ruskim „knjigohranilištima“ ima mnogo tekstova rukopisnieh, u kojima se čita život sv. Save. U mnogima je upravo pribavljeno, da su potekli iz onoga eksemplara, koji je g. 1517., u 14. dan januarija, donio starac Isaija sa svete gore velikomu knezu. Sr. Karamzin Istor. VII op. 373. Takav se pripisak čita u rkp. biblioteke grofa Tolstoga (sada carske peterburške bibl.), po opisu Strojeva II, 233, i u rkp. biblioteke Carskoga (sada grofa Uvarova) br. 111. Buduć da i odeški rukopis pominje istoga Isaiju (sr. Glasnik XXVIII, 364; knjigu XXXII), to bi lako moglo biti, da su svi ruski tekstovi tek pripisi one treće recenzije Domentijanova djela, koju je u Glasniku g. Novaković poredio. Da bi se o tome moglo suditi, valjalo bi sve te tekstove porediti medju sobom. To će jamačno danas sutra i učiniti onaj netko, koji se daje na potanku ocjenu Domentijanova djela. Ja ću mu ukazati neke izvore. U carskoj bibl. peterburškoj (prije Tolstoga) po opisu Strojeva II. 197, II 233, II. 362; u biblioteci Uvarovskoj (prije Carskoga) po opisu Strojeva br. 110, 111 i 135; medju rukopisima Undoljskoga br. 365. Na pokon medju slovenskim rukopisima biblioteke universiteta odeškoga ima vrlo liep rukopis 14. stoljeća sa životom sv. Simeuna, oniem istiem koji je g. Daničić izdao. Ja sam taj tekst poredio sa štampaniem izdanjem te našao da se gotovo rieč po rieč slažu: u rukopisu tako je pravilan jezik slovenosrpski, kao onaj koji je g. Daničić dotjerao

prema pravilima u svojem izdanju. Neke znatnije razlikosti ja ću naštampati na drugome mjestu.

K str. 20 u opasku može se dodati, da Teodosijev panegirik ima u rukopisu 231 kolekcije Undoljskoga str. 187—221; sr. takodjer Golubinskoga str. 505.

K članku III.: na str. 24 red. 2 zgora **рєкноу** ispravi u: **рєкноує**.

» » 26 » 12 zdola **нѣмєуьсѣмѧ** ispravi u: **нѣмєуь-
сѣмѧ**.

» » » » 1 » **вѣдєть** ispravi u: **вѣдєть**.

K članku IV.: » » 32 » 11 zgora **пѧує** » » **пѧує**.

» » » » 12 » **снн рѣуь** » » **снн рѣуь**.

» » » » 20 zdola **вєжєстѣ** » » **вєцѧстѣ**.

» » » » 3 » **вѧпадєстѣ** » » **вѧпадєстѣ**.

» » 33 » 16 » **вѧшєнн** » » **вѧшєн**.

» » 34 » 8 zgora **слєвєнтн** » » **слєвєнтн**.

» » 35 » 1 zdola poslije **нєго** i prije **тєшкн** su-
višna je tačka.

K članku V.: » » 43 » 6 zgora **сѣтѧго** ispravi u: **сѣтѧго**.

» » 54 » 16 zdola **гнѣвѧкѣхъ** » » **гнѣвѧкѣхъ**

» » » » 15 » **кѧковогє** » » **кѧкового**

K članku VI.: » » 56 » 9 » **gornika** čitaj **govornika**

» » 59 k priči o ženi koja obrati muža na vjeru

hristijansku dodajem, da ima u Grigorovičevu rkp. br. 38 (sada u biblioteci odeškoga universiteta) na l. 100—104 priča jednake sadržine pod naslovom: **мѣсєцѧ дєк .с. дѧмь Пооучєннє ѿ ѧннѧ златоуьстѧго слово о мнлостынн дѧсєн ннщнмь Хрнстоу дѧстѣ кѣ злємь н стократнцєю прннмєть**. Ondje se pripovieda, kako muž „Jelin“ htjede dati svoje „srebrnike“ u zajam, žena „hristijanska“ nagovori ga da dade u zajam bogu krštanskomu, povede ga u crkvu i pokaza mu uboge, kojima razdieli novce. Kad bješe rok da mu se dug povрати, on podje u crkvu, nadje ondje tek jednu „srebrnicu“, za ovu kupi po savjetu žene ribicu itd.

K str. 62. K priči o zliem ženama dodajem, da se jedan srpsko-slovenski tekst 14. vieka čita u zborniku rkp. Grigorovičeve kolekcije (sada u odeškom universitetu) br. 36, na l. 36—38 pod naslovom: **Тогождє єжє ѿ Родѧдѣ слово .рмз. роѣтѧк: ннкы же оубо зєтѣрѣ тѣуєнѣ єстѣ жєнѣ злѣ н єзымѣнѣ, а poslije toga: Тогождє сѣтѧго Вѧснлѧ слово єжє єстѣ вѣзрѣтн нѧ жєноу. Рєує вѣзрѣтн нѧ жєноу сѣ похотѣннємь оубє прѣлюбн сѣтворѣ сѣ нєю**.

na str. 66 red 10 zgora **мрѣтєѣ ж нстоуєводнн** ispravi u: **мрѣтєѣ
кѧдѣ нстоуєнтн**.

na str. 67 red 6 zgora зкопорьинныхъ ispravi u: зломорьинныхъ.

„ „ 68 „ 5 „ исп читaj исп.

К članku VII.: str. 70 red 17 zgora Съжьень читaj: Съжьинь.

„ 71 „ 13 „ върнжтн „ върнжтн.

„ „ „ 2 zdola уасни „ уасни.

„ 72 „ 10 zgora хотрѣж „ хотрѣж.

„ 73 „ 17 „ вънрсь „ вънрсь.

„ „ „ 21 „ ѡблнчнє ispravi: ѡблнчнє.

К str. 74 мо̀же се dodati, da ista apokrifna apokalipsa dolazi takodjer a kolekciji Undoljskoga po štampiranomu katalogu rkp. 542. 1 413—423.

Str. 74 red 14 zdola pred rieč zslышн stavi: исхе сподоби ма рѣка твоего быти, господи

„ „ „ 16 „ падохомъ ispravi u: падохомъ.

„ „ „ 13 „ принти „ „ принти.

„ „ „ 10 „ въхыти „ „ въсхыти.

„ „ „ 7 „ слншадъ „ „ слышадъ.

„ 75 „ 2—3 zgora крѣ-шени „ „ крѣ-шени.

„ „ „ 17 zdola poslije rieči ѡть i prije rieči вѣка umetni: ко-нець всеж земле и панын рѣкъ господи оу-мерше ѡть; u istom redku зыршнхъ читaj змершнхъ; ista str. red 16 zgora poslije rieči по земли umetni: и затворж крѣпость вънж-трнжж да ни вѣтръ вѣтъ по земли

„ „ „ 1 „ слышнє ispravi u: слышн.

„ 76 „ 12 zgora нгторать „ „ нгторать

„ „ „ 10 zdola се ispravi се

„ „ „ 7 „ многоѡцесты читaj многоѡунты

„ 77 „ 23 „ юношь ispravi u: юноша

„ „ „ 19 „ бжджта „ „ бжджтъ

„ „ „ 11 „ злобѣа „ „ злодѣа

Na „ 80 „ 24 zgora гоенодъ читaj господъ

„ 82 „ 18—19 zgora poslije rieči: „Ali ima još i“ valja umetnuti: „drugi razlog: u“

„ „ „ 2 zdola mandacaverat izpravi u: manducaverat

„ 83 „ 12 „ valja poslije rieči знаменне истрти one dvie tačke

„ 84 „ 5 zgora далєє ispravi: далєє.

„ „ „ 19 zdola прншедьшнмъ ispravi u: прѣшедьшнмъ

„ „ „ 9 „ тоудѣ читaj: тоудо

„ „ „ 4 „ тако ispravi: тако

„ 85 „ 18 „ пдѣтнше ispravi: надѣтнше

Str.	85	red	17	zdola	мощьши	ispravi:	мощьши	
"	"	"	12	"	надеждамъ	"	надежда	
"	"	"	10	"	izmedju se i svatynni	umetni:	дръко	
"	86	"	3	"	аьме	ĉitaj:	аьме	
"	87	"	16	zgora	контдоху	ĉitaj:	контдоху	
"	"	"	19	"	пж	ispravi u:	пж	
"	"	"	15	zdola	новѣдаше	ispravi:	новѣдаше	
"	"	"	14	"	жидоко	ĉitaj:	жидоко	
"	88	"	6	zgora	прѣсть	ispravi:	прѣсть	
"	"	"	5	"	лѣва	"	лѣта	
"	"	"	11	"	Спѣтннкѣ	"	спѣтннкѣ	
"	"	"	14	"	стрѣгѣца	"	стрѣгѣце	
"	"	"	15	"	аьме	ĉitaj:	аьце	
"	"	"	19	"	poslije mжны	dodaj	ктуьных	
"	"	"	8	zdola	нхлнхтн	ispravi:	нхлнхтн	
"	"	"	4	"	ероуслнхмъ, бьешн	ĉitaj	ероуслнхмъ, бьешн	
"	89	"	14	zgora	кьскьснтѣ	ĉitaj	кьскьснтѣ	
"	"	"	24	zdola	уловькь	ispravi	уловькѣ	
"	"	"	20	"	тегар	ĉitaj	тегарь	
"	"	"	7	"	еже	ispravi	его	
"	90	"	18	"	mjesto рьма	снн	ĉitaj	кь мен
"	"	"	4	"	протнхъ	ĉitaj	проунхъ	
"	91	"	14	zgora	рѣуеть	ispravi u:	рѣуе	
"	"	"	21	"	снцѣма глаголѣцѣма	ispravi u	снцѣ глаголѣцѣннма	
"	"	"	20	zdola	глаголе	ĉitaj	глагола	
"	"	"	4	"	ѡкце	ispravi:	ѡкуе	
"	92	"	1	zgora	poslije rieĉi ѡунцѣаеть	umetni:	хромьж прѣцѣаеть и бьсннж нзгоунть, мрътвѣж кьскрѣцѣаеть	
"	"	"	16	"	Геронтнѣ	ispravi u:	Геронтнѣ	
"	93	"	2	"	мѣсеце	"	мѣсесе	
"	"	"	18	"	но.. намь	"	по.. намь	
"	"	"	3	zdola	прѣхуоднѣнннмъ	ĉitaj:	прѣхуоднѣннн	
"	94	"	1	zgora	pred rieĉь	можаше	umetni	ме
"	96	"	12	zdola	скож	ispravi	ском	
"	"	"	8	"	къдноу	"	къмоу	
"	97	"	4	zgora	когожзо	"	когождо	
"	"	"	6	"	тогда	"	тъгда	
"	"	"	3	zdola	парвога	"	парвога	
"	98	"	6	zgora	коупьць	"	коупьць	
"	"	"	2	zdola	цнѣпа	"	цнѣна	

Str.	99	red	10	zgora	такого	ispravi	u	такого	
"	"	"	22	zdola	говоре	"	"	говори	
"	"	"	18	"	нимциемь	ispravi	u	нициемь	
"	"	"	1	"	ζουοδς	ispravi	u	ζουοδς	
"	100	"	11	zgora	помоле	"	"	помоли	
"	101	"	15	"	дмехъ	"	"	дмехъ	
"	"	"	20	"	скою	"	"	скою	
"	102	"	5	"	велиемъ	"	"	велиемъ	
"	103	"	14	"	poslije	rieči	zmrēt'	umetni: дѣци наша, нѣ рѣ- доуми се яко за втроу христокоу оумрѣть.	
"	104	"	4	"	шеме	ispravi	u	мене	
"	"	"	9	"	нарех	"	"	нарех	
"	105	"	13	"	poslije	rieči	похоты	его	umetni: Слышав же словеса сн отъ него рехъ къ нимоу' безоумь- ствоуещи уедо.
"	"	"	12	zdola	обря-тю	ispravi	u	обрята-ю	
"	106	"	9	zgora	ск	ispravi	u	ск	
"	"	"	12	"	сожише	ispravi	u	ожнше	
"	107	"	8	"	прельстинуе	ispravi:		прельстинуе	
"	"	"	19	"	не	ispravi		не	
"	"	"	14	zdola	намъ	"	"	нашь	
"	108	"	3	zgora	кратн	čitaј		кратн	
"	"	"	5	"	poslije	rieči	ко	тоу	umetni: и

Ima i u tekstu, koji je gradjanicom naštampan na str. 97—108, još mnogo pogrješaka, kojih nisam kadar ispraviti jer nemam vjerna prepisa s izvora.

Razvod Istarski u latinskom i talijanskom jeziku.

Priobćio u sjednici filološko-historičkoga razreda dne 14. veljače 1874

PRAVI ČLAN PROF. ŠIME LJUBIĆ.

Ovaj za nas veoma znameniti spomenik, kako se u njem samu izrično više puta kaže, bio je izvorno na tri jezika od tri javna i za to opredieljena bilježnika sastavljen, to jest u njemačkom jeziku za Alberta II. kneza Pazinskoga rodom Niemca od bilježnika Pernarta s Gorice (ki beše pisar jezikom nemškim); u latinskom za Rajmunda patriarha oglejskoga od bilježnika Ivana s Krmina (ki biše pisar jezikom latinskim); i napokon u hrvatskom za svu državnu gospodu i občine od bilježnika popa Mikule kapelana pomenutoga kneza i plovana Golegorice, koj veli, da ga je „verno, pravo, po zapovedi pisal, nepriložec ni odložec komu zmutilo pravdu jezikom hrvackim“.

Do danas nije se jošte ušlo u trag nijednomu od tih izvornika. Izvornici njemački i latinski, opredieljeni za porabu samo jedne stanovite osobe a ne za narod, naime prvi za pazinskoga kneza a drugi za oglejskoga patriarhu, lasno su mogli već davno propasti. Još za XIV. stoljeća prestala je s Albertom III. kneževa vlast u Istri, a malo kašnje i patriarhova, te je Istra dielomice prošla u austrijske, a većim i boljim dielom u mletačke ruke. Tiem lasno, da su ona dva izvornika izčeznula, a možda ni u prepisih se ne sačuvala, pošto njihovi vlasnici ili izumrli ili povoda neimali, radi već izgubljene vlasti u Istri, da jih na vidjelo iznesu. Ista je valjda sudbina dopala i trećega izvornika naime hrvatskoga, nego dosta kašnje, pošto se znade, da se je god. 1502 jošte u pazinskoj pi-sarni čuvao. Nego jer je ovaj zadnji opredieljen bio za porabu državljana, t. j. gospode i občina, s toga ovi su ga mogli više trebovati prigodom nastavih razmirica, te se mogao i lašnje sačuvati barem u bilježničkih prepisih. I tako bi. Od izvornika hrvatskoga ostao nam je sbilja prepis u prvobitnoj formi naime u glagoljskom pismu, napisan 2. kolovoza 1546, indik. IV. od javnoga bilježnika popa Levaca Križanića kanonika žminskoga i tinanskoga, koj ga crpio iz prepisa javnoga bilježnika popa Jakova Križanića s Barbane, a ovaj ga izpisao bio god. 1502 s matice „od besedi do besedi, verno, pravo i čisto, ništa nepriložeci ni odložeci, ča bi pamet človečasku zmutilo“. Onaj velevažni Levacev prepis od god.

1546 srećno dodje u ruke dra. Ljud. Gaja, te se još sada u njegovoj knjižnici nalazi, akoprem je odredjen bio za muzealnu. Po ovom prepisu prvi je ovaj dragocjeni spomenik za našu narodnu poviest na bieli sviet iznio dr. Starčević, ali latinskim pismeni. Starčević u kratkom predgovoru razložio je samo ponješto o jeziku spomenika, te je na koncu primietio izgled (facsimile) iz matice i tumač od nekoliko rieči, koje se u spomeniku nalaze, navlastito o ondje spomenutih nekotjih mjestih kako se sada zovu (V. Arhiv za povjest jugoslavensku knj. II. str. 227—275 god. 1852). Gosp. Iv. Kukuljević, neumorni iztražitelj naše prošlosti¹, izdajući god. 1863 listine hrvatske (Poviestni spomenici južnih Slavena. Knj. I.) uvidio je potrebu, da se isti spomenik u svojoj prvashnoj formi na sviet izvede, te ga je po Gajevu rukopisu medju one u glagoljskom pismu uvrstio (str. 3—42).

U koliko se tiče latinskoga izvornika, knez Rudolf Coronini u svojoj knjizi „*Tentamen Genealogicum Chronologicum (Viennae 1759 p. 275)*“ piše, da je O. Martin Bauzer (bolje Bautscher) gjezovit, učitelj u Trstu a kašnje ravnatelj pitomišta u Rieci, u svom djelu pisanom oko god. 1650 pod naslovom „*Annales Noricorum et Forojuliensium lib. VI. n.º 78*“² naveo ovaj istarski spomenik u latinskom jeziku, te po tom Bautscherovu prepisu primjećuje izvadak od istoga, ali tako pogrješno, da mu sam Kandler, u ostalom dosta popustljiv, svaku vriednost odriče. Po istom Kandleru vidio je latinski tekst i Ivan Rinaldo Carli, nego ga smatrao kao spis skrpljen od listina raznoga mjesta i doba. Kandler se medjutim mnogo trudio, da pronadje latinski tekst, ali mu svi napori zabadava; no buduci mu napokon pošlo za rukom dobiti dva rukopisa od istoga spomenika iz hrvatskoga na italijanski jezik prevedena, po njih izda ga italijanski uz svoj književni list „*L'Istria*“ na letećih listovih, sada već isto riedkih kao što su i sami rukopisi; pridodajući na koncu nekoliko opazaka o samu spomeniku. Ovaj italijanski prevod bi 20. studena g. 1717 sastavljen u Pazinu od ondješnjega javnoga bilježnika Patricija Josipa Belašića po autentičnom prepisu „*scritto in idioma e caratere illirico*“ od Levaca Križanića.

God. 1858. u što sam se kao činovnik u mlet. arhivu bavio uredjenjem starih spisa spadajućih na ured tako zvani „*Provveditori sopraintendenti alla camera dei confini*“ namjerio sam se na latinski prepis ovoga spomenika izpisan u 19 strana celoga papir.

¹ U tom ga veoma pomagao naš isto velezaslužni akademik prof. M. Mesić.

² Ovo Bautscherovo djelo ostalo je u rukopisu, a kako nas obaviešćuje naš vriedni prijatelj g. Kostrenčić, nezna se, gdje se sada čuva, možda u Ljubljani ili u Gorici. Spominje ga Valvasor „*Ehre des Herzogthums Krain II. Bd. 358. Stoeger J. N. u djelu „Scriptores provinciae Soc. Jesu, Viennae 1856. 8. p. 23. piše: „Bautscher Martinus reliquit in msc. latine: Historia rerum Noricarum et Forojuliensium seu Annales Norici ab anno 1331 usque ad Ferdinandum II. Libris X deducti (Valvasor in bibliotheca Carniolica)“*

tabaka od javnoga bilježnika popa Ivana Golobišća (Kralovića) iz Modruše, a ovierovljen po tadašnjem podkapetanu i namjestniku grada i kotara pazinskoga Bartulu de Rannoč 3. veljače 1526, indik. XIV. (*Istria. Busta I. Capodistria. Scritture pertinenti all'essecution della sentenza di Trento car. 1—19*). U spisih istoga ureda u mlet. arhivu nalazi se još jedan drugi prepis latinski i jedan italijanski, te jedan italijanski u mojih rukuh¹; ali pošto su

¹ Drugi prepis latinskoga teksta u mlet. arhivu nema bilježničke oznake, te je prost prilog, iz prošloga stoljeća, izpisan na stupu u 36½ strana. Počima: „In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen. Anno a nativitate domini Iesu Christi millesimo trecentesimo vigesimo quinto, mensis Martii vigesima quinta die Lunae, in tempore illo etc.“ — Svršuje: „Et ego presbiter Nicolaus cappellanus Domini Comititis et Plebanus Gollogoricae, Publicus autoritate sacra Romanae Ecclesiae et Comunitatis Pisini Notarius et Cancellarius omnium dominorum provinciae pro teste fui in omnibus illis circumductionibus, et sic fideliter et recte de mandato omnium dominorum scripsi, nil adendo vel minuendo, quod iudicium aviaret lingua sclava, sicut continetur in originali unius et alterius partis secundum notas infrascriptorum Notariorum. Hic fuerunt praesentes Dominus Demetrius Episcopus Pettinensis, Dominus Albertus Abbas Sancti Petri de Silva, P. Franciscus de Savorgnani, D. Antonius de Petellani, D. Cristoforus de Locani, D. Federicus de Goritia magister Curiae, D. Johannes de Verno, D. Nicolaus de Utino, D. Bartolomeus de Civald, D. Petrus de Civald, D. Andreas de Butrio, D. Enricus antiquus miles auratus de Goritia, D. Rogerius de Carmino, D. Bernardus de Goritia, qui fuit Cancellarius lingua Alemana, D. Joannes de Carmino, qui fuit cancellarius lingua latina, ambo de omnibus illis circumductionibus, D. De Bonasiis de Polla, D. Leorius de Pirano, D. Petrus de Justinopoli, iudex Mochor de Pinguento, iudex Lupetinus de Albona, iudex Carlin de Montona, iudex Valtar de S. Laurentio, iudex Coradus de Bulla, iudex Altinus de Grisignana, iudex Golliz de Portolle, iudex Fachin de duobus Castris, iudex Zoralon de Dignano, et ex comitatu ab omni loco duo zupani et multi boni homines ab aliis locis, qui fuerunt ibidem et super hoc nomen et signum meum solitum et consuetum apposui in fidem premissorum“.

I italijanski tekst arkiva mletačkoga nije drugo nego prost prepis, bez bilježničke oznake, izpisan na široko prošloga stoljeća nemačkom rukom u 93½ strane. Počima: „In nome del Padre, et Figliuolo et Spirito Santo Amen, l'anno della nativita del Signor Giesu Cristo 1325, indictione 8-va, adi 5 del mes di Maggio, giorno di lunedì. In questo tempo signoregiando“ etc. — Svršuje: „Segnae die 15 Novembris 1740. Vigore praesentium ego infrascriptus universis et singulis, respective quibus expedit, indubiam fidem facio, qualiter ex instrumento Illyrico, vulgo vocitato glagolitico, cui prima desideratur pagina, **mihi in originali exhibito**, hanc Italicam copiam fideliter, iuste ac genuine (quantum Illyrica phrasid patiebatur) de verbo ad verbum formaverim ac descripserim, quamvis descriptionis intervallo ob angustiam temporis meae quaedam aliquibus in locis limaturae dil . . . . . i dandae italice phrasid Illyricae magis uniformandae causa irrepserint. In quorum fidem ac majus robur haec

ova tri daleko nepodpunija i netočnija od prvoga latinskoga i od Kandlerova italijanskoga, dao sam ova dva prepisati, te evo jih sada na bijeli sviet iznašam. Prepisatelj latinskoga teksta, veoma smučeno izpisana, bio je sam dr. Josip Giomo (jedan od najvještijih paleografa mletačkoga arkiva), kako nas sam uvjerava, pišuć: „*esso fu da me copiato, consultando però nella dizione dei nomi il chiarissimo signor Luciani* (najvriedniji sadašnji izražitelj istarske starožitnosti), *che conoscitore dei luoghi, m' ebbe aiutato nella interpretazione dei mdesimi*“, a sami smo pako italijanski tekst prepisali.

Naš latinski prepis, akoprem potiče iz hrvatskoga teksta, ništa ne manje za dvadeset godina jest stariji od prepisa Levaca Križmanića Starčevićem i Kukuljevićem na svietlo izdana. Ter ako je još god. 1526. bilo od potrebe, da se hrvatski tekst na latinski prevede s uzroka, da bude priložen spisom spadajućim na onako važnu razmiricu političku kao što je bila ona, koja se dokončala tridentinskom osudom, može se za stalno držati, da je već onda latinski izvornik propao bio, te da su i gori pomenuti prepisi, Bautscherov i Carliev, bezdvojbeno poticali iz ovoga našega sada u mletačkom arkivu sačuvana.

Osim toga ima i drugih važnih razloga, s kojih se ova dva naša teksta veoma preporučuju. Ako sravnimo naš latinski sa hrvatskim tekstom izdanim, lasno ćemo se osvjedočiti, da jedan drugomu posvema neodgovaraju. U latinskom ima stavaka, kojih ćeš badava tražiti u hrvatskom; a s druge strane ima u hrvatskom puno toga, što u latinskom manjka, te bi se činilo, da je spomenik Levacem Križmanićem gdječuda preradjen bio, i da ne sadržava sasvime prvobitno lice; dapače pri koncu Levaceva prepisa nalazi se veliki ulomak, koga u latinskom nema. Primietit ćemo samo dva primjera, koja će dovoljna biti, da naše tvrdnje opravdaju.

propria manu subscriptas ac usuali sigillo firmatas extradedi. Segniae die et anno, quibus supra. Antonius Jos. Cerovacz Canonicus capitularis Segniensis, Protonotarius Apostolicus mp.“

Naš pako italijanski prepis, koj sadržava samo jedan odlomak, u kom su izpisane granice medju Mercenegom, Vrhom, Sovinakom i Blzetom, počima ovako: „In nomine patris, et filii et spiritus sancti amen. Li anni della nativita del nostro Jesu Christo millesimo trecentesimo vigesimo quinto, indictione octava, adi 5 del mese di marzo, in questo essendo de luni, dominante conte Alberto la Metlica et Pisino“ etc. Svršuje: „Ego Petrus Valdera Justinopolitanus, ed ad praesens magnifici domini equitis et comitis Memiani cancellarius, suprascriptum exemplum exemplavi ex uno libro confinium volgare existens in noctaria, cuius originale reperitur per reverendum dominum presbyterum Levacium Crismanich canonicum Zimini, quod est illirice scriptum, pro ut legitur in subscriptionibus illius, ex quo praesentem est exemptus. In quorum etc. Sigillum notarii. Franciscus Bonaventura vicecancellarius ad praesens praetorius Veglensis ex una consimili, presentata mihi per dominum Michaellem Gravisi, exemplavi, et fideliter subscripsi“.

Hrvatski tekst str. 4 red. 31:

„I ondi gdn Menart sluga na-
 prid stà, i pokaza listi prave, v
 keh se udržahu zapisani *razvodi*
 i kunfini meju Sovinakom z Vr-
 hom i Plzetom, *ki bihu pisani*
na let Božih 1195, ke listi ondi
 pred nas trih nodari postaviše,
 keh ta gospoda izibra, jednoga
 latinskoga, a drugoga nimškoga
 a tretoga hrvackoga, da imamo
 vsaki na svoi oriinal pisat.“

Latinski tekst:

„Et ibi dominus Menardt mil-
 les antestetit, et monstravit veras
 litteras, in quibus continebantur
 conscripta confinia inter Sovig-
 nach et Verch et Pinguentem, *et*
comunitas Pinguenti similiter eor-
um litteras presentavit, in qui-
bus continebantur eorum confinia,
quas singulas et ambarum par-
tium litteras eorum nobis tribus
 notariis posuerunt, quos dicti do-
 mini elligerant, unum latinum,
 secundum allemanum et tercium
 sclavum, ut debemus unusquis-
 que nostrum in suum originale
 conscribere“.

Tu ima u hrvatskom čega nema u latinskom, i obratno. — Malo
 dalje nalazimo ovako :

Hrvatski tekst str. 6, red. 29:

I tu se svršuju *razvodi* i ter-
 mini *motovunski*, *sovinski* z Vr-
 hom. *I gdn Filip Macić od strani*
vse gospode govoraše komunu
motovunskomu i komunu trviš-
komu: aku bi na tu stenu i na
ta zlamenja meju nimi pravi
termini i razvodi? I tako vsaki
komun na stran odstupiše, i dlgo
svečaše, i vaspert pridoše pred tu
gospodu, i rekoše: da jesu nih
starezi tu na te termini veće krat
hodili, i na to listi meju sobu
storili, i da jesu na toj steni
pravi nih termini od kunfini. I tako
 vsi ti komuni ondi se z verom
 uediniše meju sobu, i jedne i
 druge strane rekoše, i velikemi
 zavezi i rotu pritvrđiše, i tako
 vsa gospoda obrediše, jednoj i
 drugoj strane navestiše: da, ka
 koli stran bi prek teh termini
 pasla va dne ali v noći, ona
 stran zapada pene marku jednu,
 so maleh 40, arbadige marke 3;
 i ka koli stran bi predstavili ali

Latinski tekst.

Et ibi confinantur tria confinia,
 videlicet Montone, *Tervisii*, et
 Sovignaki una cum Verch. Et
 sic omnes iste comunitates ibidem
 inter se pacifice concordaverunt,
 et una et altera pars dixerunt,
 quod ibidem est eorum verum
 confine, et ibidem omnes iste
 comunitates cum magnis obliga-
 tionibus ibi confirmaverunt, et
 sic ibi determinaverunt omnes
 isti domini: quecumque pars remo-
 veret et semoveret ista confinia,
 illa pars incidit penam *marcas*
300, dando comiti Pisini centum
 marcas, et dittis dominis centum
 marchas, et comunitati, que pa-
 cifice possideret, centum marcas,
proposuit vero per omnia ut
supra. Et sic etc.

odstavili rečene termini i kunfini, ona stran zapada pene gdnu knezu pazinskomu 100 marak, a toi gospodi 100 marak, a komunu, ki bi mirno obdržal, 100 marak. I tako itd.

Ove iste pako razlike opazuju se opet medju italijanskim tekstom s jedne strane, i hrvatskim i latinskim s druge, kako se na primjer jasno vidi iz sljedećega ulomka umah na prvoj strani spomenika.

Hrv. tekst str. 3, r. 27.

Latinski tekst.

Italijanski tekst.

I tu razgledavši i utvrdivši vse tako po deželi, okolu gredući razgledat i utvrdit, da svaka stran bude svoje uživala mirno obdržeć.

Et ibidem providendo et concludendo omnia et singula providendo et perlustrando ac circumeundo et confirmando, quod uniusquisque id, quod suum est, fruatur et utatur pacifice possidendo.

E quivi osservati e statuiti e determinati li fundamenti veri e giusti, così in prosecuzione per tutti li paesi visitando si costituiscono medesimamente li veri termini e confini, come di ragione a cadauno spettarono, acciochè ciascheduna parte possa con giustizia e quiete godere et possedere e retenero quel tanto ragionevolmente se gl'aspetta.

Osim toga latinski i italijanski tekst veoma služe za spoznanje miesta i okolica, kojih se kašnje staro ime hrvatsko izgubilo, te se drugako prozvali. Starčević ono, što je poznavao, raztumačio je; mnogo je toga sasvim pomučao i mimoišao, a o nekojih samo nagadjao ili izrično izpovjedio, da jih nezna. N. pr. u hrvatskom tekstu se kaže: „idoše s toga brega zdolu na Vidam“. Starčević primieti: „Vidam ovaj ne znam gde bi mogao biti“; uze naime Vidam za selo; dočim u latinskom tekstu stoji ovako: „ad unum certum terrenum vocatum Vidam“. Pomoću onih teksta postaju jasne njeke izreke, koje u hrvatskom stoje dubkom tamom zastrte; kako na primjer u hrvatskom tekstu čita se: „vinu braneći prepoved na zvanehi, da vinu Gologoricani nisu smeli pasti“; dočim u latinskom ovako: „defendendo vero interdictum speciale, et pro certo, quod illi de Golla Goricza non audebant etc.“ a u italijanskom: „solo concordemente schivando Prepoved na Zuanichi d'avantaggio, che Gollo-Gorizzani non ardirono ecc.“ Starčević veli, da vinu znači u tudjem jeziku kao i ovdje „krivica“ a da svu izreku nerazumije. Ima napokon u hrvatskom tekstu mnogo rieči, koje se sada samo pomoću onih dvaju drugih teksta razaznati mogu. Po Starčeviću

ĉlahtan znači plemenit, drag, mil, po latinskom *nobiles*, po italijanskom *nobili* to jest plemići. Po Starčeviću *vliħ* malo prije, po latinskom *directe*. *Rubeži* po Starčeviću bravče, govodče, živinče u kvaru zapljnjeno, po italijanskom *pegnore*. *Petati* po Starčeviću prositi, po latinskom *ducere*. *Opodce* za Starčevića je opetice, opet; po latinskom *inferius*. *Pod rotu* Starčević čita *po drotu* i tumači *posve, sasvim*; dočim italijanski tekst ima: „in vigore del giuramento“, a latinski „sub iuramento“ itd.

Na čelu ovoga spomenika zabilježeno je, da je sastavljen bio g. 1325, 5. svibnja, VIII. indikcije, u ponedjeljak.

Glede godine veli dr. Kandler, da se lasno mogla uvući pogriješka u prepisih, pišući naime MCCCXXV miesto MCCLXXV, u kojoj godini on drži, da je spomenik sastavljen bio. Nego nam je glede toga najprije opaziti, da se, barem do sada, nemože reći, da se je tim načinom mogla uvući pogrješka u datum, jer ni latinskoj matici a ni tekstu latinskom iz te matice crpljenu, na kom jedino mogla bi se ta podmjena temeljiti, nema do danas ni traga. A pošto svi dosadašnji prepisi ovoga spomenika hrvatski, latinski i italijanski polaze iz hrvatske matice glagolskim pismom napisane, pogriješke u godini dapače u celom datumu morale su poteći jedino u hrvatskih prepisih iz pometnje glagolskih pismena koja datum označuju, a u prevodih i prepisih latinskih i italijanskih iz neznanja prave brojne vrijednosti istih glagoljskih pismena, ili iz već pokvarena datuma u hrvatskom prepisu, koj je prevoditelju za podlogu služio.

Mi ćemo sada navesti datum, kako se nalazi označen u svih nam poznatih prepisih hrvatskih, latinskih i italijanskih, da se lašnje razviditi uzmognu različnosti, koje glede datuma medju istimi propisi obstoje.

Na jedinom što imamo hrvatskom prepisu u glagoljskom pismu kod Gaja od godine 1546, datum je ovako označen: **𐌆𐌆𐌆𐌆 𐌆𐌆𐌆 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆** (let ot roistva našega isukrsta 1325, indikcion 8, miseca maja 5, u ponedelje). U tekstu latinskom, koj je dvadeset godina stariji od pomenutoga hrvatskoga, naime od g. 1526, akoprem se u godini s hrvatskim tekstom slaže, ništa ne manje ima u datumu velikih razlika, s čega se vidi, da ova dva teksta nepolaze iz istoga hrvatskoga vrela. Taj tekst latinski bilježi datum ovako: „anno natiuitatis nostre salutis Jesu Christi 1325, mensis may die quinta et in die lune“. Osim što ovdje ima nješto više izraza (salutis Jesu, die, et), o indikciji nema ni spomena. U jednom drugom latinskom prepisu, koj se kao i prvi čuva u mlet. arhivu, od onoga mladji, datum je ovako obilježen: „anno a natiuitate domini iesu christi millesimo trecentesimo vigesimo quinto, mensis martii vigesima quinta, die lunae“. I ovdje je indikcija izpuščena, ali ovaj se ne samo sa prednjim latinskim neslaže u izrazih, nego u njem oznaka

mjeseca i dana sasvim je druga, pošto mu mjesec ožujak a dan dvadeset peti. Uz ove prepise imamo jošte tri razna prevoda italijanska. Najstariji je vjerojatno onaj, koj je Kandler na svietlo izdao, sastavljen 20. studenoga 1717 u Pazinu na nekome hrvatskom prepisu crpljenu iz prepisa Levaca Križanića od bilježnika Patricija Josipa Belasića, i na kom je datum ovako: „l'anno della natività del Signore Gesu Christo 1325. Ind. VIII, adi 5 del mese di maggio, giorno di lunedì“. Drugi italijanski prevod, sada u mlet. arhivu, sastavljen 15. studenoga 1740 u Senju od javnoga bilježnika i kanonika Antuna Josipa Cerovca, veli on, na glagoljskoj matici, na kojoj je manjkala prva strana¹, ima ovo: „l'anno della natività del signor Giesu Cristo 1325, indictione 8., adi 5 del mese di maggio giorno di lunedì“. Napokon u jednom trećem italijanskom prevodu po bilježniku ovierovljenu u Krku prošloga stoljeća, koj se kod nas čuva, datum glasi ovako: „li anni della natività del nostro Jesu Christo millesimo, trecentesimo vigesimo quinto, indictione octava, adi 5 del mese di marzo, in questo essendo de luni“, te i ovdje mjesto svibnja ima ožujak.

Svi ovi datumi slažu se dakle u godini i u oznaki tjednoga dana, jer svi imadu god. 1325 i tjedni dan ponedjeljak. Nego je sasvim drugako u koliko se tiče ostalih oznaka datuma. Dočim s jedne strane hrvatski tekst u bilježničkom prepisu od g. 1546 iznosi indikciju VIII, te se u tom s njim slažu sva tri medju sobom razna prevoda italijanska: s druge latinski tekst u oba nam do sada poznata i medju sobom različita prepisa, od kojih jedan javnim bilježnikom ovierovljen dvadeset godina prije od hrvatskoga Gajeva, t. j. g. 1526, indikcije nebilježi. Osim toga glede mjeseca u jednom latinskom i u jednom italijanskom prepisu mjesto *svibnja* imamo mjesec *ožujak*, a opet ova dva prepisa neslažu se u oznaki mjesecnog dana, pošto u latinskom stoji označen dan 25. ožujka, a u italijanskom 5. ožujka. S ovoga se vidi jasno, da su prevoditelji imali pred očima i drugih hrvatskih teksta, nego što je Gajev.

Buduć naveli datum našega spomenika kako se nalazi u raznih do sada poznatih nam prepisih, te označili glavne razlike, koje medju njimi obstoje: sada nam je pobliže promatrati pojedine oznake istoga datuma, da po mogućnosti ustanovimo pravi datum, koj se imao naći na glavi matica.

U koliko se tiče god. 1325, koju iznose svi gori navedeni prepisi, proti toj godini vojuju medju drugimi sljedeći poglaviti razlozi:

1. Raimund della Torre, koj je po svom namiestniku i glavnom kapetanu Vilelmu markesu od Čabdada za ovoga razvoda zastupan bio, vladao je kao oglejski patriarh od g. 1273. do g. 1288.

¹ Zamolio sam g. prof. Radetića u Senju, neka se potruđi u ondješnjem kaptolskom arhivu potražiti, jeda li ta matica jošte obstoje. Odgovori mi isti prijatelj, da je cijeli kaptol. arhiv potanko izpitao, a matici da nema ni traga; da će i biskupski arhiv točno razgledati, nego misli, da će mu i taj trud jalov ostati.

2. Albert II. knez istarski u Pazinu gospodovao je od g. 1250. do g. 1304. O Albertu III. ovdje nemože biti govora, jer je zasjeo kneževski prijestol stoprv g. 1338., ter je bio zadnji istarski knez.

3. Oto biskup Porečki, u razvodu napomenut, sjedio je na toj biskupskoj stolici od god. 1254 do g. 1282.

4. Spominje se za onda kao pičanski biskup neki Drmitar (Domiter-Demetrius). — U ondašnjih spomenicih ne nalazi se imena pičanskoga biskupa od g. 1264. do g. 1275. Ove godine označen je kao ondješnji biskup *Bernardus*. Onakova imena u kazalu pičanskih biskupa nema; čega radi Drmitar imao bi mjesta samo medj g. 1264. i 1275.

5. Vilelm markez od Čabdada kao glavni zapovjednik patriarhe oglejskoga Raimunda dolazi još i u drugom spomeniku od g. 1275, a ta se služba i čast na godinu davala.

6. Sveti Lovrinac dolazi ovdje kao grad jošte podložan patriarhu oglejskomu; nego poviest nas uči, da su Mletčani konačno pod svoju vlast spravili ovaj grad g. 1278, i tri godine kašnje u njem ustrojili zemaljsku obranu (Paisanatico), te ga više nikada neizgubili.

7. Kopar u spomeniku prikazuje se kao grad patriarhov, jer markez Vilelm, obavivši svoj posao, vraća se sa svojom družinom i oružanici u onaj grad; a to jamačno nebi učinio bio, da su Mletčani tada u Kopru gospodarili. Ovi su pako silom posvojili Kopar početkom g. 1279, te su ga zatim stalno pridržali (Romanin II 309. Minotto I. K 142).

Ovi razlozi, koji su nepobitni, kažu nam dakle očito, da je bezdvojbno ovaj spomenik sastavljen bio medju g. 1274—6, a nipošto god. 1325. Raimund della Torre, imenovan g. 1273 oglejskim patriarhom, namah se starao navlastito o tom, da stavi kraj ratu, koj se do tada vodio medju njegovom patriarhiom, Albertom II. istarskim knezom i Mletčani, te mu podje za rukom sliedeće god. 1274 sravnati razmiricu sa Albertom, a 11. veljače 1275 sklopiti mir sa Mletčani. Pregledanje granica svih triuh vlasti moglo je biti naravna posljedica obnove njihova prijateljstva.

Pogrješka dakle u godini imala je postati prvobitno bludnjom prepisaoca hrvatske matice, koj je mjesto $\text{M} \cdot \text{R} \cdot \text{P} \cdot \text{O} \cdot \text{B}$ pisao $\text{M} \cdot \text{O} \cdot \text{R} \cdot \text{O} \cdot \text{B}$, izmienio je $\text{R} \text{ sa } \text{O} \text{ i } \text{P} \text{ sa } \text{R}$, te 1325 mjesto 1275.

I indikcija, ako je uprav bila označena na matici, proti čemu vojuju oba latinska prepisa, koja je nemaju, nije izražena za god. 1275 sa M t. j. 8. nego sa O t. j. 3, jer god. 1275 bila je indikcija treća.

Dan 5. svibnja nije dolazio u ponedjeljak ni g. 1325 ni godine 1275. God. 1325 peti dan svibnja padao je u nedjelju *Cantate*, a god. 1275 isto u nedjelju *Jubilate*. Pošto je teško i samo pomi-

sliti, da se je u podpuno izraženoj rječi *ponedjeljak*, nalazećoj se u svih prepisih isto, mogla pogriješka uvući: s toga glede oznake dnevne i mjesečne mi primamo kao pravu onu bilježku, koja se nalazi u drugom prepisu latinskom, gdje stoji „*mensis martii vigesimaquinta die lune*“, jer 25. ožujka dolazio je god. 1275 uprav u ponedjeljak.

Spomenik bio je dakle po nas napisan god. 1275. (indik. III.) ožujka 25. u ponedjeljak.

U spomeniku se kaže, da su i Mletčani sudjelovali u ovom pregledanju, nego da su opunovlastili markeza Vilelma patriarhova kapetana i namjestnika, neka jih u tom zastupa. Dr. Kandleru to je nevjerovatno, te govoreć o italijanskom tekstu uzklie: „*ciò è senz'altro interpolazione adulterina*“. Nu ovo nikako nestoji. Tu nam okolnost potvrđuju latinski i hrvatski prepisi istoga spomenika, a pisac navlastito hrvatskoga teksta nije imao nijednoga uzroka, da Mletčanom po volji radi. S druge strane Mletčani su već davno uživali njeku povlast u primorskih gradovih Istre; ovi su se bili istina bo nešto prije Mletčanom iznevjerili a patriarhu predali, nego crkvena vlast već jim dodijavala, te su obično mletačke plemiće za svoje načelnike odabirali; a osim toga još god. 1261. Poreć se povratio bio u mletačku vlast, kao što g. 1269 Emona i Umag. Ovi mletački kotari graničili su s patriarhovimi, te se radilo sada i o tom, da se i te granice, u koliko bi trebovalo, pregledaju i točno ustanove¹. A što su u tom poslu opunovlastili tudjinca, nije se čuditi za ono doba, te se i radilo o stvari neznatnoj, sugrednoj, uz oćigled njihovih ondješnjih knezova; a valjda su i tako htjeli, da se novomu patriarhu nakloni izkažu, ili da mu skrivu svoje namjere u Istri i u Friaulu.

Čudi se pako Kandler, što je ovaj spomenik napisan bio u tri jezika, tvrdeć, da je onda latinski bio jedini službeni jezik u Istri; da je veoma dvojbeno, da je onda hrvatski jezik bio „*sì colta da usarla per rogito*“; da ondašnji stanovnici Istre nisu znali čitati

¹ Tri puta u ovom spomeniku spominje se mletačka vlada, s početka gdje se veli, da se radilo u ovom razvodu pregledati i granice mletačkih kotara u Istri; malo kašnje, gdje se kaže, da je u tom mletačka vlada opunovlastila markeza Vilelma, neka u njezino ime dopita medjaše kotarom, koji su na nje vlast spadali; i napokon na koncu spomenika, gdje se primećuje, da su bile pregledane granice medju patriarhom, knezom Albertom i „obćinam i gospodštinom mletačkom i plemstvom istoga grada“. Nego uza sve to nenalazimo u svih nam do sada poznatih prepisih ovoga spomenika nigdje naposeb opisanih granica tih mletačkih kotara. Tomu se ipak nije čuditi. U tekstu latinskom nalazimo, da je izpušćen bio sav opis zapadnih istarskih kotara, koj se nalazi u hrvatskom tekstu, bez dvojbe za to, što taj dio razvoda nije od potrebe bio za stvar, za koju je imao služiti onaj latinski tekst; te je sasvim vjerojatno, da su iz spomenika odpali s istoga uzroka i oni komadi, u kojih su označene bile granice mletačkih kotara.

ni pisati; da su se svećenici služili samo latinskim jezikom, da svi veći i manji gradovi nisu ni najmanje poznavali hrvatskoga jezika; te i ovdje odveć lakoumno uzključe: „*siamo tratti a credere, che quest'uso di tre lingue sia cosa del secolo passato o del 1600, non più in là, che, l'atto di confinazione sia stato fatto in un solo testo latino, senza escludere, che se ne sia data spiegazione alli illirici — agli italiani non occorreva, sapevano latino*“¹. Ovim izključuje dakako i njemački tekst; ali o njem ni slova neprimećuje, dočim se obara jedino na hrvatski, jer ga na to vodila stranstvena slipeća, kojom se i u drugih njegovih spisih izkazao.

O sposobnosti već onđa hrvatskoga jezika za službenu porabu imao je Kandler duboko šutiti, pošto slipećak o bojah suditi nemože ter nesmije. Otu paku sposobnost sjajno posviedoćuju zakon vinodolski i listine, koje nam ostaju iz još starijega doba; dapaće smiemo reći, da je hrvatski jezik u glagolskom pismu bio onda izključivo jezik službeni svih stanovnika u hrvatskom primorju i okolostojjećih otocih, te bez dvojbe skoro u cijeloj Istri. Latinski se jezik rabio u Istri ponajviše u onih listinah, koje su se ticale odnošaja sa stranima, navlastito sa susjednimi Mletćani i sa oglejskom stolicom; a mogla je kojagodi listina poteći i iz strane tudjih naseljenika i inostranih bilježnika hrvatskomu jeziku nevieštih, uzetih u službu radi pomanjkanja domaćih ljudi za to osposobljenih, a kadšto i od domaćih svećenika, koji su po svom zvanju i odgojenju znati morali uz hrvatski svoj narodni i latinski jezik. Ovaj naš spomenik dapaće potvrđuje nam sve to više ono, što čini nagadjati listina od god. 803. za Karla Velikoga sastavljena u Istri, naime da je ova zemlja bila skoro sva napućena Hrvati već u njihovu dolazku u ove strane, izuzam naime samo nešto malo stanovnika rimskoga porekla izostalo gdječuda u primorskih gradovih, koje se kašnje pojaćalo, kada si Mletćani onu zemlju prisvojili.

U ostalom proti Kandlerovu zaključku govori jasno podpis javnoga bilježnika na hrvatskom tekstu ovoga spomenika, naime papa Mikule pisara kneza pazinskoga i sve državne gospode, sastavitelja matice hrvatske, te jošte podpisi bilježnika Jakova Križanića, koj je g. 1502 crpio iz Mikulova izvornika, i bilježnika Levaca Križanića, koj je god. 1546. iz Jakovljeva svoj prepis napravio; a odbijaju ga i prevodi po hrvatskoj matici sastavljeni, naime latinski g. 1526 od bilježnika Ivana Golobića svećenika modruškoga, i italijanski g. 1712 od bilježnika Josipa Belašića.²

¹ Netemeljitost Kandlerovih tvrdnja sjajno dokazuje jedan drugi istarski spomenik, naime razvod medja medju Mošćenicami i Kožlakom od 2. studena 1395, pisan samo u hrvatskom jeziku glagolskim pismom, od koga izvornik na pergameni ćuva se u zem. arhivu u Zagrebu, te ga Iv. Kukuljević na svietlo iznio (List. Herv. str. 46).

² U ostalom Istra je do danas ostala skoro sasvim neiztražena s hrvatskoga gledišta, a nije dvojbe, da bi se još mnogo u njoj našlo starohrvatskih spome-

Instrumentum Confinium.

In nomine Patris e Filii et Spiritus Sancti amen. Anno natiuitatis nostre salutis Jesu Christi 1325, mensis May die quinta, et in die Lune, tunc temporis regnante domino comite Albrechto Methliche et Pisini e tocius domini paissanorum, eius bono consilio invocato nomine dei omnipotentis, cui omnia vera et iusta sunt subdita, fecerunt et statuerunt meatus et confinia per totam provinciam, que spectat et pertinet domino comiti Pisini et domino Raymondo podreka de Aquilegia ac locorum et civitatum domini Venetorum. Et dominus Menardt de Sovignako et Verch et Semich et Gole Goricze et Kermoni dominus pettiit dominum comitem et omnes dominos, qui congregati fuerunt et convenerant Pisinum, quod primum provideant inter suos confines, qui sunt inter Sovingnak et Verch, et inter Pinguentem, Petram Pilosam vocata Costell, Marzeniglam et Portularum et Monthone, et ibidem providendo et concludendo omnia et singula previdendo et perlustrando

---

In Nome del Padre, et Figliolo, e Spirito Santo Amen. L'anno della Natività del Signore Gesù Christo 1325, Ind. VIII, adi 5 del mese di Maggio, giorno di Lunedì. In questo tempo signoreggiando e dominando signor Conte Alberto a Metlica e Pisino, e tutti li signori del paese, con suo ottimo consiglio invocò il Nome del Signor Iddio Onnipotente, al quale ogni verità e giustizia è sottoposta: Determinò di costituire una separazione, e statuire veri termini e confini di tutti li paesi spettanti e pertinenti al signor conte di Pisino et al Monsignor Patriarca d'Aquileja et i luoghi della Signoria di Venezia. Il signor Menardo di Sovignaco, Vergh, Semich, et di Golla-Gorizza et Cherbune Signore, ricercò al signor Conte et a tutti li signori, che si sono congregati in Pisino, volessero dar principio, et in dar principio a rivedere del suo paese li confini, che sono tra li territorii e luoghi di Sovignaco, Vergh, Pinguento, Castel, Mercenegla, Portole et Montona. Et quivi osservati e statuiti e determinati li fondamenti veri e giusti, così in persecuzione per tutti li paesi visitando, si costituirono medesimamente li veri termini e confini, come di ragione a cadauno spettarono, aciochè ciascheduna parte possa con giustizia e quiete godere

ac circumeundo et confirmando, quod unusquisque id, quod suum est, fruatur et utatur, pacifice possidendo. Et sic complacuit domino comiti ac aliis dominis, et sic factum est.

Et dominus comes ac alij domini, qui congregati fuerant nobiles et potentes ad Sovingnak, ibidem primo fuerant quatuor milites comitis Albrechti, milites aurati: primo dominus Rodolfus, dominus Andreas, dominus Belhalmus, dominus Martinus et dominus Panspetall miles de Manzigliana et dominus Villcher miles de Lupoglaß et dominus Filipus Mazich milles de Coslacho, et dominus Jacobus miles de Vragna, et dominus Micke de Pisino, et dominus Sthalumbergar miles, et dominus Jacobus miles de Gardosell, et domicelli de Pisino Johannes cum fratre, et de singulis locis et fortificijs duo supani, qui semper interfuerunt in consilio cum domino comite et illorum dominorum ex parte confinium et meatus. Et sic misit dominus comes et omnes alii statim litteras ad Pinguentem ad dominum Bellhelum marchesem de Cividato, qui ibidem expettabat super dittas litteras. Et sicut percepit litteras domini comitis, ac aliorum dominorum, venit ad eos in Sovingnak, et multi nobiles ac providi viri cum eo ex Venetijs et Utino et Cibidado. Similiter cum eo advenit dominus Mangl, cui dederat dominus podreka Marczenigam super suum salarium et fidelitatem,

et possedere e retenero, quel tanto ragionevolmente se gl'aspetta. Il che essendo di soddisfazione al signor Conte con tutti li signori, fu così risolto.

Doppo di chè il signor Conte con tutti li signori che si radunarono tutti nobili e potenti in Savignaco, dove furono avanti quattro vassali del signor Conte Alberto di Centure d'oro centi, et primieramente il signor Rudolfo, signor Andrea, signor Wilhelmo vassalo di Lupoglava et signor Filippo Maccich vassalo di Cosgliaco, signor Giacomo vassalo di Vrugna, et il signor Michel di Pisino, e signor Zalimbergar vassalo, e signor Giacomo vassalo di Gherdosela, et onorati di Pisino, Giovanni con fratello, e di cadaun luoco due suppani intervenuti in ciascun consiglio delli stessi signor Conte, e signori sudetti, tanto nell'accessorii delle statucionf delli confini e separazioni delli territorii, che altrove, in questo tempo delli dipartimenti e divisioni. Talchè il signor Conte con tutti le medemi signori spedì lettere a Pinguente al signor Wilhelmo Marchese di Cividale, mentre ivi aspettava queste lettere, e subito che ricevè tali lettere dal signor Conte e signori, si trasferì da loro in Sovignaco e con lui molta nobiltà, signori onorati e buoni uomini da Venezia, Udine e Cividale, e tra l'altri con esso lui vene signor Mazol, al quale dato aveva il signor patriarca la villa di Marcenegla, oltre il suo pagamento, in ricompensa della fe-

quam fecerat, et cum eo erat dominus Orasmus de Raspurgk, qui erat obeditus et servitor comitis Goricie; et cum eo erat antiquus Slivar et Petrus Slovegnin de Galignana, qui ibidem fuit positus miles cum tali condicione, quod non debeat deferre auratam cincturam, quia illam auctoritatem pro se reseryavit dominus comes: et ibi aderant multi alij nobiles et providi viri pajesani, qui fuerant deputati ad dittos meatus et confinia. Et dominus Billhelmus Marches misit litteras ad Pinguentum, quod veniat tota Comunitas ad meatus, videlizet rasvodi.

Et tandem venerunt: judex Ermochoras et Pengar, Matheus et Lucas et tota comunitas Pinguenti., et dominus Billhelmus marches demonstravit litteras domini Raimundi podreke de Aquilegia, in quibus continebatur, quod est generalis capitaneus Fori Julii, Istrie, Carniole et Cargne, et quod fugit et habet plenam auctoritatem a spiritualibus et secularibus et principaliter inter dominum Comittem et omnium dominorum payesatorum meatus antiquos consignare et distribuere, ac resignare unicuique comunitati, quod sibi spectat et pertinet, et quod sic in antea et pro futuro inter se pacifice et tranquille vivatur, et ultra dictos meatus et signa, que demonstrabuntur, non transgrediantur sub pena, que constituetur

deltà prestatagli. Con lui fu signor Erasmo di Raspurg umile vassallo del signor Conte di Gorizia, cosi pure con esso lui venne signor vecchio Slivar e Pietro Slovenanin da Galignana, ove fu creato vassallo con questa condicione, a non dover con centura d'oro cingersi, mentre quest'onore riservò per sè stesso il signor Conte; e quivi furono presenti molti altri signori nobili et onorati uomini del paese, che furono destinati d'intravvenire alle predette divisioni dei territorii, esposizioni e confinazioni delli confini, sichè il signor Wilelmo Marchese mandò lettere in Pinguento, affinché comparisse tutt'il commune delli sitti delli dispartimenti.

Siccome comparse Giudice Ermacora accompagnato delli Pengar Matteo e Luca con tutto il popolo di Pinguento, all'ora il signor Wilelmo Marchese dimostrò le scritture del signor Raimondo Patriarcha d'Aquileja, constando dalle stesse essere capitano generale in Friuli, Istria, Carnia, Carniola con autorità plenaria e plenipotenza in ecclesiastico che temporale, et in ispecialità tra il signor Conte e tutti li signori del paese di poter intervenire alli dispartimenti de territorii, li vecchi termini con approvazione de confini confirmare, o assegnare, e licenziare a cadaun commune quel tanto, che di ragione se gl'aspetarà, acciochè in avvenire tra di loro possano quietamente vivere, et oltre li loro confini e termini, che dimostrano e si confermarano, non possono inoltrarsi sotto pena,

et ponetur ab ejus dominis unius et alterius partis. Et secundas litteras ibidem demonstravit, in quibus dedit sibi comunitas et domini Veneciani plenam eorum auctoritatem directe, quod sic et ita finiet de eorum forticijlijs et locis, quemadmodum et a domino Raimundo gracia dei podreka Aquilegiensis. Et quum ille littere fuerunt ibidem publice lecte, ipse dominus comes personaliter et omnes alii domini magno gaudio inter se habuerunt, et maximos honores domino marchisio faciebant, et sic semper una cum domino comite assedebant et comedebant et bibebant, et sic congaudebant.

Et ibi dominus Mernardt milles antestetit et monstravit veras litteras, in quibus continebantur conscripta confinia inter Sovignak et Verch et Pinguentem, et comunitas Pinguenti similiter eorum litteras presentavit, in quibus continebantur eorum confinia, quas singulas et ambarum partium litteras coram nobis tribus notarijs posuerunt, quos dicti domini elligerant, unum latinum, secundum allmanum et tertium sclavum, ut debemus unusquisque nostrum in suum originale conscribere, nominatim de loco in locum, ut infra patet, per totam provinciam. Et sic nos infrascripti et nominati notarii coram dictis omnibus dominis perlegimus, ut in his conti-

---

che verrà statuita dalli medesimi signori d'una e l'altra parte. E poscia dimostrà altra scrittura credenziale, nella quale si legge, qualmente il commune e signoria Veneziana li concedeva ampla e piena autorità, che possa definire alli luochi e territorii a loro pertinenti e del loro dominio le divisioni e separazioni con costituzioni di stabili confini, e come meglio e pienamente tiene facultà del signor Raimondo per la grazia di Dio Patriarca d'Aquileja, sicchè doppo che ambi l'autorevoli scritture ivi pubblicamente furono lette e publicate, il signor Conte con tutti li signori astanti tra di se non pochi si ralegrarono, e grande onore e rispetto al signor Marchese ed a tutti quelli della sua compagnia dimostrarono, di maniera che sempre dappoi con signor Conte assieme sedevano, mangiavano e bevevano con infinito giubilo. †

Dove signor Menardo vassalo comparse d'inanzi, e dimostrò le scritture sufficienti, constando in esse le separazioni registrate de suoi termini e confini tra Sovignaco, Vergh et Pinguente, registrate l'anno del Signore 1195, qual scritture presentò d'avanti di noi tre notari dell'antideti signori eletti per registrare li prefatti dispartimenti, l'uno latino e l'altro tedesco e terzo illirico, perchè ogn'uno di noi tre notari debba in suo idioma scrivere un originale fedelmente de loco in loco et de visione in visione locale, come infra consta, per tutti li paesi, dove seguirano le vi-

nebatur, et tunc ibi ambe partes composuerunt et concordaverunt confinia eorum, et signa posuerunt, et uni et alteri dederunt litteras scriptas lingua latina et sclava, et sibi domini reservarunt secundum linguam almanam, et ibidem manifestaverunt, quod, quecumque pars pascularet tam in die quam in notte ultra hec confinia, incidit ditta pars penam unam marcham solidorum parvorum 40, de erbadiga marchas 3; et quecumque partium deponeretur sive preponeretur hec nominata confinia, illa pars sit penalis, et incidit penam marcas 300, domino comiti Pisini centum marcas, et dittis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas. Et sic omnes eorum litteras antiquas et veteres confirmaverunt, unicuique parcium restituerunt, et rescriptas sibi firmaverunt. Et quum fuerunt ista manifestata uni et alteri parti, dominus marces et omnes illi boni viri, qui cum eo fuerant, et tota comunitas Pinguenti steterunt ad partem; et sic ibi consilio habito per longum tempus, et sic iterum venerunt coram dittis dominis, et sic incepit comunitas Pinguenti loqui: Petimus domini

---

sioni locali con divisioni, esposizioni de termini e confini; e così noi infranominati notari avanti tutti li predetti signori lessimo il tenore e contenuto d'esse scritte, prout melius in eis, in modo che ivi le parti convenero, contentarono ed accordarono, che le divisioni e confini con li suoi segni siano posti e terminati, ed in une e l'altre parti con le scritte munite ed accompagnate in idioma latino e schiavo, e la Signoria per se volesse in idioma germano, e tutte le loro vecchie scritte confirmate e copiate, alle parti restituite, e le copie per se la Signoria trattenute, a una che ad altra parte publicato, che chiunque di lori parti transgredirà con pascoli d'animali diurno o noturno tempo passando li confini, la parte contrafaciente s'intendarà incorsa in pena di marche una, sono di piccoli 40, e con li animali, dell' erbatico ossia lanco di Marche 3; e quella parte, che violasse li detti confini, ovvero ampliando o sminuendo li medesimi termini e devisioni con confini, essa parte contrafaciente incorra nella pena di marche 300, destinate al signor capitano di Pisino 100 marche, e ad altri signori della congregazione 100 marche, e al commune che giustamente pacifice osserverà 100 marche; il che doppo fu publicato alle medemi parti. Il sig. Marchese con tutti quelli onorati uomini, che seco erano, e tutto il popolo di Pinguenta a parte si ritirorono, e fatto tra di loro il consiglio lungo, ritornorono di nuovo dinanzi essi signori, e così il commun di Pinguenta principiò a parlare: preghiamo alla presenza vostra signori al signor Marchese ed a tutti di questo consiglio, qual-

coram vobis dominum inantedictum ac singulos suos colonos, quod nos non possumus esse absque eorum contrada neque ipsi absque nostra. Et solus personaliter dominus marches dicebat una cum eis: domini ex quo concordamus simul tanquam boni vicini in dittis meatibus confinium. Tunc nos omnes una voce: vestris colonis et nostris vicinis a modo in perpetuum donamus et damus et concedimus istis de Sovingnacho et de Verch pasculare animalia per totam nostram contradam, defendendo de damno et antiquos interdittus et vineas, et quod possint quiescere . . . et repulsare cum animalibus usque ad sanctum Donatum, et ulterius non, et etiam similiter vos petimus domine Menardte, quod simus liberi sub Verch in Log incidere lignamina ad facienda vasa ac dolia et pro aliis vasculis et pro tabulis, videлизet scudle, ad domos coperiendas. Et hoc auditus dominus Menardt recessit cum suis colonis de Sovingnacho et de Vercho ad unam partem, et sic consiliati sunt per longum tempus, et venerunt coram dittis dominis, et dixit dominus Menardt: audite et percipite domini. Ex quo isti de Pinguento ostendunt hunc amorem vicinare erga meos colonos, tunc ego una cum colonis meis

---

mente noi non possiamo vivere privi delli loro territorii, ne tampoco loro possono stare senza nostro; ed finalmente solo il signor Marchese parlò ugualmente con loro signori, giacchè si sono tra di loro accordati, ed che hanno da buoni vicini convenuto in faccia loci, così noi tutti a una voce a ovi ed a tutti i vostri sudditi e nostri vicini dal giorno d'oggi imperpetuo concediamo e doniamo e permettiamo alli popoli di Sovignaco e Vergh, possino servirsi delli pascoli con li loro animali, et li medesimi pascersi per tutto il nostro territorio, evitando alli danni, ed ecceutuati l'antichi consueti siti riservati detti da volgo Prepovedi et Vignali, de così giacere in loro territorii o confini sino alla festività di s. Donato, conforme è osservato, e poi noi a voi così preghiamo sig. Menardo vogliate concedere licenza, che liberamente potiamo sotto Vergh in Log e sotto Sovignacco tagliare legname per doghe di bottame ed altri arnesi, e finalmente per uso di cerchi ed altri beneficj di case. Udita la medema istanza dal signor Menardo, ritirossi a parte con suoi sudditi, e passato tra di loro lungo consiglio, ritornarono alla presenza della Signoria, e disse il sig. Menardo: intenderete signori, mentre il commune di Pinguente dimostrò una tal urbanità e benevolenza da veri vicini ed abilità, così io viceversa unitamente con li miei sudditi li dò ed dono ed concedo perpetuamente, che possa il popolo di Pinguente per se ed proprio uso ed beneficio simil legname tagliare per uso di doghe e case conforme hanno pregato, et non con estermio, e così fu dato il fine. Il

do et dono perpetuis temporibus, quod possit comunitas Pinguenti pro se ditta lignamina incidere ad vasa et super tecturam domorum, quomodo petierunt, et aliter non; et sic factum est, et sic comunitas Pinguenti iverunt gaudentes domum, quod sic in dittis meatibus pacifice concordaverunt; et sic reversi sunt omnes domini et payesani ad Verch, et sic determinaverunt, quod dominus marches scribat litteras comunitati Pere Pilose videlized Costlle et comunitati Portularum et comunitati Monthone, quod veniant in crastino ad meatus videlized rasvodi. Et in crastino fuerunt apud missam, ierunt omnes domini ad meatus, et venerunt ad magnum flumen sub Globociczca, et ibi venit comunitas Pinguenti, comunitas Pere Pilose, comunitas Sovingnaki et Verch, et sic ex singulis et uterque partes presentabatur litteras et scripturas et viri antiqui, qui scierunt, quod semper fuit per medium ditti fluminis ex isto latere Sovingnaki istorum de Sovingnako et de Verch, et ex illo latere versus Pinguentem istorum de Pera Pilosa.

Deinde precesserunt antiqui versus molendinum Comargnak, et ibi venerunt omnes isti domini et omnes ditte comunitates, et ibi venit iudex Ruzardt, Carlanus, Coratza, Farinus et Stefanus et tota comunitas Monthone. Et alia parte venit de Portulis iudex Golich et Tzerne, Sthrezimogor et tota comunitas Portule, et de

---

popolo Pinguentino giubilando ritornò verso le case sue, dopochè ogni cosa fu agiustata tanto delle divisioni delli territorj che de confini, et così ritornò tutta la signoria ed paesani nel luoco di Vergh.

Dove si determinò, che il sig. Marchese scriva lettere alli popoli di Castel, di Portole e di Montona, acciochè compariscano il giorno immediate seguente a buon' ora in faccia loci, dove seguir dovevano dispartimenti e divisioni delli territorj con la posizione delli confini portati delle loro scritte e altre ragioni, ed che convengano seco uomini vecchi, alli quali siano noti li siti delli dispartimenti e confini tra li medesimi territorj. Havendo il giorno seguente udito la s. Messa, tutta la Signoria si transferi alle divisioni, giunsero al principal fiume Podglobociza, ed quivi comparse il popolo di Pinguente, così li communi di Castel Sovignaco ed Vergh, dimostrando cadaun popolo le di lui scritte ed uomini senili, che sanno essere sempre a memoria di uomini senili stato da questa del fiume di ragione della comunità di Sovignaco ed Vergh, ed dell'altra parte di quella di Pinguente e Castel, spettandosi la metà del fiume per parte, correndo per mezarìa di questo il confine, assonti due uomini della comunità di Castel, suppan Pietro ed suppan Ermacora, questi giurorono, esser simil separazione sempre tra esse quatro comunità stata così os-

Sovingnaco et de Verch supanus Gnesa et Sernatz et Ysthibrin, et hec omnes comunitates ierunt ex latere, et sic per longum tempus consiliati sunt; et venerunt coram dittis dominis, et dixerunt, quod audierunt ab antiquis eorum, quod fuerant in dittis meatibus eorum antiqui praecessores, et quod fuerunt penes istum molendinum quatuor confinia, in primo est Monthone, Sovingnaci una cum Verch, Portularum, et Pere Pilose. Molendinum est istorum de Sovingnacho, et quod fuit ibi petre sive lapides obruti, super quibus omnia hec confinia concurrunt. Et isti predicti domini determinaverunt sive deputaverunt, quod debeant fodere terram, ubi isti antiqui demonstrabunt, et quod inquirant istas lapides, et sic factum fuit. Et modicum fodiendo, invenerunt dittas lapides, et in singulo suum signum, et sic invenerunt, quod ibi fuit veri confini istorum confinium, ut de antiquis provenit, et sic ibi determinaverunt, quod quecumque parcium amoverent sive removerent confinia, illa pars incidit penam marchas trecentas, videlicet marcas 300, domino comiti Pisini centum marcas, et dittis dominis centum marchas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas. Et uni

---

servata. Da qui si trasferero li elletti seniori da tutti questi popoli caminavan inanzi con crocefisso in mani, ed gionti al molino Comarnach, dove anche gionse tutta la Signoria con contendenti quatro communi, id est giudice Rizado, giudice Carlon Corazza, Terin Ermacora ed Steffano con tutto il popolo Montonese; da Portole giudice Gollich, giudice Cernetigh, con Ermacora ed tutto commune Portolano; da Sovignaco ed Vergh suppano Michel Pupangesca, Cornaz ed Hibin con tutti li loro communi Sovignese e Verghese, tiraronsi d'una parte, e lungo tempo consigliatisi, doppo di che affermorono concordemente sapere per tradizione delli defonti loro antenati, essere stato appresso questo molino quatro confini e termini costituiti, primieramente il confin Montonese, Sovignese, Verghese, Portolano ed Castelano, ed il molino esserè di raggione Sovignese, ed pietre o siano collone delli stessi termini e confini essere sotterati, sichè la Signoria determinò doversi zapare per ritrovarle ivi, ove li medesimi seniori mostrorono, e così fu fatto, che zapando, escavato alquanto terreno, ritrovarono le predette pietre cadauna con suo impronto segnato, il che osservato dalla Signoria, confermò li medesimi termini e confini, rinovando il sito per piantarli conforme dalli antichi è provenuto, e così furono ripiantati e costituiti ed stabiliti li termini e confini predetti.

Imponendo, che qualunque parte l'omettesse o adulterasse, cada in pena di marche 300, della quale assegnando al signor conte di Pisino 100 marche, l'altre 100 marche alli signori congregati, ed 100 marche alla comunità, della quale pacificamente e fedelmente

et alteri partium scripserunt litteras lingua latina et lingua schla-
vonicha, et domini sibi servaverunt litteras lingua almana. Et
omnia concluderunt pro pascuis ut supra. Et sic comunitas Portu-
le et Pere Pilose iverunt gaudenter in domos eorum, quod sic pa-
cifice in istis meatibus concordaverunt et concluderunt. Et dominus
marches mandavit comunitati Portularum, quod elligant duos viros
secum per dittos meatus, et sic vult, quod secum vadant ex Pin-
guento viri quatuor, et ex aliis locis undique, ubi erunt ire per
dittos meatus. Et sic iverunt de Pera Pilosa duo, et sic de isto
molendino Comornack iverunt. Monthonenses et de Sovignaco et
Verch antecesserunt ante dictos omnes dominos versus Tarmar,
deinde recto tramite ad medium maioris fluminis, de isto flumine
directe super Sergonina petra, et ibidem invenerunt tres cruces in ditta
petra incise, quas demonstraverunt isti de Terviso, Czerdina et filiis
Tzoglii, ambo supani et tota comunitas Tervisii, qui ibidem expettabant;
et ibi confinantur tria confinia, videlicet Monthone, Tervisii et Sovin-
gnaki una cum Verch. Et sic omnes iste comunitates ibidem inter se pa-

verranno osservate le parti e esse comunità con le scritte con-
sone in idioma latino e schiavo, ed la scritta in idioma tedesco
la Signoria per se riservo, ed cirka li pascoli statuendo come so-
pra le scritte antiche alle parti restitui, le copie delle quali per
se riservò. Terminato ciò, li communi Portolano ed Castellano al-
legri verso li loro domicilii ritornarono, contenti d'essersi in tali
separazioni così agiustati. Et perchè il sig. Marchese comandò al
commune di Portule, che ellega due uomini, quali doverano venir
seco lui allì dispartimenti, cosiche intervenir debbano del popolo di
Pinguente altri 3 uomini ed di quello di Draguch 6 doverano as-
sister a tutte le divisioni di territorii e confini, e parimente da
Castello due uomini, sichè da questo molino di Comarnach proce-
dendo la signoria, li seniori Montesi, Sovignanesi e Verghesi cam-
minando sopra Tencar marchando antichi termini e confini. D'indi
andorono proseguendo per mezzaria del maggior fiume na Sergo-
nina Stenu, e quivi in questa grotta ritrovarono 3 croci scolpite
anticamente, qualli croci mostrorono Gerdina e Zagli sudditi del
commune di Terviso, ed ambi separazioni, ove tutto il popolo Ter-
visano aspettava, sichè quivi terminano le divisioni, termini e con-
fini delli luoghi e communi di Montona, Sovignacco e Vergh.

Quivi il sig. Filippo Macich da parte di tutta la Signoria parlò
alla comunità di Montona e Treviso, se in questa grotta e questi
segnì in essa si ritrovavano, siano tra di loro veri e indubitati
termini e confini, che separano le loro contrade. Allora cadaun
commune separato ex parte lungo tempo consigliando, e ritornati
alla presenza d'essa Signoria, dissero, qualmente loro quondam

cifice concordaverunt, et una et altera pars dixerunt, quod ibidem est eorum verum confine, et ibidem omnes iste comunitates cum magnis obligationibus ibi confirmaverunt, et sic ibi determinaverunt omnes isti domini: quecumque pars removeret et semoveret ista confinia, illa pars incidit penam marcas 300, dando comiti Pisini centum marcas, et dittis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas; proposuit vero per omnia ut supra; et sic comunitates Monthone, Sovingnachi cum Verch et Tervisii iverunt gaudenter domum, quod sic in dittis meatibus pacifice concordaverunt. Et dominus Menardt cum consilio suorum colonorum donavit domino comiti terrenum in Log de petra Serгонina usque flumine diretto tramite, et sic per flumen usque Bolinbrod, causa unius ville Caschtzerge, cui ville ibidem dominus comes dedit auctoritatem coram omnibus istis dominis, quod possent isti de Caschkerge acciptare arbadigum, et quod mediam partem dent domino Pisini de ditta solutione. Et singula lignamina, que in parte apendina de Caschkerge omnia usque ad Log medium ditto loco, que vendere-

---

antenati più volte si transfersero in questo sito, e riconobbero per dispartimento termini veri e indubitati confini, in confirmazione delli quali tra se scritte stipulorono, sicome ora per tali termini delli confini tra di loro communi sopra questa grotta con fede vicendevolmente datasi tra se medesimi confirmarono, e una e l'altra parte per tali confini e divisioni confessorono, e con solenne giuramento e stipulazioni rattificarono. In vigore di che tutti li signori congregati, quali confirmorono, e ad ambe le parti annunciorono, che ogni qualvolta alcuno d'essi communi oltre detti termini e confini con pascoli delli loro animali s'inoltrasse si diurno che noturno tempo, s'intende incorso nella pena di marche una, sono di piccoli 40 e da erbatico vel lancho in marche 3. E qualunque che d'una parte o l'altra ammovesse, viciasse o augmentasse o adulterasse detti divisioni, termini e confini, s'intende incorso nella penna di manche 100 al signor capitano di Pisino, e a questi altri signori marche 100, e cossi alla comunità, quale pacifice e fedelmente osserverà, marche 100. Terminato cio il popolo Montonese, Sovignese e Verghese e quello di Treviso ritornorono allegri alle case loro per essersi così quietamente sopra questi divisioni, termini e confini accordati, dopo avuto le scritte ambe le parti in idioma latino e illirico della stessa costituzione, e la Signoria conservò per se in idioma tedesco, e tutte le loro scritte antiche confirmate restituirono, le copie delle quali per se riservorono, e con ciò fu dato il fine. Ed il sig. Menardo con consenso di suoi sudditi diede al sig. conte in donativo il terreno Logh della Grotta chiamata dal volgo Sten Serгонina sino il fiume dritta linea, e così

tur, que esset in Log, domino Pisini, et sic factum est. Deinde iverunt versus molendinum Merczenigle, et ibi venit comunitas Merczenischke cum suo supano, et ibidem invenerunt signa, que ostenderunt antiqui et sèniores Merczenischke, et ibidem reperierunt, quod dittum molendinum est Merczenischke. Deinde ierunt ad Teplak, et sic ad flumen Draguczzi, et ibidem venit supanus et tota comunitas Draguczii de isto flumine ad caput fluminis de Raczitze, et ibidem venit supanus et tota comunitas Raczitze, et sic diretto tramite sursum secundum signa versus santum Donatum, et ibi fuerunt determinati et perfetti confinia de Sovigno et Verch cum istis comunibus nominatis, et sic omnes iste comunitates ierunt cum gaudio in domos eorum, quod sic pacifice in istis meatibus concordarunt. Deinde ierunt isti domini ad Golam Goriczam,

per il corso di detto fiume dritta linea sino Botinega Broda a favore d'una villa detta Caschierga, a qual villa stante pede il sig. conte alla presenza di tutti questi signori concesse licenza e facoltà, che possono ricever erbatico, e del ricavato al sig. conte la metà devono corrispondere, medesimamente tutte le qualità e condizioni del legname crescente nella costiera sino Log possono vendere, il ricavato del quale s'intende la mettà al sig. conte, e l'altra mettà per beneficio della stessa villa; la valle poi con tutto il Log s'intende riservato per il sig. conte; così fu terminato.¹

* D'indi si portorono inanzi precedendo li seniori delli communi Verghese, Mercenglese, in Tepliach, d'indi sopra torrente di Draguch, e qui giunta tutta la signoria con uomini, quali furono con detti communi per nome eletti, chiamati così quivi, comparse suppan Marco e Balde con tutto il popolo di Draguchis; così medesimamente suppan Berne con tutto il popolo di Racize, quali communi tra se ebbero molto di contrastare, tal che sig. Menardo pregò il signor conte con tutti l'altri signori, perchè s'ellegessero 6 seniori in maniera, che vengono due seniori da Zamolschiza, delli quali li defonti loro genitori ebbero notizia e scienza delli medesimi dispartimenti, ragione, termini e confini, cioè suppano Petros e suppano Antonio, e tutti questi seniori con crocifisso in mani confessino, sicome dalli loro atenati hanno udito in qual conformità osservano li termini e confini con questi communi, e in quelli di Verch; questi dichiararono tactis manibus crucifixo, che ivi sia vero ter-

¹ Ovdje manjka komadčić, koj je ovako izražen u mom gori pomenutom ulomku: „et de qui andarono al molino di Marcenegla, e qui vene zupan Petros, et Vrban et tutta la comunità di Mercenegla et con suo signori Mangog, et qui trovorno li segnali, i quali mostrorno quelli di Marcenegla li vecchi che e li veri confin di Vergh de Marcenegla, et cusi li conzorno, come delli vecchi e venuto, et lo molin sia de Marcenegla.“ Ovaj komadčić dolazi u latinskoj i hrvatskoj matici. — U pomenutom ulomku nalazi se samo, što ovdje stoji medju one dvie zvezdice; sadržaj isti, ali sasvim drugi slog.

et dominus Billhelmus marches et omnes illi nobiles et omnes boni viri, qui erant cum eo, et multi boni viri de Pinguento et de Pera Pilosa, de Portulis, de Monthona et hoc, quod debebant circumspicere et providere meatum de Coslak et de Carsanum et Schumberi et Coczur ex parte Albone et Flanone, et dominus Menardtus misit, ut veniret supanus et tota comunitas de Carbune, et sic venerunt, et dominus Menartus dedit litteras supano Millessii de Carbune et dominus Philipus Maczichs loquebatur ex parte dominorum supani Millessa: mittatur istas litteras ad Petenam, quod veniat tota comunitas in crastino ad meatus, et quod deferant secum eorum iura, et quod veniant seniores, qui sciunt iura et confinia inter vos, et vos supane preparate et disponite vestra iura et ius

mine Verghese e Sovignanese, e che li loro quondam genitori siano stati sopra questi termini e confini, sicome per tradizioni delli medemi loro defonti padri più volte hanno avuto in notitia con moltiplicate anziazioni.

D'indi passarono al capo del torrente di Racize, ove comparsero tutti li signori, e il signor Menardo principiò a parlare, che venghi il popolo Pinguentino, sicome comparsero tutti quelli, li quali furono prima sopra questi termini; e tra di loro accordati, ellessero 6 seniori, li quali ebbero notizia e scienza delle ragioni e separazioni d'essi termini e confini fra li tenitorii Pinguentino, Sovignese e Verghese; da questo capo del torrente andarono in suso ascendendo il grande torrente dritta linea per li antichi segni, quali dimostassero, e così dritta linea sopra Stidonat, e quivi terminato terminano li confini, dispartimenti tra Pinguente, Sovignacco e Vergh.

Così furono confirmati conforme dall' antichità s'è osservato, annunciando sì ad une che ad altre parti, doverli così in avvenire osservare tra se medesimi, sicome a tal effetto le parti un'all'altra si sono obligati e promesso d'osservarli, e per maggior osservazione s'accompagnarono le scritture da principio sino il fine sotto quella pena come sopra; così tutti questi communi con non poco giubilo si volsero verso loro domicili, per aversi con tutto silenzio agiustati sopra le medeme separazioni, termini e confini.* Tutti li signori cavalcorono in Gola-Gorizza, e così il signor Wilhelmo marchese con tutti li nobili signori e onorati uomini, che seco erano da Pinguente, Castel, Portole e Montona, per quello avevano d'andare alla revisione delli dispartimenti e termini tra il Cosgliacco, Chersano, Sumberg e Cozur, per parte d'Albonesi e Fianonesi, sichè il signor Menardo mandò, che comparisca il suppano con tutto il commune di Cherbune, e il signor Filippo Macich ordinò per parte di tutti quelli signori: voi suppane Millesse mandate questa lettera a Pedena, acciochè venga quel suppano con tutto il commune dimatina alla revisione delle divisioni, e che siano

et scripturas et seniores, qui sciunt ius, iura et confinia. Vos autem supane Petre de Gola Goricza mittatis has litteras ad Gallignanam, quod veniat tota comunitas ad meatus, et quot deferant secum omnia eorum iura de confinibus, et quod veniant seniores, qui sciunt iusticiam et meatus; et secundas litteras mittatis ad Bolijum, quod veniat tota comunitas ad meatus, et quod deferant et portent omnia iura et scripturas, et quod veniant seniores, qui sciunt iustitiam et meatus inter vos, et vos supane preparate vestra iura et scripturas et seniores, qui sciunt iustitiam et confinia, et hic est personaliter dominus Pasar, cui datum est ad notitiam, quod et ipse similiter preparet sua iura, et sic factum est.

Cras in mane post missam sederunt in cimiterio sancti Petri, uni sub ficu nigra, alii sub quodam arbore vulgariter brest, et ibidem dedit dominus Comes coram omnibus illis dominis litteras Petro Sloven super omnes suas libertates et frankisias ut supra. Et tandem ierunt omnes isti domini et paesani, quos precedebant seniores de Gola Goriza et de Karbone et multi alii providi viri ex aliis locis, qui sciebant veros meatus et vera confinia eorum, ubi prius cum illis de villa Czeroffle habuerunt, et venerunt super unum monticulum vocatum Coschall breg. Ibiqve venit supanus Johannes et tota comunitas de villa Czeroffle, ibique una et alia

parati delle ragioni, scritte, ed i seniori, che tengono scienza della ragione e termini. E voi suppano Pietro di Golla-Gorizza spedite questa lettera in Gallignana, perchè ancora comparisca quel suppano con tutto il popolo alla predetta divisione, revisione delli dispartamenti e confini con tutte le sue ragioni e seniori, quali sono termini e separazioni tra di voi, e questa seconda lettera in Bolgliuno, che venga quel suppano con suo popolo o commune alle divisioni stessee e revisioni delli termini e confini, apparato di tutte le ragioni, scritte e li seniori, che saprano le ragioni e termini fra di voi, e così voi suppano aprontate vostre ragioni con scritte e seniori tali, che tengono scienza della ragione e termini fra di voi altri; e il Pazar è qui personalmente, quale di ciò tiene le dovute notizie, e egli è pronto e parato delle sue ragioni, scritte e seniori, quali tengono notizia e scienza della giutizia e termini fra di voi.

La mattina seguente, ascoltata la s. messa, sedettero sul cimiterio di s. Pietro uni sotto il figaro negro e l'altri sotto l'olmo, e quivi diede il sig. conte alla presenza di tutti questi signori patenti al Pietro Slovagnanin di Gallignana per la di lui libertà che si concedeva. Et dopo cavalcato il sig. conte con il sig. marchese e li signori paesani proseguendo cavalcorono, precedendo li seniori di Golla-Gorizza e Cherbune inanzi, e molti altri buoni uomini

pars dixerunt, quod ibi esset et est verum eorum confine. Deinde dominus Menardtus equitabat et precedebat in antea una cum senioribus, qui demonstrabant; in manibus vero portabat litteras, que erant scripte in prima divisione sive meatu sub anno domini millesimo centesimo septuagesimo, in quibus litteris continebantur conscripta omnia confinia Gole Goricze et Carbone. Tandem discesserunt de illo monticulo inferius ad unum certum terrenum vocatum Vidam Santi Petri, deinde versus magnam petram et sic directo tramite infra sub ripa (breg) sancti Canciani, et ad quamdam arborem vocatam Nafrogem Mgnell, in quo invenerunt antiqua signa; deinde iverunt ad quamdam arborem Nucs Passar, deinde versus quasdam foveas sive ripas vocatas Narasone dolcze et versus Dminciet ad duas arbores tremuli vulgariter thopoli. Deinde ad angulum sancti Nicolai. Ibiqve venit supanus Jori et tota comunitas Bolyuni, et ibi ostenderunt eorum iura, et ibi unanimiter reperierunt, quod ibi sunt vera eorum confinia Bolyunj e Gole Goricze. Deinde iverunt super magnos arbores querci (tzeri), quod est super quemdam mon-

d'altri luoghi, qualli sapevano le ragioni e dispartimenti e termini tra di loro; primieramente si portorono alla revisione fra Cerouglie, e salirono sopra Coxalmonte, ove gionse il suppano con tutto il popolo della villa di Cerouglie, ove contrastarono per causa e occasione d'alcune pegnore esercitate da essi Cerougliani, e confessando una e l'altra parte, essere ivi final termine delli loro confini, e furono confirmati doversi così osservare, conforme ab antico è stato statuito. D'indi il sig. Menardo inanzi cavalcando, e da seniori mostrandose li confini e le scritture antiche, che tenendo spiegate in mani, legendole, che furono scritte nelle passate separazioni di territorii l'anno del signore 1170, dalle quali risultando tutti li dispartimenti e termini delli confini fra Golla-Gorizza e Cherbune, da questo monte detto volgarmente Coxal Bregħ andarono cavalcando in giù na Vidam di s. Pietro, d'indi na velli Griz, id est sopra grande Grumazo, e d'indi dritta linea sotto monte di s. Canciano e sopra Vregnin Monel, nel qual si ritrovano antichi segni; d'indi cavalcorono per antichi e così sopra Nogarà Pazaron, d'indi per li segni na Voscanè Dolcèej, na Dominica, na dva Topolà, d'indi per antichi segni al canton della chiesa di s. Nicolò, dove comparve suppan Giorgio con tutto il popolo di Bogliuno, e ivi dimostrò le sue ragioni, e quivi fu terminato, che sia vero e indubitato termine delle divisioni de' confini tra Golla-Gorizza e Bogliuno.

D'indi andarono al grande arbore cervato, qual è situato o crescente nel monte di s. Nicolò o dietro la chiesa di detto santo sopra monte, ove ritrovarono antichi segnali, e d'indi al canton

ticulum breg retro ecclesias sancti Nicolai, de istis arboribus querci versus angulum sancti Michaelis, deinde ad certum locum vocatum Umolno brdo, et deinde quomodo stat quedam terra vocata Dragoscheniza, deinde ad quemdam torrentem vocatum Mulcza potoczina. Ibiqve venit tota comunitas Pettenensis, et cum eis supanus Aanschull, ibique ostenderunt illi de villa Carbonj cum extraneis hominibus, qui ibidem habito juramento obtinuerunt, quod nunquam ibidem pasculaverunt Pettenenses, neque super Goretigne sine expressa voluntate et licentia comunitatis de Carbone, et ecclesia sancti Bartholomei tota existit super iurisdictionem Carbone, et quod supanus Millessa accendebat lampaden et administrabat ditam ecclesiam, et super quamdam ficulneam habebat suam curiam, ibique retro ecclesia sancti Bartholomei dicti domini posuerunt unum lapidem laboratum et obcisum ad tres angulos et in quolibet angulo unam crucem. Deinde de isto lapide iverunt directo tramite per meatus super quemdam monticulum vocatum Obesentze berdo, deinde ad alium vocatum Nascoptze berdo napolstrani. Deinde diretto tramite per torrentem super quamdam viam vocatam Hervatigna Stase, deinde e converso ad moticulum vocatum ut supra Nacosal breg, et ibidem perfitiuntur confinia de Gola Goricza et Carboni. Ibiqve advenit supanus Vittus de Galignana et tota comunitas secum, et dixerunt, quod diretto et vero iustoque tramite hodie

della chiesa di s. Michele archangelo, e d'indi na Omolno Berdo, d'indi come Dragoseriza stojj, d'indi na Mulza Potocina, e quivi comparse tutto il popolo Pedenese con lui suppano Anzolo, dove li Cherbonesi dimostrorono appresso le scritture con testimonii vocati e ivi giurati, che mai de mai non habino pascolato li Pedenesi nè in Goretino senza il consenso del popolo Cherbunese, e la chiesa di s. Bartolomio è stata tutta sopra il territorio Cherbunese, nella quale il suppano Millessa accendeva il cesendel e governava la chiesa, anzi nel sitto detto Smochvich ebbe il suo cortivo, onde dietro la stessa chiesa li medemi signori fecero piantare una pietra scarpellata e lavorata in triangolo, e in ogni facciata triangolare scolpita una croce. E così da questa pietra andorono dritta linea per la strada radente la chiesa di s. Andrea per torrente al Sopot, d'indi na Strelaz malli, e così proseguirono; d'indi dritta linea per li termini di confini na Obesenze Breggh, d'indi na Soze Berdo in mezzo della costiera, d'indi ripigliando dritta linea per torrente alla Stancia Chervatina, d'indi un'altra volta per li termini na Coxal Breggh, e quivi finiscono li termini delle separazioni di confini tra Golla-Gorizza e Cherbune.

Quivi comparve suppano Vidde di Gallignana e tutto il popolo

iverunt inter eos, et quod sunt inter predittos illius vera eorum confinia, et semper ita fuit ab eorum antiquis et senioribus tentum. Inter illos vero de Gola Goricza et Karbon nullum confine, solum ita pasculaverunt in ditto meatu unus versus aliud, uti uni et unanimis vicini, defendendo vero interdittum speciale; et pro certo, quod illi de Gola Goricza non audebant pascolare absque licentia istorum de Carbone in Goretina, quum semper fuit istis de Karbone. De arbadiga Gola Goricza nunquam potuerunt pascolare in Goretine, et quecumque invenerunt animalia, semper pignoraverunt eos unam marcam et solidos parvorum 40. Et ita illi domini omnia et singula ratificaverunt et confirmaverunt, et quod pro futuro obtineantur, sicut ab antiquis et senioribus evenit. Ibiq; in loco vocato Nastanitze habebat curiam et arream supanus Jacobus Conschich de Carbone, et hec omnia aprobaverunt longolo Goriczani et Carbontzi et cum scriptis ac cum providis viris payesanis fide dignis,

con esso lui esponendo, esser ragionevole, perchè tra di loro sia glorioso giorno, mentre concedevano ivi fra essi loro indubitati e sicuri termini delli dispartimenti e divisioni di confini conforme delli loro antichi così fu sempre posseduto, e fra essi e Gollo-Gorizzani e Cherbunesi alcuno termine delli dispartimenti o separazioni abino avuto, ma consortalmente pascevano e vicendevolmente li loro animali in comuni in esso sitto e Zavod tanto d'uni che d'altri da buoni vicini, solo concordemente schivando Prepoved na Zuanichi, d'avantagio che Gollo-Gorizzani non ardirono pascolare li loro animali sine licenza de' Cherbunesi in Goretin, poichè sempre è stato di ragione del commune di Cherbunesi, e così l'erbatiche vel lanchi delli sudditi di Golla-Gorizza in alcun tempo potran pretendere o avere il beneficio delli pascoli in esso Goretin, anzi quantunque pascolavano loro animali sempre, e ogni volta gli pignorarono una marcha che sono di piccoli 40; e così tutti questi signori affermarono e confirmarono, che in avvenire in questo modo tra di loro osservarsi debba, conforme dall'antichi è provenutto. Et in sitto Stancize ebbe il cortivo e l'arra suppano Giacomo Cunicich di Cherbune, documentando e provocando tutto ciò, che li Gollo-Gorizzani e Cherbunesi con scritte, che tengono, e testimonii idonei del paese d'ogni fede degni, e ivi giurati deposero il tutto con tenore piena verità, e che dritta linea, secondo si conducevano essere certo termine di confini fra li Bogliunesi e Pedenesi e convicini luoghi e comuni, quali vicinano, così che tutte le loro antiche scritte confirmarono, e le copie di queste a se riservate, l'originali a loro restituirono, e ogni d'esse parti con nuove scritte munirono in linguaggio schiavo e latino, e per se la signoria stessa la scrittura tedescha ha riservato, annunciando scambievolmente a tutte e cadaune parti, che chiunque d'esse temera-

qui ibidem iuraverunt et dixerunt quod iverunt vero stillo et directo tramite, et quod est verum confine ibidem cum istis de Bolyuno et de Petina et cum aliis locis, qui ibidem confinantur, omnia ita in circuitu. Et sic omnes iste comunitates et universitates iverunt gaudentes in domos eorum, quod sic in dittis meatibus et confinibus pacifice unanimiter accorderunt.

Tandem omnes isti domini et payesani reversi sunt ad Gola Goriczam, et crass in mane post missam sederunt omnes isti domini sub arbore ficus nigre, alii vero sub arbore vocato brest in cimiterio retro eorum sancti Petri, ibique antiquus Pazar petiit omnes istos dominos ex parte sue ville vocate Gradin, quatenus sibi aliquam materiam impertiri dignarentur de istis confinibus et meatibus, quas videlicet esterna die fecerant et concluderant, quod posent similiter sui coloni permanere: si autem non meliorabitis, tunc oportu-num michi erit, colonos meos dispargere, et villam meam dimittere. Et sic isti domini per longum temporis spacium consiliati sunt, et miserunt e converso pro omnibus istis comunitatibus supra nominatis, qui et venerunt, et ibi vocaverunt supanum Petrum de Gola Goricza et

riamente ardisse li predetti termini di non osservare, essa parte contrafaciente ipso facto incorra nella pena di marche 300, al sig. conte 100 marche e ad altri signori della comitiva marche 100, e a quel commune, che pacificamente osserverà e contro quelli che non contraveran marche 100; la qual publicazion udità, tutti li communi deliberorono allegri ritornare verso le solite abitazioni, d'essersi con tanta quiete dato il fine alle prenominate loro controverse e divisioni e termini di confini; e così tutti li signori rimasero sodisfatti e contenti, e ritororono con tutti li paesani in Golla-Gorizza.

Il giorno seguente sentita la s. messa tutti li signori poseroni sedere sul cimiterio sotto albero del fico nero, e l'altri sotto l'albero olmo dietro la capelleta (detto in idioma schiavo Zacuboc) di s. Pietro, ove il vecchio Pazar pregò il sig. conte e tutti li signori congregati in nome della sua villa di Gradigne, volsero graziarlo, mentre colle separazioni di termini di confini, il giorno di gieri stabiliti e perpetuamente confirmati in albero cervato, e quando che questi dispartimenti non volsero riformare conforme egli umilmente insta, ma che in costituito modo dovessero osservarsi, così indubitatamente li suoi sudditi devono andar a male e non potranno resister, e egli dovrà infalibilmente perdere li suoi sudditi e la medesima sua villa abandonare. Sopra qual istanza il signor conte con sig. marchese e tutti li altri signori doppio lungo consiglio e considerazioni tra di loro passate, ordinarono nuovamente a convocarsi tutti li prefatti communi disopra mentovati, li quali congregatisi, ivi chiamorono suppano Pietro di Gollo-Gorizza con

totam illam comunitatem, qui erant tunc coloni centum et sexaginta. Tandem dominus Philipus Maczich loquebatur ex parte minorum: supane et omnes vicini et vos domine Menardte! dominus comes et omnes alii domini rogant et petunt ex parte istorum meatum et confinium, ubi hesterna die equitarunt, hoc cognitum est per ipsos omnes dominos, secundum litteras et bonos viros payesanos, quod directo tramite duxistis; et sic inventum est, quod verum est per litteras, que scripte sunt unicuique parti et omnibus aliis comunitatibus, qui omnes vobiscum in circum circa confinantur, quemadmodum nunc videbitis, quod ista pauperima villá Gradin non possunt manere in servicio sui domini, et ea de causa petunt, ut saltem aliquantulum melioraretur ipsis. Tandem supanus et tota comunitas de Gola Gorica per longum tempus consiliati sunt, et dixerunt, quod omnia illa, quecumque faciet dominus comes et omnes alii domini et principaliter noster dominus dominus Menardtus, quod sunt contenti, et quidquid ordinabunt, quod volunt in illo permanere, et sic invenerunt. Et dominus Filipus Matzich loquebatur: isti domini ita et taliter invenerunt, et ordinauerunt, et volunt, ut ita fiet: Primo, ut fiet vester terminus et confinium in-

tutto il suo popolo, del quale ora si ritrovano sudditi 60. Il sig. Filippo Macich vassalo da parte d'essi tutti signori così propose: suppano e tutti voi altri questi signori congregati pregano, che circa le separazioni di confini, per le quali il giorno di gieri calcorono, essere stato bastantemente dimostrato e provato dinanzi questi signori con scritture prodotte e seniori testimonii idonei, quali sepero le ragioni e dispartimenti medemi d'essere stata la vera, giusta e ragionevole dimanda, e così essere stato determinato, statuito, e a voi per vero con le scritture datevi confermato, e in simili a tutti gl'altri communi, qualli attorno in circuito con vostro territorio confinano. Tutavia iptenderete adesso, come che questa povera villa di Gradigne non può susistere in servizio e sudditanza del suo signore, perciò prega esso commune Gradignese, se li dovesse alquanto remoderare, e con la riforma il suo territorio aumentare. Così il suppano con il suo commune Gollo-Gorizese lungo tempo considerando, acconsenti e remise, che tutto quello terminerà il sig. conte con l'altri signori consiglieri e specialmente il signor Menardo loro signore, che esso suppano con suo popolo averà per rato, grato e ben fatto perpetuamente, ed che appresso la medema loro definizione s'uniformarono li suoi sudditi e quietorono, talchè la signoria predetta in questo modo terminò e deliberò conforme dal sig. Filippo Macich fu pubblicato, id est: questi signori hanno così pronunciato e vogliono, che sii osservato e non altrimenti; e prima vogliono, che siano tra di voi e per vostre separazioni e termini di confini, cioè fra il commune di Golla-Gorizza

ter vos et villa Gradin, quomodo consistit magna mons vocata Veli Breg, et super eam magne arbores querci, et sic de illis arboribus quercinis super parvam monticulam vocatam Mali Bresaczt, et ibi transit et consistit una via per agros versus Gradin, et secunda via per rupam vocatam Nabrestovo Berdtzt, et sic diretto tramite inferius sub breg Carbonschi, in quo sunt vinee. Deinde directo tramite penes torrentem versus molendinum vocatum Bertzcomu; et sic factum fuit, et sic fuit contentus dominus Menardtus et supanus. et tota comunitas Gole Goricze. Et dominus Pasar et illi domini super hoc omnibus comunitatibus in circuitu notificaverunt, et litteras scripserunt unicuique partium lingua latina et lingua sclava, et domini sibi retinerunt et servaverunt litteras lingua almana. Et quecumque pars deponeret et ruerent ditta confinia nominata, illa pars incidit penas ducatos trecentos, domino comiti Pisini centum marcas, dictis dominis centum marcas, comunitati vero, que pacifice obtineret et possideret, centum marcas. Et omnes ille comunitates possunt pascolare in die unus usque alterum, tempore vero noturno ad suum confine repausare, et quecumque pars reperiretur nocturno tempore pascolando ultra dicta confinia, sit penalis mediam marcham et solidos parvorum viginti; de arbadiga unam marcham et solidos parvorum quadraginta. Et sic omnes iste comunitates iverunt gaudentes domum ea de causa,

e quello di Gradigne, come stà il grande monte dal volgo chiamato Velli Breg, e sopra le superficie di questi arbori cervati, dove ivi è il termine del confine Bogliunese, e così da questo arbero cervato na mali Bresaz, ove traversa una strada li campi tendente in Gradigne e l' altra prek Rupina Brestovo Bolce, e così dritta linea s' intende sotto monte Cherbunese, nel qual vi sono vignali, e d'indi dritta linea come corre il torrente al molino della villa di Berdo, e qui terminano le medeme separazioni dei confini, e così fu stabilito e posto il fine, con che restorono contenti e sodisfatti. Il signor Menardo col suppano e tutti li sudditti Gollo-Gorizesi medesimamente, il signor Pasar con li suoi sudditti Gradignesi. Et tutti questi signori congregati ad essi tutti communi significorono, e con le scritte l' accompagnorono in idiona latino, illirico, e per se le riservò in idioma germano, in maniera che qualunque d' esse parti augmentasse over sminuisse le predette divisioni e confini, la parte contrafaciente incorra nella pena di marche 300, al signor conte di Pisino 100 marche, e a quelli altri signori 100 marche, e al commune, qual inviolabilmente e in quiete l' osserverà, altre marche 100. Insuper dichiarando, che tutte quelle comunità possono liberamente di giorno pascolare li loro animali promiscuamente, l' uni sino l' altri vincendevolmente, e noturno

quod sic in dittis meatibus et confinibus pacifice composuerunt, et sic factum est. Ibiq̄ue pettyt dominus Billhelmus marches dominum comitem et omnes alios dominos et omnes payesanos, quod vadant videre et discernere meatus et confinia versus Albonam et Flannanam, sicuti nuper dixerat. Tandem misit litteras ad Albonam et Flannanam, quod veniant ad meatus et confinia crastino die, et tota comunitas Albone, et quod deferant secum eorum iura et scripturas, et quod veniant seniores, qui sciunt iura et confinia inter Coslacum et castrum Carschani et castrum Schumberi, pettyt-que dominus marches dominum Filipum Matzich, quod deferat secum sua iura et scripturas, et quod veniant seniores, qui sciunt iura et confinia.

Die vero crastina post missam iverunt omnes domini penes locum vocatum Jesero per viam, et venerunt ad locum vocatum Crascho, ibique venit de Coslacho supanus Quirinus et Anthonius

tempo nelle proprie contrade giacere e pernotare debbano, di modo che ciascheduno, che venisse ritrovato noturno tempo oltre li confini in altro territorio passando gli animali, incorra nella pena di marche mezza, sono di piccoli 20., et con erbatico o sia lanco in una marcha sono 40 di piccoli, questa pena osservata alla communita.

Doppo di chè tutti li popoli sodisfatti, contenti e allegri ritornarono verso le sue patrie e domicili d' essere stati in questi termini de' confini con tanta quiete e contento pacificati e vicendevolmente contentati, e quivi tra questi confini e communi fu imposto il fine e perpetuo silenzio. Ricercò quivi il signor Wilelmo marchese al signor conte e tutta la signoria con paesani volessero trasferirsi alla revisione delli dipartimenti e confini fra Fianona e Albona, sicome questa mattina motivato avesse; perlochè spedì lettere in Albona e Fianona, acciochè di mattina compariscano all' accessorio delle sepparazioni e termini de confini e tutto il popolo fianonese, appparati delle scritte e ragioni, e così anco che intervengano li seniori, quali tengono scienza delle ragioni d' esse divisioni de' confini fra le comunità e territorii di Cosgliacco, Chersano e Sumberg; poscia il sig. marchese alla presenza del sig. conte e tutti li signori pregò al sig. Filippo Macich, acciò che portasse sue ragioni e scritte, e che vengono uomini vechi, quali sono informati delle ragioni e dipartimenti delli termini e confini.

Essendo il giorno seguente statti a s. messa, si transfersero tutti li medemi signori, e proseguendo passando appresso lago detto dal volgo Gezero per la strada gionsero su quel di Chersano, ove comparse da Cosgliacco il supano Quirino e Antonio con tutto il suo popolo di Cosgliacco; da Chersano suppano Giacomo e Antonio con tutto il suo popolo Chersanese; da Fianona giudice Barnaba

et tota comunitas et supanus Jacobus et Anthonius de Carchano et tota comunitas; de Albona iudex Barnabas, Jorius, Cosmàs, Bastianus et tota comunitas cum eis; de Flannona vero index Lupetin et Ruminus, Isidorus et Petrosss et Ermochoras et tota comunitas cum eis; de Schumber supanus Valentinus et Quirinus et tota comunitas cum eis; et sic in ditto loco vocato Crascho multum altercabantur omnes ille comunitates. Tunc comunitas Albone ostendit cum senioribus, qui sciebant iura, et nominibus et litteris, quas ibidem ostenderunt, que littere scripte erant sub anno domini millesimo centesimo vigesimo quinto, in quibus continebatur, quod in capite dicti loci Crassko penes vallem versus Albonam eundo, et ibi sunt tria confinia de Coslacho, Albone et Carschani, et ibidem invenerunt tria signa super dittam valliculam in uno lapide incisa, que ibidem ditti domini denuo rennovaverunt, et ita invenerunt illud, quod est versus castrum Coslak, quod fiat

e Giorgio, Cosmo e Bastiano con tutto il popolo Fianonese; d' Albona giudice Lupetina, Rumano, Sidar, e Petros con tutto il popolo Albonese, da Sumperg suppano Valentino e Quirino con tutto il popolo Sumberese, contro li quali il sig. Filippo Macich molto contrastò, dolendosi specialmente, che quelli di Fianona e Chersano s' inoltravano oltre li limiti delli suoi termini de confini si con pascoli de loro animali, che con pignore e danni, che inferiscono, a causa di che di sopra questi dispartimenti e termini de confini essi popoli ebbero molto da contrastare sopra questo corso. Giudice Lupetina con tutto il popolo defendendo espose, che il sig. Filippo con suoi suditi molte violenze con pascoli de loro quadrupedi e pignore e più tentativi causa alla contrada e commune Fianonese, e medesimamente il sig. marchese molto difese lo stesso popolo fianonese; d' altra parte il sig. Giacomo con tutto il popolo chersanese dolendosi, qualmente il medemo sig. Filippo Macich abbia preiudicato in questi stessi termini de' confini e a questi contraffatto, s' inoltrò con restringere angustamente la loro contrada, per le qual cause e occasioni detti popoli fra di se passarono molti contrasti di doglianze. Allora il sig. conte con li signori e paesani impose a tutte le parti, che dimostrino con la produzione delle loro ragioni e seniori persone, quali tengono cognizione e perfetta scienza della ragione e separacione delli controversi confini e termini fra di loro. Talché il commune di Fianona produsse le scritture emanate l' anno del signore 1135, dalle quali risulta, qualmente il capo di questo Chersanese appresso Dol con Fianonese corrispondente ivi sono 3 termini di confini, cioè Cosgliacco, Fianona e Chersano, e quivi dimostrarono li seniori d' Albona e Fianona, così Sumberg e Chersano 3 segnali in pietra scolpiti, quali da questo Dol verso Fianona con molte ragioni ivi circondati

Coslacho, quod vero versus Albonam, quod fiat Albone, quod vero est versus Karschanum una cum vallicula, quod debeat fieri Karschano. Deinde iverunt penes Schkalinizam super quamdam terram vocatam Nasiczeniczu, et ditte Schkalnica tota adiacet et pertinet Karschano et tota Siczenicza. Deinde iverunt de ista vallicula isti de Coslaco gaudenter domum, quod ibidem inventa fuerunt vera confinia, quum ibidem semper altercabantur inter se; et similiter illi de Carschano iverunt domum, et sic ibi invenerunt, ut ab antiquis evenit, et litteras antiquas confirmaverunt, comunitati Albone restituerunt, et rescriptum eis reservaverunt. Et ibidem notum fecerunt, quod quecumque pars ultra illa confinia pascuarent inter Albonenses in die sive in nocte, illa pars sit penalis unam marcham et solidos parvorum quadraginta comunitati, de arbadiga marcas tres; et quecumque pars removeret ditte nominata confinia, illa pars incidit penam marcas trecentas, domino comiti Pisini centum marcas, et illis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas; et scripserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et lingua sclava,

mostrorono; il che osservato dal sig. conte con tutti gl' altri signori del consiglio e paesani lungo tempo fra di essi consiglieronsi, e così ivi terminorono, e finalmente li medemi termini de confini confirmando affirmonoro, e a questo imposero fine di maniera, che quello corrisponde verso Cosgliacco sia di sua ragione, e viceversa quello verso Fianona s' aspetti ad esso territorio, sia quello che dimostra verso Chersano resti al medemo.

D' indi passorono verso Scalniza per l' antichi segni della Scalniza agiudicorono al Chersanese; d' indi andorono a Schievaz sempre per gl' antichi confini, e questa Schieviza tutta terminorono che resti e sia di ragione Chersanese, sichè da queste Dol li Cosgliacani contenti e sodisfatti ritornorono alle loro case d' essersi ivi ritrovati veri e indubitati termini de' confini, mentre per il passato circa li medemi continuamente tra essi communi seguivano contrasti, e una parte e l' altra infiniti danni e pegnore causarono, in simili restorono sodisfatti e paghi conforme li primi, li Chersanesi; e così fu statuito, dichiarato e confermato conforme dall' antichità è provenuto, confirmando tutte le loro vecchie scritture; al popolo fianonese restituirono, le copie però di queste per se riservorono, e a tutti essi popoli e communi publicorono, che ciascuna volta alcuno de' loro sudditi ardisse oltre li stessi termini de' confini e divisioni pascere li loro animali su quel di Fianona, sia diurno che noturno tempo, ogni tal volta la parte contrafaciente s' intenda incorsa nella pena di marche una, sono di piccoli 40, alla comunità assegnata, e con gl' animali del erbatico vel lanco in marche 3. In oltre se alcuna delle communità medesime amovesse, avantagiasse

et ditti domini pro se servaverunt in lingua almana, et sic factum est. Deinde antedittos dominos precedebant seniores, viri antiqui de Albona VI, de Schumber viri VI, unusquisque eorum deferendo crucem in manibus demonstrando vera confinia, et sic ibant directo tramite per alpes ultra Grischah de signo ad signum, demonstrantes antiqua signa unius et alterius partis, et sic iverunt directo tramite ad unam planitiem versus Albona, ibidem invenerunt lapidem infossatum, et in illo incisas dittas cruces antiquas, et ibidem est una congeries lapidum videlizet gromaza.

Deinde iverunt per alpes per antiqua signa, et sic pervenerunt ad unam curiam istorum de Schumber, que est supani Quirini, que curia est extra dittas alpas, et ibidem subtus dittam curiam invenerunt in uno lapide unam antiquam crucem excisam. De illa curia et de illa cruce est una semita parva, que ducit de ditta curia per vallem versus Albonam ultra quosdam agros, deinde exiendo ad unam planiciem versus Albonam, deinde a converso per alpes per antiqua signa, per congeries lapidum, per seturas et scissuras super arbores et antiqua signa crucis in lapidibus sculpti, et sic directo tramite versus angulus ecclesie sancte Trinitatis, et ita ibidem omnes ditti domini pausabant et requiescebant; et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte minorum domino

overo sminuisse le prefatte separazioni e termini de' confini, ogni tal volta la parte contrafaciente incorrerà in pena di marche 300, al signor conte di Pisino marche 100, a questi altri signori 100 marche. Accompagnando per maggior fermezza e osservazione tanto uni che gli altri communi con scritte delle terminazioni stesse in idioma latino e schiavo registrate, e in tedesco la signoria per se si riservò; e così fu terminato e stabilito perpetuo fine.

D'indi proseguendo andarono precedendo la signoria medema li seniori, cioè da Fianona 6 uomini e da Sumberg altri 6, qualli ebbero cognizione e piena scienza della ragione a delli dispartimenti, e ogni uno di loro portava la croce in mano, mostrando li veri e giusti termini dei confini e loro testimonianze, e proseguendo dritta linea per Grotag, passando dalli segni alli segni d'essi termini, il tutto per segni antichi e termini d' anticaglia d' una e l'altra parte, finalmente dritta linea osservando pervenero fuori in una pianura verso Fianona, ivi ritrovarono questi seniori con una pietra piantata, e sopra la medema scolpite due croci vecchie, essendovi quivi etiam una gromazza; d'indi andarono per Grisah per l'antichi segnali direttivamente al Tigore Sumberese, qual Tigurio fu di ragione del suppano Quirino d' esso luoco di Sumberg, situato fuori delle Grise, dove ivi vicino del detto Tigore ritrovarono sopra una pietra scolpita una croce vecchia, e sotto

Marchiso et comunitati Albone: hic vidistis meatus et confinia istorum antiquorum et seniorum unius et alterius partis quomodo hodie duxerant, et ea de causa si adhuc habetis aliqua iura sive quecumque alia scripta, quod darentur foras ante conspectum dominorum, an contentamini super iuramentum, quod hodie factum est ex parte ambarum partium, an habetis aliquid contradicere, sive vos comunitas Albone an habetis aliqua iura, demonstrate et respondete. Tandem dominus marches et omnes nobiles et illi boni ac providi viri, qui cum eo fuerant, steterunt ad partem, comunitas Albone et Flannone, et sic per longum temporis spatium consiliati sunt, et postea reversi sunt, et dominus marchess solus loquebatur ex parte dittorum comunitatum Albone et Flannone: quod sic et ita per omnia, sicut hodie dictum est per ipsos seniores et antiquos, quod directo tramite ductum sit, et quod sunt contenti, et quod contra dittum meatum et confinia minime contradicunt neque contradicere in futurum nolunt sub iuramento semel fatto, et similiter comunitas Schumberi dixerunt, et ita ibidem una et altera pars fuerant contenti. Et tandem dicti domini uni et alteri parti notificaverunt, quod quecumque pars pascularet ultra dicta nominata confinia in die vel in

della pietra e croce v' è un troseto sive stradicella da questo Tigore tendente per la Draga verso Fianona traversano alcuni campi, e d' indi sortirono fuori in una pianura verso Fianona, ove v' è una gromazza, d'indi un' alta volta proseguendo caminorono per Grisag, e sempre per li segni antichi e vecchie croci nelle pietre scolpite dritamente al canton della chiesa della santissima Trinità, ove tutta la signoria riposò. Riprese il sig. Filippo Macich da parte di tutta essa signoria a ricercare al sig. marchese e la comunità di Fianona, che sicome abbino veduto la dimostracione delle separazioni e termini di confini d'essi seniori d'una e l'altra parte, delucidati il giorno d'oggi d'accessorio in accessorio, così che se controtengono ancora qualche altra maggior opposicione, ragione o scritte, le producano, e pure se fede prestar vogliono al giuramento d'ambe la parti il giorno d'oggi prestato, ovvero a quello opponere; ovvero voi suppano d'Albona o commune produciate, se abbiate qualche ragioni con scritte o con testimonj avanzati in età senile, quali possono sapere le vostre ragioni e dispartimenti delli termini de' confini; il sig. marchese con li nobili e onorati uomini di sua comitiva a parte ritirati e con loro le due comunità di Fianona e Albona, tra li quali doppo il lungo consiglio passato, e di nuovo avanti ritornati, il sig. marchese in persona espose per parte delle stesse due comunità Albonese e Fianonese, che tutto ciò conforme il giorno d'oggi è stato disegnato e mo-

notte, illa pars incidit penam comunitati marcam unam parvorum solidorum quadraginta, de arbadiga marcas tres; et quecumque pars removeret ditte confinia, illa pars incidit penam marcas trecentas, domino comiti Pisini centum marcas, dittis dominis centum marcas, comunitati, que pacifice possideret, centum marcas. Et ditti domini scripserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et lingua sclava, et domini per se servaverunt in lingua almana. Et similiter domino Philipo Maczich et comunitati de Carsano ibidem litteras dederunt super eorum confinia, ut superius dittum est, sub pena supra ditte et nominata. Tandem comunitates reverse sunt cum gaudio domum, quod sic et ita pacifice in dittis meatibus et confinibus concordarunt et composuerunt. Dominus comes et dominus marches et omnes ditti domini loquebantur inter se, et mandaverunt, quod conveniant cras in mane ad meatus et confinia ibi ad ecclesiam sancte Trinitatis, comunitas Albone cum eorum iuribus et scripturis et senioribus, qui sciunt iura et confinia, que habent cum illis de Schumber et inter Cotzur. Et dominus Philipus Matzich loquebatur ex parte dominorum ad supanium Schumberi, quod conveniant cras in mane ad ecclesiam sanc-

strato dagl' eletti seniori approvano e ratificano, e che in contrario non hanno cosa addurre contro le dimostrate separazioni di termini de' confini nè opponere, mentre verificamente e giustamente l'hanno dimostrati in vigor del giuramento da loro prestato, e osservato la loro promessa di tenere la giusta bilancia della giustizia, apunto così dichiaransi d'aver per fermo, rato, grato, e di voler osservare e tenere e mantenere ivi, dove li stessi seniori hanno le divisioni e termini di confini dimostrato e stabilito. Il medesimo commune di Sumberg approvò e si dichiarò di non voler a ciò o contro opporre, siccome promisero col giuramento d'osservare, e perciò le parti contendenti uni con l'altri quivi amicablemente seco convennero e s'acquietarono. Et il sig. conte con tutti li signori commiserò pena ad esse parti e a qualunque d'essi ardisse fuori di queste divisioni e termini di confini pascere li loro quadrupedi sia noturno che diurno tempo, sempre incorra alla comunità in marche una sono di piccoli 40, e del erbatico sive lanco in marche 3, e quella o quello, che detti confini amovesse o trasportasse con ampliar o sminuacione d'esse separazioni e termini de'confini, essa parte contrafaciente incorra nella pena di marche 300, al sig. conte 100 marche, a questi signori 100 marche, e a quella comunità, che pontualmente osserverà, altre marche 100; registrati gli atti e ridotti in scritte, furono sì ad una che ad altra d'esse parti consegnati in idioma latino e illirico, e la signoria a se riservò l'altre in idioma tedesco.

te Trinitatis una cum comunitate, et quod deferant cum eis eorum iura et scripturas, et quod veniant seniores, qui sciunt iura et confinia, que habent inter comunitatem Albone, et sic invenerant. Et dominus comes ac alii domini et payesani, qui erant cum eis, ivērunt ad Schumber ad cenam, dominus vero marches ivit et omnes domini, qui erant cum eo de Pinguento et de Monthona et de Portulis et de aliis locis versus Albonam ad cenam. Et cras in mane post missam dominus comes et omnes alii domini, qui erant cum eo, venit ibidem comunitas Carschani et supanus cum eis, et que-relabatur, lamentabatur et loquebatur ex parte comunitatis, quod supanus Schumberis et tota comunitas contrafaciunt et transgrediuntur eorum antiquos meatus et confinia, et innovationem faciunt, et ea de causa petunt et supplicant, quod dominus comes una cum dittis dominis providerent et cum payesanis, et nichil est eis extra viam. Supanus vero Schumberi ex parte comunitatis respondebat, quod pertinent illa confinia ipsis, et volunt ea obtinere,

In questo tempo ancora il sig. Filippo Macich e il commune di Chersano diedero le terminacioni in scritto delli termini e dispartimenti de'confini fra loro il giorno di gieri stabiliti e fissati. Così tutti questi popoli di ritorno allegri andorono alle loro case, per esser stati tutti con quiete contentati e fra di loro pacificati con le predette divisioni e fissazioni de'confini. Et il sig. conte e marchese e tutti gl'altri signori e paesani fatto il consiglio determinarono, che per dimattina a buonissima ora comparisca il commune d'Albona alli dispartimenti e termini de' confini alla chiesa di santissima Trinità sopra monte qui vicino alla chiesa di s. Ambrogio, apparati delle loro ragioni e scritte, e che intervengono uomini seniori, quali sano la ragione e dispartimenti fra d'esso commune e quello di Sumberg e Cozur. Et il sig. Filippo Macich ordinò da parte di tutti essi signori al suppano di Sumberg, che vengha parimente domani mattina a buon ora con tutto il suo popolo alli medemi dispartimenti de' confini, e che vengano vecchi uomini, che saprano ragione e divisione tra li territorii d'Albona e suo e Cozur nelli sitti di santissima Trinità sopra monte vicino alla chiesa di s. Ambrogio, che così da essi signori fu dichiarato. Il sig. conte con tutti gl'altri signori e paesani andò in Sumberg a cenare, e il signor marchese andò con tutti li signori della sua comitiva da Pinguente, Montona, Portol ed altri luoghi alla cena in Albona.

Udita la mattina la santa messa il signor conte e gli altri signori e paesani andorono alle terminate divisioni; ivi comparve il suppano e tutto il popolo di Chersano dolendosi espose, qualmente il suppano con il commune di Sumberg oltre le separazioni e termini de' confini trapassano, abolendo li confini vecchi, for-

sicut eorum seniores obtinuerunt, et sic maxime altercabantur, et unaquaque pars eorum iura demonstrabatur. Et sic iverunt omnes isti domini ad ecclesiam sancti Petri, et seniores cum eis unius et alterius partis, qui habent noticiam, et sciebant iusticiam et confinia inter istos de Schumber et Garschanum, et ita ibi invenerunt, quod ecclesia sancti Petri debeat fieri istorum de Schumber, etiam ecclesiam sancte Trinitatis cum omnibus suis terrenis, ut ab antiquis evenit, et quod dicta comunitas debeat amministrare ecclesias. Et comunitati Carschani debeat esse ecclesia sancti Sabbe, quemadmodum ecclesia sancti Andree, uti ab antiquis evenit; et quod dicta comunitas debeat administrare dittas ecclesias, et dicta confinia debeant ita stare inter dittas comunitates sub pena ut supra de Gola Goricza et aliorum comunitatum, et sic factum est. Et sic ditti comunitates gaudentes reversi sunt ad domus eorum, quod sic pacifice in dictis meatibus et confinibus composuerunt. Ibiq; dominus comes coram omnibus dittis dominis dedit, tradidit, donavit nundinas sive feriam in die santi Petri domino Jacobo equiti de Vragna, et quod habeat plenam autoritatem in die illa quemadmodum solus dominus comes, et quod venire habeat cum suis clientibus et comunitas Bolyuni et Gole Goricze et de Car-

mano pregiudicievolemente li nuovi, per lo che instano, che il signor conte con altri signori con quest'occasione del loro viaggio quelli rivedessero; d'altra parte il suppano col suo popolo risposero, che li confini siano giusti, ed esser li pretesi sitti d'indubitata loro ragione, così delli loro antenati stati goduti e posseduti, contrastando lungo tempo sopra ciò fra di se li medemi due comuni. Onde il signor conte con tutti gl'altri signori e paesani transferironsi in faccia loci delle stesse controversie, separazioni e termini de' confini, e primieramente giunti alla chiesa di s. Pietro in Opatia già stata Abacia, ove ambe le parti producendo le loro ragioni con li seniori d'una parte e l'altra, quali sapevano benissimo la ragione delli dispartimenti e termini de' confini fra essi, così ivi il signor conte e altri signori conpaesani terminorono, che resti al commune Sumberese la chiesa di s. Pietro, e così medesimamente la chiesa della santissima Trinità con tutta Abbacia chiamata dal volgo Opatia e con tutti li pertinenti termini conforme dall'antichità è provenuto, e questo popolo sia aggravato e sia tenuto mantenere e illuminare e officiare esse due chiese in tal maniera, che sia il loro vero e indubitato termine de' confini. Et al commune di Chersano resti e sia la chiesa di s. Saba, e così in simili la chiesa di s. Andrea, le quali detto commune doverà sostentare, illuminare e officiare; in modo che questi dispartimenti e termini e dispartimenti de' confini tra di loro osservarsi

bone dittam feriam custodire, et dominus Filipus Mazich miles debeat venire similiter cum sua gente ad auxilium custodiendam dittam feriam; et comunitas Schumberi debet apud suas ecclesias suam tenere feriam et nundinas; et comunitas Carschani similiter penes sanctum Sabaoth, et ita ibidem repertum est, et sic factum fuit. Dominus vero comes et alii domini et payesani iverunt, et venerunt ad ecclesiam sancte Trinitatis, et dominus marches et omnes alii domini, qui secum fuerunt, et similiter comunitates, et comunitas Albone et Flannone, et omnes nominatim, qui die esterna fuerunt in meatibus et confinibus. Dominus comes et dominus marchess et omnes domini peroptime se in unum salutaverunt. Et dominus Philipus Matzich loquebatur ex parte dominorum: iudex Lupetine et vos reliqui totaque comunitas Albone ostendite vestra iura, que habetis de meatibus inter vos et istorum de Schumbero; vos autem supanus Valentine et tota comunitas Schumberi similiter ostendite iura vestra, que habetis de meatibus inter vos et istorum de Albona comunitatem; vos vero iudex Barnaba et tota

---

debbano, conforme per il passato è stato statuito dopo l'anichilazione d'essa Abacia e dichiarazione dell'edificio di quella, della qual distruzione tutti li signori paesani con il signor conte dolenti piansero.

Quivi il signor conte alla presenza di questi signori e paesani donò questa fiera nel giorno di s. Pietro consueta a tenersi al signor Giacomo vassallo e suoi eredi perpetuis temporibus signore di Vragna con tutta la giurisdizione e jus e prerogativa conforme esso signor conte la possedeva e con autorità plenaria a poter commetter alli communi di Bogliuno e Cherbune, perchè debbano andar questa fiera custodire con esso signor Giacomo di Vragna, e il simile signor Filippo Macich vassallo sarà tenuto di capitare con la sua gente a questa fiera in agiuto; così la comunità di Sumberg deve appresso queste chiese la sua fiera tenere, e obbidienza tal giorno al signor di Vragna prestare pari modo. Il commune di Chersano averà la fiera sua appresso la chiesa di s. Saba. E nel medesimo giorno prestó l'obbedienza al signor Giacomo di Vragna, a così fu terminato.

Il signor conte e tutti gli altri signori conpaesani proseguendo pervenero alla chiesa di santissima Trinità; ivi ritrovarono aspettando il signor marchese con tutti li signori della sua comitiva la loro comparsa, così ivi ritrovarono pronti tutti quelli communi, quali il giorno di gieri furono con essi loro, così li communi d'Albona e Fianona con il signor conte il signor marchese e tutti gli altri signori vincendevolmente con allegra ciera si salutarono, e giubilanti riposarono. Quivi il sig. Filippo Macich propose al sig.

comunitas Flanone ostendite iura vestra, que habetis, et sic iste comunitates nimis altercabantur. Comunitas vero Schumberi loquebatur, quod est eorum verus antiquus et rectus confinis stando ad angulum sancte Trinitatis, quantum possunt bina vice sagittare da balista, et quod volunt cum hominibus vivis et fidedignis demonstrare et ostendere, et etiam probare, et cum senioribus, qui iura sciunt de Albona et aliis payesanis, quod semper hinc fuit eorum confine. Iudex Lupetin respondebat ex parte comunitatis Albone et Flanone et ambe comunitates, quod verum sit et causa differentiarum, quas inter se habuerant, semper illi domini prospererant et statuerant verum terminum et meatum ad dittum angulum inter nos; et sic comunitas Albone et Flannone presentarunt litteras, que erant scripte sub anno domini millessimo centesimo septuagesimo, in quibus continebatur, quod inter predittas in pri-

marchese, siano le cose all'impronto circa li dispartimenti delli termini de' confini conforme il giorno di gieri è stato patuito. Allora comparsero avanti giudice Lupetina, giudice Romano, giudice Sidar, giudice Petros e giudice Ermacora con tutto il popolo Albonese, così da Fianona giudice Barnaba, giudice Giorgio, giudice Cosmo e giudice Bastian con tutto il commune. Il sig. Filippo Macich d'ordine di tutti essi signori in questo modo parlò: giudice Lupetina e voi altri con tutto il vostro popolo Albonese produciate le vostre ragioni e scritture con uomini senili, che tengono ragione e certezza delli dispartimenti e divisioni delli termini de' confini fra il vostro e Sumberg territorj; e voi suppano Valentin e tutto il popolo di Sumberg pari modo mostriate le vostre ragioni, scritture e seniori, che sano le separazioni e la ragione de' medemi confini tra voi e la comunità Albonese. In simili voi giudice Barnaba e il commune Fianonese tutto promoviate vostre ragioni, scritture e seniori, quali scienza tengono delle ragioni e dispartimenti delli termini e confini, che sono tra di voi e quelli di Sumbergo e Albona territorj, a causa delli quali essi communi molto fra se ebbero a contrastare; così il suppano Valentino con tutta la comunità dolendosi espose, qualmente il loro giusto e indubitato termine delli confini sia situato appresso il cantone della chiesa di santissima Trinità distante tanto, quanto può due tiri de frezza arrivare e colpire, il che esser pronti per documentare con viventi uomini da bene e seniori, quali tengono perfetta cognizione e scienza della ragione e separazione delli medemi confini e loro termini, che sono tra essi communi d'Albona e altri paesani, che quivi sempre sia indubitato loro termine de' confini, e perciò abbiamo erretto ivi la chiesa di s. Ambrogio vicino per evitare a tutto li contrasti e confusioni, e per stabilità e osservazione degli antichi termini de' confini tra di loro.

mis meatibus concluserunt et fecerunt, quod ecclesia sancte Trinitatis debeat fieri comunitati de Schumbero, et quod eandem administrare debeat, ut ab antiquis evenit. Et ad eundem angulum concurrunt tria confinia, Albone, Flannone et Schumberi. Tandem iverunt omnes ditti domini legendo litteras unius et alterius partis, et seniores demonstrando vera confinia et antiqua signa et lapides fossos cum suis signis et congeries lapidum, et sic diretto tramite ad collem vocatum Coschall breg. Ibique expettabat supanus Crismanus et Filich et tota comunitas Coczuri. Ibique omnes domini pausarunt et requiescebant. Et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati de Cotzur, quod ostendent eorum iura, que habent inter se et comunitatem Albone; supanus vero Crismanus et tota comunitas ostenderunt litteras, que scripte fuerant in preditto monticulo tunc temporis, quando et Albonenses, de anno domini millesimo centesimo septuagesimo, in quibus continebatur, quod in ditto monticulo conveniunt tria con-

Rispose giudice Lupetina con tutto il commune Albonese e così Fianonese, e esposero esser la verità, a causa delle quali confisioni e pignore essi signori fecero una diligente revisione, e statuito finalmente termine final fra di loro al cantone della santissima Trinità. All'ora ivi le comunità Albonese e Fianonese produssero scritture emanate l'anno del signore 1170, risultando dalle medeme, qualmente concordemente fra loro in tempo delle passate revisioni delle separazioni abbiano convenuto, che resti la chiesa della santissima Trinità al commune Sumerese, il quale sia tenuto e obligato governarla e officiarla, si come dall' antichità è derivato, al qual cantone che convengono tre termini de' confini, Albonese, Fianonese e Sumerese. Allora che il sig. conte, il sig. marchese e tutti gli altri signori con paesani udirono legere la scrittura stessa, confermando la medema, così terminarono osservarsi debba conforme nel passato dalla signoria è stato stabilito e con le scritture statuito. Finalmente il sig. conte, il sig. marchese con tutti gl'altri signori leggendo le predette scritture passarono inanzi, precedendo li seniori d'une e altre parti, mostrando per vigor di dette scritture indubitate separazioni e termini e antichi segni di confini di pietre piantate con loro impronti e gromazzi, dritta linea na Coxal Breg pervenero, dove aspettavano supano Chrisman e Tilz con tutto il popolo di Cozur. Quivi la signoria riposò.

Sig. Filippo Macich d'ordine della signoria medema disse al commune Cozurese, che deduca scritture con le sue ragioni e seniori, che sano la ragione con dispartimenti delli termini de confini tra loro e la comunità Albonese. Produsse supano Cris-

finia, Albone, Schumberi ed de Cotzurye. Et sic ibidem domini fecerunt infodere unam lapidem, et posuerunt super eam tria signa, quando viderunt litteras unius et alterius partis, et sic ibi invenerunt, et omnia eorum scripta antiqua confirmaverunt et santificaverunt, et unicuique restituerunt, et rescripta pro se servaverunt. Et sic ibi uni et alteri parti notificaverunt, et comunitati Flannone super eorum jura versus sanctam Trinitatem, quod quecumque pars pasculet de dié sive de nocte ultra ditta nominata confinia, illa pars incidit penam marcam, unam et solidorum parvorum quadraginta, arbadigam marchas tres. Quecumque vero dittarum partium removeret dicta nominata confinia, illa pars incidit penam marcas trecentas; domino comiti Pisini marcas centum, dittis dominis marcas centum, et comunitati, que pacifice possideret, marcas centum. Et scripserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et sclava, domini vero pro se servaverunt in lingua almana. Et omnes ille comunitates iverunt gaudenter domum, quod sic pacifice in dittis confinibus composuerunt et concordaverunt, et sic factum est. De illo vero monticulo iverunt comunitas Albone et comunitas Cotzuri directo tramite versus viam, que ducit ad vadum, et sic directo

man le scritture estratte l'anno del signore 1170 in questo medemo monte registrate nel tempo stesso che quelle d'Albonesi e Sumberesi, apparendo nella scrittura stessa, qualmente in questo monte consensero tre divisioni de' confini Albonese, Sumberese e Cozurese. Talchè ivi la signoria fece piantare una pietra, e sopra scolpire 3 impronti, dopochè vidde e lesse le scritture d'una e l'altra parte, e tutte le loro scritture vecchie confirmorono, e alle parti restituirono, le copie delle quali a se riservorono, e alle parti pubblicorono, che ciascheduno d'esse parti ardisse pascere gl'animali sia diurno che noturno tempo oltre le stesse separacioni de' confini, la contrafaciente parte cada alla comunità nella pena di picoli 40, e con animali dell'erbatico sive lanco in marche 3. E quella parte poi, che controfaccesse con violare o trasportare li predetti termini de' confini, la medema parte contrafaciente incorra nella pena di marche 300, al sig. conte di Pisino 100 marche, a questi altri signori 100, e a quella comunità, che pacificamente goderà, altre 100 marche; emanando scritture a tutte le contendenti parti in lingua latina e schiava, e tedesca la signoria riservò per se; doppo di che li popoli tutti s'inviorono di ritorno pieni di giubilo e contento verso le case loro, per esser così in questi controversi dispartimenti e termini de' confini stati agiustati e contenti, con che in questa revisione fu imposto il fine.

Da questo monte proseguendo procedetero li communi Albonese e Cozurese, e a questi li seniori per gl'antichi termini de

tramite per viam per antiqua signa, et ita venerunt ad dittum vadum. Ibi que expettabat supanus Bobos cognomine Saladini et Hrelatzt et Nicolaus Vivoda et Vallerianus et tota comunitas Barbane, de San Ivanatzt supanus Johannes et Urbanus et tota comunitas. Ibi que omnes illi domini pausabant et requiescebant. Ibi que dominus Philipus Matzich loquebatur ex parte dominorum: iudices et tota comunitas Albone scitis, quomodo hodie dittum est vobis et similiter alia die in principio dittorum meatuum et confinium inter castrum meum et Flannonam et Carschanum; ostendite iura vestra, que vobiscum hic habetis; vos vero supanus de Barbana et tota comunitas ostendite iura vestra, que habetis; vos vero supane et comunitas de Satt Yvanatzt similiter ostendite iura vestra; vos etiam supane et comunitas Coczuri ostendite pari modo iura vestra, quemadmodum hodie intellexistis in prenominato monticulo, ubi domini vobis dederunt litteras unicuique parcium. Et singule partes preparate vestros seniores, qui sciunt iustitiam et iura et confinia inter vos. Et sic omnes ille comunitates discesse-runt ad partem, et per longum tempus consiliati sunt. Et postea reversi sunt coram dittis dominis, et dixerunt singule partes, quod ibi sunt vera confinia, que sunt inter nos. Ibi que seniores unius et

confini alla strada tendente al Brod, e così dritamente per li vecchi segnali al molino del sig. Villinger vassalo di Lupoglavo, ivi na Brod, dove aspettava suppano Babos Saladin e Stellaz con Nicolò Viroda e Valentin e seco loro tutto il popolo di Barbana. Et da Sant Ivanaz suppano Giovanni e Urbano con tutto il loro commune, e quivi tutta la signoria riposò. Da parte della quale il sig. Filippo Macich parlò: giudici e tutto il popolo Albonese, siccome oggi di voi è stato proposto, e altro giorno in principio di questi dispartimenti seguiti tra il mio castello e Fianonese con Chersano, produciate le vostre ragioni, che teniate quivi in questa revisione; così voi suppano di Barbana con il popolo Sant Ivanaz usate le vostre ragioni, che quivi intendiate avere; pari modo voi suppano con tutto il commune di Cozur promoviate le vostre ragioni, quali pretendete sopra queste differenze delle separazioni e termini de' confini avere, e come meglio questa mane abbiate inteso nel monte, dove la signoria a tutte le parti distribuì scritte confermanti le divisioni di questi termini de' confini e in restituzione le predette scritte vecchie; perciò aprontate li vostri seniori, quali abbino cognizione e certezza della ragione e separazione delli veri termini de' confini fra di voi. Allora tutti questi popoli da parte ritiratisi, lungo tempo fra loro consigliononsi, e poscia alla presenza della signoria comparsi, concordemente affermorono, qualmente quivi concorrono e convergono indubitati ter-

alterius partis ostenderunt quatuor lapides infossos, qui non poterant cognosci neque videri, donec effoderentur, et erant in unum unusquisque cum sua cruce, qui demonstrabant et ostendebant quatuor confinia Albone, Barbane, Cotzuri et satt Yvanaczt. Insuper ad istas lapides ostenderunt litteras et scripturas singule partes, per quas reperierunt dittas lapides, que erant scripte anni curentis millesimo centesimo quinquagesimo, in quibus continebatur in primis de superius Arsia aquastagna versus sant Ivanaczt, ex illa parte usque aquam magni fluminis Cotzuri, et sic supra terminus est inter Schumber et Cotzurum; ex isto latere vadi sive transitum aque vel brod ab infra totius aque Arsia et alii omnes fontes ex uno latere usque ad aliam partem illorum de Barbana, reservando comunitati Albone, adquare sive potare animalia usque Arsiam, et in fontibus, qui oriuntur in latere Albonense et non aliter; versus vero Albonam de Arsia pertinent omnia ad Albonam, et sic directo tramite per mediam Arsiam magnam fluminis usque ad mare, ut pervenit Arsia in mare; deinde vero per medium mare usque vallem per medium ad angulum ecclesie sancti Laurentii; ibidem sunt duo confinia, istorum de Barbana et de Racall, illa media pars maris pertinet Albone, et huc ad Barbanam alia pars maris

mini e separazioni de' confini fra di loro, e così li vicendevoli loro seniori dimostrorono quattro pietre essere ivi sotterrate, il che eseguito, furono rinvenute, ritrovate cadauna con suo impronto segnate, quali segni il commune di Barbana con scritte documentò e sufficientemente provò, che queste pietre in esse scritte segnate l'anno del signore 1150 siano indubitati termini de' confini delle separazioni in questo sito esteso, che concorrono e convengono e in questo modo separino; primieramente solo il sig. conte e il sig. marchese lungo tempo leggendole, poscia le diedero al sig. Filippo Macich, che le legga alla presenza di tutta quella signoria e paesani, e così di tutti quelli popoli, ove primieramente principia al di sopra Arsa fiume grande a sant Ivanaz di quella parte sino l'acqua grande fiume al Cozurese, sino li termini fra Sumbereze e Cozurese. Da questa parte del Brod in giù tutte l'acque fontane ed Arsa d'una parte e l'altra al Barbanese, riservando alla comunità d'Albona jus pascendi sino l'Arsa e nelle fontane scaturienti in costiere Albonesi, e così giusta e dritta linea in giù sino mare ove mette il fiume Arsa le sue foci in mare. D'indi dritta linea per mezzo del mare conforme li lidi dell' acqua del fiume Arsa dimostrano e così dritta linea per mezzaria del cantone della chiesadi S. Lorenzo in Draga; in questo cantone convenngono due termini delle separazioni de' confini Barbanese, Castelnuovo, la metà del mare resta al Barbanese, onde

pertinet istorum de Barbana. Et quecumque pars, tam Albone quam Barbane, caperent pisces ultra dicta confinia absque consensu unius sive alterius partis, illa pars incidit penam marcas quinquaginta, zoe marche 50 sive de die sive de nocte; et quotienscumque illud transgredierentur, semper ista pena solvitur, et sic una et altera pars fuerunt contenti; et ibi in vado videlicet in Brod, reservando payesanis tempore caristie aque adquare et potare animalia eorum supra et infra, neminem dampnificando, et animalia possant per totum sic usque ad vadium et quomodo Arsia stat pasculari per diem, et debeant ire pernottare ad comunalle, qui est semper reservatus pro payesanis, et illud comunalle jacet super santt Ivanatzt et inter Barbanam et Zmignium usque ad confinia Galignanensia. Et sic et ita notificaverunt uni et alteri parti: quod quecumque pars pascuaret ultra dicta confinia de die sive de nocte, illa pars incidit penam marcham unam solidorum 40 parvorum, arbadigam marchas tres; et quecumque pars removeret dicta confinia, illa pars inci-

qualunque parte d'essi comuni sia Albonese che Barbanese ardisse oltre questi confini in mare pescare sine licentia dell' altra parte si diurno che noturno tempo, la parte contrafaciente sine ulla misericordia s' intende incorsa nela pena al sig. di marche 5; così che ivi ambe le parti controverse acondescendendo e approvando confessano, che il medemo tra esse parti viene affermato senza alcun contrasto, controvenienza ne confusione. All' ora il sig. marchese e tutti gl'altri signori udiva la medema approvazione e confessione, e le convenzioni tra le parti stesse, seguita la predetta scrittura presentata, confirmarono, e copiata, alla comunità di Barbana la ritornarono, confirmando tutte le prenarrate cose dell' antichità provenute; però qui in Brod e in queste quatro separazioni e termini de' confini riservarono alli paesani, chè possono in tempo della siccità abbeverare loro animali sì nelle parti superiori che inferiori. evitando li danni, e l'animalia possono per tutto il territorio sino al Brod conforme sta la Arsa: pascere si diurno tempo che notturno, devono andare con loro giacere o pernottare in comunalle (id est differenze).

Quale sempre per sempre sia et è riservato per beneficio de' paesani; il qual comunalle giace di sopra sant Ivanaz fra Barbana e Gimino e loro confini sino li termini del territorio di Galignana e termini di Brisnica; et per fine ivi alle medeme parti annunciarono, perchè cadauna d'esse appresso ciò rimaner debbano, sicome dall' antichità è derivato. In maniera che ciascheduna parte s'innoltrasse fuori di questi termini pascere li loro animali si diurno che noturno tempo, quella parte incorra nella pena alla comunità di marche una di piccoli sono 40, e con erbatico o lanco marche 3. Et così qualunque, che trasportasse ovvero ammovesse essi termini delli dipartimenti e confini, la parte contrafaciente incorra nella pena

dit penam marchas trecentas, zoe marce 300, domino comiti Pisini centum marcas, dittis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas. Et ibi domini dederunt litteras uni et alteri parti lingua latina et sclava, et domini sibi servaverunt in lingua almana. Et dominus comes ibi in vado, videlizet brod, coram omnibus illis dominis et coram comunitatibus prenominatis dono dedit et donavit Cotzur cum omnibus suis pertinentiis et confinibus et proventibus domino Philipo Matzich equiti aurato de Coslacho perpetuis temporibus per omnia, ut continebatur in litteris, quas sibi ibidem dedit cum sigillo pendenti. Et ibi ita pettytt dominus marches coram omnibus dominis dominum Philipum, quod teneret bonam convicinanciam cum comunitate Albonense, et ibi promisit et spondidit coram omnibus dictis dominis, quod vellt amicabiliter vivere secum, et dominus Philipus similiter rogavit comunitatem Albone, quod et ipse se haberetur et teneretur secum bonam vicinatem, et sic una et alia pars promiserunt, et fuerunt gavis et gaudentes. Et sic omnes iste comunitates iverunt gaudentes domum, quod sic pacifice in his meatibus et confinibus concordarunt. Tandem dominus comes et dominus marches et omnes domini et paysani et de Albona et de Pinguento, de Monthona et de Portulis, et relique comunitates

di marche 300, al sig. conte di Pisino 100 marche, agl'altri signori 100 marche, e a quella comunità, la quale pacificamente osserverà e goderà, marche 100; accompagnando per maggior osservanza di ciò tanto une che l'altre parti con le scritte in idioma latino e schiavo, avendo la signoria per se riservato li scritti in idioma tedesco, con che imposeso il fine. Il sig. conte quivi in Brod alla presenza di tutti gl'astanti signori e di tutti li sopranominati popoli dono e ha donato Cozur con tutte le sue abenze e pertinenze e ingressi al sig. Filippo Macich vassallo di Cosgliaco perpetuis temporibus e come meglio contiene il diploma quivi consegnatogli con pendente sigillo.

Dopo ciò il sig. marchese ivi alla presenza di tutta la signoria pregò al sig. Filippo Macich, che volesse coltivar buona corrispondenza e vicinanza con la comunità d'Albona, sicome s'esprime e promise alla predetta presenza di voler amicabilmente seco loro vivere. All' incontro il detto sig. Macich pregò il popolo Albonese, che volessero essi sudditi corrispondere scambievolmente una buona e pacifica amicizia e vicinanza, di maniera che una parte e l'altra promise, e vicendevoli patti fra di loro statuirono, contenti e giubilanti rimasero. Finalmente tutti li preacenati popoli sodisfatti, contenti e allegri verso le loro case si volsero, mentre pacificamente in questi dispartimenti accordati e contenti furono; et il sig. marchese con tutti gl'altri signori e paesani e così quelli d'Albona,

iverunt ad cenam ad Barbanam. Et in crastino post missam sederunt omnes domini in platea, et dominus Philipus Matzich loquebatur ex parte dominorum: supane Barbane mittatis istas litteras ad Rachall, hic domini scribuntur, quod pro crastino veniant ad meatus et confinia cum suis iuribus et scripturis et senioribus, qui sciunt iura et confinia inter eos et inter comunitatem Polensem et Mothmarani, et istas alias litteras mittatis ad Polam, hic scribit dominus marches, quo veniat tota comunitas ad meatus et confinia una cum istis de Mothmarano, qui sunt inter vos et istorum de Rachall; vos vero supane et tota comunitas disponite et preparate iura vestra et scripturas et seniores, qui sciunt iura et confinia inter vos et Polenses et Mothmarani, et sic factum fuit. Et in crastino post missam iverunt ad Rachall ad prandium, et peracto prandio, sederunt sub arbore vocato Ledogna ante portas. Ibiqve venerunt littere de comunitate Polense, in quibus rogabat tota comunitas Polensis dominum comitem et dominum marchionem, quod expectarent usque crastinum horam prandij, et hoc quod volunt venire ad fenilia vocata Sorbery, et quod ibidem omnes reperiantur in dicta hora videlicet merediei, et quod directe

Pingente, Montona, Portole e altri communi andorono in Barbana alla cena.

Il giorno seguente sentita la santa messa e sedendo tutta la signoria in piazza da parte, nella quale il signor Filippo Macich disse al suppano di Barbana: mandate queste lettere in Castelnovo, quali scrive il signor conte con l'altra signoria, acciò domani mattina a buonissima ora compariscono alli dispartimenti con le scritture e seniores, che sanno la ragione e divisioni delli confini fra loro e le comunità di Pola e Monmorano. E quest' altre lettere spedite a Pola, quali scrive il sig. marchese, perchè comparisca tutto il comune con quello di Monmorano alle medesime separazioni de confini apparati delle scritture, e ragioni, e che vengono seniores, quali tengono la certa scienza delle divisioni de' confini e ragione, che sonno fra di loro e Castelnovo; e così voi suppano Bobos con tutto il popolo approntiate scritture e seniores, che medesimamente sapino la ragione e dispartimenti de' confini tra di voi Polesi e Monmoranesi; e così fu eseguito.

Udita le santa messa, il giorno seguente andorono in Castelnovo a desinare. Dopo pranzo tutta la signoria sedendo sotto il lodogno dinanzi le porte, ricevè le lettece in risposta della comunità di Pola, con quale ricercò aspettare, così chè capitarono nel sito detto na loqui Serberu, ove tutti dovevano ritrovarsi, essendo in strada propria separazione de' confini, da rivedersi fra essi communi. E così fu aggiornato.

est eis in via in meatibus et confinibus inter eos, et sic factum fuit. Et in crastino post missam iverunt, et venerunt ad fenilia Sorbery, et sederunt sub magnis arboribus quercinis. Ibique venit de Pola dominus de Bonas et dominus Thomas et dominus Manzoli et dominus de Bocha, dominus Johanes, dominus Scandula, dominus Jacobus, dominus Cleopasis et tota comunitas Polensis. Ibique venerunt de Mothmarano iudex cognomine Loli, Zener, Filido et tota comunitas Mothmarani. Ibique venerunt de Barbana supanus Boboss, Ruming et Hrelaczt et Nicolaus Vivoda et Valerianus et tota comunitas. De Rachall supanus Zernulislovich, Nicolaus et Crismanus ac tota comunitas. Ibique omnes isti domini et comunitates ad villam Posdra. Ibique omnes isti domini et dominus marches et cum eo omnes domini, qui cum eo erant ex omnibus comunitatibus prenomnatis et ex tota comitate omnes viri prenomnati, qui fuerant in illis meatibus et confinibus per provinciam, omnes per longum tempus consiliati sunt. Tunc omnes iste comunitates ad partem steterunt, domini vero omnes ad aliam partem, et per longum tempus consiliati sunt. Dominus vero Filipus loquebatur ex parte dominorum comunitati Polensi et Mothmarani ac comunitati de Rachall, quod unaqueque pars ostendant et demonstrent eorum iura, ut perceperunt et habuerunt in litteris alio

---

Il giorno seguente dopo sentita la santa messa s'instradorono il signor conte, signor marchese e tutta l'altra signoria di comitiva, e gionti na loqui Serberu, si sedettero sotto li grandi arbori cervati, dove gionti da Pola il signor Debonas, il signor Tomaso, il signor Mazale, il signor di Bocca, il signor Scandulla, il signor Giacomo, il signor Cleopatri, il signor Giovanni, e anco tutto il popolo Polese; medemamente comparsero da Monmorano il giudice Lolli, il Zenardo, Fillido con tutto il popolo Monmoranesi, e da Barbana suppano Bobbos, Girolamo Hrelac e Nicolo Vivoda con Valentin, e tutta la comunità. Da Castelnuovo suppano Chernul, il Slocich, il Nicolò, il Crisman e tutta la comunità, dove la signoria vicendevolmente con essi communi con ridente ciera si salutorono.

Quivi il signor conte con tutti essi signori, che seco erano, e paesani, dopodichè pranzarono, e da parte ritirati, molto tempo fra di loro consigliarono; dopo ciò tutti essi popoli medemamente d'una parte slontanati, e li signori conte, marchese e altri signori d'altra parte, e passati lunghi consigli fra di loro, il signor Filippo Macich da parte di tutta questa signoria parlò alli comuni di Pola, Monmorano e di Castelnuovo, che cadauna parte mostri e produca le sue ragioni, sicome l'altro giorno lettere l'avisavano con scrit-

die scriptis, ac scripta et seniores, qui sciunt iura et confinia. Ibique comunitas Polensis, Mathmarani et de Racall multum altercabantur inter se, et comunitas Pole cum Mothmaranis ostenderunt litteras et scripturas, qui scripti fuerunt sub anno domini millesimo centesimo quinquagesimo, in quibus continebantur, et seniores, qui sciebant, et qui prius fuerunt in meatibus et confinibus, et quod omnes et singule partes fuerunt contentate et concordaverunt, quod per medium terrenum, vocatum in sclavo Prelog, et sic per signa per medium locum confine inter Polenses et istorum de Mothmarano et inter istorum de Rochall; et ostendit comunitas Pole et Mothmarani, quod semper ipsi ab domino ab uno lathere mudaverunt mediam partem illius laci et illi de Racall mediam partem, et unaqueque comunitas faciebat expensas ad suam partem. Ibique invenerunt clavos infixos secundum cruces in arboribus quercinis in circuitu dicti laci. Et illi de Racall ostenderunt litteras, que scripte fuerant sub anno domini millesimo vigesimo quinto, in quibus continebatur, quod est eorum confine ex alio latere illius terreni dicti Prelog, et sic directo tramite ad monti-

ture e seniori, che sanno le ragioni e separazioni de' confini con termini, che sono fra di loro; per il che il popolo di Pola ebbe molto a contrastare con quelli di Monmorano e Castelnovo. Ultimamente le comunità di Pola e Monmorano produssero le scritture emanate l'anno del signore 1150, contenendo in esse le separazioni, e appresso li seniori, quali molto bene sapevano le medesime fra di loro, per essere stati prima in esse divisioni; e in effetto che tutte le parti d'accordo convenirono, li confirmarono, e acconsentendo contentorono così, che di mezaria di Prilog e indi dritta linea per l'antichi segni risultanti delle prodotte scritture, siccome dalli seniori, che precedevano, venivano dimostrati per mezzo di questo lago chiamato dal volgo loqua Serberu, quella parte alla comunità di Pola e Monmorano, e da quest' altra parte alla comunità di Castelnovo. E quivi dimostrorono li popoli di Pola e Castelnovo, qualmente loro sempre per la loro parte altra metà, e cadauni contribuivano le spese per la medesima porzione del lago stesso, in maniera che quivi ritrovarono in grandi arbori cervati chiodi in figura di croce inchiodati d' una parte e l' altra, che dividevano per metà detto lago. D' altra parte il popolo di Castelnovo presentò le scritture rogate l' anno del signore 1027, constando dalle medesime, essere veri loro termini e dispartimenti de' confini a punto da quella parte di Prilog, veramente a drittura per l' antichi segni, siccome dimostrorono e le scritture contengono, e poscia alla superficie del monte alto dritta linea, d'indi dritta linea na Loqui lamuza polma. D'indi rettamente per l'an-

culum excelsum et altum, deinde versus Lamuch lacum, deinde versus alium monticulum, deinde ad angulum ecclesie sancti Dionisij: super quibus respondebat comunitas Polensis et Mothmarani: verum est, quod isti de Rachall eorum animalia super predictum lacum Lamuch adaquarunt et potaverunt, et hoc cum petitione et consensu tempore carestie aque; similiter semper iverunt ad pausandum et pernottandum ad aliam partem Sorberi, et ita ut dictum est, et deinde per antiqua signa versus ecclesiam sancti Dionisy, et hoc probamus et ostendimus cum eis et cum istis de Barbana, et causa istius littere fuerunt facti meatus et confinia et scripture, quod deberemus inter se pacifice et tranquille vivere et minime transgredere dicta tconfinia. Super hoc respondebant isti de Rachal causa erroris, quod nos pignorabant, fugiebamus cum nostris animalibus ex alio latere laci. Et de dittis litteris, scripturis, meatibus et confinibus non fuerunt contenti nostri seniores, sed ista fuerunt facta ultra et contra eorum voluntatem.

Tandem illi domini longo temporis spacium, consiliabantur, et fecerunt vocare ad se iudicem Ermochoram de Pinguento, et Pen-

ichi segni alla pietra piantata nel monticello alto, nella qual pietra essere segni d'impronti scolpiti, d'indi a drittura per antichi segnali al cantone della chiesa di s. Dionisio. Risposero li popoli di Pola e Monmorano, essere verita, qualmente Castelnuovesi loro animali in lago Lanuci, con ricercarli licenza, in tempo della siccità abbeveravano, ma che poi ritornavano con medesimi animali giacere di quella parte a Serbera, e come meglio è provato e dimostrato con antichi segni sino la chiesa di s. Dionisio, il che tutto ciò e ora presente siamo per provarli con uomini di Barbana e altri del paese, che per causa e occasione di queste tante confusioni di differenze seguirono le divisioni e termini fissati tra loro parti controverse con stipulazioni delle scritture, clausule, parti e ligami doversi fra di loro osservare e passare quella buona e quieta corrispondenza di buoni amici e vicini, e non contrafare ne contravenire contro le predette separazioni e antichi segni de' confini.

Replicarono Castelnuovesi, che con loro frequenti violenze e incessanti paure, che con pignore continue li facevano, doveva fuggire con loro proprii animali da quell' altra parte del lago detto loqua Serbara, e che a questi tali segni di termini ne tampoco le scritture delli dipartimenti non v'erano concorse l'aprovazioni delli loro antenati, avendo questi essi soli segnati contra il volere dell' altra parte, il che fatto sia contro la ragione, che il presente chiaramente si vede.

Sopra di che il sig. conte, il signor marchese con tutti gl'altri signori lungo tempo consigliarono, e considerando, a se assonsero

yarem et Matheum; de Monthona iudicem Richardum, Carlanum et Farinum; de Portulis iudicem Golich et Zerneschich et Ermochoram; de Albona iudicem Lupitinum, Ruminum et Sidram; de Flannona iudicem Barnabam, et de aliis locis, et sic diu consiliabantur, et sic comunitas Polensis et Mothmarani et de Rachall et Barbani stabant ad partem, et inter se altercabantur. Et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum ad comunitatem Polensem, Mothmarani et Racli, quod eligant de Pola sex seniores, qui sciunt iura et confinia, de Mothmarono alios sex, et de Rachall similiter sex, et quod ducant per meatus et confinia; et isti decem et octo viri seniores in antea, unusquisque eorum crucem in manibus deferendo, directo tramite, ut audierunt a senioribus; et sic omnes iste comunitates inter se muthuo contentaverunt, cum maximis promissionibus et iuramentis afirmaverunt, quod volunt firmiter perseverare et permanere quomodocumque ipsi facient meatus et confinia, et ita factum est. Et venerunt in medio Portilongi, deinde directo tramite versus Laschtre, deinde versus Polion, deinde directe per medium dicti lacus Serberi, medium lacum comunitati Pole et Mothmarani,

---

da Pinguento giudice Ermacora con Pengar e Mattio, da Montona giudice Lizardo con Carlan Baraterevich e Farin.; da Portole sig. Giulich con Machor; d'Albona giudice Lupetino con Rumin, Sidar e Petros; da Fianona giudice Bernaba con Ieduisnar, e così d'altri luochi e paesani. Tra li quali passando il lungo consiglio, in questo tempo li communi e popoli Polese, Monmoranesè, Castelnovese e Barbanese a parte ritirati, molto fra se medesimi contrastarono.

Il sig. Macich per parte di tutta questa signoria annunciò alla comunità di Pola, Monmorano e Castelnuovo, acciò d'accordo ellegano e scielgano da Pola sei seniori, che abbino certa cognizione delli dispartimenti e ragione de' termini de' confini fra di loro. Da Monmorano altri 6 seniori, e così medesimamente da Castelnuovo seniori 6; li 18 uomini vecchi dovranno fedelmente dimostrare circondando e visitando accessoriamente dilucidare i dispartimenti e termini; li quali 18 seniori procedendo ogn'uno di loro portando una croce in mano, schiarir debbano, in conformità ebbero per tradizione delli quondam loro antenati l'abbino posseduti e goduti e mantenuti, in maniera che tutti questi tre popoli fra se medesimi convenero e con solenne clausola e giuramento alla presenza di tutta la signoria confirmarono, e acconsentendo si dichiararono, che averano per fermo, rato e grato, e che osservano e manteranno inviolabilmente le separazioni e termini de' confini conforme dalli stessi eletti seniori verano dimostrati, posti e stabiliti fra di loro, e così fu compromesso e convenuto; onde primieramente li 18 seniori concordemente eletti andarono, e pas-

et alium medium laci illis de Racal; et ita ibidem determinaverunt, quod illo die, quando una pars mundabit suam partem, tunc alia pars non debeat mundare sub pena marcharum quinque, et ista pena debeat fieri comunitati, ut ab antiquis fuit ordinatum. Deinde directe penes et circa predittos quercos, ostendendo antiqua signa et cruces in lapidibus sculptas et insectas, et sic directo tramite ad vallem, que vocatur Zmigneff dolli; deinde iverunt directe ad unam arborem vocatam Mguell (sic), que apendet super quamdam valliculam, ibique in dicta arbore invenerunt clavos incussos ad modum crucis et alia antiqua signa, et ante dittam arborem est congeries lapidum, et de inferiori parte agri; deinde vero directe ad cubam ecclesie sancti Dionisij, ibique invenerunt antiquas cruces. Ibique concurrunt tria confinia, Polensis cum Mothmaranis, Racli et Barbane, et ad illam ecclesiam in die sancti Dionisii singulo anno crux Barbane et unus sacerdos cum missa et crux Racli debebat venire, ut ab antiquis ordinatum fuit, et dictus sacerdos de Barbana debebat dicere missam legendo, et

sando per mezaria di Prilog, la metà per parte questo divisero, d'indi proseguendo a drittura passarono per segni alle lastre dritta linea, osservando sempre li segnali al Pallion. D'indi rettamente per segnali per mezzo del lago detto Serbara Loqua, dividendo questo lago la metà per parte. E così tutti questi signori in confirmazione di ciò statuirono, che quel giorno, quando una parte neterà la metà della porzione d'esso lago, l'istesso tempo l'altro comune non debba nè ardirà l'altra mondare sotto pena di marche 5, la quale pena assegnano a quella comunità, la quale pontualmente osserverà l'antiche costituzioni e osservazioni. E proseguendo d'indi passarono per li segni appresso li grandi arberi cervati, mostrando l'antiche dimostrazioni na Smicus Dol, id est vallicola serpentina. D'indi proseguendo andorono drittamente na Veliki Mel, cioè arboro grande vovero crescente sopra una valle detta Dolina, e in questo arbore ritrovorono chiodi, che formano una croce inchiodati, e anco antichi segni d'impronti, avanti del quale di più vi è un gromazo, cioè nella parte inferiore. D'indi proseguirono dritta linea alla cubba o sia cappelletta e cantone della chiesa di s. Dionisio, e quivi ritrovorono antiche croci e dimostrazioni, ove convengono 3 termini de' confini e dispartimenti, cioè di Pola con Monmorano, di Castelnuovo e di Barbana, e in questa chiesa di s. Dionisio giorno del patrocinio annuatim processionalmente un sacerdote di Barbana con la messa è obligato comparire, e così l'altro da Castelnuovo parati con la messa, conforme dall' antichità è stato sempre consueto. Il sacerdote Barbane deve leggere la santa messa, e l'offertorio, che viene dalli

offertorium, quod habebat, erat suum. Et Mothmarani crux debebat venire cum eorum sacerdote, et dictus sacerdos sumam missam cantabat, et totum offertorium sibi cedebat; et sic obtinebant Barbani et Racli retro cubam ecclesie suam feriam, et illi de Mothmarano ante fores ecclesie, et sic per totam diem congratulabantur. Ibi omnes illi domini et payesani pausabant, et ita ibi determinaverunt et omnibus notificaverunt, quod quecumque pars ultra dicta confinia pascularent animalia in die sive in notte, illa pars incidit penam marcam unam et solidos quadraginta parvorum, arbadigam marcas tres, et ditte pene cedent et pertinent comunitati. Et quecumque pars removeret dicta prenominata confinia illa pars incidit penam marcas trecentas, domino comiti Pisini centum marcas, dittis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas. Ibi scripserunt uni et alteri parti litteras in lingua latina et sclava, et domini sibi servarunt in lingua almana; et sic omnes preditte comunitates iverunt gaudentes domum, quod pacifice se composuerunt et concordaverunt, et sic factum est. Et

devoti esposto all' altare, è suo. Il sacerdote, che comparisce con la croce di Monmorano, parimenti a questo s' aspetta di cantare la santa messa, e l'offertorio di questo tempo è suo; in modochè la comunità di Barbana e Castelnuovo ebbero tal giorno la loro fiera retro la sopracitata cappelletta detta volgarmente cubba; e la comunità di Monmorano inanzi la porta d'essa chiesa con la comunità di Pola, dimodo che tutto il giorno festegiavano ivi.

Quivi il signor conte, il signor marchese con tutta l'altra signoria e paesani riposarono. E poscia tutto ciò confirmarono, siccome dall' antichità è provenuto e stato mantenuto e osservato; dichiarando a tutte le parti annunciarono e commiserò, che qualunque d'esse parti si facesse lecito violare o muovere overo trasportare oltre tali termini e divisioni de' confini, pascerli li suoi animali si diurno che noturno tempo, il contrafacente incorra al commune nella pena di marche una sono di picoli 40, e d'erbatice in marche 3. E chiunque poi d'esse parti si facesse lecito violare, amovere overo trasportare li preparati termini delle separacioni, la parte controveniente incorra nella pena di marche 100 al signor conte di Pisino, e altre marche 100 a questa altra signoria del consiglio, e alla comunità, la quale pacifice e inviolabilmente l'osservarà, altre 100 marche, riducendo in scritto, ad une e l'altre parti consegnarono in idioma latino ed illirico, e la signoria a se riservò in idioma tedesco. Talchè tutti essi popoli ritornando alle loro case contenti e sodisfatti d'essersi in queste divisioni così pacificamente accordati, e termini de' confini fra di loro essere stabiliti; ed a queste controverse in questa conformità fu dato il fine e perpetua quiete statuita.

dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum domino marcheso et comunitati Polensi, quod scribant litteras comunitati Adignanam, quod veniat tota comunitas cras in mane ad meatus et confinia versus Pilipam ante prandium cum eorum iuribus et scripturis et contrada Gurani, et quod veniant antiqui seniores, qui sciunt iura et confinia eorum; et sic dominus Marcheso et comunitas Polensis scripserunt litteras comunitati Adignane, et deinde scripserunt litteras supano Golczane et supano sancti Vincentii, quod veniant cras ad meatus, ubi eorum confinia concurrunt. Vos vero supane Barbane, ex parte vestre comunitatis preparate iura vestra et scripturas et seniores, qui sciunt iura et confinia, que habetur inter Adignanenses et Guranum. Vos vero comunitas Polensis cum Mothmaranis velite e converso venire istuc cras mane, quod faciemus meatus et confinia inter vos et Barbanenses usque Filipanum, et sic omnibus complacuit, et sic factum est. Et sic omnes domini et payesani reversi sunt Barbanam ad cenam, comunitas vero Pole ivit ad Mothmaranum. Dominus marches ordinavit, quod veniant cum ipsis de Albona, de Pinguento, de Monthona, de Portulis et de aliis locis, qui erant cum eo in dittis meatibus et confinibus, et quod e converso veniant ad dictas meatus et confinia, ita ut ordinatum est, cum comunitate Po-

Il signor Filippo Macich per parte del conte e di tutta congregata signoria propose al sig. marchese e alli popoli di Pola con Monmorano, che scrivono lettere alla comunità di Dignano, acciochè comparisca tutto il popolo alli dispartimenti dimattina a buon ora alle parti di Filippan, cioè avanti pranzo, con le ragioni e scritte apparati, e uomini seniore, che tengono cognizione e contezza, e sanno la ragione e dispartimenti del territorio di Goran. Talchè il signor marchese con il popolo Polese scrisse lettere a popolo Dignanese e la signoria al popolo di Golzano e suppano di s. Vincenti-Abaccia, che compariscano dimani a buon' ora alle separazioni de' confini, ivi ove sono li termini fra di loro, e che li confini stessi principiano. E voi suppano di Barbana con tutto il popolo siate apparati e pronti con le vostre ragioni, scritte e seniore, chè sapino la ragione e divisioni con li termini de' confini, quali abiate tra li territori e le contrade vostre e quello di Goran con Dignano. Et voi suppano Polese con Monmorese di rinnovo dimani mattina quivi compariate, acciochè terminiamo e il fine poniamo alli dispartimenti fra di voi e li territorj di Barbana e di Filippan, il che a tutti fu di sodisfacione, e così cio fu fatto e eseguito. La signoria con tutti li paesani ritornarono a cena in Barbana, e il popolo di Pola andò in Monmorano. Così il signor marchese ordinò lo debbano accompagnare quelli di Pinguento,

lense et Mothmarani. Et in crastino post missam venerunt ad ecclesiam sancti Dionisij. Ibiq̄ue plebanus Barbane presbiter Anthonius dixit missam. Ibiq̄ue venit comunitas Polensis cum Mothmaranis et omnes illi boni viri, qui cum eis fuerant, et sic omnes domini multo temporis spacio consiliati sunt in ecclesiam, et omnes comunitates foris expectabant. Et dominus marches una cum dominis, qui cum eo erant, steterunt ad partem, et comunitas Pole cum Mothmaranis et cum aliis comunitatibus predictis, et sic diu consiliati sunt. Deinde convenerunt omnes in unum, dicebatque dominus marches domino comiti, quod ita facerent, sicut die hesterno cum bono ordine, quod comunitas Barbane elegeret bonos sex viros antiquos seniores, qui scirent iura et confinia inter eos, et comunitas Polensis sex, et isti de Mothmarano similiter sex, demonstrando recto tramite, uti ab antiquis audierunt. Et sic omnibus dominis complacuit. Et ibi omnes ditte comunitates unite sunt, et cum magnis promissionibus et iuramento inter se afirmaverunt, quod volunt penes illud manere et observare, ubi demonstrabunt ii decem et octo viri senes. Et sic factum est.

Iverunt seniores in antea, unusquisque eorum crucem deferebat, et ostendebant ac demonstrabant diretto tramite, de cuba penes solam ecclesiam, et sic directe versus quamdam ripam, que

---

Albona, Montona, Portole, Castel e altri luoghi di sua committiva per ritornare di sua compagnia alle divisioni e separacioni delli termini de' confini ordinati.

Il giorno seguente si trasferirono alla chiesa di s. Dionisio, ove il sig. pievano di Barbana d. Antonio celebrò la s. messa, e quivi comparse il sig. marchese e il popolo di Pola con quello di Monmorano e tutti quelli onorati uomini di suo seguito. Dove fra tutta la signoria passò lungo consiglio entro nella chiesa, e li popoli tutti di fuori l'aspettavano. Il signor marchese con quelli signori, che seco lui erano, a parte ritirati e con il popolo di Pola e Monmorano con gl'altri communi già nominati lungo tempo discorsero, e poscia un'altra riconversero in un bozolo, sichè il sig. marchese parlò al sig. conte e a tutti li congregati signori, acciochè volessero ordinare in conformità il giorno di gieri, che elegono i Barbanesi 6 persone seniori, quali sano di certa scienza la ragione e termini delle divisioni de' confini fra di loro, le comunità di Pola 6 persone e quelli di Monmorano altre 6, per dimostrare e dilucidare la ragione, siccome dalli quondam loro antenati li fosse stato dimostrato. Il che da tutta la signoria fu gradito, e la proposicione d'essi tutti popoli accettata in maniera, che secondo la medema s'uniformarono, e sotto le soleni clausole e giuramento fra di se stessi statuirono, d'aver per fermo e rato, e per osservazione a

vocatur Plitua, ibique invenerunt unam antiquam crucem in lapide excisam, deinde directe ad arbores magnas quercinas, demonstrantes antiquas cruces et in eis clavos incussos, et sic directe per antiqua signa ad Pilipam, et sic ad unam valliculam, unde incipit Corona, et in capite inicii dicte Corone est magna arbor vocata Imgnell et arbor querci, in quibus sunt antiqua signa, et per dictam Coronam via magna veniens de comitatu versus Polam, et ibidem super unum monticulum conveniunt tria confinia, unumquodque cum suis signis, Polensis cum Mothmaranis, Barbani, Adignane cum Gurano. Ibi expectabatur iudex Zerlognii et Cesarii et Trombaro Blasius et Domenigo et tota comunitas Adignane. Et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati Adignane, si in hoc monticulo essent vera confinia inter eos, an non; qui omnes dixerunt, et cum iuramentis proposuerunt et confirmaverunt dixeruntque, quod directe ibi concurrunt tria confinia, Polensis cum Mothmaranis, Adignane cum Gurano et Barbane.

manutenzione perpetua tutta quella separacione e dispartimenti, che verranno dalle 18 elette persone dimostrate, statuite e dilucidate.

Talchè li seniori eletti precedendo cadauno di loro con sua croce in mano andarono dalla cubba sive capelletta della chiesa drittura sopra una scavatura nominata altrimenti Ruppa chiamata Politva, ove ritrovarono una croce antica in una pietra scolpita. D'indi incaminatisi dritta linea appresso grandi arbori cervati, mostrando l'antiche dimostracioni o siano segni di croce, e così rettamente per gl'antichi segni al territorio e contrada di Filippa sopra una vallicola, dalla quale principia il Coronale, in capo del quale è crescente un grande arborovvere e l'altro cervato, nelli quali appariscono antichi segni delli chiodi in figura di croce inchiodati, e ivi appresso una croce nella pietra escavata, e oltre questo Coronale strada carreggiata procedente del contado conduce in Pola, e così retto all' in sù nel monticello di Filippa, dove concorrono e terminano 3 termini delle separacioni de' confini cadauno con sue dimostracioni, cioè di Pola con Monmorano, di Barbana e di Dignano con Goran. Quivi ritrovarono aspettando giudice Carlon, Ces. Trombaru e Biaggio Domicich con tutto il popolo di Dignano, al quale il sig. Filippo Macich discorse per parte di tutta la congregazione nobile, se veramente in questo monte sia giusto e certo termine delle separazioni fra di voi; a qual ricerca tutti resposero, con solene clausola e giuramento confirmarono, qualmente ivi indubitatamente convengono e finiscono li termini e dispartimenti de' confini Polese con Monmoranesi, Dignanese con Goranesi e Barbanesi. Così il sig. conte, il sig. marchese con tutti gl'altri signori, popoli e paesani quivi pranzarono con infinito giubilo; et statuirono, che per tali osservarsi dabbano conforme dagl'antichi è stato

Tandem dominus comes et dominus marches et omnes domini et omnes ditte comunitates et paesani ibidem pransi sunt, et gaudebant, et ita determinaverunt, et unicuique parcium notificaverunt, quod quecumque pars ultra ditte prenominate confinia pascularent de die vel de notte illa pars incidit penam marcam unam et solidos parvorum quadraginta, arbadigam marchas tres; et quecumque pars amoveret ditte confinia, illa pars incidit penam marcas trecentas, domino comiti Pisini centum marcas, dittis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas; et scripserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et lingua sclava, et sibi reservarunt lingua almana. Et ita fattum est, et omnes ditte comunitates iverunt gaudentes domum, quod in istis confinibus pacifice concordarunt.

Dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte minorum ad comunitatem Polensem et Adignani, quod preparent et ostendant eorum iura et scripturas et seniores, qui sciunt iura et confinia inter vos et inter Guranum et Barbanam. Vos vero supane et tota comunitas Barbane preparate et ostendite iura vestra et scripturas et seniores, qui sciunt iura et confinia inter vos et inter Adignanam et Guranum; et sic dicte comunitates multo inter se altercabant, et dicta comunitas Barbane ostendebat et demonstrabat antiqua

---

statuito e osservato e dalli medemi è provenuto, e alle parti publicorono, che quelli, li quali oltre questi termini e separacioni de' confini ardirano pascare li loro animali si diurno che noturno tempo, la parte controveniente incorra di sodisfare alla comunità le pene di marche una sono di piccoli 40 e dell' erbatico sive lanco marche 3; così qualunque ardisse amover, violar o trasportar li già detti termini, la parte contrafaciente scada nella pena di marche 300; al sig. conte di Pisino marche 100, alli signori congregati marche 100, al commune, qual pacificamente e inviolabilmente osserverà, marche 100; scritturando a tuute le parti in linguaggio latino e schiavo, e la signoria volse per se in idioma tedesco, con che fu dato il fine. Dopo di che tutti li popoli allegri ritornorono alle case loro per essere stati con silenzio agiustati accordati in questo divisioni e termini de' confini. Et il sig. Filippo Macich d'ordine della stessa signoria comise alla comunità di Dignano, che mostri le loro ragion, e seniori . . . con scritte, quali saper possono la ragione con dispartimenti de' confini fra di voi e commune di Goran con Barbana. Et voi suppano con tutto il popolo Barbanese similmente produciate le vostre ragioni e scritte con seniori, quali sano la ragione e separacioni con termini de' confini tra di voi con territorj Dignanese con Goranese; perlochè li stessi popoli lungo tempo fra se ebbero la contesa, finalmente la comunità

signa et scripturas, que scripta erant sub anno domini milesimo quingentesimo (sic) octavo de eorum contrada. Ex alio latere comunitas Adignane demonstrabat cum senioribus et scripturis scripte in uno instrumento, quod se composuerat quidem supanus Sixtus de Barbana pro quinque annis, quod haberet et deberet ultra predicta confinia pascolare per omnia usque Terzarni planiciem, et sic solvit arbadigam ad Adignanam, quod instrumentum erat scriptum sub anno domini millesimo centesimo quadragesimo, et hoc nomine contrade Gurani, et sic dicte comunitates multum altercabantur. Dominus comes et dominus marchess et omnes ditti domini per longum tempus consiliati sunt, et vocarunt ad se de Pinguento iudicem Ermochoram et Pengarell et Matheum; de Monthona iudicem Richardum, Carlanum et Coracam et Farinum; de Portulis iudicem Golich, Zerczenich et Hermochoram; de Albona iudicem Lupitinum, Rominum et Sidram et Petrusam, et de aliis locis, et sic unanimiter consiliabantur, et unius et alterius partis scripturas legebatur. Et sic comunitas Pole demonstrat et ostendit cum eorum originali, in quo omnia eorum scripta continebantur de eorum notariis, quod dictum instrumentum fuit factum in eorum palacio secundum eorum

Barbanese sfodrò le sue scritte segnate l'anno 1058, nelle quali constano li termini e separacioni de' confini fra la contrada di Goran, così presenti li seniori, quali hanno certa scienza della ragione e divisione delli territorj fra di loro. Dall' altra il popolo di Dignano scielse e presentò li seniori, quali hanno certa scienza di ragione e dispartimenti de' confini tra di loro, e appresso un instrumento, dal quale consta, qualmente avesse convenuto certo supano Sisto da Barbana per 5 anni a non dover infra ovvero più sotto queste divisioni pascersi gl'animali e in simili sino Terzami Ravanze, per li quali pascoli pagava l'erbatico in Dignano, e il prodotto instrumento esser stipulato l'anno del signore 1140 in nome della comunità di Gorano, per qual causa e occasione tutti questi popoli fra di se ebbero molto da contrastare. Il sig. conte, il sig. marchese e tutti li signori passato lungo tempo, consiglio assunsero da se, da Pinguente giudice Ermacora Pengar con Mattio, da Montona giudice Rizado con Carlan Baraterovich, Coraza e Farin, da Portole giudice Jullich con Cernevich e Ermacora, d'Albona giudice Lupetina con Rumin, Zidar e Petros, da Fianona giudice Barnaba con Silvestro, da Castel e altri luoghi, fra li quali tutti passato il lungo consiglio tanto l'una che l'altra parte le lettere e scritte lessero. Allora il suppano di Pola con popolo presentò le sue scritte in originali, nelle quali contendevano tutte le scritte e notari loro, che quell' instromento sia stato stipulato in loro palazzo d'ordine e commissione di loro antenati e regimento, e in

seniorum precepto, in quo continebatur, quod dictus supanus Sixtus possit et valleat pasculare de ditto monte, ubi sunt tria confinia in Pilipano, et sic usque planiciem Tersarni, et sic totaliter usque sathkam ecclesie sancti Martini, ubi concurrunt quatuor confinia; et certe adhuc vivunt, qui interfuerunt ibidem eorum preces, qui ipsis de hoc locuti fuerunt. Et dominus Filipus Matzich loquebatur, quod deberent stare ex parte dicte comunitatis. Et dominus comes et dominus marchion et omnes domini in unum consiliabantur, comunitas vero Polensis cum Adignanensibus et de Barbana erant ex latere, et inter se loquebantur. Dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati Pole, Adignani et Barbane, quod eligant de Pola sex seniores, qui sciunt iura et confinia inter Adignanenses, Guranenses et Barbanam, alios sex de Adignana et sex de Barbana, et quod ducant per meatus et confinia hi decem et octo viri seniores, quod procedant in antea unusquisque crucem in manibus deferendo diretto tramite, ut audierunt a senioribus; et sic omnes iste comunitates se unanimiter unite sunt, et cum maximis promissionibus et iuramentis concluserunt, quod volunt permanere

questo contiene, qualmente suddetto suppano Sisto possa servirsi del beneficio dei pascoli con li suoi animali di questo monte di Filippano, ove convengono 3 termini de' confini, e così per li termini sino Ravanze Terzami e per tutto sino la Zatcha dell' abbacia della chiesa di s. Martino, ove convengono e finiscono quatro termini delli dispartimenti de' confini, instando appresso tutta la signoria, che in questa forma dovesse osservarsi, sicome dall' antichità è provenuto, essendo tutto ciò pronto presentemente con uomini vivi provare, quali le dette divisioni videro, e dalli quondam genitori loro li furono dimostrate e tradotto, che in oltre queste alcuna parte possa confondere, ma che per tale in avvenire e per sempre si debbano sostentare, osservare, nè in alcun modo alle medeme contravenire. Comise il sig. Filippo Macich di commissione di tutto il nobile consiglio alle comunità di Pola, di Dignano, di Barbana a dover tutti questi popoli da una parte ritirarsi. Il sig. conte, il marchese con tutti li congregati signori in lungo tempo consigliato, e il commune Polese, Dignanese e Barbanese a parte di loro contesero.

Il sig. Filipo Macich in esecuzione della terminazione ordinò ai popoli di Pola e Dignano, così al popolo di Barbana, che scielgano dal popolo di Pola 6 uomini seniori, a quali siano note le ragioni, dispartimenti de' confini fra li territorij di Dignano con Gorano e Barbana, pariter 6 di Dignano a altri sei di Barbana, in modo che questi 18 seniori doveranno fedelmente guidare per li dispartimenti, e cadauno di loro portava una croce in mano così giusta-

et obtinere, quomodo ipsi facient metas et confinia. Et sic factum est. Et sic de illis arboribus Mgnell et quercinis et a capite istius Corone de ditto monticulo iverunt diretto tramite super unam congeriem lapidum, deinde super unam arborem magnam querci, in quo invenerunt unum signum, deinde ad unum magnum Mgnell, in quo invenerunt duas antiquas cruces, ibique incusserunt clavos in eum; deinde directo tramite super unam planiciem, que nominatur Tersarna, super unam congeriem lapidum super viam, que tendit versus san Vincentium, ibique sepelierunt et posuerunt unum magnum lapidem, et in omni latere sculpservunt unum signum. Deinde directo tramite per viam, que vadit de san Vincenti versus Mothmaranum, deinde per illam viam per congeries et antiqua signa, et sic directo tramite iverunt usque ad viam, que vadit de Adignana versus Barbanam in capite sathche predite ecclesie santi Martini de Cernice Glabodacht, ibique invenerunt antiquas cruces et signa. Ibique expetabat supanus Marcus et Crismanus et Barnabas et Ni-

mente in conformità per tradizione delli quondam loro antenati abbino inteso, e gl'è fissamente dimostrato. Con che tutti li predetti confini rimasero sodisfatti e fra di se accordati con solenni clausole e giuramento patuirono e confirmorono con vicendevoli obbligazioni, che averano per fermo e ratto tutto quello e conforme gli eletti seniori segnarano li dispartimenti, e dimostravano, e così fu risolto e costituito; sicchè dalli sopracitati arbori vovere e cervato e capo del Coronale di questo monticello s'incaminorono a drittura ad un gromazzo, nel quale ritrovorono una croce in pietra scolpita. D'indi ad un grande arboro cervato, nel quale ritrovorono segni e una croce in una pietra incavata. D'indi ad un grande arboro rovere, nel quale ritrovorono due antiche croci e delli chiodi inchiodorono in esso arboro. D'indi andorono per l'antiche dimostrazioni dritta linea in pianura detta altrimenti dal volgo Ravance nominata Terzarna, ivi in un gromazzo, nel quale in una pietra scolpita la dimostrazione d'un impronto sopra la strada, che tende in s. Vincenti, quivi piantorono una pietra e d'ogni parte in detta pietra un segno scavorono. Da qui s' instradorono a drittura per la strada proseguendo tendente a Monmorano e di s. Vincenti, sicchè in questa strada molte croci in pietra scolpirono, e proseguendo per l' antichi segni sempre per la strada medema sino alla strada, quale conduce da Dignano in Barbana e al capo della sopramentorata Zatcha dell' abbacia della chiesa di s. Martino, dal monte sive cima Globoza, ivi trovarono croci; in questo sito ritrovorono, che l'aspettavano suppano Marco con Crisman, Barnaba e Nicolò e tutto il popolo di Golzano, dell'abbacia di san Vincenti suppano Gisco Adamo con Xil e tutta la comunità.

colaus et tota comunitas Golczane; de san Vincenti, supanus Fosco Adam, Schill et tota comunitas. Et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati Golczane et comunitati Santi Vincentii, si in illis triviis et in illis signis, que ostenderunt isti de Adignana in capite dicte sachke verum confine inter eos an non; qui omnes dixerunt, et cum magnis promissionibus et ligamentis iuramentisque confirmaverunt, quod directe ibidem concurrunt quatuor confinia, Adignani cum Gurano, santi Vincentii et Golczane et Barbane. Ibi que ostenderunt quatuor signa in lapide exculpta. Ibi que comunitas Golczane ostenderunt litteras, que scripta erant in primis meatibus et confectionibus, existentibus omnibus dittis communibus ibidem impreseuciarum et in unum, et ut in dictis scripturis plene aparet, et que scripte erant sub anno domini millesimo vigesimo quinto. Et sic totum ibidem determinaverunt, quemadmodum ab antiquis evenit. Et sic ibi dicti domini illas litteras confirmaverunt, et comunitati Golczane eas restituerunt, et copiam sibi servaverunt, et unicuique parti notificaverunt: quod quecumque partium ultra ditte confinia prenominate pascularent de die vel de nocte, illa pars incidit penam comunitati marcam unam et solidos

Da parte di tutta la signora e di sua commissione il sig. Filippo Macich ricercò li popoli delle comunità Golzanese, s. Vicentese, se veramente in questi dispartimenti e dimostrazioni d'antichi segni rimostrati dal commun Dignanese in capo della precitata Zatcha sia indubitato loro termine delle separacioni. Questi unitamente risposero e con solenne affermacione e giuramento confirmorono, che appunto ivi concorrono e finiscono quattro termini delle divisioni tra essi loro Dignanesi con Goranesi, così s. Vicentini e Golzanesi e Barbanesi, e ivi mostrorono 4 segnali veridici in pietre scolpite, e il popolo di Golzana appresso presentò le scritture emanate in tempo delli precedenti dispartimenti nell' anno de sig. 1025, dalle quali risulta, qualmente le medesime dimostrazioni de' segni siano state statuite, cioè da cadauno luoco il suo proprio segno improntato.

Il signor conte, il signor marchese e tutti gl'altri signori, lette le presentate scritture, rimasero sodisfatti, statuiro no quivi, e confirmando queste divisioni, terminorono, deversi godere, tenere e mantenere conforme dall' antichità pervenero. Insuper il sig. conte, il signor marchese le scritture stesse confirmorono, e al popolo Golzanese le restituirono, la copia delle quali per se riservorono, e a tutte esse parti publicorono, che chiunque d'esse parti contravenisse, e oltre li sudetti termini delle divisioni de' confini pascerebbe li suoi animali tanto diurno che noturno tempo, la parte contrafaciente alla comunità incorre nella pena di marche una,

parvorum quadraginta, de arbadiga marcas tres. Et quecumque pars removeret ditte nominata confinia, illa pars incidit penam marcas trecentas, domino comiti Pisini centum marchas, dictis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice obtineret, centum marcas; et super hoc excrípserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et lingua sclava, et sibi servaverunt lingua almana. Et comunitates predictæ omnes iverunt domum, gaudentes, quod ita pacifice in dittis confinibus concordaverunt et composuerunt. Et sic factum est de illis viis et triviis; et a capite istius sachke iverunt omnes dicti domini et omnes ditte comunitates et payesani inter istos de Golczana et Barbanam, deinde diretto tramite ad unam magnam arborem vocatam Mgnell, ibique invenerunt duas antiquas cruces et clavos infixos; deinde super unam magnam arborem querci, super quem erant duo signa; deinde super unam congeriem lapidum; deinde diretto tramite ad caput istius sachke ecclesie santi Lampassz. Ibique conquesta et lamentata est comunitas Polensis domino comiti et domino marchesio et omnibus dominis ex parte sue eccle-

sono di piccoli 40, ed all'erbatico vel lanco in marche 3; e quello poi amovesse, trasportasse o violasse li prefatti termini e separazioni de' confini, la parte contrafaciente s' intende incorsa nella pena di marche, 300 al signor conte di Pisino marche 100, a questa signoria 100 marche, ed alla comunità, dalla quale rettamente con silenzio sarà goduto, mantenuto ed osservato, altre marche 100; confermate le scritture, a tutte esse parti restituirono, le copie delle quali per se riservò la signoria, accompagnate tutte le parti contente con atti, scritture nove per loro direzione in idioma latino e schiavo, e in tedesco tratenne per se la signoria: con che fu dato a tutto ciò quanto di sopra termine e fine. Dopodichè tutti li popoli sodisfatti per quello restorono pacificamente contentati, e composto in precitati termini delle separazioni e divisioni de' confini, tutti giubilanti di ritorno se instradarono verso le loro proprie abitazioni.

Da queste divisioni e dispartimenti de' confini o dal cavo della su citata Zatcha in prosecuzione tutta la signoria e tutti questi popoli e paesani andorono fra li territorj di Golzana e Barbana, d'indi retta linea ad un gran arboro rovere, nel quale ritrovorono due vecchie croci e chiodi inchiodati conforme dalle scritture si legge; d'indi ad un arboro grande cervato, nel quale vi sono due segni. D'indi ad un gromazzo, e da qui dritta linea al capo dela Zatcha della chiesa di s. Sebastiano, in idioma illirico detta Crecqua sutoga Bastiana, ove ritrovorono due diverse dimostrazioni de' segnali; e quivi si dolse il popolo al signor conte, al signor marchese ed a tutta la congregata signoria per parte della sua chiesa

sie et eorum domini abbatis. Ibiq̄ue ostenderunt litteras, in quibus continebatur, quod dictam ecclesiam habeat comunitas Barbane administrare, et pro ea dare ditto abbati proventus singulo anno mensuras Barhani triticum stariolo 15 quem proventum iam a longo tempore dare nolunt, quod evenit et ordinatum est de antiquis. Comunitas vero Barbane super hoc respondebat et postulabat, quod dominus abbas sepius volebat ipsis dare eorum iura, et comunitas Polensis non permittit nec vult super dittam ecclesiam et proprietatem eius dare iura nostra de nostrá ecclesia, et triticum accipere singulo anno; et sic omnes domini decreverunt et determinaverunt, quod comunitas Polensis et dominus abbas debeant dare iura, que pertinent comunitati Barbane, et sic quod debeant solvere, ut a senioribus evenit. Et sic factum est. Deinde de capite istius sachke iverunt directo tramite in vallem vocatam na Doll Budkofs; ibi dividuntur tria confinia, Barbane, Golczani et santi Vincency. Ibidem superius est unus fons et parva aqua, exitum habet in una ripa, que nominatur Puchull, que adiacet parti Barbane, de qua aqua omnes domini et omnes ditte comunitates et payesani poterunt.

e suo monsignor abbate, presentando le scritte, nelle quali consta, che questa chiesa sia tenuta la comunità di Barbana in tutte le cose necessarie provvedere e mantenere, e quella corrispondere ad esso abbate pensione da quella spettante formento starioli 15 di misura Barbanese, quale da molto tempo non ha corrisposto nè intendendo osservare quel tanto dagli antichi è stato statuito. La comunità barbanese sopra di ciò rispose e pretese, che il monsignor abbate più e più volte avesse deliberato di dar e consegnargli le loro ragioni, ed essa comunità Polese a ciò ha impedito, in modo che mai potè avere nè ha conseguito le ragioni sopra chiesa e con terreni pertinenti: onde che dateci a noi le medesime ragioni, e voi riceverete il vostro formento.

Sopra ciò il signor conte, il signor marchese e tutti gl'atri signori ordinarono, che la comunità di Pola ed il monsignor abbate siano tenuti ed obbligati, e che debbano consegnare ed aver cosegnato le ragioni spettanti alla comunità di Barbana sopra la medema loro chiesa e terreni pertinenti, all' incontro i Barbanesi debbano ed aver corrisposto e soddisfatto in conformità dall' antichità è provenuto, e fù così statuito e terminato. Da questo capo di Zatca e segni de' termini si trasferiroro sopra il Buchan Dol, ove si ritrovono 3 dimostrazioni di segni, che finiscono tre termini e dispartimenti de' confini, Barbanese, Golzanese e Sanvicentese, ed ivi di sopra essendo una fontanetta con poca acqua, che scaturisce in una escavatura, altrimenti Ruppa, nominata Pozul, giacente nella parte Barbanese, della qual acqua tutta la signoria, popoli e paesani bevettero. Il

Et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati Barbane et Golczane et santi Vincencii, ut si ibidem haberent aliquam litteram; qui dixerunt, quod non habent, quia habent una et altera pars litteras, et tunc ibidem requiescebant omnes domini et comunitates et payesani. Et omnes ditti domini et omnes prenominated comunitates iverunt ad Zmignum ad cenam. Ibiqve venit dominus Dormiter episcopus Petinensis, postulabat et querculabatur et ostendebat litteras super tres ecclesias in unum prope et in districtu Zmignii, santa Sabbata, sancta Duidas (sic) et sanctus Domenicus, quod pertinent ecclesiae Pettinensi cum omnibus suis terrenis, et comunitas Zmignii et episcopus Parentinus hec sub potestatem eorum converterunt. Et sic ibidem dominus marches litteras (misit) ad Parentium, quod veniat dominus episcopus Othon. Et in mane post missam venerunt littere de Parencio, et sic omnes domini reperierunt et invenerunt, quod erunt et pertinent dicte ec-

signor Filippo Macich de mandato parlò alli communi Barbanese, Golzanese e Sanvicentese, se ivi circa li detti termini e divisioni fra essi loro avessero contrasti e confusioni, o se pur quelli riconoscono e fra se stessi osservano per veri, sicuri, pacifici e indubitati dipartimenti e termini de' confini. Al che alcuni di loro risposero di nò, ma avendo pronte le scritture si une che l'altre parti, alla signoria le presentorono per far constare, qualmente ivi appunto convegono e finiscono fra essi loro 3 termini delle separacioni, conforme anticamente furono nel tempo delle divisioni costituiti, segnati in esse scritture l'anno del signore 1220. E poi statuirono, ordinarono ed appresso questi rimaner debbono, ed aver osservato l'antiche costituzioni ed osservanze, quo facto tutti essi popoli ritornorono allegri alle loro case per essersi con tal quiete in queste separacioni accordati e pacificati; dove la signoria avendo alquanto riposato con tutta la commitiva, tanto il signor conte che il signor marchese con tutti gl'altri signori e paesani e communi andororo alla cena in Gimino, dove comparse alla presenza il monsignor Demetrio vescovo della città di Pedena dolendosi espose e presentò le scritture e ragioni, qualmente le tre chiese vicine e quasi unite in territorio di Gimino situate, cioè la chiesa di s. Diomisio, la chiesa di s. Agnese e la chiesa di santo Sabba s'aspettano alla giurisdizione del vescovato di Pedena con tutti termini a questa spettanti e pertinenti; il che tutta la comunità di Gimino con il monsignor vescovo di Parenzo sotto di se avevano convertito con evidente usurpo. Per il che il sig. marchese scrisse lettere in Parenzo, affinché comparisca il monsignor vescovo Ottone per rispondere a quanto di sopra.

Il giorno seguente dopo udita la santa messa ricevè lettere di risposta dal monsignor vescovo Parentino; allora il signor conte, il

clesie et terrena ecclesie Pettinensi, et dicte ecclesie sunt terrena. Incipit confine in angulo ecclesie sancte Crucis, ubi est una crux sculpta sive exsecta et ex altero angulo unum signum excisum, et hec omnia usque ad dictas ecclesias predictas. Et quicumque in ditiis terrenis seminaverit, tenetur et debeat dare decimam domino episcopo Pettinensi, et sic factum fuit. Et tunc temporis omnis episcopus stabat in monte, videlicet in breg Vermis penes ecclesiam sancti Michaelis, dempto quum missam episcopalem cantabat. Et tandem dominus Filipus Machich loquebatur ex parte dominorum: Zmignii mittite istas litteras, quas scribit dominus marches, ad duos Castellos, quod veniat tota comunitas ad meatus et confinia inter vos et Coriticum, et alias litteras mittite ad Coriticum, quod veniat tota comunitas ad meatus et confinia, et quod deferant secum iura eorum et scripta, et quod veniant seniores, qui sciunt iura et meatus ac confinia inter duos Castellos et inter istos de santo Laurentio. Ibique venerunt iudex Fachin et Fulin et Cismanus et tota comunitas duorum Castellorum in Zmignium. Ibique supanus Maurus Zagrich et Marinell et Michael et tota comunitas Zmignii se maxime et longo consiliati sunt, et sic unanimiter comparuerunt et iverunt coram dictis dominis. Ibique

signor marchese con tutti gl'altri signori statuirono e confirmorono l'antiche costituzioni, in maniera che le sopracitate chiese siano ed esser debbano sotto vescovato di Pedena con tutti li proventi alle medesime spettanti, terreni del medesimo jus giacenti e dilatanti sino al cimiterio della chiesa di santa croce. In questo tempo cadaun vescovo Pedenese abitava ed ebbe la sua abitazione quotidiana in monte di Vermo appresso la chiese di s. Michael arangelo eccettuato li giorni, nelli quali da pontificare era tenuto di trasferirsi in essa città di Pedena.

Il signor Filippo Macich d'ordine d'essa signoria commise al suppano di Gimino, acciochè spedisca le presenti lettere scritte dal marchese alle comunità di due Castelli, perchè comparisca tutto quel popolo alli dispartimenti, apparati delle ragioni e scritture con uomini senili, che sanno la ragione e separazione de' confini fra essi loro con quella di Coridico. E quest' altra lettera mandate alla comunità di Coridico, perchè medesimamente comparisca tutto quel popolo alli medemi dispartimenti col portar seco le scritture e con seniori, quali hanno certa scienza delle ragioni e divisioni de' confini tra esse parti. Sicchè comparve il giudice Cramar, Filippo Crisman ed Angelo con tutta la comunità di due Castelli in Gimino, ove con il suppano Mauro Sagrich, Marinel, Michel e tutto il popolo Giminese lungo tempo consiglionono, e poscia tutti li communi si presentorono alla presenza del signor conte, signor

domini et omnes prenominati et paesani sedebant sub logia sive Ledogna in platea. Ibi loquebatur iudex Fachin et tota comunitas duorum Castellorum, ibique personaliter intererat supanus Zagricus et tota comunitas Zmignii. Domini, hic sunt nostri vicini inpresenciarum, qualiter nos non habemus inter nos aliquam et nullam differentiam, solum modo una et altera pars tenemus antiquos meatus et confinia, quemadmodum a nostris senioribus evenit. Ibi quoque domini longo temporis spacio consilium habuerunt, et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati duorum Castellorum et comunitati Zmigni: dominus comes et dominus marches et omnes isti domini et comunitates volunt, quod vos nominetis vestros meatus et confinia, et sic volunt, quod conscribantur per tres notarios, quemadmodum usque nunc per totam fecerunt provinciam, et conscripserunt. Iudex autem Fakin et tota comunitas loquebatur: inter nos et Zmignienses in primis incipit in vallicolo, et sic vadit per Coronam per antiqua signa directo tramite versus Casteller versus angulum sancti Jacobi; ibique in die sancti tenemus ad nostram partem nostram feriam et Zmignienses ad eorum partem. Ibi sunt posita et statuta signa de nostris antiquis

marchese con gli altri signori e paesani, che sedettero sotto il lodogno in piazza, alla quale presenza espose giudice Cramar per nome di sua comunità di duo Castelli e presente il suppano con il popolo Giminese: signori, questi qui presenti sono li nostri vicini, e che fra di noi non sia alcun contrasto nè confusione circa le separacioni e termini de' confini, ma una e l'altra parte promiscuamente l'osserviamo e possediamo in conformità dagl'antichi è provenuto.

Il signor conte, il signor marchese con tutti gl'altri signori e tutti li più volte nominati paesani avendo lungo tempo consigliato e considerato, il Filippo Macich de mandato etc. pubblicò al popolo di due Castelli, così a quello di Gimino, che il signor conte, il signor marchese e tutti gli altri signori e communi vogliono, che voi nominate vostri dipartimenti e termini dei confini, poichè vogliono, che vengono in scrittura registrati dalli 3 notai, siccome ora per il paese hanno esercitato.

Allora il giudice Cramar con tutto il popolo espose, che fra di loro territorio e questo di Gimino parimente principia il termine in Vallion, dove corre per mezarìa il Coronale, dimostrando li segni retta linea vada a convenire in Casteller, e ivi sono d'una e l'altra parte i segni in pietre scolpiti. D'indi rettamente per le dimostracioni de' segni e a drittura in Coronal sotto la chiesa di s. Giacomo, ove il giorno del medesimo santo teniamo nella parte nostra fiera, e li Giminesi medesimamente nell' altra loro parte, e ivi

et senioribus, et sic singulo anno obtinemus. Deinde per signa et congeries dirette versus Lasti; ibique est magnus lapis infossus, in quo sunt signa unius et alterius partis. Deinde per signa et congeries diretto tramite versus ripam, et deinde diretto tramite ad planiciem ad angulum ecclesie sante Marie. Ibidem sunt tria signa, ubi concurrunt tria confinia duorum Castellorum, Zmignii et santi Vincentii. Ibique clauduntur confinia inter nos et Zmignienses. Tandem ibi domini uni et alteri parti notificaverunt, ex quo sunt omnes et singuli bone voluntatis confinia constituentes et quod obtinent. In primis, quod quecumque pars ultra dicta confinia predicta et nominata pascularent de die vel de nocte, illa pars incidit penam comunitati marcham unam et solidos parvorum quadraginta, zoe solidos 40; de arbadiga marchas tres. Et quecumque pars removeret seu transferet dicta confinia, illa pars incidit penam marcharum trecentas, domino comitti Pisini marcas centum, dittis dominis marcas centum, et comunitati, que pacifice possideret, marcas centum. Et scripserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et lingua sclava, et sibi reservaverunt in lingua almana. Et sic comunitas duorum Castellorum et comunitas Zmignii fuerunt congaudentes, quod sic pacifice in his confinibus concorda-

sono li segni dimostrativi fra di noi delli dispartimenti fissati e statuiti dalli defonti nostri antenati. D'indi per l'antichi segni e gromazzi dritta linea na Lasti, dove vi è una granda pietra piantata, in quella escavati segnali d'una e l'altra parte. D'indi per li segni, dimostrazioni e gromazzi a drittura in Ruppa, e ivi essere scolpito un segnale, e così dirittamente na Ravanze avanti la cantonata della chiesa della B. V. Maria, ivi sono tre segnali, e ivi convengono e finiscono 3 termini della separazioni de' confini, cioè di due Castelli, di Gimino e Sant Vincenti.

Il signor conte, il signor marchese con tutti gl' altri signori ad una e l'altra parte publicorono, giachè da se stessi spontaneamente hanno confessato e nominato li termini fra essi loro delli dispartimenti e confini in questa forma statuiti, così debbano e siano tenuti d'osservarli, altrimenti chiunque d'esse parti oltre li suddetti termini ardirà pascere gl'animali sì diurno che noturno tempo, la parte controfacciente incorra alla comunità in pena di marche una sono di piccoli 40 e coll'erbatico o sia lanco marche 3. Finalmente chiunque d'esse parti amovesse o straportasse e in altra forma violasse li predetti termini, essa parte contrafaciente cada nella pena di marche 300, al sig. conte di Pisino 100 marche, a questi altri congregati signori marche 100, e alla comunità, la quale pacifice e inviolabilmente osserverà, marche 100, avendo perciò scritturato ad una parte e l'altra in idioma latino e illirico, e per se la signoria riservò in idioma tedesco; con che il popolo di

verunt et composuerunt. Dominus comes et dominus marchess et omnes isti domini, omnes comunitates et payesani iverunt versus et ad Coriticum ad cenam; et sederunt in plathea sub ledogna; et dominus Filipus Matzich loquebatur et dicebat ex parte dominorum: supane de Coriticho, mittate istas litteras ad castrum sancti Laurentij, hec scribit dominus marchess, quod veniant in crastinum ad metas et confinia tota comunitas, et quod deferant secum omnia iura et scripturas, et quod veniant seniores, qui sciunt iura et confinia inter vos et istorum de duobus Castellis. Vos autem iudex Fachini de duobus Castellis preparate cum communitate vestra iura vestra et scripturas et seniores, qui sciunt iura, meatus et confinia inter vos et istos de Coritico et istorum de Santto Laurentio. Vos vero supane de Coritico preparate iura vestra et scripturas et seniores, qui sciunt iura et meatus ac confinia inter vos, et sic fattum fuit. Ibique venit dominus Albrecht abbas de sancto Petro de Silva. Ibique dominus comes coram omnibus dominis donavit domino abbati aliam sive secundam partem decime in Coritico de frumento sive blado et de vino et de agnellis ita et tali modo, quod debeat fieri media pars domino comiti et media domino abbati, dando illi presbitero de Coritico omnem et singulam mensuram quartam, videlicet quarte-

due Castelli e così quello di Gimino rimasero contenti e sodisfatti, per esser così pacifice e quietamente concordati, alli quali con li presenti fu dato il fine.

Li signori conte, marchese e altri con li communi e paesani si transferirono in Coridico a cena, e sedendo in piazza sotto lodogno il sig. Filippo Macich di commissione d'essa signoria ordinando disse: voi suppano di Coridico mandate questa lettera in s. Lorenzo, questa scrive il sig. marchese, acciò questa comunità dimani mattina a buon ora capiti alli dispartimenti, che porti le scritture e che vengono seniori, che sanno la ragione e separazioni fra di loro; voi altri de due Castelli, et voi giudice Cramar con tutto il popolo d'entrambi Castelli portate vostre scritture, fate venire seniori, che sanno la ragione e divisioni tra voi e quelli di Coridico e s. Lorenzo. Pariter voi suppano Coridicense aprontate vostre ragioni con scritture e seniori, quali sano la ragione e separazioni fra voi altre conforme avete inteso.

Quivi comparve il monsignor Alberto, abbate di s. Pietro in Selve. Il signor conte alla presenza di tutta questa signoria donò ad esso sig. abbate la metà della decima di Coridico tanto di grani che vino e agnelli, in modo che la metà s'aspetti al sig. conte e altra metà a monsignor abbate, fuori del quartese spetante al monsignor paroco di Coridico, quale ex cumulo li viene assegnata, e il resto si divida tra di loro due ut supra. Per assicurazione di

sium unius et alterius partis, litterisque suis et sigillo pendenti comuniri iussit et confirmari in testimonium omnium dictorum dominorum. Et sic factum fuit. Et in crastino post missam iverunt omnes domini, et venerunt ad valliolum, ibique expectabant iudices et tota comunitas duorum Castellorum. Ibique advenit supanus Petrus filius quondam Prosigoy et Antonius filius supani Laurentii et Svetinas et tota comunitas de Coritico. Et dominus Filipus Matzich loquebatur et dicebat de parte dominorum comunitati duorum Castellorum et Coritici, quod ostendat unaqueque pars eorum iura et scripturas et seniores, qui sciunt iura; et sic nimium altercabantur inter se, et sic ibidem ipsimet ordinarunt, quod eligat comunitas duorum Castellorum seniores tres, qui sciunt iura, meatus et confinia, sicut audierunt de senioribus suis, et comunitas Coritici seniores tres, qui sciunt iura, meatus et confinia inter eos, et sic omnibus dominis complacuit et ita iuraverunt, ibique fecerunt iuramentum omnes ditte comunitates, et maximis ligaturis inter se confirmaverunt et ratificaverunt, quod volunt apud illud manere et obtinere ac perseverare, ubi demonstrabunt ii sex antiqui seniores; et sic unusquisque eorum crucem in manibus deferebat, antecedeabant demonstrantes de valliollo valle, et sic directo tramite per Coronam, osten-

che alla presenza antedetta l'accompagnò con il diploma munito, e con il pendente sigillo corroborato, il che tutto il sig. conte confermò, e approvando fece il fine.

Il giorno seguente sentita la s. messa si trasferero tutti quanti signori, communi e paesani in Vallion, ove aspettava il giudice e tutta la comunità di due Castelli, e ivi comparse suppano Pietro, pregò il suo figliolo e Antonio figliolo di suppano Lorenzo per giustizia e tutto il popolo di Coridico. Il sig. Filippo Macich di comandamento di tutta la signoria ordinò al popolo d'entrambi Castelli, il medemo a quello di Coridico, perchè entrambi mostrino le ragioni con scritture e seniori, che sappino la ragione e dispartimenti fra essi loro, a causa di che detti popoli ebbero fra di se molto a contrastare. Finalmente fra se medemi amabilmente convennero ed ordinarono, che la comunità di due Castelli scielga tre uomini senili, a quali sia nota la ragione e separazioni fra essi loro, e che guidano per li confini, secondo che intesero dalli defonti seniori; il che a tutta la signoria essendo stato di sodisfazione, detti popoli così statuirono, e con solenni stipulazioni e clausule e giuramento approvarono, promettendo scambievolmente e vicendevolmente, che averanno per fermo, rato e sempre grato tenirano li termini e dispartimenti, conforme verranno segnati, assignati e statuiti dagli eletti sei seniori. Così cadauno di loro eletti 6 seniori avendo una croce in mano precedendo s'incamino-

dentes antiqua signa et congeries lapidum, et sic directe ad magnam arborem vocatam Mgnell, ubi dicitur et vocatur Baba, in qua arbore erant antiqua signa. Ibiq̄ue infoderunt unum magnum lapidem, super quem posuerunt signum. Ibiq̄ue habentur tria confinia de sancto Laurencyo, duorum Castellorum et Coritici. Ibiq̄ue expectabat iudex Vallatar, Carlanus et Schulianus et Bernardus et tota comunitas Santi Laurenci. Ibiq̄ue dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati sancti Laurencii: iudices et tota comunitas sancti Laurencii ostendite iura vestra et scripturas et seniores, qui sciunt iura, meatus et confinia inter vos, Coriticum et duorum Castellorum, an esset ibi verum confine inter vos an non. Ibiq̄ue comunitas castri sancti Laurentii ostenderunt litteras, que scriptae erant sub anno domini millesimo centesimo trigessimio, in quibus continebatur, quod ibidem est verum confine sancti Laurentii, duorum Castellorum et Coritici; et tunc domini omnes notificaverunt uni et alteri parti, quod quecumque pars ultra dicta confinia pasculet de die vel de nocte, illa pars incidit penam comunitati unam marcam et solidos parvorum quadraginta, et ita ibi determinaverunt, uti primitus fuit inter eos; et quecumque pars

---

rono alla mezarìa di Vallion alla Draga dritta linea alla Corona, mostrando antiche dimostrazioni di segnali e gromazzi, e così dritta linea in arbero vovere grande, sito volgarmente chiamato Baba, in quella furono 3 dimostrazioni e segnali, così in questo sito piantarono una grandissima pietra, e in essa scolpirono 3 segni, ove convengono e finiscono 3 termini delle divisioni de' confini di s. Lorenzo, di due Castelli e di Coridico. Mentre in medemo sito Baba aspetavano giudice Valentino, Carlan, Giuliano e Bernardo con tutto il popolo di s. Lorenzo. Il sig. Filippo Macich ricercò per parte di tutta la signoria essa comunità di s. Lorenzo: voi giudici e tutt' il popolo, sicome foste avisati con lettere del giorno di gieri, promovete le vostre ragioni e scritture con seniori, quali hanno cognizione, scienza della ragione e dispartimenti fra voi altri e quelli di Coridico e due Castelli, e se veramente quivi sia il vero e indubitato termine e separazione de' confini fra voi altri comuni o pur non. Allora il popolo di s. Lorenzo presentò scritture registrate e segnate l'anno del sig. 1130, dalle quali consta, che in esso sito siano e che finiscono 3 termini delle separazioni de' confini, cioè di s. Lorenzo, di due Castelli e di Coridico, qual scritture lesse solo il sig. marchese alla presenza di tutta questa signoria, la qual signoria pubblicò si ad une che ad altra parti, che appresso queste debbano contenersi conforme dagl' antenati è provenuto, statuendo a chiunque d'esse parti oltre termini e dispartimenti prenderebbe ardire pascere gli animali si diurno che no-

removeret dicta prenominata confinia, illa pars incidit penam marcas trecentas, domino comitti Pisini centum marcas, et dictis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas. Et scripserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et sclava, domini vero sibi servaverunt in lingua almana; et sic ibi litteras illas antiquas confirmaverunt et restituerunt, ac acopiatam sibi servaverunt. Et omnes iste comunitates iverunt gaudenter in domus eorum, quod ita pacifice in dittis meatibus et confinibus se acordarunt. Ibiq̄ue dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati sancti Laurentii et comunitati Coritici, quod ostendat una et altera pars eorum iura et scripturas et seniores, qui sciunt iura, meatus et confinia inter vos. Tunc iste comunitates per longum tempus ibi consiliati sunt. Deinde e converso ad dictos dominos venerunt. Ibiq̄ue comunitas sancti Laurentii ostenderunt litteras, in quibus continebantur meatus inter eos, que scripte erant ibidem eadem die ut supra; comunitas eciam Coritici ostenderunt eorum litteras, que erant scripte antea per omnia, et erant ambe littere unius vocis et consonantie.

---

turno tempo, il contrafaciente incorra nella pena alla comunità di marche una sono di piccoli 40. Et qualunque poi ardisse amovere, trasportare, ampliare o sminuire li prenominati termini e confini delle stesse divisioni, la parte contrafaciente s'intenda incorsa nella pena di marche 300, al sig. conte di Pisino 100 marche, e a quest'altri signori 100 marche, e a quella comunità, che pacifice e inviolabilmente osserverà, marche 100. Et accompagnate con scritture si une che l'altre parti in linguaggio latino e illirico, la signoria per se riservò le scritture in idioma tedesco, pariter le scritture vecchie presentate e copiate e confermate, alle parti restituirono, le copie delle quali per se riservò. Onde che li popoli andorono allegri a casa per essere stati aquietati e convenuti sopra questi dispartimenti e divisioni de' confini, con che a ciò fu imposto il fine.

Il sig. Filippo Macich comise d'ordine della signoria alla comunità di s. Lorenzo e di Coridico, acciochè le parti e popoli mostrino le loro ragioni, scritture e uomini senili, che sappino la ragione e separazione de' confini fra esse comunità; perlochè li medemi due popoli fra se lungo tempo consigliato, ebbero etiam molto a contrastare in maniera, che comparsero alla presenza della signoria. All'ora il popolo di s. Lorenzo presentò scritture, nelle quali appariscono termini e dispartimenti fra essi loro emanate le stesse scritture nelle prime passate separazioni in data come sopra. Similmente il popolo Coridicese produsse le scritture delle divisioni emanate nello stesso tempo, che quelle presentate per parte di

Ibique iudex Valtar, Calan, et Sulian et Bernardus antecedeabant, supanus Petrus, Antonius et Svetinos cum eis, et unaqueque pars deferebat litteras, et iudex Sulianus legebat. Domini vero omnes sequebantur eos, et sic de illa baba iverunt per antiqua signa et per congeries, ut in litteris apparebat, circuiendo terena et agros ecclesiae intemerate virginis Marie de monte. Ibique conquestus est dominus Albertus abbas, quod comunitas sancti Laurentii ex uno latere accipit vi et ex alio latere comunitas Coritici, et quod non vellent solvere censum ordinatum. Tandem dominus comes et dominus marchess et omnes illi domini determinaverunt et ordinarunt, quod per ditta terena et agri debeant et teneantur dare ditte ecclesie decimas, quod et ab antiquis evenit. Deinde iverunt per antiqua signa et congeries directo tramite super quandam aquam vocatam Puch, remote quasi tres passus, et quod ditta aqua pertinet ad Coriticum. Deinde per antiqua signa et congeries super Bablach et super magnam Lauram, deinde per signa ad magnam arborem nucis. Ibidem sunt tres cruces super lapidem insculpte. Deinde

quelli di s. Lorenzo, e convengono ambi coll' istesso tenore, le quali scritte il sig. conte, il sig. marchese soli lessero alla presenza di tutti questi signori, e giudice Valtar, Carlan, Giuliano e Bernardo procedendo con li suppano Petar, Antonio e Steffano, cadauna parte portando le scritte. Il giudice Giuliano le lesse seguitandoli tutta la signoria con tutti li popoli e paesani, cosi ch  instradati andorono in detta Baba per antichi segni e gromazzi, si come entro in esse scritte si legge e appare in circuito inferriamente l'abbacia della chiesa della B. V. M. del monte.

In questo tempo ivi personalmente si dolse monsignor Alberto di s. Pietro in Selve, qualmente il popolo di s. Lorenzo d'una parte l'usa violenza, e dall' altra parte il popolo di Coridico sopra questi terreni e campi arativi, pretendendo a non voler corrispondere il solito aggravio di dohodak dell' istessi campi dell' abbacia. Sicch  il sig. conte, il sig. marchese e tutta quest' altra signoria ordinarono, che da questi campi e terreni siano tenuti a quest' abbacia della chiesa della B. V. M. in monte la decima corrispondere e osservare conforme gl'antichi hanno lasciato e costituito.

Ed in prosecuzione delli dispartimenti e separazioni de' confini e delli soprannominati segni e gromazzi andorono per l'antiche dimostrazioni de' segnali e gromazzi a drittura sopra lago; tre incavature sono nelle pietre e segni di dimostrazioni, che questo lago sia veramente nel territorio di Coridico e della medema ragione. D'indi per vecchi segni secondo le predette scritte dittavano, e dimostrano veramente al Bablaz e alla Lastra grande. D'indi per antichi segni in albero grande nogara, nel quale sono incavate due

ad Coronam et sic dittam Coronam circumdando versus montem Rusin breg. Deinde per antiqua signa et congeries directe na Ternovi Luchi, ibique consumantur quatuor confinia. Ibique ita concluderunt omnes illi domini, quemadmodum prius fuit, quando primitus inter se meatus et confinia fecerunt; ibique notificaverunt uni et alteri parti, quod quecumque pars ultra dicta confinia pascuaret de die sive de nocte, illa pars incidit penam marcham unam et solidos parvorum quadraginta, arbadigam marchas tres; et quecumque pars amoveret dicta confinia prenominata, illa pars incidit penam marcas trecentas, domino comiti Pisini centum marcas, dittis dominis centum marcas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marcas. Ibique omnes litteras eorum antiquas confirmaverunt, et unicuique parti restituerunt, et acopiate sibi servaverunt, et scripserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et lingua sclava, domini vero per se servarunt in lingua almana, et ita factum fuit. Dominus comes et dominus marchess et omnes illi domini et comunitates et payesani iverunt ad cenam ad sanctum Laurentium.

---

croci, e due altre quivi scolpite in pietra. D'indi alla Corona sive Coronalle circonda Businbreg. D'indi sempre per l'antiche dimostrazioni de' segni e gromazzi in esse scritture citate. D'indi rettamente na Ternovu loquu, ivi finiscono quatro termini de' confini delli territorj.

Sicchè ivi costituirono sig. conte, signor marchese e tutti gl'altri congregati signori, e confirmorono l'antiche statucioni e osservanze, e sicome amicabilmente e spontaneamente essi soli communi fra di loro con le scritture l'hanno assegnate e statuite pienamente il tenore delle citate scritture. In virtù di che ivi alle parti pubblicorono, che alcuna d'esse parti ardisca oltre li medemi termini delle separacioni de' confini pascere gl'animali si diurno che noturno tempo sotto pena assegnata alla comunità di marche una sono di piccoli 40, e con erbatico sive lanco di marche 3. Et chiunque ardirebbe ammovere, trasportare, sminuire o ampliare detti termini e divisioni de' confini, la parte contrafaciente incorra nella pena di marche 300, cioè al sig. conte di Pisino 100 marche, a questi altri congregati signori 100, e alla comunità, la quale inviolabilmente e pacifice l'osservarà, altre marche 100; con che ad esse tutte parti le loro scritture confermate restituirono, e le copie di queste per se riservorono, accompagnate per maggior cautela le parti stesse con atti e scritture nove in idioma latino e illirico, avendo la signoria riservato quelle in idioma tedesco per se medema, imponendo con ciò il fine e perpetuo silenzio. Il sig. conte, il sig. marchese con tutti gl'altri signori communi e paesani andarono in s. Lorenzo a cena.

Et in crastinum post missam sederunt omnes domini in platea, et solus personaliter dominus comes loquebatur domino marchiso et dictis dominis, quod deberent ipsum obtinere et observare secundum sua iura. Ibiq̄ue ostendit litteras, in quibus continebatur, quod illi nobiles de sancto Laurentio debeant et teneantur servire domino comiti Pisini de eorum nobilitatibus et possessionibus, que sunt dotati a primis comitibus, et quod comunitas sancti Laurentii tenetur servire ad Pisinum cum omnibus proventibus. Et tunc solus dominus marches legebat litteras, et longum temporis spacium cum omnibus dominis consiliati sunt, qui erant cum eis. Ibiq̄ue e converso decreverunt, quod ita, ut ab antiquis venit, quod tenetur comunitas sancti Laurentii servire domino comiti ad Pisinum decimam de bladis, de vino et de agnellis, et dominus comes tenetur dare singulam quartam mensuram illis sacerdotibus sancti Laurentii, et comunitas tenetur deferre totam illam decimam ad Pisinum, et ditte comunitas singulo anno in die sanctorum apostolorum Petri et Pauli mensis junii tenentes dare domino comiti ad Pisinum marchas numero quinque, et illi nobiles quatuor libricas piperis, et quod dominus comes ab hodierno die non debeat tenere suos stipendiarios in castello, solum quod omnia

Udita il giorno seguente la santa messa, sedendo tutta la signoria in piazza, solo il sig. conte parlò al sig. marchese e a questi signori, acciò lo dovessero mantenere appresso le sue ragioni; alli quali dimostrò le scritture contenenti, che quelli signori e onorati uomini di s. Lorenzo siano sempre obbligati di contribuire al sig. conte di Pisino, per quello alli passati signori conti volontariamente la comunità di s. Lorenzo s'è obbligata a corrispondere in Pisino li proventi, riservandosi al sig. patriarcha l'autorità e proventi a lui spettanti, sichè solo il sig. marchese lesse le medeme scritture alla presenza di tutta questa signoria e popoli; perlochè battuto il lungo consiglio e lunghe considerazioni e discorsi fra essi loro passarono specialmente tra essi signori, quali d'esso marchese di compagnia e comitiva erano, così un'altra ivi statuirono in conformità dagl'antichi è provenuto, e in esse scritture si legge e contiene, che la comunità di s. Lorenzo deve e sia tenuta contribuire al sig. conte di Pisino la decima de' grani, vino e agnelli, e il sig. conte di questa deve corrispondere ogni quarta a questo clero, e la comunità sia obbligata tutte le medeme decime metter e aver poste in Pisino, appresso annualmente il giorno de' ss. Apostoli Pietro e Paulo in mese di giugno deve contribuire al sig. conte marche cinque di pepe, all' in contro ch' esso sig. conte dal giorno d'oggi inavvenire non debba altro tenere sua gente in questa torre, ma che questa resti libera sotto l'autorità del monsignor patriarcha, e la comunità deve pro-

stare debeat in potestate et auctoritate domini Podrecha, et comunitas teneatur dare custodiam, dando ista domino comiti. Sin autem non daret, tunc dominus comes habeat suos homines et stipendiarios tenere in dicto castello cum omnibus pertinentiis et proveniibus, et quod domus et turre domipi comitis non debeat ruinari neque in desolationem miteri, sed quod dicta comunitas teneatur semper paratam et dispositam tenere sine aliqua desolatione, quemadmodum ab antiquis evenit, et ita factum fuit. Ibiq; dominus marches scripsit litteras comunitati Monthone, quod veniat tota comunitas ad meatus, et quod deferant secum eorum iura et scripturas et seniores, qui sciunt iura et meatus et confinia inter eos et Tervisium na Ternovi Luchi. Et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum iudicibus et comunitati sancti Laurencij, quod deferant istas litteras ad Monthonem, et secundas litteras ad Tervisium, quas scribit dominus comes, quod conveniant cras in mane ad meatus, ut scribitur comunitati Monthonensi. Vos vero indices et tota comunitas preparate vestra iura et scripturas et seniores, qui sciunt iura et confinia. Vos autem supane Coritici disponite iura vestra et scripturas et seniores, qui sciunt iura et

---

vedere per la difesa d'essa torre con il castello del sig. conte, contribuendoli quanto di sopra; e quando poi non volesse contribuirgli, e come si disse pontualmente servire o osservare, che in ogni tal evento possa il sig. conte un' altra volta rimandar sua gente, rimettere e mantenere in essa torre o castello con tutti li proventi, et che questa torre con castello non debbono lasciare in abbandono e imbaradare, ma che la comunità è tenuta sempre separarli e in ottimo stato consèrvarli senza minimo danno o sminuimento, conforme dall' antichità è provenuto; e così fu statuito, convenuto e imposto il fine.

Il signor marchese scrisse lettera alla comunità di Montona, che comparisca di mattina tutto il popolo alli dispartimenti de' confini aparati con le scritte, ragioni e uomini senili, a quali sono noti li certi termini delle divisioni de' confini fra di loro con quel territorio di Treviso, e che vengono na Ternova Loqua. E che il signor Filippo Macich avvisò da parte di tutta questa signoria li giudici e popoli di s. Lorenzo, e l'impose, che spediscono queste lettere in Montona, e quest' altre in Treviso, quale scrive il signor conte, perchè compariscono dimani mattina alli dispartimenti de' confini alla Ternova Loqua, id est al spinoso lacco col portar seco scritte, e col venir uomini sennili, che sanno la ragione e termini delle separazioni de' confini fra essi loro. E così voi giudici con tutto il popolo s. Lorencese approntiate e portate le vostre scritte e uomini senili, che vengano quelli, che hanno cognizione della ragione e delli dispartimenti de' termini de' confini in Spinoso Lacco.

confinia, et quod omnes illinc conveniant super fenile, qui dicitur Ternova Luchi, et sic factum fuit. Et in crastinum post missam venerunt dominus comes et dominus marches et omnes domini ad dictum fenile Ternova Luchi, et cum eis dominus episcopus Pette-nensis et dominus abbas de sancto Petro de Silva, et cum ipsis de Pola dominus de Bonas et dominus Thoma et dominus Manczoli, dominus de Botho, dominus Johannes, dominus Scandula, dominus Jacobus, dominus Cleopasi; de Mothmarano iudex Loli, Zenerig, Philidus; de Albona iudex Lupetinus, Rominus, Sidrus et Petrusch; de Flanona iudex Zori et Barnabas, Cosmas et Bastianus; de Adignana iudex Tzerloni, Cesari et Trombaro et Blasius; de Pinguento iudex Ermochoras, Pengar, Berthon et Stefanus; de Portulis Golich, Cerne et Hermochoras et Petrus; de duobus Castellis Fachin et Fulin, Crismanus et Petrus, et de aliis locis multi boni probi viri, et de comitatu de omni loco tres viri, et cum eis, qui ut supra nominati sunt, et ibi requiescebant omnes illi domini et omnes ille comunitates et payesani. Ibique venerunt iudex Riczardus et Carlonus, Cratze et Verin et Bernardus filius Baratheri, Stephanus et tota comunitas Monthone; de sancto Lau-

E voi suppano Coridicese medesimamente portiate vostre ragioni, e seniori che compariscano, quali sanno la ragione e divisione de' termini e confini in conformità di già v'è stato imposto, e che primieramente compariscono al Lago Spinoso, e così tutto fu eseguito.

Il giorno seguente sentita la santa messa andarono il signor conte, il signor marchese con tutta la signoria al Lago Spinoso, e tutti gli altri soprannominati e paesani, e con loro il monsignor Demetrio vescovo di Pedena, monsignor Alberto abate di s. Pietro in Selve, e con loro da Pola il signor Debonas, signor Tomaso, signor Mazzoli, signor Debocca, signor Giovanni, signor Scandulla, signor Giacomo, signor Cleopati e molti altri. Da Montona giudice Lolli, Zenardo Filido. D'Albona giudice Lupetina, Romano overo Rumin, Isidoro, o sia Sidar e Petros. Da Fianona giudice Giorgio e Cosmo, Bartolomio e Bastiano. Da Dignano giudice Carloni, Cesareo Trombara e Biasio. Da Pinguente giudice Biasio, giudice Ermacora, Pengar, Berton e Stefano. Da Portolle giudice Gollich, Cernetich ed Ermacora. Da due Castelli giudice Cramar, Fullin, Crisman e Petros. Da Castel suppano Pietro, Ermacora; e così d'altri luoghi molti di loro onorati uomini. E del contado da cadaun luogo 3 onorati uomini e suppani; quivi pranzorono e riposorono tutti li prefati signori, popoli e paesani.

Comparsero qui giudice Rizado con Corazza, Carlan, Verin, Bernardo figliuolo di Berter e Stefano con tutt' il popolo di Montona. Da s. Lorenzo giudice Valtar, Carlon, Giuliano, Bernardo e Ermacora

rentio iudex Valtar, Carlonus et Sulianus, Bernardus et Hermocoras et tota comunitas; Coritici supanus Petrus, Anthonius et Laurentius, Schuvetinas et Gregorius et tota comunitas; de Tervisio supanus Andreas et Gerdina, Silvestar et Birich Pogorell et tota comunitas. Et dominus Filipus Matzich loquebatur ex parte dominorum comunitati Monthone et comunitati sancti Laurentij et comunitati Tervisii et comunitati Coritici, quod ostendat unaqueque pars eorum iura et scripturas et seniores, qui sciunt iura et confinia inter vos, uti eri vobis scriptum fuit. Tandem ibidem ditte comunitates inter se multum altercabantur, et ibidem comunitas Monthone presentavit domino marchesio certas litteras, que scripte erant sub anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo primo, in quo continebantur conscripti meatus et confinia inter eos et Tervisanenses, que erant scripte penes predictum lacum vocatum Ternova Loqui. Comunitas vero Tervisii presentavit litteras domino comiti, qui erat illius vocis et conditionis, quemadmodum littere Monthonenses ab inicio usque ad finem. Ibique dominus comes et dominus marches unusquisque eorum tenendo legebant litteras, et contentabantur, quod littere erant consone. Comunitas vero sancti Laurentii presentarunt litteras eorum cum

con tutt' il popolo. Da Coridico giudice Pietro, Antonio, Lorenzo, Stefano, Gregorio con tutto il popolo. E da Treviso suppano Andrea, Gregorio, Silvestro. Vervich, Pagorell con tutt' il popolo. Il sig. Filippo Macich annunciò d'ordine di tutta la signoria alle medeme comunità di Montona, di s. Lorenzo, di Treviso e di Coridico, che cadauna d'esse mostrino le ragioni, scritte e seniore, che sano la ragione con termini e separacioni de' confini tra loro territorj, sicome avisati siano con le lettere del giorno di gieri, ricercandoli, se quivi fossero veri e certi termini delli dispartimenti e termini de' confini e specialmente in questi laghi. appresso li quali al presente si troviamo, a causa delli quali tutti questi popoli fra se stessi molto contrastarono. Finalmente il popolo Montonese disse e confermò d'essere, e ivi mostrorono e diedero le loro scritte Montonese in mani del sig. marchese, emanate l'anno del signore 1271, contenenti li termini delle divisioni de' confini tra esse comunità con quella di Treviso, quale scrittura appunto fu registrata appresso il medemo Lago Spinoso, e d'ambe le parti confermato.

Et la comunità di Treviso presentò uniformi scritte e del medemo tenore al signor conte, che contengono l'istesso che quelle di Montona dal principio usque ad finem; sichè il sig. conte e il sig. marchese tenendo cadauno le scritte, che ha con la comunità di Coridico, in virtù delle quali guidavano per li termini de' confini l'altro giorno sino questo Spinoso Lago, appresso il quale che concor-

comunitate Coritici, quod ibidem prefiniuntur eorum confinia. Tandem comunitas Monthone et comunitas Tervisii, prestito et habito iuramento, dixerunt, quod ibidem conveniunt et concurrunt dicta quatuor confinia, et quod unaqueque pars ibidem habet suum lacum. Et ibidem sic omnes dicti domini invenerunt et determinaverunt, quemadmodum prius fuit, et ibi unicuique partium notificaverunt, quod quecumque pars pascuaret ultra dicta confinia de die sive de nocte, illa pars incidit penam comunitati unam marcam et solidos parvorum quadraginta, arbadigam marchas tres; et quecumque pars removeret prædicta nominata confinia, incidit penam marchas trecentas, domino comiti Pisini centum marchas, dittis dominis centum marchas, et comunitati, que pacifice possideret, centum marchas. Ibique scripserunt litteras uni et alteri partes lingua latina et lingua sclava, domini vero servarunt pro se litteras lingua almana. Et sic omnes litteras eorum antiquas confirmaverunt et ratificarunt, et unicuique restituerunt suas, et copiam sibi servaverunt. Et ita factum fuit. Et sic omnes dicte comunitates iverunt gaudenter in domos eorum, quod ita pacifice in dittis meatibus et confinibus concordarunt et composuerunt. Deinde de isto lacu vocato Ternova Loqui

rono e finiscono fra di loro termini e dispartimenti de' confini delle contrade sive territorj. Il che li popoli Montonese, Tervisano in vigor delle scritture con intervento di solenni stipulacioni, clausole e convenzioni e giuramento aprovorono e confirmorono, confessando, che veramente quivi concorrono e finiscono questi quatro termini e dispartimenti de' confini fra questi quatro communi, in maniera che cadauna comunità deve mondare la sua parte del lago. Sicchè ivi in faccia loci tutta questa signoria statul, che appresso queste rimanere debba, siccome dall' antichità è derivato, e conforme le scritture contengono, e a tutte le parti annunciando, che chiunque d'esse ardirà oltre questi termini e divisioni de' confini pascere gl'animali si diurno che noturno tempo, la parte contrafaciente incorra nella pena di marche una sono di piccoli 40, et con erbatico sive lanco marche 3, e cadauna d'esse parti poichè ardisse ammovere, ampliare o sminuire li prenarati termini delli dispartimenti de' confini, la parte contrafaciente incorra nella pena di marche 300, al sig. conte di Pisino 100 marche, a questi congregati signori 100 marche, e alla comunità, dalla quale verranno pacifice e inviolabilmente osservato, altre 100 marche; munendo per maggior cautela tutte le parti con atti e scritture confirmate a cadauna parte in idioma latino e illirico, le restitui, le copie delle quali in idioma tedesco la signoria per se riservò. Questo facto tutti li communi sodisfatti e contenti allegri alle case loro ritornorono, d'esser rimasti in queste divisioni de' confini aquietati e accordati, che così fu dato termine e finito.

antecedebat comunitas Monthonensis et comunitas Tervisii inter eos per meatus et confinia, et unaqueque pars legebat litteras; et omnes dicti domini post eos et omnes dicte comunitates et paesani per antiqua signa directo tramite ad lapidem album. Ibidem est signum domini podrecke et etiam domini comitis, et una crux in lapide excisa sive sculpta. Deinde per antiqua signa super locum vocatum Tri Oknize, deinde per antiqua signa directo tramite super locum vocatum Puzar, super quem locum una et alia pars potest animalia et valeat adquare et potare, et una queque pars suam partem mundare; et penes dittum locum in uno arbore querci sunt clavi cruciatim incussi. Deinde iverunt per antiqua signa sub Breg vocatum Montelam, ibique infoderunt unam magnam lapidem, ubi et in quo loco prius fuerat cum suis signis domini podreke de Aquilegia et domini comitis. Deinde iverunt per antiqua signa directo tramite ad unam arborem magnam vocatam Mgnell, ibique invenerunt clavos cruciatim incussos; deinde ad lacum vocatum pod Drenovu Rupu, super quem locum una et altera pars possunt et valeant eorum animalia adquare, et una queque pars suam partem mundare. Et penes illam rupem vocatam Drenova Rupa duas cruces exculpserunt. Deinde per antiqua signa directo tramite vocato loco Maffroff Breg, et sic diretto

---

Da questo Lago Spinoso volgarmente detto Ternova loqua andò il popolo di Montona con quello di Treviso per le divisioni fra di loro, mostrando li seniori le dimostracioni e segni, e cadauna parte le scritte, seguitando tutta la signoria e così tutti li paesani e communi per segni antichi a drittura na Belli Kamik cioè alla pietra bianca, nella quale vi sono scolpiti segni e impronti del monsignor patriarcha e sig. conte, e una croce in pietra scolpita. D'indi per antichi segnali in esse scritte contenuti e nominati, e così retta linea na Tri Oknice cioè alli 3 fenestrini, e in questi sono antichi segni e impronti. D'indi per segnali antichi dritta linea na Loqu Pribarè, nel qual lago sì una parte che l' altra li loro animali abbeverano, e cadauna parte la sua metà deve nettare; anzi appresso detto lago sono in un arbero cervato li chiodi in croce inchiodati. D'indi andorono per gl'antichi segni pod Breg Mantellan, dove piantarono una grande pietra nel posto o sito primiero, e in essa intagliarono segni o impronti del monsignor patriarcha e del sig. conte. D'indi andorono per antichi segni rettamente all' arbero rovere grande, e in questo ritovorono chiodi in figura di croce inchiodati. D'indi andorono al lago pod Drenova Rupa, e in questo lago l' una e l' altra parte devono loro animali abbeverare, e cadauna parte la sua metà mondare, e appresso questo Drinova Rupa due croci incavorono. D' indi andorono per antichi segni a drittura per mezarìa di Mauru monte detto in schiavo po sred Maurovega

tramite per medium lacum vocatum Badaffsche Loque, et dictum lacum medium comunitati Monthone et alia media pars comunitati Tervisii. Ibidem in medio lacu illius est magna crux in lapide excisus, et penes dictum lacum est una magna arbor vocata briest, in qua arbore sunt clavi cruciatim incussi. Et unaqueque pars habeat suam medietatem mundare, tamen non omnes una die sub pena marcharum quinque; et quecumque pars ad aliam sive in alia parte adequaret animalia, et quotienscumque reperirentur, totiens quotiens incidit penam marchas quinque, de ista pena cedit domino pars media, secunda media pars qui deprestaret. Ibiq; fuerunt ambe partes contente. Deinde iverunt per antiqua signa super quandam magnam arborem nucis, qui habet tres stipites, in quo sunt clavi cruciatim vel quadratim incussi. Deinde iverunt per antiqua signa ad fontem vocatam Valligascar. Ibiq; debent et valeant una et altera pars animalia adaquare, et unaqueque pars suam mediam partem mundare et reformare. Ibiq; invenerunt clavos in una magna arbore vocato Vela Oschorischna quadratim incussi et antiqua signa in una arbore nucis. Ibiq; sunt signa in quodam lapide do-

Breda, e così drittamente per la metà del lago Bados in illirico detto po sred loque Baduse, e questo lago è diviso la metà al territorio di Montona e l'altra metà al territorio di Terviso, in mezzaria del quale v'è piantata una granda croce scolpita in pietra, e vicino detto lago un arbero olmo, e in esso chiodi in croce inchiodati, sicchè cadaune d'esse comunità deve la sua metà d'essa loqua nettare, non già ambi due in una giornata, sotto pena di marche cinque irremissibili, in modo che quand'una parte le monderà l'altra deve aspettare.

Così quivi terminarono e statuirono, che ciascuna d'esse parti, che ardirebbe pascere suoi animali in altra parte oltre li sopraccitati confini confirmati, quante volte venirà ritrovato la parte contrafaciente, toties quoties incorra nella pena di marche cinque, la metà della quale s'assegna al sig. Adroga e l'altra metà al guardiano o sia a quello, il quale pignora e levarà il pegno, con che ambe le parti rimàsero contente e sodisfatte, e in questa forma costituito e dichiarato.

In prosecuzione di questo lago Bados andarono per antichi segni ad un grande arbero nogara con tre rami, e in esso sono chiodi in figura di croce inchiodati. D'indi andarono per antiche dimostrazioni alla fontana Vallisgatar, nella quale ambe le parti devono li loro animali abbeverare, e così la sua parte nettare e agiustare, quando sarà di bisogno; e quivi sono chiodi in un grande arbero sorbaro in croce inchiodati, e così antichi segni in un'altra arbero nogara, dove insuper scolpirono in una pietra segni e

mini podreke et domini comitis. Deinde iverunt per antiqua signa super magnam arborem fici, in qua sunt clavi quadratim incussi. Ibique est una magna lapis, in quo sunt due cruces exculpte. Deinde iverunt per antiqua signa ad aquam, quae dicitur Nadfrusak pod breg veli inter sanctum Salvatorem et villam Novachi. Ibique possint et valeant una et alia pars animalia adquare. Ibique pauserunt omnes isti domini, et biberunt aquam de dicto fonte, et sic imposuerunt nomen dicto fonti fons comitis. Ibique dominus Albertus abbas de sancto Petro de Silva conquestus est omnibus dictis dominis, quod comunitas Monthoni adiperunt subtus se majorem partem terrenorum ecclesie sancti Salvatoris et santte Sabete, et universum Schublent, qui adacet et pertinet dictis ecclesiis, demonstrando litteras suas et iura de primis comitibus Pisini, quod dicte ecclesie et omnia eorum terrena pertinent ad ecclesiam sancti Petri de Silva. Ibique comunitas Montone nimis altercabat cum domino abbate, quod iste vinee, que plantantur per totum Schublent, non tenentur dare decimam illis ecclesiis, sed solum de antiquis vineis. Et omnes dicti domini audierunt querelam et responsum, et dominus comes et dominus marches et omnes domini legerunt litteras, quas presentaverat dominus abbas, et ibi e converso in-

impronti di monsignor patriarcha e del sig. conte. D'indi proseguendo andorono per l' antiche dimostracioni al in giù al grande arbero figaro, nel quale pariter vi sono chiodi in figura di croce inchiodati, e quivi essere etiam una grande pietra, nella quale vi sono scolpiti due croci. D'indi andorono per l' antichi segnali alla fontana sotto il monte grande fra la chiesa di s. Salvatore e la villa di Novacco, e così deve una e l'altra parte li loro animali abbeverare; e quivi piantarono una grande pietra, e in essa una croce scolpirono, quo facto ivi tutti li signori riposarono, così li comuni, e volsero l' acqua di quella fontana tutti bere, e posia li diedero il nome Knes Studenaz. Allora il monsignor Alberto abate di s. Pietro in Selve si dolse alla presenza di tutti li signori, qualmente la comunità di Montona abbia usurpato la maggior parte delli terreni della chiesa di s. Salvatore e di s. Elisabetta e tutto il Sublep, quale s' aspetta ad esse chiese, presentando scritture e sue ragioni delli passati signori conti e primiera signoria di Pisino, qualmente le medeme chiese e loro terreni s' aspettono a s. Pietro in Selve.

Rispose il popolo Montonese e lungo tempo contrastò con esso monsignor abate, qualmente li vighali, quali al presente si pastinano sive piantano in sitto Sublentu chiamato, non devono corrispondere la decima ad esse chiese, ma solamente li vighali vecchi devono corrisponderla, talchè tutti questi signori udite le doglianze

venerunt et determinaverunt, quod omnia terrena dictarum ecclesiarum, quicumque seminaret, teneantur et debeant dare decimam domino abbati, super quibus et dederint sibi litteras dominus comes et dominus marchess, et cum eorum sigillis pendentibus confirmaverunt et ratificaverunt, et quod ita volunt, ut obtineatur, ut ab antiquis evenit. Et sic factum est, et determinatum fuit. In turri ditte ecclesie sancti Salvatoris invenerant signa in lapide exculpta domini podreke de Aquilegia et domini comitis Pisini, et quod ipsi soli personaliter mandaverant et iusserant dicta signa imponere, quod ibidem haberetur meatus et confine inter eos, dicti meatus et confinia obtinere, ut in eorum litteris aparet. Et sic ibidem invenerunt et determinaverunt, ut ab antiquis evenit. De isto torione iverunt per antiqua signa directe per medium dumos adiacentes Caschczerge, et domini omnes et comunitates et paesani pausabant penes sanctum Salvatorem. De illis dumis iverunt per antiqua signa directo tramite ultra ad angulum ecclesie sancti Michaelis

e risposte sudette, il signor conte e sig. marchese con tutti gl'altri signori lessero le scritte presentate dal monsignor abate, così cadaun vignale in tutto Sublentum, quale si coltiva, deve corrispondere la decima al monsignor abate, confirmando le scritte presentate e munendole con pendenti sigilli del signor conte, del signor marchese, le ritornarono, perchè osservarsi debba in conformità dagli antichi è provenuto. Parimente ivi dichiararono circa li dispartimenti e separazioni di termini de' confini da loro circondati e visitati, che qualunque parte alli medesimi contravenirà con pascoli d'animali sì di giorno che di notte tempo oltre li confini, la parte cotrafaciente incorra alla comunità assegnata alla pena di marche una sono di piccoli 40, e con erbatico sive lanco in marche 3; in simili che ciascheduna parte, la quale ardirebbe ammovere, accrescere o sminuire o in altra forma violare li precitati termini delle separazioni e divisioni de' confini, la parte cotrafaciente cada in pena di marche 100, al signor conte marche 100, da pagarsi a questi congregati signori marche 100, ed alla comunità, dalla quale verranno pacifice e invidabilmente osservati, marche 100, e che per maggior autenticazione in ciò faranno registrar scritte e atti, e con esse munire ambe le parti ivi, dove terminarono, e silenzio e fine si darà al rimanente delli termini e divisioni de' confini fra essi loro controvertiti, e così fu qui ordinato.

E volendo proseguire da questa fontana Knes Studenaz andarono giusto alla chiesa di s. Salvatore, nel campanile della quale ritrovarono dimostrazioni d'antichi segnali in pietra scolpiti del monsignor patriarcha e del signor conte di Pisino, quali ambi comandato avevano di scolpirsi detti impronti in esso campanille in segno e manifestazione, che ivi sia tra di loro ed osservarsi debba

in monte Somaschi. Ibi que invenerunt signa excisa in lapide domini podreke de Vegla et etiam domini comitis Pisini, quam prius fecerant meatus et confinia, et tunc ibidem sua signa posuerunt, quod deberent inter eos dicta confinia ita observare, ut ab antiquis evenit. De angulo istius ecclesie directe inter duas ecclesias, et sic directe per medium Zumasci per viam magnam, et sic directo tramite deorsum per viam ad monticulum. Ibidem est una magna congeries lapidum. Ibi que est unus lapis, in quo est una crux excissa. Deinde directe per antiqua signa super petram, que dicitur Sergognina Stena, super tres cruces, qui ibidem exculpti sive excisi sunt. Ibi que clauduntur et perficiuntur meatus et confinia inter dominum podrecham et dominum comitem de contrada inter Monthonam et inter Tervisium et Sovignak et Verch. Et sic ibi determinaverunt, ut ab antiquis evenit, ut debeant penes illud manere; et uni et alteri parti notificaverunt, quod quecumque pars ultra dicta confinia pascuaret de die vel de nocte, illa pars incidit penam,

il termine delle separazioni de' confini delli terreni e territorj loro, sicome meglio dalle scritte si raccoglie. Così in virtù e confirmazione delle medesime ivi statuirono in conformità dagl'antichi è avvenuto. D'indi andarono retta linea per antichi segni e per giusta mezaria del cespuglio o sia spessura o boschino del Caldier, in questo constituerono segni nelli siti, dove per il passato siano stati per termini de' confini. D'indi proseguendo andarono per vecchi segni rettamente al cantone della chiesa di s. Michiel Archangelo in monte di Samasco, e ivi ritrovarono dimostrazioni di segni scolpiti in pietra del monsignor patriarcha e del signor conte di Pisino, formati e intagliati nelli tempi andati, mentre in compagnia ambi essi furono alla revisione delli detti termini, dispartimenti de' confini, e in questo modo costituiti con apposizione delli loro stabili impronti ad effetto sempre per tali fra di loro osservarsi debbano, sicome dall' antichità è provenuto. Da questo canton d'essa chiesa andarono a drittura e rettamente per la strada magistra, che corre per mezaria della detta villa di Somasco e conduce drittamente all' ingiù per la costiera, e consuetudine o commune strada di Monticello, nel quale vi è un gran gromazzo, e ivi una pietra, in essa una croce intagliata. D'indi dritta linea per antichi segni na Sergonice Steen, altrimenti Sergonina Grotta, nella quale sono tre croci scolpite, e quivi concorrono, si serrano e finiscono li termini delle separazioni de' confini tra il monsignor patriarcha ed il signor conte di Pisino; così medemamente delli territorj e separazioni de' confini e pascoli fra li comuni e popolo di Montona, di Treviso, di Sovignaco e Vergh. Quivi le scritte li signori conte e marchese alla presenza di tutti questi congregati signori e communi lessero. Dovechè essi communi e popoli con giuramento e con intervento di solenni obbligazioni confirmarono, dichiarandosi voler osservare ed

comunitati marcam unam et solidos parvorum quadraginta, arbadi-gam marchas tres; et quecumque pars demoveret ditta confinia, illa pars incidit penam marcas trecentas, domino comiti Pisini centum marcas, illis dominis centum marchas, comunitati, que pacifice possideret, centum marchas. Et sic omnes litteras eorum antiqvas confirmaverunt, et unicuique partium restituerunt, et copiatas sibi servaverunt. Ibiqve penes santum Salvatorem scripserunt litteras uni et alteri parti lingua latina et lingua sclava, et domini sibi servaverunt lingua almana, et ita factum fuit. Ibiqve comunitas Monthone et comunitas Tarvisii iverunt cum gaudio domum, quod ita pacifice in dittis meatibus et confinibus concordaverunt.

Laus Deo eterno amen
Hilff uns Gott und Maria.

appresso ciò remanere conforme è stato ordinato, sichè la signoria stauti e confermò il tutto dal' antichità è derivato, ed a tutte le parti publiche, che qualunque d'esse oltre essi termini e divisioni de' confini ardisce pascere animali sia diurno che noturno tempo, la parte controveniente incorra alla comunità in pena di marche una sono di picoli 40, e dell' erbatico sive ecano in marche 3, ed inoltre cia scheduna parte, che si facesse lecita di violare, avanzure o sminuire li praitati termini delle divisioni de' confini stabiliti, la parte contrafaciente incorra nella pena di marche 300. Al signor conte di Pisino 100 marche, a questi signori congregati 100 marche, ed a quelle comunità, dalle quali verrà prontamente, pacifice e inviolabilmente mantenuti ed osservati, 100 marche. E di tutte esse parti le scritture confermò, ed a cadauno le restitui, e le copie di queste per se riservò; inoltre con le scritture ed atti nuovi per maggior cautella ed osservanza tutte le parti muni ed accompagnò in idioma latino ed illirico, e per se quelle in idioma tedesco riservò, con che a tutto ciò fu dato il silenzio e fine. Allora li popoli Montonese e Trevisano ritornarono contenti, allegri e sodisfatti alli loro domicilj per aver pacificamente in queste divisioni de' confini contenuti.

Il signor Panspetal vassalo di Momiano pregò al signor conte ed al signor marchese con tutti gl'altri signori, communi e paesani, che volessero transferirsi in Momiano alli dispartimenti de' termini e separazioni de' confini, sichè il signor conte, il signor marchese con tutta la signoria, communi e paesani andorono alla cena in Piemonte.

Et udita il giorno seguente la santa messa s'instradorono e gionti in Momiano.

Il giorno seguente sentita la santa messa il sig. Filippo Macich impose da parte di tutta questa signoria al suppano Momianese, che spedisca tali lettere scritte dal sig. marchese alli suppani di Bugge, Grignana, acciochè vengano alli dispartimenti, e che portino le loro ragioni e scritture, così uomini senili che venghino, quali che sanno la ragione, separazioni e termini de' confini fra di loro, e voin sito chia-

amato Pech, e così voi suppano con tutta la comunità aprontate medesimamente le vostre ragioni con scritte e seniori, che sano la certezza della ragione e dispartimenti de' confini fra voi e voi e loro Buggesi e Grisignanesi, e quest'altre lettere mandate al suppano di Serbar, perchè ancor esso comparisca alle separazioni medesime apparato delle ragioni e scritte; così li comuni di Castabona, Oscurus, Cuberton e Topolovaz, che compariscano alle stesse divisioni con le loro ragioni delli dispartimenti, e così fu eseguito.

Il giorno seguente udita la santa messa si transferirono il sig. conte, il sig. marchese con tutti li congregati signori e comuni primieramente di Pola, Dignano e Monmarano, d'Albona e Fianona, di Pinguente, Castel, Montona e Portole, di s. Lorenzo, due Castelli, e tutti paesani, quali intervennero alli precedenti dispartimenti, separazioni, termini e divisioni de' confini visitati, statuiti e confirmati in modo, che giunsero al luoco e sito, dove si dice Zeleno Drevo, id est legno verde, dove aspetavano giudice Cradin Roxevich, Ambrosio e Ermacora con tutta la comunità di Bugge. Da Momiano suppano Clabar con Andreas Collegh, Ulderico e tutta la comunità. Il sig. Filippo Macich di commissione di tutta la signoria annunciò ad essi popoli, perchè dimostrino le ragioni con scritte, che tengono sopra li dispartimenti, e che se veramente quivi sia il loro certo e indubitato termine ovvero non; per causa e occasione di che ivi detti popoli molto ebbero a contrastare fra se stessi.

Finalmente il commune Buggese presentò le scritte emanate l'anno del signore 1130, risultando dalle medesime li termini e dispartimenti de' confini fra essi loro esarate e registrate in questo stesso luoco nelle precedenti separazioni, e che veramente ivi finiscono termini e divisioni de' confini tra il commune Bugese e commune Momianese. Talchè il sig. Panspetal vassalo e suoi sudditi con il popolo di Bugge amabilmente di nuovo discorsero e convennero tra se medesimi, perlochè ambi le stesse parti acconsentirono, e con solenni clausole, approvazioni, giuramento e legalmente confirmarono, qualmente questi dispartimenti siano indubitati e incontrastabili termini e separazioni de' loro confini.

Il signor conte, il sig. marchese con tutti questi signori ivi in facie loci statuirono, che debbano così osservarli conforme dall'antichità è derivato, e ivi alla presenza d'esse parti dichiararono, che ciascheduna d'esse ardisse oltre li predetti termini e divisioni de' confini pascere l'animali tanto di giorno che di notte tempo, la parte contrafaciente incorra alla comunità in pena di marche una, sono di picoli 40, e con erbatico sive lanco in marche 3 id est lanco estivo. Et qualunque, che si facesse temerario ad amovere, accrescere o sminuire o in altra forma adulterare li sopracitati termini e divisioni de' confini, la parte contrafaciente incorra nella pena di marche 300, cioè al sig. conte di Pisino 100 marche, a questi signori 100 marche e alla comunità, che inviolabilmente e pacifice l'osservarà, 100 marche, accompagnando esse parti con atti e scritte nuove in idioma latino e schiavo, e la signoria in idioma tedesco riservò per se. Et confirmando la scrittura presentata

al commune Bugese la restituirono, la copia della quale a se riservorono, con che a queste medeme divisioni imposero il fine e perpetuo silenzio. Per queste andorono per antiche dimostracioni de' segni, e così dritta linea gionsero a Pechi, il sito chiamato così, il giudice Altrin con Pengar, Erniacora e tutto il popolo di Grisignana aspettava. Da Serbar suppano Pietro con Andrea, Nicolò e il popolo tutto. Il signor Filippo Macich annunciò d'ordine di tutta la signoria al popolo Grisignanese e così alli Momianese e Serbarese, acciochè producono le loro ragioni con scritte e seniori, che tengono certezza della ragione e dispartimenti e termini de' confini tra li loro territorj, e se effettivamente in questo sito Pechi siano vostri giusti e indubitati termini delle separacioni de' confini vel non; perlochè tutti essi popoli ivi ebbero occasione di parlare fra di se diversi discorsi e contrasti; in fine il popolo Grisignanese mostrò e presentò scritte emanate l'anno del signore 1130, nelle quali constaho le divisioni fra di loro registrate quivi nel tempo delle passate separacioni, quanto quelle della comunità di Bugge, che veramente in esso sito detto Pechi convengano e terminano li dispartimenti de' confini di Grisignana, Momiano e Serbar; e così questi communi fra di se con intervento di solenni stipulacioni, clausole e giuramento confirmorono, e ratificando vicendevolmente acconsentirono esser indubitata verità, qualmente tutto ciò è, siccome contengono esse scritte, per il passato si è osservato.

Il che stante il sig. conte, il sig. marchese con tutti quest'altri signori confirmorono, e statuendo dichiarorono, che appresso queste pacificamente rimaner debbano secondo che dall'antichità provenute siano, così che tanto ad una che ad altre parti publicorono, che cadauna d'esse ardisse oltre li predetti termini e divisioni pascere li loro animali si diurno che noturno tempo, la parte controfaciente incorra alla comunità nella pena di marche una sono di piccoli 40, e con erbatico sive lanco in marche 3; e cadauna delle parti, che si facesse lecita d'amo-ver, accrescere, sminuire o violare li prefatti termini e divisioni de' confini, la parte controfaciente incorra in pena di marche 300, al sig. conte di Pisino marche 100 da pagarsi, e a questi signori marche 100, e alla comunità, che pacifice e incontrastabilmente li manterrà, marche 100, accompagnando le parti per maggior fermezza con atti e scritte in linguaggio latino e illirico, e per se la signoria riservò in idioma tedesco, e le scritte vecchie confirmando alla comunità di Grisignana le restitui, riservate a se le copie di quelle; alle quali divisioni con ciò fu dato il fine; essi communi Buggese e Grisignanese contenti e sodifatti di questa quiete e amicabile convencionc in detti dispartimenti, si volsero di ritorno alle loro abitacioni. Et il sig. conte, il sig. marchese con tutti gli altri congregati signori e communi e desegliani sive paesani ritornorono a cena in Momiano.

Udita la santa messa la mattina seguente il sig. Filippo Macich di commissione di tutta la congregata signoria espose al suppano Momianese, acciò queste lettere scritte dal sig. marchese mandate al suppano di Castabona, che venghi tutto quel commune alli dispartimenti, e che portino scritte, e che venghino seniori, quali sanno la ragione

e separacioni fra di loro. Et quest' altre lettere spedite in Oscurus, perchè medesimamente comparisca tutto quel popolo, che porti le scritture, e che vengino uomini senili, quali tengono scienza della ragione e dispartimenti tra voi altri, e voi suppano siate preparato con le ragioni, scritture e seniori, che siano certificati della ragione e divisioni fra di voi, il che tutto così fu eseguito.

Il sig. conte, il sig. marchese con tutti li congregati signori, communi e paesani andarono al sopracitato sito detto Pechi per antichi segni, e giunsero al sito detto Prici ad un grande arbero vovere, nel quale sono segni e croci con chiodi inchiodati formate, ove aspetavano giudice Iuan, suppano Giovanni e Ermacora di Castabona con tutt' il popolo. Da Oscurus suppano Martino con Andrea e tutta la comunità, alli quali il sig. Filippo Macich parlò per parte delli tre communi di Momiano, di Castabona e d' Oscurus: deduciate le vostre ragioni con scritture e seniori, quali sano certamente la ragione e termini delli dispartimenti de' confini fra voi altri, è se quivi veramente sia giusto e indubitato termine delle separacioni stesse vel non. Perciò che ivi tutti tre popoli fra se molto consiglionero e contrastarono. Finalmente il sig. Panspetal vassalo di Momiano presentò legittime scritture emanate l' anno del signore 1200, registrate apunto in questo sito e appresso questo medemo arbero vovere in tempo delli precedenti dispartimenti e separacioni de' termini de' confini, dalle quali scritture meglio risultano fra essi loro; le quali scritture solo il sig. conte e il sig. marchese lessero, e poi a tutti li signori li diedero a leggere, dalle quali risulta, qualmente ivi convengono e finiscono le separacioni de' confini, sichè quivi na Bruci appresso arbero vovere terminarono.

Il sig. conte, il sig. marchese con tutti li congregati signori costituirono doversi mantenere e osservare in conformità dell' antichità è provenuto. Et in somma pronunciarono e statuirono circa li termini d'esse separacioni e pascoli egualmente come sopra dichiararono tra li communi di Momiano, d' Oscurus e di Serbar.

Da qui s'inviorono il sig. conte, il signor marchese con tutti li congregati signori, communi e paesani e il sig. Panspetat inanzi cavalcando con le scritture autentiche in mani legendole, e precedendo li seniori cadauno con una croce in mani, quali scientemente sapevano la ragione e dispartimenti e termini de' confini fra essi loro popoli, e così a dirittura andarono per l' antiche dimostrazioni de' segni, giunsero in Draga id est valle Sliucu, dove in una pietra una croce scolpita ritrovarono, ove si sta anco un gromazzo. D'indi passarono per antichi segni, e giunsero al fine delli lunghi campi arativi, e quivi in una pietra v' è una croce scolpita, appresso la quale vi fecero segno sive impronto fissare. D'indi proseguendo andarono per antichi segni, e così a drittura na Crai Dagliegh Berd id est al fine de' lunghi monti, dove aspettavano suppano Pisach con Cogola e tutta la comunità di Cherbotun; da Serbar suppano Giellimo e Mattio con altri e tutto il popolo; da Tobolaz suppano Crixomino con Michiele e tutto il comune, e ivi ritrovarono una pietra, nella quale sono scolpite quattro croci, e appresso v' è un gromazzo grande, cioè vicino la medesima pie-

tra. Ivi il sig. Filippo Macieh ricercò di comisione di tutta la signoria esse tutte comunità, se ivi veramente siano incontrastabili termini e separacioni delli territorj, e siano veri confini appresso questo gro-mazzo, conforme dimostrano questi segni e croci vecchie, ovvero non sono, che rispondono; all' ora tutti questi popoli passato tra di loro il maturo consiglio, che sapevano per ottima tradizione delli defunti loro genitori, e oltre questi dagl'onorati uomini Bugesi e Grisignanesi, alli quali noti erano, qualmente cadauna comunità una porzione possedeva delle medeme Berda sive monticoli, nell' istessa maniera possedevano e usufrutuavano, che così dal sig. genitor del sig. Panspetal non li veniva vietato ne impedito l'usufrutto de' pascoli.

Rispose il sig. Panspetal, che il quondam suo padre come signore tal beneficio li concedeva, essendo essi all'ora stati suoi sudditi con tutta la servitù e proventi, sicome queste sue ragioni constano a questa signoria per averle vedute. Et il popolo di Serbar mai de mai ebbe facoltà ne jus di pascere gl'animali; più oltre ne jus possedendi, ma solamente sino questi termini e separacioni de' confini, conforme l' è stato statuito, che tanto egli prova con le sue ragioni; all'incontro voi altri produciate le ragioni, se l'abbiate, aciocchè quivi la signoria udite une e l'altre parti, possa terminare e statuire il fine fra di noi, affine in avvenire possiamo vivere da veri e buoni amici senza contese.

Il sig. conte e il sig. marchese avendo lungo tempo consigliato e considerato assonsero il de Bonas da Pola e altri di sua compagnia in conformità assumavâno per il passato. D' Albona il Lupetina e quelli furono con lui. Da Dignano giudice Cazloni e quelli furono con esso. Da Pinguente giudice Ermacora e suoi compagni. Da Montona giudice Rizardi e quelli sono stati con lui. Da Portole giudice Cernetich con suoi compagni. Da s. Lorenzo giudice Giuliano e quelli furono con esso lui. Da due Castelli giudice Cramar e quelli, che sono stati con lui. Così li giudici qui presenti da Bugge e Grisignana, e da cadaun loco del contado due suppani, con questi tutti congregoronsi, e passato il lungo consiglio, nel mentre il popolo di Momiano con il sig. Panspetal d' una parte s'erano ritirati e il popolo di Cherboton con altri popoli e communi, fra se stessi molti e diversi contrasti passavano. Et il sig. Panspetal avendo sufficientemente provato e dimostrato con viventi uomini seniori, quali di certa scienza sepero la ragione e dispartimenti e divisioni fra di loro con segni, che certificano li. confini, e appresso con le scritture, qualmente veramente s'aspettano le sopranarate Duga Berda id est lunghi monticelli, e che tutti appartengono alla comunità di Mamiano.

Il sig. conte, il sig. marchese con tutti gli altri signori ivi in facie loci dichiarorono, e dichiarando terminorono, che ciò così deve osservarsi in conformità dall'antichità è provenuto, annunciando ad una che ad altre parti, che tutti li sopra più volte nominati lunghi monticelli siano ed esser debbano della comunità Momianese di modo, che ciascuna d'esse parti, che assumesse ardire oltre li prefati termini delle divisioni de' confini pascere gl'animali si diurno che noturno

tempo, la parte controveniente alla comunità incorra nella pena di marche una sono di piccoli 40, e con erbatico sive lanco in marche tre; così cadauna parte, che amovesse, accrescesse o sminuisse vel in altra forma anichilasse o adulterasse li predetti termini e divisioni dei confini, la parte contrafaciente s'intenda incorsa nella pena di marche 300, da pagarsi al sig. conte di Pisino marche 100, a quest'altri signori 100 marche, ed alla comunità, che fedelmente e pacifice et inviolabiliter goderà et osserverà, marche 100, scritturando per maggior cautella e fermezza, cadauna parte con atti munirono e cautellarono in idioma latino ed illirico, e l'altre in idioma tedesco riservò per se la signoria, e che li sudditi di Cherboton e Topolaz siano tenuti nondimeno servire con tutti gl'aggravj e proventi corrispondere debbano ed aver contribuito in Momiano, sicome dall'antichità è derivato, che così ivi statuirono, e costituendo, dichiararono le vecchie scritture confirmarono, e al signor Panspetal le restituirono, però le copie di quelle per se trattenero, quo facto tutti essi communi allegri, contenti e sodisfatti d'aver in queste separazioni de' confini convenuti, e con quiete essere stati accordati, verso li loro domicilj s'incamoronono, ed a tutte le controversie imposero il fine e quiete perpetua. Il signor conte, il sig. marchese con tutti gl'altri signori, communi e paesani in Momiano a cena andorono.

Ascoltata la santa messa, il giorno seguente tutta la signoria si sentò in piazza, ove sig. Rodger vassalo di Negrignana e Cosluna pregò al sig. conte ed al sig. marchese e tutti gl'altri congregati signori, che volessero degnarsi visitare li dispartimenti e separazioni de confini, quali al presente sono controvertiti tra esso e la comunità di Bugge e loro territorj, mentre loro Buggesi usurpano e non vogliono goder ed osserrar, conforme dall'antichità è provenuto e dalli loro antenati è stato mantenuto e stabilito; sichè il sig. marchese scrisse lettere alla comunità di Bugge, acciò che quel popolo comparisca in Momiano. Parlò il sig. Filippo Macich, e commise al suppano di detto luogo, che spedisca quelle lettere scritte del sig. marchese in Bugge, affinché compariscan quivi li Buggesi muniti ed appariati delle loro ragioni e scritture, e così che convengono li uomini vecchi, quali sanno la ragione e dispartimenti e termini de' confini fra essi loro con la comunità di Coslun e Negrinian.

Il giorno seguente udita la santa messa sedendo tutta la signoria in piazza, innanzi della quale comparsero giudice Coradin, Rexevich, Ambrosio, Ermacora e tutto il popolo di Bugge, dove il sig. Rodger vassallo si dolse al sig. conte, al sig. marchese e a tutti li congregati signori, qualmente la comunità Buggese fuori de' termini delle divisioni e dimostrazioni de' segni de' confini controvengono quelli sudditi, formandone contro ragione de' confini nuovi, dilatandosi nella di lui contrada o territorio con usurpo godono e possiedono, in approvazione di che presentò le scritture emanate l'anno del signore 1130, risultando dalle medesime li termini segnati dalli dispartimenti e separazioni de' confini fra la comunità di Koslun, di Negrinian e di Bugge,

essendo dette scritture ed atti registrati nelle passate revisioni delle separazioni dei termini di confini presenti le comunità stesse.

Rispose sopra ciò il commune di Bugge: abbiano sempre così e con questo termine posseduto le divisioni e confini fra noi e voi, ne vostro defonto genitore mai ne in alcun tempo s'è aggravato ne contro li medemi confini ha contrastato, bensì appresso questi ci lasciò imperturbato, ed amabilmente visse con noi. Così preghiamo, che adesso questa congregata signoria voglia appresso queste nostre ragioni al presente confermar e mantenerci. Replica il signor Rodger vassallo: mio quondam padre e signor non vi negava il jus pascendi, mentre li suoi sudditi vicendevolmente l'ebbero e pascevano li loro animali con li vostri sudditi in communi l'uni sino l'altri, evitando ed oviando alli danni, e con l'animali poscia ritornarono giacere e pernotare nelli propri territorj.

Ma all'incontro il possesso e jus proprietario non abbiate goduto, nè posseduto l'autorità se non puramente sino le medesime dimostrazioni delle divisioni e segni vecchi de' confini, non già oltre questi nè altrimenti; queste sono le mie ragioni, e voi altri dimostrate e proviate il contrario, acciocchè sappino questi signori terminare e li termini statuire fra di voi, affinchè in buona amicizia e corrispondenza da buoni vicini in avvenire viviamo.

Il sig. conte, il sig. marchese con tutti gl'altri congregati signori, communi e paesani sopra le prodotte ed usate ragioni lungo tempo consigliando statuirono conforme dagl'antichi è divenuto in modo, che debbano secondo l'antiche dimostrazioni delli dispartimenti e divisioni segnati li termini de confini fra essi loro possedere, godere, rattenere e inviolabilmente osservare, così veramente per giusta mezzaria, cioè la parte verso Koslun e Negrinian sia e s'intenda al signor Rodger ad alli suoi Castelli, e ad ambi le parti annunciarono e pubblicarono, che chiunque d'esse parti ardirà oltre questi termini e divisioni de' confini pascer e gl'animali si diurno che notturno tempo, essa parte contrafacente s'intenda alla comunità incorsa nella pena di marche una, sono di piccoli 40, e con erbatico sive lanco in marche 3; e ciascheduna parte, che pretenderebbe ardire d'amoverli, trasportarli, accrescere o sminuire o in altro modo violare le predette divisioni e termini de' confini delli territorj, la parte contrafacente incorra nella pena di marche 300 da pagarsi al signor conte di Pisino marche 100, a questi signori congregati 100 marche, ed a quella comunità la quale pacificamente ed inviolabilmente osserverà, altre marche 100, accompagnando ambe le parti per maggior cautella ed osservazione con atti e scritture nuove in idioma latino ed illirico, e quelle in idioma tedesco la signoria per se riservò; e le scritture vecchie del sig. Rodger presentate confirmarono, ed al medesimo le restituirono, le copie di queste avendo per se trattenute; quo facto il popolo Buggesse allegro, contento e sodisfatto della stessa composizione e costituzione pacifica ed amicabile di divisioni e termini de' confini ritornò alle sue abitazioni, con che fu imposto il fine e perpetuo silenzio.

Sentita la santa messa il giorno seguente, sedendo tutta la con-

gregata signoria in piazza, il sig. Panspetal si dolse alla medema, qualmente la comunità di Castel Venere non intende osservar li termini e manifesti segni delli dispartimenti e termini de' confini tra li territorj, conforme dall'antichità è provenuto, avendoli usurpato 3 chmeschine sive terreni contigui alle medeme separazioni e confini, e in proprio potere convertiti. Rispose sopra ciò suppano Ulderico con Martino, Andrea e Ermacora e tutto il popolo di Castel Venere, d'aver sempre questi dispartimenti e termini de' confini avuto, posseduto e osservato, e circa le proposte 3 chmeschine o terreni vostro defonto padre con prepotenza in nostro pregiudizio se l'avesse usurpati, e negl'arbori ciaschedun di noi sudditi del nostro comun poteva segnare e vendere per le necessità e bisogni, e ciò per la moltitudine e sito vasto, che non risentino alcun danno li vostri sudditi, e li dieci, che sono piantati, tuttavia vengono conservati per le stagge vel per l'omtra degl'animali, e così per li dispartimenti con termini de' confini loro.

Il sig. Panspetal replicando presentò le scritture emanate l'anno del signore 1087, risultando dalle medesime li termini e dispartimenti con confini fra le contrade e territorj dell'autorità Momianese e Castel Venere emanate nelle precedenti revisioni e separazioni alla presenza d'ambe le parti nel medemo luoco e sito, ove convengono e finiscono li medemi termini de' confini, id est appresso la chiesa di s. Martino, la qual ivi in illo tempore fuit constructa, e primieramente ivi concorre il termine Piranese e consequentemente Momianese e Castel Venere, e ivi finiscono, e che le soprannominate chmeschine con loro habenze e pertinenze e con li loro confini e termini e proventi con ingressi hanno servito e corrisposto in Momiano, nè in quella mai hanno potuto nè avuto jus ne facultà li Castelveneresi prender minimo arbero col pretesto d'alcum loro minimo bisogno nè senza; in quanto al jus pascendi cadauna parte con animali convenga ritirarsi, giacere e pernotare nel propio termine e contrada.

Stante le cose sopradette tutta la signoria si transferì alla visione locale e revisione delli termini e confini, e così andarono per antiche dimostrazioni de'segni citati nelle sopra presentate scritture, così in prosecuzione gionsero tutti li congregati signori alla chiesa di s. Ulderico, dove sotto gl'arbori cervati tutti riposarono, e ivi vicino ritrovarono antichi segni di pietra scolpita, e in uno di detti arbori cervati chiodi in figura di croce inchiodati, il che tutto dalli seniori fu ritrovato e rimostrato, id est dalli seniori Piranesi, li quali segni e chiodi in croce apena si riconoscevano circa, che ivi essi comuni ebbero fra se stessi molto a contrastare. Alegando finalmente il popolo di Castelveneri, che a quel commune di Castel Venere la detta chiesa appartiene, sotto la quale essere distante 20 passi il vero e indubitato termine de' confini, li quali aver ivi sempre osservato, e che il commune Piranese contro la volontà delli vecchi signori Panspetali e contro ragione habbino ivi quella chiesa eretta e fabricata per mantenere e sostenere li suoi termini, che hanno quivi e in altri posti segnati.

Rispose il sig. Panspetal: le vostre violenze ciò hanno operato, mostrate le vostre ragioni maggiormente, se l'abbiate, e queste sono le mie, aciocchè al tenor delle medeme questi congregati signori sappino terminare e definire queste controversie tra di loro, ad oggetto in avvenire possiamo da buoni vicini e goderci, e tali confusioni, che voi abbiate originato, doppo che abbiate il vostro legittimo signore abbandonato, rifiutato, e nel proprio suo letto scannato, e suoi eredi e posterità estermiata e estirpata, e al nuovo padrone soggettatisi, per le stesse cause è di ragione, che la giustizia viva e s'estermi l'ingiustizia delli termini e confini da voi con prepotenza posseduti contro li termini e confini incontrastabili, quali allora furono statuiti, e scritte tra di noi e una e l'altra parte stipulate, e con pendenti sigilli del sig. patriarcha e conti di Pisino confermate e corroborate, e da molto corso di tempo e anni tali osservate.

Quivi il sig. conte, il sig. marchese e congregati signori più volte nominati con tutti li communi e paesani queste presentate scritte lessero con dell' altre scritte appresso presentate dalla comunità di Pirano con non poca loro meraviglia. Perciò ivi il sig. conte, il sig. marchese, e tutti li sig. congregati statuirono in conformità dall' antichi è derivato, che ivi siano li certi fra essi loro e incontrastabili termini e divisioni appresso la chiesa medema di s. Uldarico, e che la chiesa resti alla comunità di Momiano, e tutte le chimeschine sive terreni con habenze e pertinenze doverano servire al sig. in Momiano, e che la comunità di Castel Venere non possa vendere in pregiudizio di questi sudditi, e così essi sudditi possono solamente per li suoi bisogni e necessità tagliar legname, non già vendere, il qual jus s' aspetta al signor di Momiano.

Da questa chiesa di s. Uldarico andarono per antiche dimostrazioni e segni in esse scritte contenuti, precedendo li seniori drittamente alla chiesa di s. Martino sopra Strogi in Bresci (?), ove aspettavano il sig. Giorgio, sig. Cristoforo, sig. Girolamo e il sig. Pietro con giudice Ermacora, Giuliano e tutto il commune Piranese. Il sig. Filippo Macich de mandato di tutta la congregata signoria ricercò, se quivi veramente siano li certi e incontrastabili termini delli dispartimenti de' confini fra essi loro overo non. Et il sig. Panspetal rispose. che appunto ivi appresso la chiesa concorrono e finiscono tre termini delle separazioni de' confini, presentando le scritte, che furono in esso sito emanate nelle passate divisioni.

Dall' altra parte il popolo Piranese presentò le scritte parimente quivi esarate nelle precedenti separazioni dell' istesso tenore e contenuto, che quelle del sig. Panspetal registrate e segnate l' anno del signore 1187, in virtù delle quali vi convennero coll' intervento di solenni stipulazioni, clausole, obbligazioni e giuramento confirmarono, qualmente ivi finiscono 3 termini.

Il sig. conte, il sig. marchese e tutti li congregati signori con tutti li communi e paesani statuirono, che appresso questi debbano

contenersi conforme dall' antichità è provenuto, in modo che la comunità di Pirano annualmente sia tenuta in questa chiesa di s. Martino far leggere dieci sante messe con l' accendere la lampada, e la comunità di Momiano altre tante, et la comunità di Castel Venere deve fare leggere cinque sante messe, che così si dovrà osservare e continuare e mantenere; insuper che la comunità Piranese, Momianese eriga quivi una casa, e mantengano un religioso d' abitazione, qual sia tenuto ivi loco e foco habitare, e all' obbligo adempire, al quale li precitati tre comuni rata portione il tratenimento devono prestare e conveniente beneficio dimostrare; sicchè tutti li prefatti popoli convenero e fra se amicabilmente uniformorono, e dopo lungo discorso s' obbligorono di voler ciò adempire. Il che stante, si ad una che ad altra parte tutta questa signoria annunciò e pubblicò, che qualunque d' esse parti ardirebbe pascere gl' animali oltre li prefatti termini e divisioni de' confini tanto diurno che notturno tempo, la parte contrafaciente incorra alla comunità in pena di marche una sono di piccoli 40, e con erbatico vel lanco in marche tre. Et ciascheduno poi, che temerariamente ardisse trasportare, ammover, ampliare o sminuire o in qualsivoglia altro modo violare li prenarati termini delli dispartimenti e separazioni de' confini e suoi pascolativi, la controfaciente parte cada in pena di marche 300, al sig. conte di Pisino 100 marche, alli congregati signori 100 marche, et alla comunità, la quale pacifica e amicabilmente osserverà, marche 100; accompagnando per maggior cautela e osservanza tutte esse parti con atti e scritture in idioma latino e illirico, e quella in idioma tedesco la signoria per se ha riservato, e le vecchie scritture presentate confermò, le copie per se riservate, alle parti le restitui. Quo facto tutti essi popoli allegri, contenti e soddisfatti per quello restorono in questi dispartimenti e divisioni de' confini amicabile e pacifica agiustati, convenuti e acquietati ritornorono alle case delle solite loro abitazioni, con che fu imposto perpetuo silenzio.

Et quivi furono compite e totalmente terminate e finite le separazioni, dispartimenti, divisioni e termini de' confini tra il monsignor Raimondo patriarcha d' Aquileja e il sig. Alberto conte di Pisino con la comunità e signoria Veneziana e nobiltà d' essa terra, havendo a tutte e cadaune parti indubitati termini e verifiche separazioni e divisioni de' confini publicato, annunciato e dimostrato con loro pendenti sigilli, le scritture e registrazioni confirmorono, che negl' istessi modi, forme e stabilità in avvenire debbano tenersi, mantener e osservarsi, nè contro esse e essi contradir, contrafacere nè contravenire sotto le pene scritte e registrate e a loro publicamente in cadauna revisione annunciate, imponendo con ciò perpetuo fine e silenzio. Post haec

Quivi il signor conte, il signor marchese con animo allegro ed affezionatamente si salutorono e vicendevolmente rassegnorono e così tutti gl' altri signori congregati e tutti li prenommati communi e paesani, promettendo una parte e l' altra a voler tutte le cose

Et ego presbiter Nicolaus, capellanus domini comitis et plebanus Gole Gorize, publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius et comitis Pisini cancellarius ac omnium dominorum superscriptorum ac honorandorum payesatorum, inpresentiarum fui in omnibus et singulis istis meatibus et confinibus, et sic omnia superscripta fideliter et recte de mandato scripsi, non minuendo vel

scritte tenere ed osservare e all' incontro non controvenire, ma buona vicinanza conservare e talmente vivere perpetuis temporibus. Il che a tutta la signoria apportò infinita allegria e soddisfazione e specialmente le sudette vicendevoli promissioni fra essi loro passate e patuite a causa della perpetua quiete.

Il sig. conte mandò li quatro suoi vassali di centura d' oro centi, signor Rudolfo, signor Andrea, signor Wilelmo e signor Martino, e cadauno di loro con 12 servitori a cavallo e pedoni 12 accompagnare esso signor marchese e servirlo sino entro in Capodistria con tutti quelli altri signori, che sono con essi lui. In modo che partito lo servirono ed accompagnarono tutti li communi da Pirano, da Pol, da Montona, da Bugge, da Grisignana, da Dignano, da s. Lorenzo, da due Castelli, d' Albona e Fianona, da Pinguento, da Castel, da Portole e altri luoghi e loro communi.

Et il sig. conte con li suoi vassali d' oro centi N. 8, cadauno di loro con 12 servitori a cavallo e 12 pedoni e con paesani sive desegliani andò a Pisino. Dove tutta la signoria fatto il lungo consiglio e con li communi sive paesani ivi condussero, che tutti li dispartimenti e divisioni e separazioni e termini de' confini, che hanno revisti e statuiti per il paese e le registature di questi, deve essere un originale consegnato al monsignor patriarca e in suo palazzo conservato, l' altro originale deve restar appresso esso sig. conte e conservarsi in questo castello di Pisino, e il terzo originale medesimamenti resti ad esso sig. conte, e lo conservi nel suo palazzo in Goricia; si chè ivi a tutti alla presenza di qualunque e a tutte e cadaune parti publicorono e annunciarono tale loro resolutione con gradimento e contento di ciascheduno astante e audiente, con che fu dato final termine a questa registratura scritta l' anno del signore e mese come sopra nel principio di questa. Dio sia con noi.

Io sacerdote Nicolò capellano del sig. conte e di tutti li signori del paese, e pievano di Golla Gorizza publico per l' autorità della S. R. Chiesa e S. M. C. notaro e del sig. conte di Pisino e di tutti li signori paesani cancelliere fui presente a tutte le sudette separazioni, termini e confini, ho fedelmente con sincerità de mandato scritto senza aggiungere nè sminuire, che confondesse la ragione, in idioma ilirico in conformità contengono gl' originali d' una e l' altra parte nominati infra notari. Al che furono presenti monsignor Demetrio vescovo di Pedena, monsignor Alberto abate di s. Pietro in Selve,

... intellectum
 ... partis
 ... dominus
 ... de santo
 ... dominus An-
 ... dominus
 ... dominus Bartholo-
 ... dominus Andreas
 ... dominus
 ... qui erat
 ... qui
 ... his
 ... Geor-
 ... choras
 ... M. archona,
 ... Bugle.
 ... Fakinus
 ... comitatu
 ... viris
 ... om-
 ...

... il
 ... della
 ... sig.
 ... Andrea da
 ... da
 ... il sig.
 ... il sig.
 ... ambi
 ... señor de
 ... a Capo-
 ... Albona,
 ... giu-
 ... Gol-
 ... da
 ... M.
 ... due
 ... ritro-
 ... con-
 ... del sottoscritto

Et ego presbiter Jacobus Crisanich de Barbana publicus apostolica et imperiali auctoritatibus notarius fidem facio, qualiter transsumpsi ad publicam formam hoc instrumentum suprascriptum lingua latina, almana et sclava scriptum, de et ex originali ac protocollo instrumentorum confiniorum supra nominatorum per manus domini Johannis de Cremona ac domini Bernardi de Goricia ac domini Nicolai de Gola Goricza publicorum notariorum super hec ut supra scriptum instrumentum, ut continetur eorum manibus subscriptio. Et sic ego presbiter Jacobus rescripsi hoc predictum instrumentum de verbo ad verbum recte, fideliter, nil addendo vel minuendo, quod possit mutari sensum nec variari intellectum, cuius instrumenti existens fui interpretator magnificus et generosus dominus Georgius Ellechar tunc temporis Pisini et comitatus capitaneus sub anno domini 1502 (sic). Quem suo consuo consueto sigillo roboravit in presentiarum iudex Blasius de Adignan, qui tunc temporis venerat met decimus audire dictum originale novum confinium. Super quibus nomen et signum meum consuetum apposui. In fidem et robur omnium premissorum

(L. S.)

Io sacerdote Giacomo Crixanich di Barbana publico per l' autorità apostolica e di S. M. C. nodaro facio fede, qualmente ho copiato in ottima e publica forma li soprascritti instrumenti in linguaggio latino, germanico e schiavo registrati dall' originale e matrice instrumento delli dispartimenti e separazioni e termini de' confini sopranominati scritti e registrati per le mani del sig. Giov. de Tolmino, signor Bernardo da Gorizia, sig. Nicolò de Golla Gorizza publici notari di questi publici instrumenti conforme contengono in se stessi di propria mano sottoscritti; e così io sacerdote Giacomo sopradetto ho copiato il già nominato instrumento de verbo ad verbum fedelmente e nettamente, alcuna cosa agiunta ne sminuita, che potesse variare l' intelletto umano.

Ed essendo il molt' illustre e ben nato signor Giorgio Elacher in questo tempo capitano di Pisino id est l' anno del signore 1500 col suo indubitato sigillo sigillato confirmò alla presenza delli giudici Biasio di Biasio da Dignano, e con esso lui giudice Standofer, giudice Antonio Maluza, e con esso lui 10 consiglieri, che furono invitati da Pola con facultà di quella comunità impartitali di poter udire l' instrumento e vedere il tenore e contenuto dell' originali sopranominati e li confini delle divisioni, onde che tutti li sopradetti l' erbatico accordorono del monticello Filippian sino Terzarni, e d' indi sino al Cavo della Zatka della chiesa di S. Martino, ove convengono e terminano quatro confini e sue separazioni, conforme pienamente in essi appare, e per maggior fermezza e corroborazione

Et ego presbiter Johannes Golobisch de Modrussia, publicus apostolica auctoritate notarius, fidem facio indubiam, quod hoc publicum instrumentum, scriptum manu venerabilis domini Jacobi Crischanich de Barbana plebani Vermi et publici auctoritatibus apostolica et imperiali notarii in lingua sclava eruditi etc., de sclavo in latinam transsumpsi linguam, uti melius scivi et potui, cum variis vocabulis confinium interpretavi de verbo ad verbum de sillaba in sillabam, ita ut in originali predicti venerabilis domini Jacobi notarii publici reperii, non minuendo vel augendo, quod possit mutari sensum nec variare intellectum. Super quibus omnibus et singulis hec omnia suprascripta de sclavo in latinum, ut premititur, fideliter transsumpsi, et me subscripsi, et in hanc publicam et autenticam formam redegì, nomen et signum meum in fidem omnium premisorum apposui consuetum.

Quoniam autem ob locorum distanciam de notariorum atque tabellionum fama atque legalitate sepe numero dubitare solet, eapropter nos Bartholomeus de Rannach, vicecapitanus et locumtenens Pisini et comitatus, omnibus et singulis presentes inspecturis fidem indubiam peribemus atque testamur; qualiter suprascriptus presbi-

(L. S.)

di che il mio nome e segno consueto usuale apposi per fede del soprascritto.

Io sacerdote Levato Crixanich canonico di Gimino publico per l' autorità apostolica e di S. S. maestà Cesarea nodaro facio fede, qualmente ho copiato quest' instromento soprascritto dei confini, in conformità in esso appare e contiene, d' una copia autentica del quondam reverendo Pre Giacomo Crixanich publico notaro come sopra, e così giusto e fedelmente de verbo ad verbum alcuna cosa agiunta nè sminuita, ma come in quello ritrovai, e ciò nell' anno del signore 1545, indizione IV in Gimino, e collacionati li 13 del mese d' agosto giorno seguente alla presenza delli testimonj e primo il Pre Vincenzo Brencovich pievano d' Antignana notaro publico, tenendo egli questa copia in mani autentica di sopracitata, ed io questa che ho copiato, ed io legendo la medesima, ed esso lui quella alla presenza del signor Pre Michiele Marcovich pievano di Barbana e signor Pre Giorgio Glavanich di quel tempo capellano di Vermo, ed avendole ritrovate uniforme, perciò l' ho ridotto in questa publica forma ed autenticata da questi due notari ut supra, e loro signori apposti, e come meglio ritrovai nelle già sopracitate copie. E perciò il nome e segno mio consueto ed usuale apposi per maggior verità e fermezza nel soprascritto, presenti li testimonj ut supra.

Ed io Patricio Giuseppe Bellassich q^m Giov. per la sacra imperiale autorità nodaro publico ho fedelmente estratto d' una copia

ter Johannes Cralovitz (sic) de Modrussia est notarius publicus, legalis et authenticus, ejusque scripturis tamquam autenticis fides firma apud nos ubique adhibeatur. In quorum fidem et testimonium presentes fieri iussimus, et nostri soliti sigilli mediocris impressione roborari.

Datum Pisini, die tertia mensis februarii, millesimo quingentesimo vigesimo sexto, indictione XIII.

(L. S.)

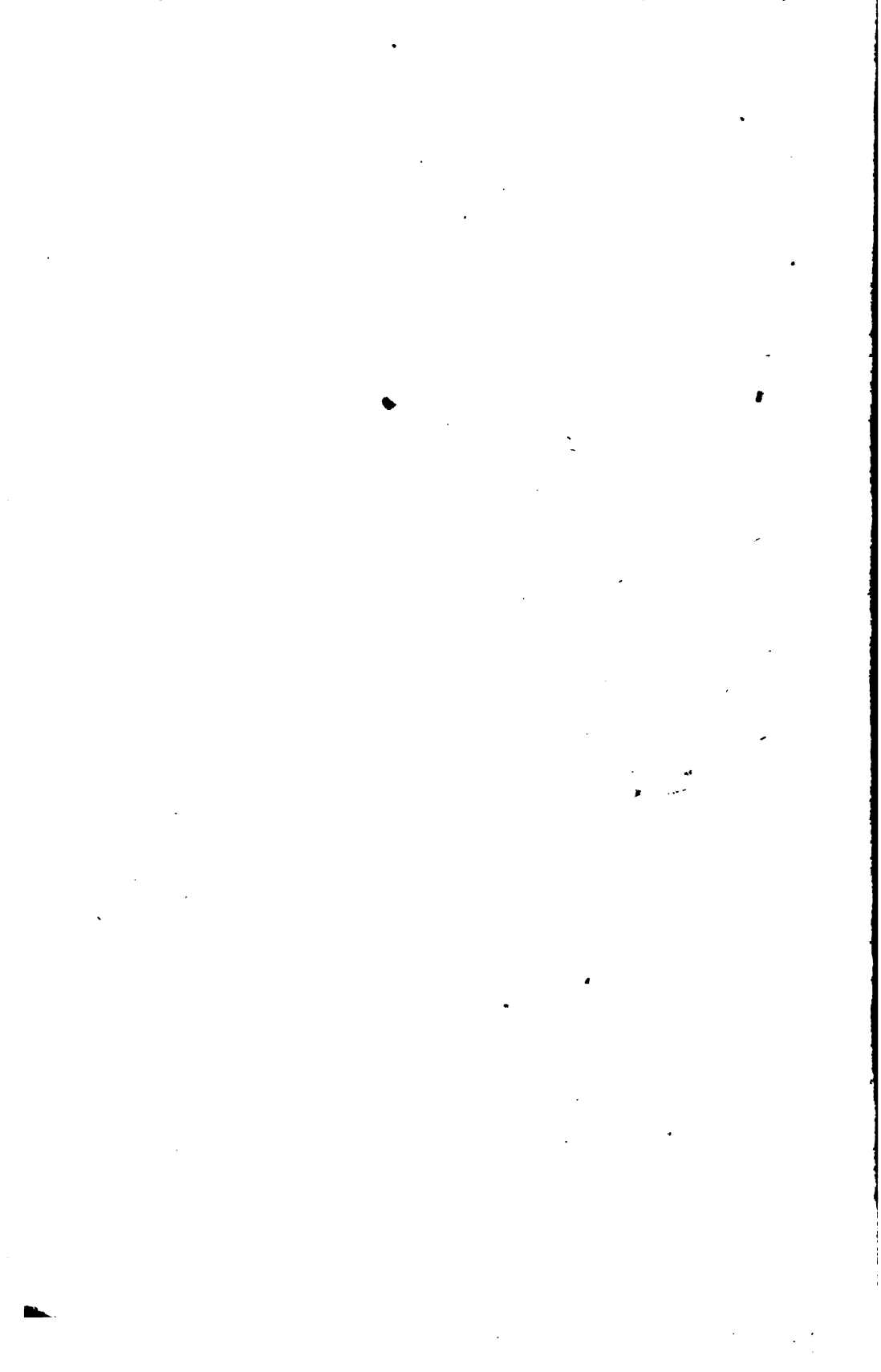
Forius Scheu,
cancellarius mandato subscripsi.

(Provveditori alla Camera dei Confini Istria B. N. 1. Vol. int. Capodistria — Scritture pertinenti all' essecution della sentenza di Trento. Cte. 1 a 19.)

autentica e legale scritta in idioma e carattere illirico, e con fedeltà translato nel presente italiano, alcuna cosa non agiungendo nè diminuendo, le quale potesse variare il senso, mutare sostanza ovvero turbare l' intelletto umano, e per fede della verità mi sono sottoscritto ed apposi il mio solito e consueto segno notarile.

Li 20 novembre 1717 in Pisino.

Starine. Izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga I. II. III. IV. V. VI. U Zagrebu 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. Ciena prvotknjizi 1 for. 25 novč. a v., a ostalim po 1 for. 50 novč. a. v.

Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu sv. Ćirila i Metuda izdao Ivan Berčić. Troškom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1870. Ciena 1 for. a v.

Historija dubrovačke drame. Napisao prof. Armin Pavić. Izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1871. Ciena 1 for. 25 novč. a. v.

Pisani zakoni na slovenskom jugu. Bibliografski nacrt dr. V. Bogišića. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1872. Ciena 1 for. 25 novč. a. v.

Izprave o uroči bana Petra Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana. Skupio dr. Fr. Rački. U Zagrebu 1873. Ciena 3 for.

Rječnik iz književnih starina srpskih. Napisao Gj. Daničić. U 3 knjige. Ciena celomu 6 for. a. v.

Nikolsko Jevangjelje. Na svijet izdao Gj. Daničić. Ciena 1 for. 30 novč. a. v.

Život sv. Save i Simeuna. Od Domentijana. Na sviet izdao Gj. Daničić. Ciena 1 for. 30 novč. a. v.

Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih. Od Danila. Na svijet izdao Gj. Daničić. Ciena 1 for. 30 novč. a. v.

Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Editio A. Theiner. Tomus I. Romae 1863. Ciena 8 for. a. v.

Podrijetlo slovenskoga jezika. Izdao Gj. Daničić. U Zagrebu 1871. Ciena 1 for.

Zbirka slovenskih pravnih običaja u južnih Slovena. Knjiga I. **Pravni običaji u južnih Slovena iz razliĉnih krajeva slovenskoga juga.** Izdao V. Bogišić. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1874. Ciena 6 for. a. v.

U knjižarnici Fr. Župana (Albrechta i Fiedlera) u Zagrebu mogu se dobiti knjige, koje izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, koje izlaze njezinom pomoću i koje su prešle u njezinu svojinu :

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga I. do XIX. U Zagrebu 1867- 1872. Ciena svakoj knjizi 1 for. 25 novč. a. v.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga XX do XXIX. U Zagrebu 1872. 1874. Ciena svakoj knjizi 1 for. 50 novč. a. v.

Povjestni spomenici južnih Slavenah. Izdaje Ivan Kukuljević-Sakcinski. Knjiga I. U Zagrebu 1863. Ciena 3 for. a. v.

Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Napisao V. Jagić. Pomoću jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga I. Staro doba. U Zagrebu 1867. Ciena 1 for. 20 novč. a. v.

Rječnik léčničkoga nazivlja. Sastavio dr. Ivan Dežman. Troškom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1868. Ciena 1 for. 50 novč. a. v.

Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Vol. I. II. III. IV. **Listine o odnošajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike.** Skupio S. Ljubić. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga I. II. III. IV. U Zagrebu 1868. 1870. 1872. 1874. Ciena prvim knjigam po 3 for. a. v., a posljednoj 4 for. a. v.

Stari pisci hrvatski. I. Pjesme Marka Marulića. Skupio I. Kukuljević Sakcinski. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1869. Ciena 2 for. a. v.

Stari pisci hrvatski. II. Pjesme Šiška Menčetića Vlačovića i Gjore Držića. Skupio V. Jagić. Na sviet izdala jugosl. akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1870. Ciena 2 for. a. v.

Stari pisci hrvatski. III. Pjesme Mavra Vetranića Čavčića. Dio I. Skupili dr. V. Jagić, dr. I. A. Kaznačić. Na sviet izdala jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1871. Ciena 2 for. a. v.

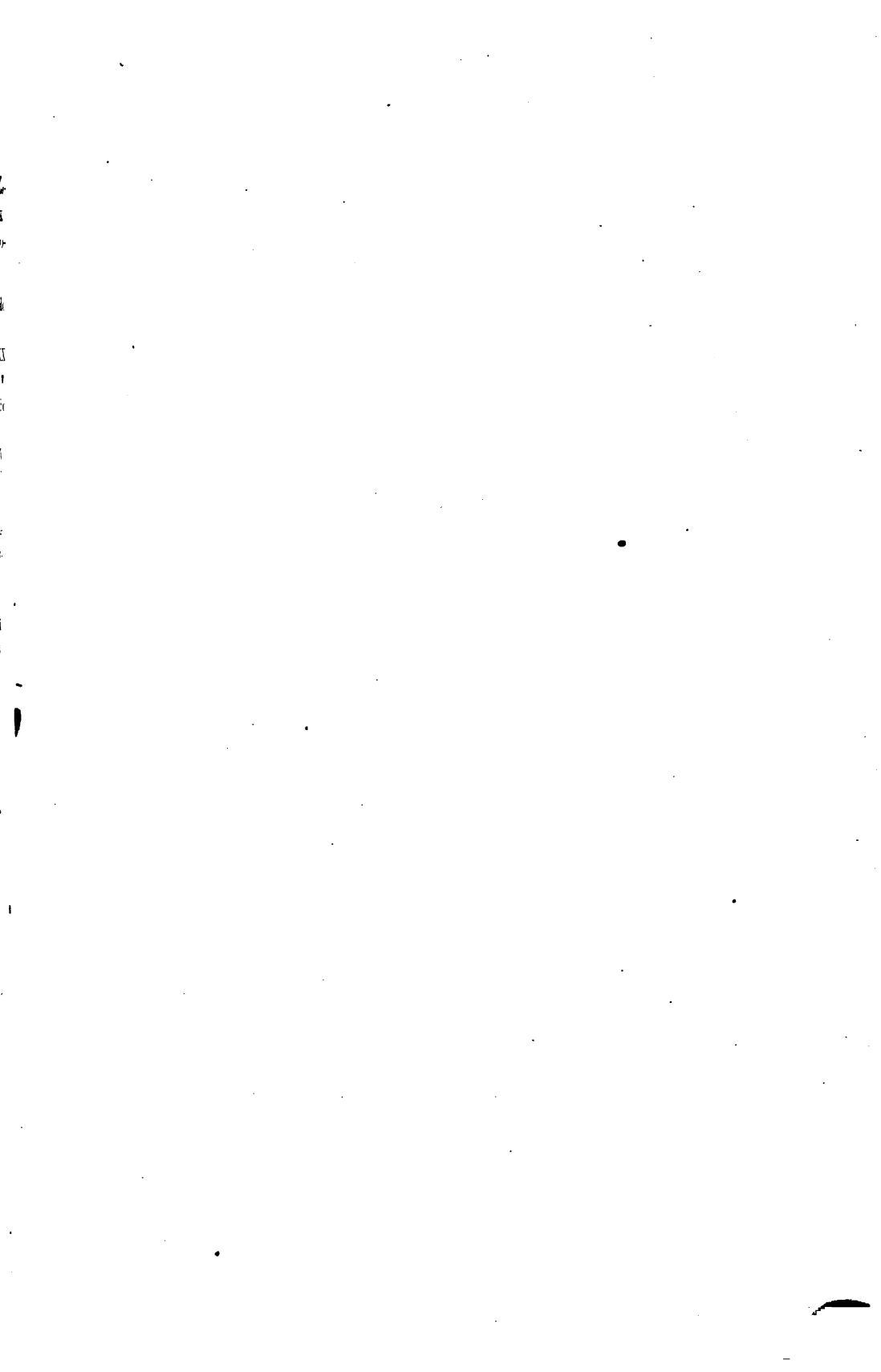
Stari pisci hrvatski. IV. Pjesme Mavra Vetranića Čavčića. Dio II. Skupili dr. V. Jagić, dr. I. A. Kaznačić i dr. Gj. Daničić. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1872. Ciena 2 for. 50 novč. a. v.

Stari pisci hrvatski. V. Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nađeškovića. Skupili dr. V. Jagić i dr. Gj. Daničić. Na sviet izdala jugosl. akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1873. Ciena 2 for. a. v.

Stari pisci hrvatski. VI. Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića. Na sviet izdala jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. U Zagrebu 1874. Ciena 2 for. a. vr.

Flora croatica. Auctoribus Dr. Jos. Sch osser et Lud. Farkaš-Vukotinović. Sumptibus et auspiciis Academiae scientiarum et artium Savorum meridionalium. Zagrabiae 1869. Constat 6 fl. a. v.

 Dalje vidi na prednjoj strani.

3 2044 015 578 461

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

DUE APR '67H

1158963

VALUENEY
STAMPED
SEP 28 1994
CHARGE
CANCELLED

